

22/5/57
భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మే 1957

సంపుటము 34 :

: సంచిక 5

విషయానుక్రమణిక

మే 1957

కాలచక్రము	శ్రీ వి. అశ్వత్థనారాయణరావు	...	1
అవరోహణ	శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి	...	2
అంత్యస్మృత్యం	శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు	...	8
ఉల్కాది: వరూధిని	శ్రీమతి వి. రాజేశ్వరి	...	17
విశ్వదాత సంస్మృతి	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	20
చాళుక్యులనాటి ఆంధ్రదేశము	శ్రీ కొత్త భావయ్యచౌదరి	...	22
నాగనృత్యం	శ్రీ భాగవతుల సూర్యనారాయణశాస్త్రి	...	25
దుర్ముహూర్త ప్రభావము	శ్రీ రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు...	...	33
నరోజిని	శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి	...	40
కాశీఖండము: అపపాతములు	శ్రీ యస్. కృష్ణమూర్తి	...	47
రాజదండకం	శ్రీ నాగభూషణ్	...	54
కాళిదాస కవిత	శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము	...	71
కీలకము	శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు	...	75
18 వ శతాబ్దంలో తెల్ల నవాబులు	శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి	...	76
నీతాపతి	శ్రీ సంపత్కుమార	...	83
విక్రమాదిత్యుని అముదాల పాటి తామ్రశాసనము	శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మ	...	86
కలగూరగింప		...	92
గ్రంథవిమర్శనము		...	97

ఇంచుబిగిదు

ఇంతావిషయములున్నందులకు

కాలచక్రము

శ్రీ బి. అశ్వత్థనారాయణరావు

కాలమే ఒక కాలసర్పము
కాటు వేయును త్రాచువోలె—
కాలు జారిస కాలచక్రము
కర్మ పేరన నాట్యమాడును
మేలు కీళ్లకు కాలదేవత
మానిసికి మర్యాద నిచ్చును.
వెలుగు-చీకటి బయట-లోపల
బ్రద్దలగు బ్రహ్మాండ మంతట.
కాలదేవత కన్ను దెరచిన
కాశరాత్రికి కళలు గూర్చును.

2

కాలమే ఒక కాలసర్పము
కాటు వేయును త్రాచువోలె.
కాలమే ఒక కల్పవృక్షము
అదరించును తల్లివోలె—
సూర్య చంద్రాదులకు పైతము
గతుల నుతులను గలుగజేయును;
మోడు మ్రాకుల మోదమేర్పడ
ముత్యముల చిగురింప జేయును—
మొగ్గలకు సౌరభము నింపుచు
మోదమున పలురంగు లల్లును;
ప్రకృతి కన్యకు పాడిమొదవుకు
పసిడి రంగుల పైటలల్లును.
కాలమే ఒక కల్పవృక్షము
అదరించును తల్లివోలె—

అవరోహణ

శ్రీ ఇసుకపల్లి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రి

సూరిబాబు ప్రాప్తి ప్రమాదం తల్లితో ఒకటే పోట్లాడు. కారణం అంటూ ప్రత్యేకంగా చెప్పటాని కదూ కనిపించదు. శాంతిమృదు ఒక్కొక్కప్పుడు తీవ్రంగా మనస్సుకు గాయంతగిలేట్లు కూడా, సూరిబాబు వెనకా ముందు చూడకుండా అనేస్తావుంటాడు. సూరిబాబు పక్కాతైపడతాడేమో, తాను మనస్సులో యేమీ పెట్టకోకుండా వుందా మని యెదురుచూస్తావుండేది శాంతిమృదు. ఆతనికి ఆ దృష్టి లేదు. కోప్పడి గడమయించి, మజ్జ గించి చెప్పికోజులా కాదు, పాతికేళ్లు దాటిపోయినాదు. చిరులుస్సులాడుతూవుంటాడు. ఎంతాకా అని సహించి పూజకోవటమా అని, శాంతిమృదు దీర్ఘంగా ఆలోచించుకుంటూ వుంటుంది.

ఇంతకీ సూరిబాబుకు పది పానవయేట పైపూ యిడువచ్చి, చావుతప్పి లైబపడెప్పుడు, ఆ యేడు చదువు మాన్పించింది. ఆదోక నేరము శాంతిమృదు. అప్పుడే కనక చదువు మాన్పించకపోతే, తన కీ దుర్మతి పట్టివుండేది కాదని సూరిబాబు కనుగుంటూవుంటాడు. అయినా డి. ఏ. తిప్పి, పూరి చెయ్యలేకపోతున్నాడు. అంతకంటే యేమీ దుర్మతలేదు. అప్పుడైనా దాక్కు గాదువచ్చి, మీ అబ్బాయికి పూర్తిమీ శాంతి యివ్వాలని గట్టిగా చెప్పబట్టి శాంతిమృదు పట్టుపట్టి సూరిబాబు చదువు మాన్పించిందిగాని, లేకపోతే తన కోడుకు యెక్కడ చదువుకుపోతాడోనని మాన్పించిందా మరి! తన అసమర్థతను కప్పిపుచ్చుకోవటానికి, సూరి బాబు తాను డి. ఏ తిప్పటానికి కారణం, తన తల్లి ఆ రోజున చదువు మాన్పించడమే అంటాడు.

ఇంటర్ మీడియట్ తప్పాడు. అప్పుడూ కూడా తన తల్లి మీదే కోపము. వేళకు డబ్బు పంపించకుండా, సరియైన ట్యూషన్ చెప్పించకుండా, నన్ను ఆర్థికంగా చూసింది. ఆ రోజుల్లో నాకేం తెలుసని? పెద్దవాళ్లు ఏది చెబితే అదే గైటని అనుకుంటూవుండేవాణ్ణి; ఆ వయస్సులోనే పెద్దవాళ్లు మంచిదారిన ప్రవేశపెట్టాలి. మా అమ్మ నన్ను మోసం చేసింది అంటూ చెబున లేస్తాడు. ఆమృత మోసం చెయ్యటమేమటంటే యేదో చిరాకు పడతాడుకాని సరియైన సమాధానం చెప్పడు. ఇంటర్ మీడియట్ యింకా ప్యాసు కానేలేదు, సూరిబాబు పెళ్ళియిపోయింది. మళ్ళీ తల్లిమీద

యింకో నేరం వచ్చిపడింది. ఆసలు పెళ్ళింటే యేమిటి? అది యెప్పుడు జరగాలి. పెళ్ళిచేసుకునే వాళ్ళిద్దరు ఒక్కొక్కరు యిష్టపడ్డారా! పెళ్ళిచేసిన తర్వాతకప్పుడుఖాలు పంచుకునేది చేసిన పెద్దలా! చేసుకున్నవాళ్ళో! సంబంధం నిశ్చయించుకోవటానికి, అడపడుచు లాంఛనాలు, అత్తిగారికి ముగుపు పెల్లించటం ముఖ్యమా? ఇంకేమన్నా ఆలోచించాల్సినవిషయాలు వున్నాయా! పెళ్ళికి కట్నం ఒక్కటే ముఖ్యమా! ఇలాంటివి లక్షా తొంభై ఆలోచించాలినిని వున్నాయని సూరిబాబు అభిప్రాయం. అప్పుడు తనపెళ్ళి జరిగినరోజుల్లో, ఇవేవి ఆలోచించకుండా, తన తల్లికి, ఆ అమ్మాయి తల్లికి చిన్నప్పటినుంచీ స్నేహితులు, అందుకని యీ సంబంధం అన్ని విధాల మంచిదని చెప్పింది. దానిమీద కనీ.

ఇంటర్ విపోయింది. డి. ఏ. లోకి వచ్చాడు. భార్య కాపరానికి వచ్చింది. మొదటేమీ అయిపోయింది. మగపిల్లాడు పుట్టాడు. రెండోయేడు పూరి అయ్యేసమయంలో అడపిల్ల పుట్టింది. ఈ పిల్లలు పుట్టటానికికూడా, సూరిబాబుకు, తన తల్లిమీద కోపము. ఈ పిల్లలు పుట్టటంవల్లనే తాను డి. ఏ. తప్పాలని వచ్చిందని సూరిబాబు చిటపటాడిపోతూ వుంటాడు. ఆసలు తల్లి తనకు ఆ యాడప్పుడు పెళ్ళికనక చెయ్యకుండావుంటే, యీ పిల్లల జంఝాలన వుండేదేనా అని సూరిబాబు తిర్క్కం. అందువల్లనే తన తల్లి తనను అన్ని విధాలా అడ్డగిహాలు చేసిందని హంకరిస్తాడు.

ఇంకోవాదం : తనకే కనక ఇవుతున్న తెలివి లేటలు, ఆ రోజుల్లోకనక వుంటే, చస్తే పెళ్ళి చేసుకునేవాడుకాదు. తర్వాత—పెళ్ళి చేసుకోవటం, పిల్లలు కనటానికినా యేమిటి? కుద్ద అనివేకం. కాని ఆ రోజుల్లో యింత విజ్ఞానం, యింత పుస్తక జ్ఞానం ఎక్కడిది! పదిమందితోపాటు పశువులాగ ప్రవర్తించటమేకాని! వయస్సువచ్చిన తన తల్లికే తెలియదు. తన తల్లికి సలహాలు ఇచ్చేవాళ్ళుకూడా అంతంతమాత్రమే.

ఇప్పుడేమి డి. ఏ. తప్పటం మొదలుపెట్టి మూడేళ్ళు గడిచినాయి. కొన్నింటికి పరీక్షకు వెళ్ళక, వర్సినవి ప్యాసుకాక ఈవిధంగా అవధి. డి. ఏ. పుస్తకాలు మినహాయిస్తే, మిగతావి ఎన్నెన్నో, తీరిగా చదివేస్తావుంటాడు. ఆ పుస్తకాల్లో సెమస్సును సరి

చినవి వున్నాయి, రాజకీయ గ్రంథాలు వున్నాయి, మతానికి సంబంధించినవి వున్నాయి, ఇంకా ఇతర గ్రంథాలు వున్నాయి. ఏ ప్రశ్నలకు చదివినా, మారిబాటుకు పూర్తిగా ఆర్థం అవుతున్నట్లు కనపడదు. పూర్వాపరాలు పరిశీలించకండా ఏదో ఒకవాక్యాన్ని పట్టుకోవటము, అదే గొప్ప విషయమని, వెనెదాల్లు పట్టుకుమా జరుగుతోంది. కొన్ని కొన్నింటి మీద తీవ్రంగా ఆలోచించటమూ, అవసరమైతే వదిలివేయటమూ జరుగుతోంది. ఈ ప్రక్రియలన్నీ చదివటం మూలన, మారిబాటుకు కొన్ని అభిప్రాయాలు నిర్మించి నిలబడిపోయినాయి. రెండో ఫలితం ఏమిటంటే,

చీటికి మాటికి చి.వీ తప్పకూ వుంటుంటే అతనికి కలిగిన అభిప్రాయాల్లో అతిముఖ్యమైనవి కొన్ని వున్నాయి.

తల్లి, కుమారుల క్రేయస్సు చూడదని తల్లి ప్రేమ అనే విషయక్రింద, కన్ను సంతానానికి, ఎంత దారుణమైన ద్రోహాన్ని తలపెట్టినా సంఘం హస్తించి ప్రాణకుంటుందని.

పెళ్ళి, యుక్తవయస్సు, యిద్దరికీ వచ్చిన తర్వాత జరిగినట్లయితే దాని ఆంతర్యము భార్య భర్తలు గ్రహించి, పిల్లలు కంటానికి పెళ్ళి చేసుకోవటం కాదని గ్రహిస్తారని.

సమస్తి కుటుంబంవలన అనేక అవర్తకాలు వున్నాయి. మన తన అనే భావంతో వ్యక్తిత్వాన్ని చంపేసి, ఒక వ్యక్తిని పెండ్లికండా ఎప్పటికప్పుడు అధః పాతాళానికి త్రోవేస్తారు. వ్యక్తి వికాసానికి, సంబంధ బాంధవ్యాలను తెగ తేంపులు చేసుకోవాలని.

ఇంకా కొన్ని తీవ్రమైన అభిప్రాయాలను పుస్తకాల్లోంచి సేకరించి, యెప్పటికప్పుడు మననం చేస్తూ వుంటాడు మారిబాటు.

ఇప్పటికప్పుడే సుజాతకు, మారిబాటుంటే అదో విగమైన అభిప్రాయం ఏర్పడిపోయింది. ఓసెల కోజుల్లుంటే తన కిరీంలలో కలుగున్న మార్పులనుగరించి భర్తతో చెప్పటానికి భయపడుతూ వుంది. మారిబాటు వచ్చినప్పుడల్లా, అతనికి కన్పించకండా తనలోని మార్పును, కష్టపుణ్యటానికి ప్రయత్నించేస్తూనే వుంది సుజాత. అప్పుడప్పుడు కాంతమ్మవుతే, కోడల్ని పట్టి పట్టి అడుగుతూనే వస్తోంది. కాంతమ్మకు సంతృప్తిగా, సుజాత సమాధానము యెన్నడూ చెప్పనేలేదు. తన కుమారునిమాచి భయపడుతూ వస్తున్న కాంతమ్మ యొక్క వగా, కోడల్ని గడమాయించి అడిగే హక్కులేదేమో అని మెదిలకండా వ్రాసుకుంది. కాని మనస్సులో కాంతమ్మ ఓ అభిప్రాయం ఏర్పడుతుంది. ఎంతైనా అడిగేను! అయినా, నోరు నొక్కుకుని వ్రాసుకుంది. సుజాత గట్టిగా దగ్గి ఆయాసపడుతున్న సమయంలో, మారిబాటు అనుకోకుండా

అక్కడికి వచ్చేవాడు. ఒక్కక్షణం అక్కడ వుండి ఆలోచనగా తన గదిలోకి వెళ్ళిపోయాడు. కాంతమ్మ ముక్కుమీద వేలువేసుకుని అక్కడే నిలబడిపోయింది. సుజాత పెట్టికారేచి, అత్తిగార్ని చూసి తల వంచేసుకుని ప్రక్కకు తిప్పుకుంది. కాంతమ్మ దగ్గరకు వెళ్లి బోతుంటే సుజాత దీనంగా అత్తిగారి మొహంలోకి ఓసారి చూసి, అక్కడనుంచి వెళ్లి పోయింది. కాంతమ్మకు, సుజాత స్వభావము పూర్తిగా తెలుసు. తన స్నేహితురాలు ఎంతయిచ్చినో, సుజాతకూడా అంతే ఉత్తమురాలు. అందువల్ల నే ఆ సంబంధం అంటే అంతివట్టుపట్టి చేసింది. అలాంటి పిల్ల తనకోడలవుతే, తనకోడుకు ముఖపడిపోతాడని కాంతమ్మ అప్పట్లో దూరదృష్టితో ఆలోచించి, ఆర్థికంగా కూడా చేతనయినంతవరకు రాజుట్టుకోకలిగింది. సుజాతను, పెళ్ళికొక మునుపునుంచీ బాగా యెరుగుకుంటుంటే, కోడలయిన తర్వాతమానీ అనందించాలిందిపోయి జాలవదారిని వచ్చిందే అని విచారిస్తుంది. కాని మగవాణ్ణిబట్టి అడవి! అందువల్ల నే సుజాత, తన కొడుకునుబట్టి, ప్రవర్తన అంతా పూర్తిగా మార్చుకుంటోందని తనకు బాగా తెలుసు. అట్లా తనకోడలు మార్పుకొనక పోయినట్లయితే, పరిణామాలు యేవిధంగా వుంటాయోకూడా కాంతమ్మ ఊహించకలదు. సుజాత, కాపరానికి వచ్చినతర్వాత పూర్తిగా మారిపోవాలిని వచ్చిందే అని తనలోతాను తీవ్రంగా బాధపడుతోంది కూడా కాంతమ్మకు తెలుసు. అందువల్ల నే, తానుదగ్గరగా వెళ్ళుతున్నప్పుడు సుజాత తప్పకుని వెళ్ళుతుంటే యేమీ అనుకోలేదు. అట్లాగే నిలబడి కానేపు ఆలోచనగాచూసి, తన పనిలోకి వెళ్ళిపోయింది కాంతమ్మ.

సుజాత వీధినిమ్మందుగిర సుంయని ఆయాసపడుతుంటుంటుంది, గది కిటికీలోంచి మారిబాటు చూస్తూనే వున్నాడు. సుజాత కనిపించిన తర్వాత, అతని ఆలోచనలు యింకా యెక్కువయినాయి. చూస్తూ, చూస్తూ మంచమీద పడుకోలేకపోయాడు. చివాయిస గదిలోంచి లేచివచ్చి, వీధితులుపు తీసుకుని వాక్ట్లోకి వెళ్ళిపోయాడు. సుజాత భయంగా, పమిలకొంగును చూటి అడ్డం పెట్టుకొని లోపలికి వెళ్ళిబోతుండగా, కన్నీటితో కాంతమ్మ ఎదురొచ్చింది. సుజాత, కాంతమ్మకు చెప్పకూడదనుకున్నవి, చెపుదామో అనే సందిగావళ్ళలో పడుతున్న సమయంలో నే, మారిబాటు బండితెచ్చి వాక్ట్లో నిలబెట్టాడు. అతిచిరాకుగా లోపలికివెళ్లి, బండి నీకోసమే తెచ్చామో అన్నాడు, సుజాతవంక చూస్తూ. సుజాతకు అర్థమయింది. కాని మారిబాటు విపులంగా చెపుదామనుకొంటే, తల్లి అడ్డంగా కనిపించింది. కాంతమ్మ గ్రహించుకుని చక్రవ లోపలికి వెళ్ళింది.

‘వల్లి మాపెట్టుకురా’... అమ్మాకు ముక్తసరిగా సూరిబాబు.

సుజాత యేమీ మాకుమాట్లాడకుండా బండి యెక్కింది. బండి సాగేసమయానికి, మధనపడుతూనే వాళ్ళింటికి వచ్చి నిలబడ్డ సూరిబాబునుచూసి, చెప్ప మంటారా అంది.

సూరిబాబు ముఖావంగా సుజాత కళ్ళింటికి చూశాడు. సుజాతకు అర్థమయి వుంటుందని, సూరి బాబు లోపలికి వెళ్ళిపోయాడు సరాసరి తనగదిలోకి. పుస్తకాల బీరువాతీసి, అప్పటి పరిస్థితికి అనుగుణంగా ఓపుస్తకాన్ని తీసి తీవ్రంగా పేజీలు తిరగేస్తున్నాడు. ఓ నలభైపేజీలదాక చదివాడు. ఇంక చదవ బుద్ధిపుట్ట లేదు. అదివరకు అదిచదివించే. క్రొత్తవిషయము యేమీ కనిపించకపోయేటప్పటికి విసుగునిపించింది. ఆ పుస్తకాన్ని గిరున బీరువాలోకి గిరాటుపెట్టి, కిటికీవైపుకు వదిలిపెట్టాడు. సుజాత బరువుగా మెట్లయెక్కి వస్తోంది. కాంతమ్మ అడుర్గాగా యెదురెళ్ళింది. అపుడోలేని దుఃఖము అహంతిం, సుజాత నిగ్రహాకేమిదా దాడి చేసింది. కాంతమ్మ ఒళ్ళోకితీసుకుని నీకెంత కష్టము వచ్చిందమ్మా అని మనస్సులో అనుకుంది. సూరి బాబుకు అనుకోకండా యెంతో భయం వేసినట్లునిపించింది. ఏమిటో గాధరాపడిపోయాడు. గుండెమీద చెయ్యిపెట్టుకుని మానుకున్నాడు. గబగబా కొట్టుకుంటోంది. అటూ యిటూ గదిలో కలయితిరిగాడు. పుస్తకాల బీరువాతీసి ఒక్కసారిగా పుస్తకాలన్నింటిని తేరిపారచూశాడు. ఏదో ఆలోచించుకున్నాడు. అప్పట్లో మనశ్శాంతి కలిగే మాదనలేమి కనిపించటం లేదు. గదిలోపల్నొంచి తైలకువచ్చేవాడు. అప్పటికే కాంతమ్మ సుజాతను తీసుకుని లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. తలివలన కదా పెంటరిగా సుజాతతో మాట్లాడే అవకాశము లభించలేదని, తన కోపాన్నంతా కాంతమ్మ వైపుకు మరల్చుకున్నాడు. తాను సరాసరి లోపలికి వెళ్ళి సుజాతతో మాట్లాడటానికి అభిమానం అడ్డువచ్చి ఆగిపోయాడు. మహా చిరాకుపడిపోతున్నాడు. ఎటూ తోచక వాళ్ళింటికి వెళ్ళిపోయాడు.

సుజాత వెళ్ళిపోయి ఏడుస్తోంది. కాంతమ్మ ఓదార్చటానికి మాటలు వెతుక్కుంటోంది. తనకు మించినపని అయిపోయేటప్పటికి, కాంతమ్మకూడా, సుజాతతోపాటు, గాధరాపడటమేకాని, యింకేమీ తోచటంలేదు. సుజాతకంటే, యెక్కువగా వణికిపోతోంది. సుజాత యెక్కడ చూచిపోతుందో అని కాంతమ్మ భయపడిపోతోంది. వాకిటితిలపు వెయ్యటానికి కాంతమ్మ లేచివెళ్ళింది. తిలుపు వెయ్యి తోతుండగా, సూరిబాబు చెక్కున లోపలికి వచ్చేవాడు. మాటిగా తన గదిలోకి వెళుతూ, సుజాతవంకచూసి

కనుసంజ్ఞ చేశాడు లోపలికిరమ్మని. లేనిఉత్సాహాన్ని తెచ్చుకుందామని వర్ణరప్రయత్నంచేస్తూ, సుజాత, మెల్లిగా అడుగుతీసి అడుగువేస్తూ గదిలోకి వెళ్ళింది. కాంతమ్మ తైలనిలబడివుంది. ఆమెకు, మానవుకు ఉహించిన దేవుళ్ళెందరు జ్ఞాపకం వస్తున్నాడు. లోపల్నొంచి మాటలవులే వినిపిస్తున్నాయేకాని, యదమిథంగా యేమీ తెలియటంలేదు. విచారనే కురుహల మవులేవుందికాని, నిలుపడకపోయేటప్పటికి, భార్య భర్తల మాటలు మనము యెందుకు విచారి అని దోరుకుంది.

‘ఏమంటుంది ఇంతి...’ సూరిబాబు అడుర్గాగా అడిగాడు.

సుజాత ఓ నిమిషం మాట్లాడ లేదు.

సూరిబాబు రెట్టించి అడిగాడు.

‘ప్రమాదం...’ అన్నది తడవడతూ సుజాత.

ఇంకా వెప్పలనుకున్నది యేమీ చెప్పలేకపోయింది. ఆమె వర్ణంతా గజగజ వణికి పోతోంది. ఒళ్ళంతా నిమిషంలో చెనుటలు పట్టినాయి. మొహం అంతా పీక్చుపోయినట్లయింది. అంతకంటే సూరిబాబు నీరయిపోయాడు. పమిట కొంగుగో మొహం అంతా తుడుకుకుని, ద్రుక్కింటి రాజమ్మ, కూతుర్ని తీసుకువచ్చింది ఆస్పత్రికి అన్నది సుజాత ఆడో విధంగా చూస్తూ.

సూరి బాబు ఉరిక్కిపడ్డాడు. రాజమ్మకు తెలుస్తే యే విషయమైనా, ఆపూరంతా తెలిసినట్లే. బహుశా వాళ్ళు వచ్చారని సుజాత చెప్పటంలో ఉద్దేశం వాళ్ళకు తెలిసిందని చెప్పటమే అని గ్రహించాడు సూరిబాబు. ఇంక సూరిబాబుకు లేళ్ళు, తెల్లలు పాకినట్లయింది. సుజాతకు యీ విషయం నలుగురికి తెలిసి పోయిందే ననే బాధ యెక్కువయింది. సూరిబాబు వరచర గదిలో నుంచి వెళ్ళిపోయాడు. ఇట్లే వాళ్ళింటికి వెళ్ళి తే, గుమ్మంలో బాహులంగా నిలబడి, ఇరుగు పొరుగు వాళ్ళు, మందు యిచ్చాకుటమ్మా పిల్లలు కనకండా అని అనుకుంటున్నారు. సూరి బాబును చూసి, తిలపులు వేసుకుని లోపలికి వెళ్ళిపోయారు ఒక్కొక్కరు. సూరిబాబుకు తలతీసినట్లయింది. తాను సంపాదించుకున్న విజ్ఞానము, తన సొంత విషయంలోనే ఉపయోగ పడలేక పోయిందే అనే ఒక తీవ్ర అసంతృప్తి తనలో బయలుదేరింది. పదిమందిలో తాను ఒకడు కాదని గట్టిగా నమ్మకంతో నడుస్తున్నా, పదిమంది అనే మాటలకు తాను లోభవయిపోవటం తనకు యెంతో విచారాన్ని కలిస్తోంది. తాను తెలుసుకున్నాననుకున్న విషయం వలన తన భార్యకే ప్రాణానికి ముప్పురావటం మరింత ఆశ్చర్యంగా వుంది. తాను ఆలోచించటానికి ఏ విషయము కన్పించటం లేదు. సరాసరి తనకు స్నేహితుడైన డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్ళి

జరిగిన విషయమంతా చెప్పాడు. దాక్షకు, మారీబాలు అబ్బావాన్ని విందిస్తూ కాని విషయంలో కాస్తానికీ సంబంధించిన విషయాలన్నీ టూకీగా చెప్పాడు. మారీబాలు తన ఆదుర్దా విశ్లేషించుకున్నాడు. ఇది సీరియస్ గేసే. అయినా చూస్తూనే, నీ ఆదుర్దావల్ల యిప్పుడు పరిస్థితులేవీ మారేవికొవు. చేసి ఆదుర్దా పడదెంతంటే, ముందుగానే జాగ్రత్త తీసుకుంటే బాగుండేది అన్నాడు దాక్షకు. మారీబాలు ఏమీ సమాధానం చెప్పటానికి ప్రయత్నించ లేదు.

సుజాతను ఆసుపత్రికి చేర్చేటప్పటికీ స్పృహ లేదు. కాంతమ్మకు మరి తప్పిపోయింది. మారీబాలు ప్రాణాన్ని పిడికెళ్ళిలో పట్టుకుని గజగజలాడి పోతున్నాడు. దాక్షకు ఏం చెప్పినా కిరసావహించారనీవ ఘడియ. మారీబాలు తుచ తప్పకుండా చేశాడు. ఇరుగు పొరుగువాళ్ళు కూడా చాలామంది ఆసుపత్రి దగ్గరకు వచ్చేసి వున్నాడు. మారీబాలు వాళ్ళను చూసి కూడా అటువైపు తిలమడస్సు మరల్చలేదు. అంత కంటే ఆదుర్దా అయిన విషయమే సుజాత ప్రతిః కైట పడడము.

ఏ కేవుడో ఆకుపడ్డా డెనుకుంది కాంతమ్మ. మారీబాలు, దాక్షకును ప్రశంసించుకున్నాడు లోలో పల. వచ్చిన నిలుగురు నాలుగు రకాలుగా వ్యాఖ్యానించుకున్నాడు. పిల్ల రిద్దరు ప్రక్కగదిలోనుంచి అమ్మా అమ్మా అనే ఒకటే ఏడుపు. ఇద్దర్నీ అహంతం కావ లించుకుంది కాంతమ్మ.

మారీబాలు యింటికి వచ్చినప్పటి నుంచీ అక్క విధంగా వుంటున్నాడు. తన తల్లిమీద కోపం తగ్గ పోయినా యింకా ఎన్నో మార్పులు మారీబాలులో వచ్చినట్లు కనిపిస్తున్నాయి. వేళకు అన్నం తినటం లేదు. తిన్నా, సయించి సయించకుండా తింటున్నాడు. పిల్ల రిద్దరు దగ్గరకు వస్తే, ఒక్కొక్కప్పుడు చీవరించుకుంటాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఎవ్వరూ లేని సమయంలో ఇద్దర్నీ కాగలించుకుని ఏడుస్తాడు. కాంతమ్మకయితే కడుపులో తీవ్రమయిన బాధ వుంది, తనకోడుకు రోజురోజుకు యిదియి పోతున్నాడే అని. కాని సాహసించి మారీబాలును ఏమీ అడగలేక పోతోంది. సుజాతేమో చిక్కి శిల్యమై వుంది. కూర్చున్న చోటునుంచి లేవడమే ప్రయోగమయి పోతోంది. పిల్లడు నాన్నా అని కిరిచి దగ్గరకు వెళితే మారీబాలు ఆప్యాయంగా దగ్గరకు తీసుకోవటానికి, తన తల్లి చూసిపోతుండేమో అని జంకుతున్నాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు తనతల్లి చూడటానికిమో అన్నట్లు, పిల్లర్నీ ఆకారణంగా కోడతాడు. సుజాత యే విషయ

యమలో యేమీ కల్పించుకోనే కల్పించుకోవటం లేదు. సుజాత తనతో ఏ విషయమూ చూటాడకపోతూ వుంటే మారీబాలుకు పిచ్చి యెత్తిపట్టనిపిస్తోంది. మొట్ట మొదటనుంచి మారీబాలు, సుజాతను అలా తయారు చేసి వుంచాడు. సుజాత అడుగులకు మడుగులు వత్తుతూ వదుస్తూ వచ్చింది. చప్పవ తనలో మార్పులు వస్తుండే టప్పటికీ, మారీబాలు, సుజాతలో కూడా మార్పులు రావాలని మనస్సులో అనుకుంటున్నాడే కాని పైకి తనభార్యతో ఏమీ చెప్పటం లేదు. సుజాతవులే ముక్కుంగా, తన భర్తలో యేదో మార్పును గమనిస్తున్నా అవసరము వచ్చేటంత వరకు తాను అట్లాగే వుండిపోదామని అనుకున్నట్లుంది. మారీబాలుకు పగ లకు రాత్రికీ లేదాయే కనిపించటం లేదు. కన్ను కోళ్ళుల్లాగ యొర్రబడి పోయినాయి. మనస్సు అట్లా ఇట్లా వూసిపోతోంది. తాను యెంతో ధైర్యంగా కొన్ని అభిప్రాయాలను బాహుళంగా చెప్పకలిగాడు. కాని ఇప్పుడెరివికి అంతే ధైర్యం వున్నట్లు కనిపించదు. చివరయి తేచి సుజాత! సుజాత! అని పిలిచాడు. సుజాత గాఢనిద్రలో వుంది. పిల్లలు మైకం తప్పి నిద్రపోతున్నాడు. నిద్రపోగామని ప్రయత్నించేశాడు. కాని పాధ్యపడలేదు. చివరకు సుజాతనుబలవంతంగా లేపటం తప్పిందికాదు. క్యాపు క్యాపుమని ఒకటే ధ్వని. నాకు నిద్రపట్టటం లేదుఅన్నాడు మారీబాలు.ధయంగా చూసింది సుజాత. చప్పవ తన పిల్లరిద్దరు పడుకున్న మంచంమీదికి వెళ్ళింది. భర్త ధయంకరంగా కనిపిస్తున్నాడు. మారీబాలుకు ఏమీ గోచర తన మంచం మీదనుంచి లేచాడు. సుజాత కెళ్ళవన కేక పెట్టింది. మారీబాలు అదిరిపోయాడు. కాంతమ్మ గాఢిరాగా లేచింది.

ఏకో పాడుకల వచ్చిందిని సుజాత తప్పించుకోవటానికి ప్రయత్నించేసింది.

వేసవి శిలవలు యివ్వంగానే, మధు యింటికి వచ్చేశాడు.

‘ఏం వడినా అట్లావున్నావు’ అన్నాడు మధు.
‘ఎట్లావున్నా నేమిటి.....’ అని బలవంతోన అన్నది నవ్వుతెచ్చుకుంటూ.

ఆ నవ్వులో అసహజతను కనిపెట్టిన మధు యింక యేమీ అడగలేదు.

ఏమిటే అమ్మా అన్నాడు మధు, కాంతమ్మను చూసి.

‘పెద్ద జబ్బు చేసిందిరా నాయనా, బ్రతుకుకుందిను కున్నామా....’ కాంతమ్మ యింకా ముందుకు పోగ లేకపోయింది.

సుజాత చెడుగుగా చూసింది మధువైపుకు.

'నాకు ఉత్తరం రాయటానికేం, అన్నయ్య సంగతి తెలుసుకదా, నువ్వు రాయటానికేం...' మధు చిటపటలాడుతూ అన్నాడు.

'ఇప్పుడు బాగా కులాసాగా వుండికదా, చాడేడి...' మధు సమాధానంకోసం పట్టించుకోలేదు.

మారిబాబు వచ్చినతర్వాత, మధును మామూలుగా అడిగే ప్రశ్నలేవో అడిగాడు. మధుకూడా మూటిగా సమాధానాలు చెప్పి పూయకున్నాడు.

ఈ వేషవిలో యీ పూరు వదిలిపెట్టి, యెక్కడికైనా రికార్మిగా వుండటానికి వెళ్లిపోవాలని అదివరలో గట్టిగా నిశ్చయం చేసుకున్నాడు మారిబాబు. ఆమాట చెప్పిన జ్ఞానకం వచ్చించేకాని వెంటనే తన మనస్సు యితర విషయాలమీద కల్పింది. ప్రస్తుతం, విడిగా వుండిపోవాలనే ఆభిప్రాయానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యం యివ్వటంలేదు మారిబాబు. ఒంటరిగా వుండిపోవాలంటే ఏదో భయం అనిపిస్తుంది. తనలో తనకు తెలికండా, తనను క్రొంగతినే కొన్ని కేసులు ప్రవేశించి వట్లనిపిస్తోంది, మారిబాబుకు. ఎన్నో గంటలు గడిచా కూర్చుని తీవ్రంగా ఆలోచించుకున్నాడే కాని, అతనికి యే విషయము బోధపడటంలేదు.

మారిబాబు గది నుమ్మంలో నిలబడివున్నాడు. వసంత ఆడుగులు వేసుకుంటూ వచ్చి దిగేటన క్రింద పడింది. మారిబాబు ఎంతో ఆదుర్దాగా వసంత దిగ్గరకు రాజోతుండగానే, పిల్లి ఎగుపు విని, యింట్లోనుంచి, కాంతమ్మ పరుగుతుంటూ వచ్చింది. మారిబాబు చెప్పిన వసంతను తీసుకోవటానికి వెంగినవాడల్లా, లేచి వాకిట్లోకి వెళ్లిపోయాడు. ఆనాడల్లా మారిబాబు చాలా బాధపడ్డాడు. ఇంతవరకు యెప్పుడూకూడా, తన పిటమిని ఇతరులు చూడలేదనుకుంటున్నాడు. ఈనాడవులే తన తల్లి తనను స్వయంగా చూసింది, వసంతను లేవదీయజేవటం. తన ఆభిప్రాయానికి యిలాంటి ప్రవర్తన చాలావిరుద్ధంగా కనిపిస్తుందని అనుకున్నాడు. కృత్రిమ నా తావరణంలో పెంపొందించుకున్న ఏ ఆభిప్రాయాలకూడా, స్వభావవిధమైన ఏ విషయాలకూడా కప్పిపుచ్చలేక పోయినాయి. మారిబాబుకు మగన కోజుకోజుకు యొక్క వయపోతోంది.

మధేమా, పాలం వెళ్లి, ధాన్యాన్ని బట్టిమీద యొక్కించుకొని వచ్చాడు. పాతరకు మించిన ధాన్యాన్ని, యింట్లో గంపపెట్టినిండాపోయించాడు. అమ్మన ధాన్యం బాపకు డబ్బు, కొంత తన చదువుకు వుంచుకుని, మిగతాది తల్లికి యిచ్చేశాడు.

మారిబాబుకు, తాను నమ్ముకున్న ఆభిప్రాయాలు తనను ద్రోహంచేసినాయి. తాను తృణేకరించిన తన తల్లి పిల్లను భరించలేక పోతున్నాడు. తన తమ్ముని ప్రవర్తన తన స్వాభిమానాన్ని పెద్ద దెబ్బ కొట్టింది. సుజాత, తాను తనంతట చెప్పకుండావుంటే ప్రవర్తనలో మార్పు కనిపిస్తుండనే ఆశ, మారిబాబుకు కలగటంలేదు. తనకున్న పిల్లలమీద ప్రేమ చంపుకురి తన తల్లిని నిరసించే కార్యక్రమము యొక్క వకాలం సాగుకుందిని తోచటంలేదు. కోజుకోజుకు పిరికివాడయిపోతున్నాడు. అందమూకూడా తనకంటే తెలివి కలవాళ్లుగా కనిపిస్తున్నారు. ఇది మరింత బాధగా వుంది. ఆతర్వాతంచన చేసుకుంటున్నంతకాలం, ఆభిమానం అద్ద వస్తోందనుకుంటూవున్నాడు మారిబాబు. అందువల్ల నే అనుభవంవలన తాను నేర్చుకున్నవాటిని, తాను యితరతా తెలుసుకున్నవాటిని సమన్వయం చేయలేకపోతున్నాడు. కాలగమనంలో తాను యెన్ని విషయాలు చదివినా, తెలుసుకున్నా, అనుభవమొంది తెలుసుకోవలసిన విషయాలు యెన్నో వున్నాయని మాత్రం మారిబాబుకు స్పష్టంగా అర్థమయింది.

వసంత, అమ్మా అంటూ పెద్దకేక పెట్టుకుంటూ వచ్చింది. ఏమీలేదు పిల్లినిచూసి భయపడింది. కాంతమ్మ, దిగ్గరకు తీసుకుని యీనాడు పిల్లి యొక్కదావరిచిందో, యేది పెట్టివా నిలవనీయటంలేదు అని పిల్లివెంట పడింది. ఈసారిరానీ ఏం చెప్తానో అన్నాడు మధు. 'నువ్వేమీ చెయ్యక వాయనా, మన కోపంలో యేదైనా అయితే, అంత భూరమైంది యింకోలేమీ వుండదు... ఒరేయ్ ముగ్గునాదనా, నీకే చెప్పేది, దానికోరికి మాత్రం పోక...' అంటూ గట్టిగా అన్నది కాంతమ్మ.

వాకిట్లోకి యెవరోవస్తే, మారిబాబు, దోపెడు వడ్లు వెవదామని, గంపదగ్గరకు వెళ్లి, కుప్పిపిట వేసుకుని, గంపలో చెయ్యిపెట్టాడు. మ్యాపుఅని భయం కరంగా అరచి పిల్లి, తన పంజాతో, మారిబాబు చేతిమీద కొట్టింది. చెయ్యంతా గాట్టుపడి నెత్తురు కారటం మొదలుపెట్టింది. తీరాదూస్తే, నాలుగు పిల్లి పిల్లలు, తిలిపిలి పిల్లకు పోలిపోయింది. చేతిని యెవరికీ కనిపించనీయకండా నుడ కప్పేసి తన గదిలోకి కల్లిపోయాడు మారిబాబు. ఆనాడున పిల్లలు అతని కళ్లల్లో నిలబడిపోయినాయి. ఆతరిపిలి కళ్లు మిగుమిగు కొల్లుకున్నాయి. ఎంతో క్రోధంగా, మీదకువచ్చి, తన చేతిని కొట్టింది. నిజానికి అదబ్బు తన చేతికి తగిలింది కాదు, మారిబాబు హృదయానికి తగిలింది. మారి

బాబుకు ఏ ఆలోచనాపాలు పోవటంలేదు. నిశ్చయపడి డాయి గదిలో అట్లాగే కూర్చుని వున్నాడు.

‘అమ్మ! మళ్ళీ వచ్చిందే పిల్లి...’ అన్నాడు మధు పిల్లివైపుకు గబగబ నడుస్తూ.

‘అయ్యో! ఆటువల్లక. గంపలో పిల్లిల్ని పెట్టింది అన్నది సుజాత.

‘పిల్లి కొంచెం పట్టుకో, మధు పిల్లిపిల్లిల్ని చూడాలంటాడు. ఇంకేమైనా వుందా, పిల్లి కళ్ళు పీకేస్తుంది. వాటంతట అవి పోయేదాకా మనమేమి చెయ్యకూడదు...’ సుజాత, రవిని మధుకు అప్పగించి లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

మధు పరీక్షగా పిల్లి ని, పిల్లిపిల్లిల్ని కొంచెం దూరం నుంచే చూస్తున్నాడు.

‘వది నా, మనం పిల్లిల్ని ఏమన్నా చేస్తామనేనా దాని భయం...’ అన్నాడు మధు.

‘మనం ముద్దుకు పిల్లిను ముట్టుకున్నా సరే పిక్కి పెడుతుంది. అటువైపుకు వెళ్ళకు... అంటూనే సుజాత లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

సూరిబాబు అప్పుడే ఆటువైపుకు వచ్చాడు.

‘ఆ గంపదిగిరకు వెళ్ళక, పిల్లిపిల్లిలున్నాయి... అంటూ అరిచాడు మధు.

ఏమీ తెలియనివానిమాదిరిగా ఉరిక్కిపడి, సూరిబాబు ప్రక్కనుంచి వెళ్ళాడు. పిల్లి, పిల్లిపిల్లిలు, అతని దృష్టిపథాన్నుంచి మరలలేదు.

సాయంత్రం పిల్లి ఆడుర్లాగా, పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చేటప్పటికి, పిల్లిపిల్లిలు గంపలోలేవు. అమాంతం గంపమీదనుంచి క్రిందకు దూకింది. అదోరకంగా మ్యూపు, మ్యూవంటూ గది, సావిడి, వరండా అంతా కలయతిరిగిపోతోంది. ఆపిల్లి మ్యూపు అరుపుకు పెద్దవాళ్ళే భయపడిపోతున్నారు, ఏం చేస్తుందో యేమో అని. పిల్లి పిల్లిలు వంటింట్లోకి వాటిష్టము వచ్చినట్లు పచార్లు చేస్తున్నాయి. రెండు పిల్లిలు తప్పించుకుని, సందు లోంచి ప్రక్కంట్లోకి వెళ్లి నాయి. శాంతమ్మవులే లోపలున్న పిల్లిపిల్లిల్నే చూడకుండా వంటింటి తలుపు వేసింది. లోపల పిల్లి కూసలు సన్నటిస్వరంతో మ్యూపు, మ్యూవంటున్నాయి. పిల్లిలగ్గని పసికట్టి, అమాంతం వంటింటి తలుపుదగ్గరకు పిల్లి పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చేసింది. భయంకరమైనదాని చేసుకుంటూ, ఆ తలుపుమీదికి యెగబ్రాకుతోంది. తలుపుల్ని రక్కసేస్తోంది. గండు

పిల్లి ఆరిచివట్లు గుండెలు అదిరేటట్లు అరుస్తోంది. ఆ మ్యూపు అనే శబ్దంలో కరుణ జాలి, ఆదుర్లా, ప్రేమ అన్నీ కూడా మిళితమయినట్లునిపిస్తోంది.

శాంతమ్మ, సుజాతలు, యీ చోద్యాన్ని విద్వారంగా చూస్తూ నిలబడ్డారు. పిల్లిలిద్దరూ కళ్ళారపు కుండా అదేపనిగా చూస్తున్నారు. మధు గది తలుపు చాటునుంచి భయంగా లోంగి లోంగి చూస్తున్నాడు. సూరిబాబు కళ్ళు అప్పచెప్పి లేకేధానంతో చూస్తున్నాడు. అతని బుర్రలో వలయాకారంగా ఏన్నో ఆలోచనలు తిరిగిపోతున్నాయి. ఆ పిల్లి పిల్లిపిల్లిల దీనాలాపాలు, యిరినిలో తీవ్రంగా సంఘర్షణ తెచ్చి పెట్టేస్తున్నాయి. చేతులుకాళ్ళు వణికిపోతున్నాయి. ఆ పిల్లి దీనంగా అరచటాన్ని చూసి భరించలేకపోతున్నాడు సూరిబాబు. లోపలనుంచి ఆ పిల్లిపిల్లిలు యెంతో జాలిగా మ్యూపు మ్యూవంటున్నాయి. ఆ భ్వని అంతికంపై హృదయవిదారకంగావుంది.

శాంతమ్మ వున్నట్టుండి వెక్కిరిచెక్కి ఏడవటం మొదలుపెట్టింది.

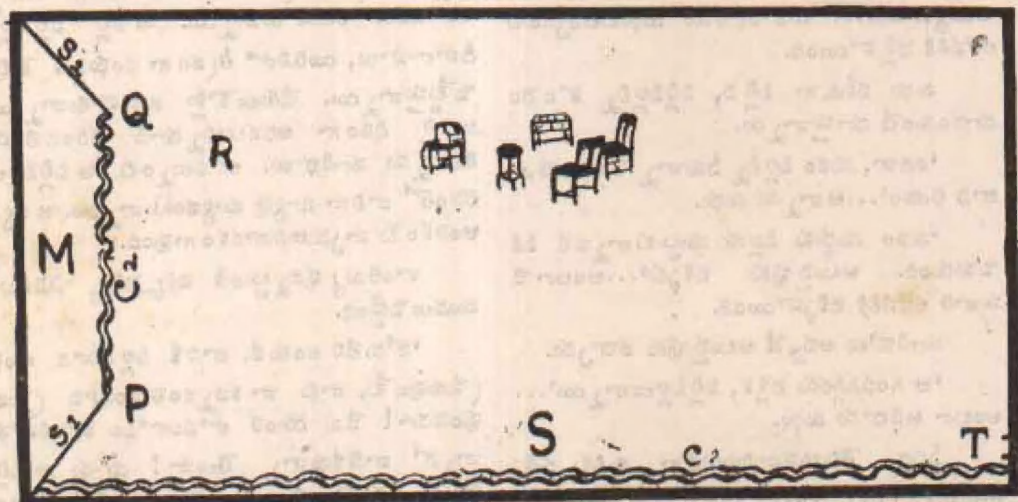
‘నోరులేని జంతువే. దానికే పిల్లిలమీద అంత ప్రేమవుంటే, నాకు నా కన్న సంతానమీద ప్రేమ వుండదా! నేను యెంత లోపలలోపల కుమిలిపోతున్నానో వాడికేమన్నా తెలుసా! చూడు ఆ పిల్లి యెట్లా ఏడుస్తోందో...’ శాంతమ్మ హృదయావేదనను ఆపుకోలేకపోయింది. సుజాత దీనంగా, శాంతమ్మ మొహంలోకి చూసింది.

ప్రక్కగదిలో నిలబడ్డ సూరిబాబు తన తిరి మాటలు విని, నిలుపువా నీరయిపోయాడు. ఏమి అసటానీకే నోరు పెరిలిరా లేదు. కళ్ళు చీకట్లు కమ్మాయి. చొచ్చుకుంటూవచ్చి వంటింటిగోల్పోయి, గభాయిన తీశాడు. పిల్లి అమాంతం, పిల్లిలగ్గరకు దూకింది. సక్తువతో కళ్ళోను, బలవంతాన నిలచెట్టుకుని, శాంతమ్మ మొహం చూడకుండానే అమాంతంగా అమ్మ, అమ్మ అని సగంసగం అంటూ తల్లికాళ్ళమీద పడ్డాడు. శాంతమ్మ పెద్ద నిటూర్పునిడిచి క్రింద కూలబడి పోయింది. ఒళ్ళో సూరిబాబు పడుకున్నాడు, ఉంగరాల జట్టులోకి చేతినిపోనిచ్చి నిమరుణతోంది. సుజాత కళ్ళ వెంబడి ఏకధారగా నీళ్లు కారుతున్నాయి.

వంటింట్లో పిల్లి, తన పిల్లిలకు పాలిస్తూ, కూసల వల్లంతా నాకుతోంది.

అంత్య ఘట్టం

శ్రీ శింగీతం శ్రీనివాసరావు

పాత్రలు:

రాజు

దైరక్షరు సత్యారావు

రంగయ్య

శంకరబాబు

సబ్ ఇన్స్పెక్టరు

ఇద్దరు పోలీసులు

నౌకరు

C_1 = ముందు కర్తవ్య.

C_2 = స్టేజీలోని కర్తవ్య.

S_1 = } P, Q ల ముందుండే వైడ్

S_2 = }

కర్తవ్య. M వైపుకు తిప్పబడి ఉన్నాయి.

P, Q, R, S, T లు ఊరికే సదుపాయం కోసం ఏర్పర్చుకున్న స్థలాలు.

* * స్టేజీముందు తెర (C_1) వేసి ఉంటుంది. ఉన్నట్టుండి, తెర వెనుకనుంచి—ఇంకా సరిగ్గా చెప్పాలంటే—లోన ఎడమవైపు (M) నుంచి చప్పట్లు వినబడతాయి. చప్పట్లు కొన్ని వందల మంది కొట్టినట్టుగా ఉంది.

* 1956 వ సం॥ నవంబరులో మద్రాసు సెంటు జోసెఫ్స్ హాల్లో జరిగిన అంతర్ కళాశాల నాటికలపాటీలో లాకారేజవారిచే ప్రదర్శింపబడి ప్రథమ బహుమతి పొందినది.

ఒకగొంతు : మహాశయులారా : (చప్పట్లు నిలువలేదు.) (గట్టిగా) మహాశయులారా - (చప్పట్లు కొద్దికొద్దిగా త్వరగా తగ్గిపోతాయి — ముందు తెర (C₁) ఇవ్వడు తీయబడుతుంది.

తెర తీస్తుంటే, రాజు స్టేజీ మధ్య R దగ్గర ప్రేలాడ కట్టబడిన మైక్ దగ్గర నిలబడి, ఎడమవైపుకు, అంటే (M) వైపుకు తిరిగి మాట్లాడుతున్నాడు. అక్కడ ఒక తెర (C₂) వేయబడి ఉంది. అంటే ఆ తెర వెనుకనుంచి చప్పట్లు వినబడుతున్నాయన్నమాట. తెర వెనుక ఉన్న ప్రేక్షకులకు (ప్రేక్షకులు కనబడరు—వారి అరుపులు మాత్రం వినబడతాయి.) రాజు మైక్ లో చెబుతున్నాడు. ఇవికాక (C₂) అనే తెర ప్రక్క రెండు సైడ్ కర్టన్లు (S₁, S₂) ఉన్నాయి. వీటిపైన బొమ్మలవేయాలిటవైపుకు ఉన్నాయిగాని, మనకు వాటి వెనుకభాగం మాత్రం కనబడుతుంది.

రాజు : మ-హా-శయు-ల-రా! (అంతా నిశ్శబ్దం). ఈరోజు మేము ప్రదర్శించ బూనుకున్న “అంత్యేమట్టం” అనే నాటకంలోని వాయిదా అంకాలు—అతి శ్రద్ధతో, అతి ఉత్సాహంతో మీరందరూ చూచారు. ఇకమిది దశనికోసం అయితే నిరీక్షిస్తున్నాలో, ఆ అఖిలు అంకం, —ఈ “అంత్యేమట్టం” అనే నాటకంలోని అంత్యేమట్టం, ఇంకొక కొద్దిరిముషాల్లో మొదలెదదాం. (తెర C₂ వెనుకనుంచి చప్పట్లు) —కొస్తే ఓపికపట్టమని ప్రార్థన. (చప్పట్లు—మారంపంది “అలాగే లేవోయి” అనే శబ్దం) (రాజు తనమాటలు ముగియగానే

త్వరగా S₂ వైపుకు పరుగెత్తి) —కాని య్యండి, కానియ్యండి! ఆలస్యం అయిందంటే ఒకటే గోలపెడదాం.

దైరక్షుడు సత్యరావు : [ప్రవేశించి స్టేజీలో సామాన్లు సమీక్షించి] ఊ—త్వరగా—త్వరగా.

రాజు : ఆ మాడుగుల్ని చాలావూ ?

దైర : చాలు, చాలు.

రాజు : ఈ రేడియో పాసివన్ పరిగ్గా ఉందా ?

దైర :

రాజు : ఓ దైరక్షుడామా !

దైర : ఆ !

రాజు : ఈ రేడియో పాసివన్ పరిగ్గా—

దైర : ఆ—ఆ—కొద్దిగా ఆమోలగా పెట్టు. తరువాత, రాజా—రేడియో ‘ఆన్’ చెయ్యగానే కొన్ని క్షణాలు ఆగి—

రాజు : రేడియోకు వేడిపెక్కినట్టుగా !

దైర : అవును ! కొన్ని క్షణాలు ఆగి నవ్వు పాట మొదలెట్టాలి.

[రంగయ్య ప్రవేశం]

వీరంగయ్య ! కానీ, కానీ. ఏం?—మేకవ పరిగ్గా ఉందా ?

రంగ : (మీసాలు సమీక్షించుట) —చూడండి—

దైర : ఆ ఏదీ—కొద్దిగా—ఆ—ఆ—అంటే (ఆగి) ఆసలు శింకరబాటు ఏదీ ?

రంగ : గ్రీన్ రూమ్ లోకి వెళ్ళాడేమో ?

దైర : ఓ—అబ్బబ్బ : (గట్టిగా పిలుస్తూ)—శింకర బాటు—శింకర—

రంగ : ఒచ్చేస్తాడు రెండి. ఆ—ఇంచాకటి నీవు ఎలా ఉంది ?

దైర : ఒకటోరకంగావుంది; శింకరబాటు వటన మాంచిత్ర కట్టింది. అందుకే రంగయ్య ! ఈ అఖిలు అంకం—ఇద్రం ! ఇంచాకటి అంకంకంటే ఏమాత్రం నాసిగా ఉన్నా—

రాజు : ఈ రేడియో ఇంకా మూలకు లాగాలా ?

దైర : ఎందుకు?—అలాగే బాగుంది.

[బయట చప్పట్లు]

రాజు : అబ్బబ్బ ! ఇంకా ఎందుకు ఆలస్యం—

దైర : శింకరబాటు—

రాజు : (లోపలికి T ద్వారా పరుగెత్తుతూ) నేను పిలుచుకొస్తా. అక్కడ బయటి అందుకూ—(అంటూ వెళ్ళిపోతాడు)

దైర : రంగయ్య! నే చెప్పింది జ్ఞాపకం ఉందికదా?
ఇదుగో, మరి కైమాక్కునీమకదా! నాటకం
అంతా దీనిమీద ఆధారపడుంది.

రంగ : (తలదాచుకుంటూ)

దైర : ఆ, శంకరబాబు ఆత్మహత్య చేసుకునే
టప్పడు—

రంగ : ((తెద్దగా) ఆ, ఆ—

దైర : ఇలా కత్తిరిసినప్పుడు, కేకవద్దు! ఏదో అర్థం
కానట్లు భావించాను. ఆ, ఆ, అలాగే!
తరువాత కత్తిరిసి ఆత్మహత్య చేసుకోగానే
ఒక్కక్షణం ఆగి గట్టిగా కేక వేయి. అదియే
అదిరిపోవాలి!

రంగ : [[గట్టిగా కేక వేసినట్లు నోరు తెరిచి, ముఖం
మీద ఆశ్చర్యం ప్రకటిస్తాడు]]

దైర : ఆ—ఆ— ఎందుకంటున్నావంటే—

రంగ : ఆంతర్యఘట్టం!

దైర : ఆంతర్య ఘట్టం సరే—ఇంకొకటి—

రంగ : కైమాక్కు!

దైర : కైమాక్కు సరే!—నే చెప్పేది చివర!
ఇంచాకటి నీవులో శంకరబాబు తనభార్యను
హత్యచేసిన ఘట్టం బ్రహ్మాండంగా ఉంది.
ఇప్పుడు దానిమీద ఈ ఆత్మహత్య ఘట్టం
ఇంకా ఒక మెట్టు ఎక్కువగా తయారైతేనే
రక్తి కట్టుంది. లేకపోతే అసలు నాటకం
అంతా పేలవంగా తయారవుతుంది.

రంగ : కాదు మరి!—అమ్మో—(మీసాలు పట్టు
కుంటాడు)

రాజ : ((ప్రవేశిస్తూ)—ఏం—మీరంతా సిద్ధంగా
వున్నారేమో?

దైర : “మీరంతా” ఏమిటి?—ఇప్పుడిక ఏమి
చేసేవారు ఇద్దరే—శంకరబాబు—రంగయ్య;
శంకరబాబు ఏది?

రాజ : వస్తున్నాడు. ఆ పోయిన హత్యనీవులో
ఏమైందో ఏమో తల తిరిగిందట. పోయి
లోపల పడుకున్నాడు. వస్తాడు!—ఆ, ఈ
దుర్భే ఇక్కడ ఇలా ఉండాలా?

దైర : ఆ! — తరువాత — చాలా ముఖ్యం —
డాయర్ లో కత్తి పెట్టావా?

రాజ : ((డాయర్ లో నుంచి కత్తి బయటకు తీసి
చూపిస్తూ) ఇదుగో!—

దైర : అది లేకపోతే ఈ అంకమేలేదు. అదుగో
శంకర బాబు!

[[శంకరబాబు లోపలికి వస్తాడు. పేకెవలో
ఉన్నాడు. అంటే పేకెవలో ఆతని
వయస్సు (నిజంగా ఆతనివయస్సుకంటే
అంతే) ముప్పై సంవత్సరాలు. గడ్డంబూదా
కొద్దిగా పెరిగినట్లుంది. తల చెంట్లుకల
బాగా పెరిగి ఉన్నాయి. ముంగురులు ఒకటి
రెండు మురుగు మీదికివచ్చి వ్యక్తి ప్రత్యే
కత నిస్తున్నాయి. వేసుకోన్న జుబ్బా (చాలా
ఖరీదైంది) వదులుగా ఉండినవల్ల మరిగీ
ఇంకా భారీగా అగుడుతున్నాడు]]

దైర : ఏం, శంకరబాబు! ఒంట్లో బాగాలేదు—

శం : ఏ—మీ—లేదు.

దైర : (శంకరబాబు చెంపమీద చెయ్యి వేసి
ఉష్టాన్ని చూస్తూ ధైర్యంగా) జ్వరం
లేదు!

శం : ఉందికాని ఫరవాలేదు. ఇక ఒక్క అంక
మేగా మిగిలి ఉంది?

దైర : ఒక్కటే!

శం : ఒక్కటే!

దైర : ఇదికూడా అంతా సక్రమంగా సాగిపోతే—

శం : సాగిపోతే!

దైర : ఏమిటి శంకర బాబు!—ఏమిటా మాటలు?

రాజ : అబ్బ, ఏమిటి శంకరబాబు! — ఈలోకా
నీలో ఏదో అసాధారణంగా—

దైర : ఓ—(రాజును ఊరకోమరి పైగచేస్తూ) ఏమీ
లేదు. అసాధారణం ఏమిటి? ఇంత సీరియస్
నీవువేస్తే ఎవరికికైనా తలతిరుగుతుంది. అలాంటి
టప్పడు శంకరబాబు—పాత్రలో రీవల్యూ-
త నే ఆ పాత్ర అయి, అస్థితిలో జీవించినట్లు—

శం : నిజం!—ఆ పాత్ర అయి, అస్థితిలో జీవించే
టట్టు!

దైర : మరి అలానటిస్తే—

శం : “నటిస్తే”

దైర : అవును. అంతమహా తీరంగా నటిస్తే ఆతేశం
రాకు?—అది రసావేశం. అంతే! శంకరబాబు!
ఈ ఆంతర్యఘట్టంలో మనం ఊహించిన—
అంతస్తు అందుకున్నామంటే వాసంతోషం,
ప్రజల సంతోషం అలా ఉంచు—నీ సంతో

మం-(శంకరబాలు ముఖమీద ఒక చిరువపు) ఆవును, నీసంతోమం, విన్ను మల్లీ మాలో వానిగా చేస్తుంది. (భుజం మీద తీట్లా) జ్వరంలేదు, ఏమీలేదు. ఏం రెడీనా? మొదలెడదామా?

[బయట ఆవుపులు—శంకరబాలు తల ఊపు తాడు]

డైర : భార-రాజా! రెడీ?—రంగయ్య!

రంగ : ఆ-ఆ, రెడీ!

[రాజా పరుగెత్తి అవరలి వైపు డైరెక్టర్స్ దగ్గరకపోయి ఓ దగ్గర నిలబడ్డాడు. డైరెక్టరు త్వరగా ఒకపర్యాయం స్టేజీలో సామాన్లంతా చూచి, తృప్తిపడి, రంగయ్య, శంకర బాలులలో P దగ్గరకు వచ్చి నిలబడ్డాడు. డైరెక్టరు నాలుకం పుస్తకం తీసి 'పాడ్' చెయ్యి దానికి సిద్ధం ఆవుతాడు. డైరెక్టరు రెడీ అన్నట్లుగా చెయ్యి చూపడంలో అటువైపు రాజా తాడు పట్టుకొని లాగుతాడు. కర్తవ్యం తెలువబడుతుంది. దాని చెనుక ఉన్న దీపాలు (Foot-lights) వెలుగుతో స్టేజీకొంతి వంతం ఆవుతుంది. అంటే M దగ్గర ఉంటే ప్రేక్షకులకు విశేషమూ కనబడటంలేదు. భారీస్టేజీలప్పుడు ప్రేక్షకులు అంతా నిశ్శబ్దంగా ఆయనారని తెలుసుకొని శంకరబాలు చిన్నగా ఆలోచిస్తూ, క్రిందికి చూస్తూ, ఏదో మనోవికారాన్ని పట్టిస్తూ, రెండు చేతులు వనుక కట్టుకొని P నుంచి R వైపుకు వెళుస్తాడు. అంతా నిశ్శబ్దం.]

శం : (చేతిగడియారం చూచుకొని) ఇంకారాలేదు రామం, రామం.

డైర : (అందిస్తూ)-ఎంతపని...

శం : (అందుకొని) - ఎంతపని చేసావు! - కాదు, నాచేత ఎంతపని చేయించావు!

డైర : కాంతి...

శం : కాంతి, కాంతి!—మారం ఆయిపోయింది!—ఆ-ఆ-పని-నే నీ చేసానా?—

డైర : ఈ చేతుల్లో...

శం : ఈ చేతులలో నేనే చేసానా? ఏ విధంగానూ అనుమానించ లేని కాంతిని-కాంతిని చంపి-ఇంకా నేను బ్రతికే వున్నాను.

డైర : (బ్రతికి చేసిన...

శం : (బ్రతికి, చేసిన తప్పుకు పరితపించటం శిక్ష లాగా భూగరమైన శిక్ష. కాంతి ప్రపంచంలో లేదు. కాదు! కాంతిస్వరూపం నాలో ఉంది నాలో కాంతిని నాశనం చేసింది.

డైర : ఏమిటి మాటలు?

శం : ఏ-మి-టి—నూ-ట-లు!

[అర్థం లేకుండా అవి ఇవి చూస్తూ ఆ విస్తృతా ఈవస్తృతా ముట్టుకుంటూ, అవ్యక్తంగా దగ్గరఉన్న రెడీయోను 'ఆన్' చేస్తాడు. రెడీయోలో నుంచి వచ్చేపాటవింటూ మానంగా కుర్చీలో కూలబడ్డాడు.

రెడీయోలో నుంచి పాట వచ్చినట్లుగా ఓ దగ్గర నిలబడ్డ రాజా పాడ్తాడు. అంటే రాజా పాడటం మనకు స్పష్టంగా కనబడుతుంది. కానీ M దగ్గర ఉంటే ప్రేక్షకులకు అది రెడీయోలో నుంచి వచ్చే పాట.)

రాజా : (పాడ్తూ)

స్వప్నంలో నున్న శం
యత్నింలో కొత్తరకం
మూల విరాట్ వాలకం
కాలంలో లోలకం—

శం : (తనలో)—ఎవడో-పాడే వాడికి-నాలాగే జీవితోద్దేశ్యం అర్థం కావటం లేదు, (పాట వింటూంటాడు.)

[ఉన్నట్టుండి కుడివైపునుంచి T నుంచి ఒక నాకరు కట్టవాడు చాలా ఆశురతలో P దగ్గర ఉన్న డైరెక్టరు దగ్గరకు వచ్చి]

నాకరు : (చిన్నగా, భయంగా) పార్, పార్. మీ కోసం ఒక సబ్ ఇన్స్పెక్టరు ఇద్దరు పోలీసులు వచ్చారు!

డైర : (అశ్చర్యంగా) నా కోసమా?—సబ్ ఇన్స్పెక్టరు—

నాకరు : ఆవును పార్, అరుగో ఇక్కడికే వచ్చే సారు!

[ఒక ఇన్స్పెక్టరు, ఇద్దరు పోలీసులు T నుంచి ప్రవేశిస్తారు]

రాజా : (పాట)

అ—ఆ—లలో అరాజకం
అదిలోన అవివేకం—

దైర : (సహా ఇన్స్పెక్టరు దగ్గరకు వెళ్తా) — ఏమిటండీ?

సహ : (గట్టిగా — అటు స్టేజీలో మైకులు ఉన్నాయనే సంగతి జ్ఞాపకం లేక) ఎవరండీ? ఈ నాటకానికి దైర్యరస సత్కారావు —

దైర : ఏ, చిన్నగా (దగ్గరకు వచ్చి) నేనేనండీ. నేనే, ఏమన్నా —

సహ : (తన మామూలు ధోరణిలో తిగ్గరగా) మీరేనా ఈ నాటకం —

దైర : ఏ చిన్నగా! మైక్ లో అందరికీ వివరుతుంది, రాజా :

(పాటు)
అంతులేని నాటకం
అంకంలో ఆటంకం —

దైర : అదుగో — అప్పుడే “అంకంలో ఆటంకం” —

సహ : (కోపంగా) ఆటంకం!

దైర : అబ్బేబ్బే, నాటకం అంతవఱకు వచ్చిందంటున్నా —

సహ : మీ నాటకంలో వేషంవేసే శంకరబాబు గారు ఎక్కడున్నారు?

దైర : ఎందుకు?

సహ : ఎక్కడున్నారండీ? వారిని పిలిపించండి, పనుండి.

దైర : ఆ!

సహ : అవును.

దైర : ఆదర్శాగండి? నాటకం అంత్యఘట్టంలో —

సహ : అంత్యఘట్టం అయితే మాకేమండీ!

దైర : ఏ, చిన్నగా! (ఒకరినొకరు తేలిపార చూచుకుంటారు). (ఆశురతీతో) ఏవండీ, మరి ప్రమాదం —

సహ : బయటకు పిలిపించండి —

దైర : ఆ!

రాజా : [పాటు]
విశ్వపుటంచులకు తాట
విజ్ఞానుల భజన పాట —

దైర : రంగయ్య! రంగయ్య! మరి ఎలాచేస్తాం, ఉన్నట్టుండి కారణం లేకుండా అతిసు ఇలా వచ్చేస్తే —

సహ : కారణం లేకుండా ఏమిటి?

దైర : ప్రేక్షకుల కండి! వారికి కారణం ఎలా తెలుస్తుంది? ఏం, రంగయ్య! ఈవిషయం ప్రేక్షకుల కేమాత్రం తెలియకుండా అంతా

నాటకంలోలాగే, మధ్య - రంగయ్య - మధ్య, స్టేజీలోకి పోయినట్లు పోయి —

రంగ : ఇప్పుడు నా ‘ఎన్ ట్రైమస్’ కాణీ - అతిని ‘స్పీచ్’ ఒకటుంది.

సహ : ఇదుగో, మీరు చెయ్యకపోలే, మేమే —

దైర : ఒద్దండి, ఒద్దండి. రంగయ్య, ఏలాగో ఓలాగు, నీదీ ‘ఎన్ ట్రైమస్’ అని పిచ్చు, మాటలమధ్యలో చిన్నగా, శంకరబాబుకు ఈ సంగతి చెప్పేయి. త్వరగా —

రంగ : నాటకం ఎలా తియారవుతుండో, అంత్యఘట్టం!

[స్టేజీలోకి వెళ్ళినట్లుగా P నుంచి R వైపుకు వెళ్తాడు.]

రాజా : (పాటు)

భవిష్యత్తు లేనిదోట

భావశుల గాలిమాట —

[రంగయ్య ప్రవేశించగానే అటు దగ్గర నిలబడి పాడుతున్న రాజాకు ఏం అర్థం కావటంలేదు. రంగయ్య ఎందుకు ప్రవేశించాడా అని శంకరబాబుకు కూడా అర్థంకాక పోయినా, తన మానసిక స్థితిలో ఇదిఏమి అతినికి తట్టడం లేదు.]

శం : [రంగయ్యకు, అంటే నాటకంలో “రాము”ను చూచి లేస్తూ] ఎవరు? రాము! ఆ, రాము, నిన్ను నురించే ఆలోచిస్తున్నా. [లేడియోను ఆపేస్తాడు. రాజా పాట నిలిచేస్తాడు.]

రంగ : నన్ను నురించా?

శం : అవును నిన్ను నురించి ఆలోచిస్తూ పిచ్చి వానిలా ఆ లేడియో చెయ్యగానే నాలాంటి పిచ్చివాడు నా భావాలే పాడుతున్నాడు. లోకం అంతా పిచ్చి. ఇదీ వేళ్ళపై, ఆలోచనేను కాంతిని —

రంగ : బాబు! అంతా మరచిపో, హృదయంలో కాంతాన్ని —

శం : (తనలో నవ్వుకుంటూ) కాంతాన్ని! కాంతి చనిపోయింది. నీకు తెలియకాబోయి —

రంగ : అంతా తెలిసింది. (దగ్గరకువచ్చి) మరచిపో — బాబు — (అని దగ్గరకువెళ్ళి భుజంమీద చెయ్యి వేసి M దగ్గర ప్రేక్షకులకు తెలియకుండా,

(మనకందరికి బాగానే కనబడేటట్టు, కూన్యంగా చూస్తున్న శంకరబాలు చెవిలో పోలికలు వచ్చినసంగతి జేరుతాడు.)

శం : [అశ్చర్యంగా] అ!— (చిన్నగా అయోమయంగా P వైపుకు వస్తున్నాడు.)

రంగ : [వటన అనిపిస్తూ]—బాబూ! ఎక్కడికి? ఆవేశం వద్దు—

[శంకరబాలు P దిగ్గరకు వచ్చేస్తాడు. చేపడిలేక రంగయ్యకు కుర్చీమీద కూర్చోని మళ్ళీ రేడియో 'ఆన్' చేస్తాడు.]

రాజు : [పాట]

సర్వజ్ఞుల కలం అటూ
సామాన్యుల బలం ఇటూ

శం : (చిన్నగా) పిలిచాం?

సబ్ : మీరేవా శంకరబాలు?

శం : అ-వు-ను.

సబ్ : మిమ్మల్ని ఆరెస్తున్నాం.

దైర : (అదిరిపడి) అ!—అరెస్తా!

సబ్ : మీమీద నేరం—

శం : రే-లు-ను. (కూన్యంగా, విమోచనంగా పైకి చూస్తాడు.)

దైర : ఏమిటి, శంకరబాలు!—ఏమిటి దంతా?

సబ్ : మూడు సంవత్సరాల వెనుక మీరు మీ భార్యను ఖానీచేశారు!

దైర : అ!

సబ్ : అప్పుడు మీ పేరు కురేమ్. ఖానీ చేసింది మీరని పోలీసులకు తెలియగానే వారికి చిక్కకుండా పారిపోయాడు. అప్పట్నుంచి మిమ్మల్ని వెంటాడుతూ—

శం : ఇన్ స్పెక్టరుగారూ! ఈ మూడుసంవత్సరాలలో మనిషి మారటానికి ఏలేదా?

సబ్ : (ఆ మాటలు చెవి కెక్కించుకొక) —అప్పుట్నుంచి మిమ్మల్ని వెంటాడుతూ ఈరోజుకు ఆ కురేమ్, శంకరబాలు పేరుతో ఈ 'అంత్య ఘట్టం'లో నటించే మీరు—ఒక్కరే అనే తార్కాణం దొరికాయి.

శం : వాదొక్కమాట! (చిన్నగా) మీరే శత్రు అయినా నిధించుకోవచ్చు. కానీ, చేసిన పనికి ప్రాయశ్చిత్తం ఎప్పుడో అనుభవించాను.

చాను. జీవించి, పరితపించి, కుళ్ళిపోవడం! ఇంతా—

దైర : శంకరబాలు!

శం : తమించండి. దైరక్షరగారు, వాకెండుతో అనిపించింది ఈరోజు అంత్యఘట్టం అని! వెళ్ళిపోవచ్చు. మరొక్క తుణుం నాలో నేనే కుమిలిపోయి బాధపడలేను! (సబ్ ఇన్ స్పెక్టరుతో)—మీ ఇష్టం!

దైర : శంకరబాలు, వాటకం సంగతి! ఇక వన్ను ప్రతికనియ్యదు. యిడె—యింక కొన్ని తుణాలు—అంత్యఘట్టం—

శం : అంత్యఘట్టం?

సబ్ : ఏం? ఎక్కడికి పారిపోవడావడానికి పిలువడమేలే. అంతా బందోబస్తుచేసాం.

శం : ఇక పారిపోవాలనిలేదులేండి.

దైర : ((ప్రాశ్నోపపద్ధా)) శంకరబాలు!—ఏవో విధంగా ఈ అంకం పూర్తిచేసి వన్ను కాపాడండి!—ఇదంతా ఎందుకో అయోమయంగా ఉంది.

శం :

సబ్ : ఏమిటి ఆలస్యం?

దైర : శంకర బాలు!

రాజు : [పాట]-

ఆర్థాటపు ఆటపాటు
అటా ఇటా వెళ్ళేటటు?

[ఈ ఆఖరు దరణం 'అటా ఇటా వెళ్ళేటటు' పలుకుతు పోనుపోను త్వర త్వరగా పాడటం మూలాన, అప్పటప్పటికే ఒక మానసిక స్థితిలో ఉన్న శంకరబాలులో మరింత సందంబం కలిగిస్తుంది. అతని కేమి ఆర్థంకొదు. పాట దరణం సాగుతూ నే ఉంటుంది]

శం : (ఇక అప్రోలేక, ఆరున్నా)-ఆపండి!, ఆ పాలు!

[అంటూ పైటిలోకి పరుగెత్తి రేడియో 'ఆఫ్' చేస్తాడు. రాజు వెంటనే పాట నిలిపేస్తాడు. సబ్ ఇన్ స్పెక్టరుకు శంకరబాలు ఉన్నట్టుండి వెళ్ళిడం అనుకోకుండా జరిగింది. తను వెంటాడబోయే బప్పటికి అతన్ని దైరక్షర వెనక్కులాగి బలవంతం P దిగ్గరనే ఒక కుర్చీలో కూర్చోబెడతాడు.]

రం : విమిటి బాబు! - ఆవేశంతో ఎక్కడికో వెళ్ళిపోలే దిగులంతో ప్రతిక్షణం యుగంగా గడిచా!

శం : అవును—(కూర్చుంటాడు.)

సహ : దైత్యుడు గారూ—

దైర : కాస్త కనికరించండి, ఇది కానియ్యండి, మా కోసం, మా ప్రాణం కోసం!

సహ : మాకు ప్రేమ లేదండీ!

దైర : ఏ, చిన్నగా.
[సహ ఇన్స్పెక్టరు పల్లి కొట్టుకుతాడు. అతను, ఇద్దరు బోలీసులు శంకరబాబు ప్రతి ఆడుగును తక్షణదృష్టితో చూస్తుంటాడు.]

దైర : [నాటకం పుస్తకం త్వరగా తీసి, అందిస్తూ] బాబు, జరిగిపోయింది—

రంగ : (అందుకొని) - బాబు - జరిగిపోయింది ఏదో జరిగిపోయింది, మళ్ళీ—

దైర : దాన్ని జ్ఞప్తికి—

రంగ : దాన్ని జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని కుమిలిపొమ్మని ఏ కాస్త్రం చెప్పింది?

దైర : అవును.

శం : అ-వు-ను!

దైర : నువ్వు-చెప్పింది నిజం.

శం : నిజం! - ఆనమంటావా?

దైర : (దిగ్భ్రమచెంది చూస్తాడు)

శం : ఏం? - “అవును, నిజం” ఆనమంటావా?

రం : (ఏం చెప్పాలో అర్థంకాక) ఆ. హా నువ్వే నేరమూ చెయ్యలేదనుకో.

శం : చేసి చెయ్యలేదని ఎలా అనుకోమంటావు? అంత గాలిమాటలు. చేసింది జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని కుమిలిపొమ్మని ఏ కాస్త్రం చెప్పిందిని అడిగావు. అడిగావా? కుమిలిపోకుండా చెయ్యటానికి ఏకైకమార్గం ఏ కాస్త్రం చెప్పింది?

[దైత్యుడు పూర్తిగా ఆశిపోయింది. శంకరబాబు తన కిచ్చురచ్చినట్లు చూట్టాడు తున్నాడని తెలుసుకొని, పుస్తకం చూసి, అంతా మంచిగా కానీ అని కోరుకూ ఊరకే ఆకురతితో నిలబడతాడు.]

శం : మరచిపోదాం అనుకున్నా లాభం లేదు. కానీ ప్రయత్నించిన కొంత మరచి

పోయినా ఈ కోసా మళ్ళీ నా నేరం నా కళ్ళముందు బాతుల్లా వచ్చి నిలబడ్డాయి. నేరం చెయ్యలేదనుకొని సంతోషద్దా మను కున్న “నన్ను” నేరస్థుణ్ణి చేసారు—

రంగ : ఆ!

శం : చేసిన హత్య చేసాను. మరచి పొమ్మంటావా? గలిచింది బాపకం తెచ్చుకొని చేసిందానికి చింతిస్తే అదొక ఆనందం! అదొక తృప్తి! పరితపించడం కాంతించడం కోసం. అందుకే పరితపిస్తున్నాను. కాంతి గొరుకుకుందని, కా-ం-తి—

[చిన్నగా చూయరు దిగులకు వెళ్ళి కత్తి తీస్తాడు. సహ ఇన్స్పెక్టరుకు దిగులు పురుకుంది. దైత్యుడు భయాన్ని అణచుకోటానికి ప్రయత్నిస్తాడు.]

శం : ఇదుగో, దీన్ని చూచినప్పుడల్లా ఇందులో ఓజానికి ఒక ప్రతినిబం అనుపడుతుంది. భ్రమ అంటావా? నేనెచ్చేరంతా నాటకం లోని మోసరుగా వున్నదంటావా? అయితే నీ కర్థంకాలేదు. నాలో లేనదన్న భావాలలాంటివి. ఆఖరుసారి అని ఇక్కడ వెలుదాం అనుకున్నా.

రం : బాబు!

శం : అవును—విను. (రంగయ్య లేవబోతూంటే) కూర్చో, ఎవ్వరూ లేవనక్కరలేదు. కాంతి కోసం, నా మనశ్శాంతి కోసం! నేను చెప్పవలసిన మాటలు సంతోషంగానే వినివచ్చు. (ఆగి) ఆకోసం కాంతి ఏకాంతంగా కూర్చుని ఉంది. అప్పటిదాకా నాకు కాంతివీడ అమాయ ఉండనే సంగతి నాకు తెలీదు. అసలు అందరి ఉద్దేశ్యం తెలుసా? నేను కాంతిని హత్యచేసింది అనుమానంతో అని అందరి అభిప్రాయం. “అనుమానంతో—ఫీ! ఫీ! అనుమానం, ధనాపేక్ష, స్వలాభం—ఇలాంటి కారణాలకు హత్యలు చేసేవాళ్ళు యోధులు!—అది విజ్ఞాన సంపన్నులు,—‘ఇంటలెక్చ్యుయల్స్’-చెయ్యవలసిన హత్య కాదు!—(విమదంగా) ఈ భావాలు అప్పటివి! ఇప్పటివి కాదు!—నేను ‘చై’ కా

కోసం, సంఘంకోసం ఎలాంటి మాటలాడు
తున్నప్పటికీ — నా హృదయంతరంలో
ఉన్న ఆవేశం వేరు. పైకి స్త్రీకి సమాన
హక్కులు ఉండాలన్నా, లోపల మాత్రం
నాకు కావలసింది నాకన్న మేధాశక్తిలో
ప్రతిభలో తక్కువై నేనే ఎక్కువ అని
నాకు తృప్తి కలిగించే స్త్రీ! నీతినియమాలను
నురించి బాహ్యంగా నేను ఎన్ని వ్యర్థమైన
విప్లవభావాలను వెల్లడించినా, మనస్సులో
దాక్కున్నవన్నీ పుచ్చిపోయిన పాత ఉద్దేశ
కాశలే. ఒక్క ముక్కలో - పైకి మేధావిలా
అనుపదాలన్నా, లోపల అజ్ఞానంతో నిండిన
బూటక వ్యాపారస్తుడే. ఈ సంగతి ఇప్పుడు
తెలుసు కానీ - అప్పుడు — కాంతికి ఉన్న
స్వేచ్ఛ, కాంతి విజ్ఞానం, కాంతి చూపిన
అధికారం, కాంతి అందుకున్న శిఖరం —
చూస్తూ, దాన్ని చూసి మురిసిపోవడమే
పోవచ్చి, అమాయకపడ్డా. ప్రక్కనే నా
చిన్న ఆకారం అద్దంలో చూచుకున్నట్టు
కనబడేటప్పటికీ కృంగిపోయా. గాయపడ్డా,
మనస్సులో ఎక్కడలేని రోషం వచ్చింది!

మావనైజం! — నేను తక్కువ, కాంతి
ఎక్కువ అని చెప్పకోటానికి వోరు ఆడలేదు,
మనస్సురా లేదు - పనికిరా! - నాదే అగ్రస్థానం
అనిపించాలని - ఆవేశం నాలో నిండింది.
నాలో చెలరేగే ఈ ఆటు పోటు లేని కాంతికి
తెలియవు!

[సబ్ ఇన్స్పెక్టరు ఎందుకో చిరునవ్వు
వచ్చాడు]

నాకు కాంతిమీద ప్రబలస్వేచ్ఛం బయలు
దేరింది. దాంతో కాంతి అంటే భయం! —
అందుమీద నేను కీంచాలంటే కాంతి ఉండ
కూడదనే చెప్పరాని ముఖవికారం. ఆ రోజు
కాంతి పడితేలు భయానకంగా అనుపడింది.
ఎందుకో, చెప్పలేను. అది నా ముఖవికారం
కావచ్చు. కానీ అలా అనుపడింది సత్యం,
ఆఖరుకు అడగవలసిన ప్రశ్న కాంతిని అడి
గాను. “నీకు కీంచాలని ఇష్టం ఉందా?”
అని. పెద్ద ప్రశ్న! - (ఆగి) ఏం చెప్తుంది? -

“ఉండకపోలే మావపులమా? — కిరాతులం”
అంది. ఆ! — నా ప్రశ్నతో వన్నె ముడి
నుండంలో తోసింది. హృదయంతరంలో
కూరుకున్న రోషం ఒక్కసారి పైకి ఉరికి నా
కళ్లు తిరిగివై.

అతడువార ఏమైందో నాకు తెలియదు. అంతా
తెరకప్పినట్టుగా తోచింది. ఏదో ఒక గద్దద
వ్యరం... ఏదో అరుపు, ఏదో ఆవలేని సంచ
లనం లేకుండా కళ్లు తెరచి చూచేటప్పటికి
నా ముందు కాంతి లేదు. కాంతికి బదులు, ప్రజ్ఞ,
మేధాశక్తి — అధికారంగల కాంతికి బదులు -
స్వాతంత్ర్యంపోయి, శక్తిలేక నిర్జీవంగా
పడుతున్న కాంతి భౌతికదేహం నేలమీద
పడుంది. కాంతి! - కాంతి!!

[ప్రాధామీయ కూలబడ్డాను. సబ్ ఇన్స్పెక్టరు
ఒక్క అడుగు ముందుకు వేస్తాడు. కానీ
డైరెక్టరు అతన్ని వెనక్కి లాగుతాడు.]

కం : అదీ నే చేసిన తప్పు. అంతా మరచిపోదాం
అనుకున్నా. కాంతిని మరచిపోయి కాంతి
సంపాదించడం! ఎలా సాధ్యం? ఇప్పుడు
నా భావాలు వేరు! - మనిషిని మారాను. అను
భవం సంపాదించి విజ్ఞానం కన్న ముఖ్యమైన
జ్ఞానంవల్ల తప్పుమ మనస్సులో అంతర్భాగా
నికి పెట్టి మంచిగా జీవిస్తున్నా. కానీ —

రం : కానీ —

రం : కానీ — చెబుగా ఉన్నప్పుడు నేరస్తుడే పట్టు
కొని బాగు చెయ్యలేని పోలీసులు బాగుపడ్డ
తరువాత పట్టుకోటానికి వచ్చారు! [సబ్
ఇన్స్పెక్టరు కళ్లెత్తి చేస్తాడు] బయటనే
ఉన్నాడు! నేనిప్పుడు బాగుపడ్డానంటే
ఒప్పుకోదు. నన్ను ఖైదచేసి మళ్ళీ రాతి
నుండ వాడేగా చెయ్యటమే వాళ్ళ ప్రస్తుత
ధర్మం. లేదు, - మళ్ళీ దుర్మార్గానికి వెళ్ళలేను.
తెలిసి - తెలిసి - వెళ్ళలేను. వెళ్ళేను! కీంచి
కాంతిని సంపాదించలేను. అందుకని — ఇక
ఒకటే మార్గం, ఒక్కటే, ఒక్కటే —

రంగ : బాబూ!

కం : (కీంతిని యులిపించి) వన్నెవ్వరూ ఆడుపెట్ట
కండి!

రంగ : బాబూ!
 శం : ఇది వాస్తవతంత్ర్యం. వాదీవితం! వాకోసం
 నా కాంతికోసం— కాంతి!— కాంతి!
 [రంగయ్య శంకరబాబును గట్టిగా పట్టుకుంటాడు]

రంగ : వద్దు, వద్దు—
 డైర : [భయం, ఆవేశంతో] ఆ!
 శంక : వదలండి—

శం : [డైరెక్టరును వదిలించుకుని, ఆవేశంతో విజిల్ చేస్తూ]— ఆగండి;— ఆగండి!—
 [స్టేజీలోకి చూపుతాడు: ఇద్దరు పోలీసులు కూడా చూసి పొడుచుకోబోయే శంకర బాబును గట్టిగా పట్టుకుంటాడు.]

శం : [విడిలించుకోవటానికి అన్ని విధాలా ప్రయత్నిస్తూ]—వదిలి పెట్టండి, నన్ను వదిలి పెట్టండి— నాకాంతి కోసం— నేను చేసే కార్యానికి; స్వాతంత్ర్యం ఇవ్వండి! స్వాతంత్ర్యం—వాకోసం!—
 [శంకరబాబు అరుస్తుంటే ఇద్దరు పోలీసులు అతన్ని పట్టుకొని R నుండి P కి, అక్కడ నుంచి T వ్యారా తీసుకొని వెళ్ళిపోతారు. పోలీసులు P చేరగానే డైరెక్టరు ఆవేశంతో చేసిన సంజ్ఞప్రకారం, రాజు C₂ అనే కర్టన్ వేస్తేస్తాడు. వెంటనే అతనుకనుంచి ఉత్సాహ పూరితంగా చప్పుట్లువినిపించుతాయి. చప్పుట్ల మధ్యలో “శంకరబాబు స్టేజీమీదకురావాలి” అనే అరుపులు విసబడతాయి. శంకరబాబు పోతూపోతూ ఈమాట విని విసుడంగా చిరు నవ్వు నవ్వి వెళ్ళిపోతాడు.]

రాజు : [అర్థంకాక, డైరెక్టరుదగ్గరకు పరుగెత్తూ] డైరెక్టరుగారు! ఏమిటిదంతా! పోలీసులు—
 డైర : ఆవును! శంకరబాబును అరెస్టుచేసారు.
 రం : చూచారా?— పాపం!— జనం, ఇదింతా నాటకమే అనుకుంటున్నారు.

రాజు : అదేలా!
 డైర : ఎందుకనుకోయా?— పాపం! శంకరబాబు కథ, నాటకంలో తను చేసే పాత్రకథ అంతా ఒకటే అయింది. అందుకేనే శంకరబాబు తన కథ చెప్పివా,— అది నాటకానికి, తనకు అంత్యఘట్టం అయింది. (ఆగి, ఆలోచించి) ఇప్పుడెక్కం అయింది!

రాజు : ఏమిటి?
 డైర : శంకరబాబు చెప్పిన అంత్యఘట్ట స్టీప్— నాటకంలో వాస్తవికత అనిపించుకుంటుందా?— కానీ నానకు తెలుసుగా— అది అక్షరాలా వాస్తవమని!

రాజు : ఆవును, అయితే.
 డైర : అయితే, ఇంతే!— మనంకా నాటకంలో వాస్తవికత అంటే ఏమిటో అర్థంకాలేదని!
 రాజు : ఏమిటో,—మరి, జనం అర్థంలేక నటించిన శంకరబాబును—

రం : నటించిన!
 రాజు : ఆ— శంకరబాబును చూడాలని గోలపెట్టున్నాడు. ఏం చెప్తాం?

డైర : ఇంకా తప్పుట్లు కొద్దునె ఉన్నాడు.
 రాజు!— నిజం చెప్పక తప్పదు. ఈసంగతి మైకోలో చెప్తావా?
 [రాజు తల ఊపి, చిన్నగా మైకో దగ్గరకు వెళ్ళి అంకం ప్రారంభంలో ఏలా నిల్చుబడ్డాడో అదేవిధముగా నిలబడి మాటలాడుతాడు. లోపల నుంచి చప్పుట్లు కొట్టూనే ఉన్నాయి.]

రాజు : మహాకయ్యలారా— [ఇంకా చప్పుట్లు]—
 మ-హా-క-య్య-లా-రా [చప్పుట్లు తగ్గిపోతాయి] ఒక చిన్న మనవి! ఈరోజు అంత్యఘట్టంలో—[వాక్యం మొదలు పెట్టేటప్పటికి ముందులైర లాగబడి, రాజు మాట్లాడుతుంటే నెమ్మదిగా మూసుకుంటుంది.]

ఉలూచి: వరూధిని

శ్రీమతి వి. రాజేశ్వరి

మన ప్రబంధ నాయకలలో కలభాషిణిని విడిచి చూచినచో జనత్వ స్వరూపేని కదలికల యువకులలో చెప్పకోదగినవారు ఉలూచి వరూధినులు మాత్రమే అని సాహసించి చెప్పవచ్చును. ఇద్దరికిద్దరు ముగ్ధమోహన మూర్ఖులు. తరతమ పరీక్షకు గడిగినచో ఈ యిరివురిలో నెవరు మిన్నయో ఎంచి చెప్పట కష్టము. వారు శృంగారమున కంత పరిసీమలో అదర్శ ప్రణయమున కంత అధిదేవతలు. శృంగారమునకును, ప్రణయమునకును కొంత భేదమున్నది. కాని శృంగారము లేనిచే ప్రణయముండును. ప్రణయమున శృంగారముండును. ఒక వేళ ప్రణయరహితమైన శృంగారమున్నచో అదికామోద్రేకమే యనిపించుకొనునుగాని శృంగారమనిపించుకొనదు. అట్లయిన ఆ రెండిటికి భేద మేమని యడుగవచ్చును. కారీరకమైన వాంఛలో నెక్కువపాలు శృంగారమునను, హృదయగ్రంథుల స్పందనములలో నెక్కువపాలు ప్రణయమునను అధికము. అట్లని శృంగారములో హృదయ స్పందనమే యుండుననిగాని, ప్రణయములో కారీరక వాంఛ అసలే లేదనిగాని అర్థము వేరురాదు. ఇట్టిచోట్ల అన్యతర ప్రాధాన్యమునుబట్టి విషయ నిర్ణయము జరుగును.

ఉలూచి వరూధినులకు కొవలసినంత భేదమున్నను విడియో అవ్యక్తమగు సామ్యరేఖయు భాసిల్లకమానదు. అది కొంతవరకు మాత్రమే.

ఇద్దరును 'తనంత తానలచి వచ్చిన' వారి భర్తలనును చెందినవారే. వరూధిని తనప్రాధిని తగుర్తింపలేని ముద్దరాలు. ఉలూచి ప్రాథ భావా చ్ఛాదితరైన ముగ్ధ. ఆమె వాగవాసపు వాగికిత లేరిగిన వాకమ్మగీసేత్ర. ఈమె వాగలోకపు నాజాకుల మేల్పులి. వరూధిని గానము రసాపుట రాలగరించునది. ఉలూచి స్వల్లాధి దేవత. ఆమె సౌందర్య రస విపాసిని. ఈమె సౌందర్యరసాస్వాదిని.

వరూధిని తలవని తలంపుగా ప్రవరుని చూచినది. ఉలూచి తలచి తలచి క్రిడిని తటాలున చూచినది. ఏమెవనేమి ఆకస్మికమైన ప్రియంగునములు ఇరువురకును ఆ చెరువు పుట్టించు ఘట్టములే.

అబ్బురపాటుతో నయనాంబుజములు వికసిల్ల కోరిక లుప్పరిల్లి మకరాంక కళాంకమనోజ్ఞమూర్తిని ప్రవరునిచూచి జయంతి వసంతులతో సరితూచుకొనినది వరూధిని. రాచరీతికల రాజశేఖరుని జూచి రహాచితముగ తలయూచినది ఉలూచి. వరూధిని చూచిన రూపమును హృదయమున చిత్రించుకొనినది. ఉలూచి చిత్రించుకొనిన రూపమును చూచి మురిసింది. "నిలని బంటుగా మరుం డక్క గొనంగరాదె యకటా!" అని యామె యుద్విగ్లాహినది. ఆకటా వన్నితేలుకొనునాయని ఉలూచి సందేహించినది. ఆ భావనలో తాసిరముగ నెంత సామ్యమున్నచో అంతరముగ నంత భేదమున్నది.

వరూధినికి ప్రవరునిపై దృఢమైన వ్యక్తులము. అసలామెకు నాయకునిపై మొదటి సందేహమేలేదు. తన్నేలుకొనక మానడనుకొన్నది. అంత నివ్వరపడివది కావున నే సిగ్గుచే యుగంయుగల్గెట్లక నూచితవేగ పరారించిందయ్యె పూచిన బొక్కరూనుకడ నాజాకుగ నొత్తిగిరి దానుకొనినది, ప్రియుడు పలుకరింపకపోవడను నమ్మకముతో. కాని అతి డట్లు పలుకరింపలేదు, పరిగదా "పురంబుజేర తెగునెద్ది.....సింధు సీకసేన్" అని నాడు. సరసతా కూన్యమైన ఆమాటలో వరూధినిలేని భావము మూసించుకొనినది. 'అంత మహాకారాంకుడెంతయో కోమల హృదయుడై యుండువలయును, ఈ తెరువకుండుటలో బహుశః "అర్థాంతర సంక్రమిత వాద్యధ్వని" యేదైన నున్నదేమో అనుకొని కాబోలు ఏకాంతమువందు నున్న జవరాంధ్రుడు ఏదో యొక నెపందిడి పలుకరించుటగాని లేనిదో వచ్చిన త్రోవ

తెలియకపోదు.' అన్నది. బెంకువంటి ఆరని మాటకు పండువంటి సమాధానమిది. ఏమైన నేమి కడకది దివాంధ్ర మునకు చెలువైవది.

'ఇంతలు కన్నులుండ తెలువెవ్వరి వేడెడు?' ఎంత అందమైన కన్నులు అనలేక వ్యాజస్తరిగా రూపమును మెచ్చితి వన్నది. తెలువెవ్వరి వేడెడు (విరుపతాతి స్థలమున) ఎవ్వరును తెలుపు చెప్పవారులేదు. నీకు తెలుపు చెప్పి (నేను కాదు) ఎవరైనను చేతులార బయటికి పంపుకొందురా యనుభావము భవన్యాత్మకము.

ఇల్లు-ఇల్లాలు-అన్నలు-సమిథలు అరణులు ఏమే మియ్యో ఏ కరువు పెట్టివాడు భూసురోత్తముడు. ఆ మాటలు విన్న వరూధిని యాకాసౌధము సగమునకు పయిగా కూలిపోయినది. పోవుటయేల? ఈ రత్నకండ కములు, ఈల తానికంజములు, ఈ నందన చందనోత్కరము సరిరాకపోయేనా? అని యుద్ధిపనాదులను భంగగ్ధులరముగా పరికింపుచున్నది ఆలంబనములో లోపము తెలుగని అమాయకురాలు. కొంతసేపటికి విషయ ముపకతమైనది. పూచిన సంపెంగ పొలుపు మధుకరాంగవలకుతలె ఎందుల కబ్బి! ఈతని కింత చక్కదనము అని ఆ రూపము ఆనాన పతితమైనట్లు చింతించినది.

వాదన వేదాంతమునకు ప్రోవదీసినది. మీసాలపై తేనియలనివా డాతడు—'అనందోబ్రహ్మ' అన్నదామె. ఇటు ప్రాంధిహ్యుషణములలో పొంగారిన తనువుజాడ—అటు దీరమోము. ఆమె అరమోహ్యుకను దోయిలో పారవశ్య విధ్రుమము నందినది. అతడు కనులుమూసి 'హ! స్వాహావహూవల్లభా!' యని అదృశ్యుడైపోయివాడు.

ఉలూచి మొదటినుండియు నాయకుని కంకించుచు వేయన్నది. కాని ఇప్పటికైన క్రీడితీరే వేరు. మాట వరుసకు ప్రతిమని వాదించినను వాదనలో లింకము సడలనిక ప్రయురారి ఆ వేదనను కనులార చూచి మన పార అనందించినవాడు. అప్పటికే ఉలూచి చాల విన్నవోయినది. అంకి తెలిగిన ప్రయోగం రాచపాలుపు తొలుకొడ మదన లెంత్రాడై అనునయించినాడు.

ఈ ఘట్టము ఉలూచి అనందమునకు ఎత్తిన పతాక. ఆ ఘట్టము వరూధిని దుఃఖమునకు దింపిన గాలము. ఈ స్థితిలో ఉలూచి వరూధినుల కేటి

సామ్యము? ఆమె సానందబాష్ప. ఈమె నిరాశాం దోలితిబాష్ప. ఆమె సవరించుకొనిన పీఠపరికినది. ఈమె అమెక్కుకొన్న పీఠతంతువు లిగిసి తెగినది. ఆ వాదము పంచమము, ఈ వాదము సప్తమము. ఉలూచి బ్రతుకు అందుకొన్న ఆరని నీరాజనము. వరూధిని బ్రతుకు కూన్యగేహమున కెత్తిన దీపిక. ఆమె నాగ కాంత యయ్యో ఆనందములో నమరత్వముగాంచినది. ఈమె దేవకాంతయయ్యో దుఃఖములో మర్త్యభామ లనే మెచ్చుకొనినది. ఇంత యేల, ఉలూచి చావులేని బ్రతుకు కొరినది. వరూధిని చావులేక బ్రతికినది. ఇంత వరకే ఆ యిరువురి నాయకలకు భిన్నత్వములో నేక త్వము. తరువార నాయా ఘట్టముల ఎరుగడలు ఉత్తర దక్షిణ ధ్రువములు.

కవితాపితామహాను నిజముగ వార్తకవి. ఆముష్మికమునకు అడ్డులేని విహిక చింతనము కలవాడు. అర్థకవులనగా కేవలము ఋషి కవులనియే కాదు. ఆ సంప్రదాయము ననుసరించినవారందరు అర్థకవులే యగుదురు. చేమకూర లాకి కవి. అనుభవ శృంగార రసా స్వాదవలెన వాయుకరాజుల భావములను పుడికి పుచ్చుకొన్నవాడు. కవిత్యమందు అర్థత్వ లాకిత్వ ములపట్ల కవికుల గురువన కావిదాసునకును రాజ కవి యగు నన్నెచోడునకును ఏ వ్యత్యాసమున్నదో కవితా పితామహునకును చేమకూరకవిని ఆ వ్యత్యాసమే యున్నది.

పెద్దన్న పేరు కృష్ణరాయల కీర్తిస్థావమునకు పెట్టిన కల్యాణ కింకిణి. చేమకూర కవిత్యము రఘునాథుని సభాంగణమున విజృంభించిన సరస్వతీ మధుర మంజీర శంజితము. అల్లసానివారి కవిత్యము రాయల నూత్రిక రహస్య సందేశము నందుకొన్నచో చేమకూర కవిత్యము షీఠాయుగపు చిహ్నములను కొంతలోకొంత వరకు అరికట్టగలిగిన ప్రణామ రక్షి.

మను చరిత్రమున మాయాప్రవరుని నూట మనకు వద్దు. ఇంతకు ఎటువో చివరతప్ప వరూధినికి మాత్ర మాతడు నిజమైనవాడే.

స్వారోచిష మనుసంధివములో అననురూపము లైనవాటికి సంఘటనము ఘటించి అందెది జయించునా యను నాతురత లేకల్పించినాడు కవి. బొత్తు క్యము అద్భుతిముగ పోషింపబడినది. బలియములైన

కాంత శృంగారములకు చేర్చిన వైరుధ్యము అద్దానికి ఆట పట్టు. కాంతము రసమననా యను నాలంకారిక ప్రకాండల జ్ఞానములను ఆటించి అద్దానిని రస శ్రేణిలో చేర్చి చూచినచో నిజమునకు శృంగార ముతో కాంత రసమునకు వైరుధ్యమే కన్పట్టదు. అట్లని వానికి జన్య జనక సంబంధమును లేదు. కాని ఒక రస మునకు చేరొకటి ప్రతివ్యంగియగు కోరి నిలుపుటచేత విరోధము భావీతి ఆ వైరుధ్యపు బంధము దిగిపోయినది. ఆ పోరాటమునకు వరూధిని ప్రవరులు కథానాయికా వాయకులు. అజరామర శృంగార వాసానియైన నిర్జర వసపును శృంగారమునకై వీర్చి కూర్చుకొనివాడు కవి. పుడమి చేల్పులను నింగికి గెల్చెగల్లు పరమ నిష్టాగరిష్ఠుడైన భూమిలోత్తమునకు కాంతరసరూపము నిచ్చి శృంగారమునకు ప్రతివ్యంగియగు నిలిపివాడు. ఆనాయికా వాయకులలో నొకరితోగల్గి దీర్చి యొకరిని విడచుట ధర్మముగాదు. కాంచీంచుట వరూధిని కెంత సహజమో కాదనుట ప్రవరునకు అంత ధర్మము. ఆమె రైతెక జీవన. ఆతడు ధర్మకృతుడు. ఒప్పించినగాని నాయకకు తృప్తిలేదు, తిప్పించినగాని నాయకునకు ముక్తిలేదు. ఇది గంభీరమైన టెరు గనలోనే ఇమిడి పోయిన గడ్డు సమస్య. తత్పరిష్కారముపట్ల రసాంతర ముచే రసమును కథాంతరముచే కథను పొడిగించి వైరు ధ్యమును తొలగించివాడు కవి. కావుననే కావ్యము స్వయం సంపూర్ణమైనది.

విజయవిలాసము అట్టి సమస్యలకు తాపీయలేదు. అంగీరస మగు శృంగారము సహజముగపొంగి మూడు పాయలై (మత్తురు నాయకలు) ఒడిదుడుకులు లేని లోయలలో నిమ్నాభి ముఖముగ ప్రవహించినది. పీరాగ్రేసరుడైన నాయకుడు శృంగారమునకు ఒటమి పాటు ఎరుగనివాడే. మర్త్యభామినుల విలాస వైఖరులు, దేవకాంతల కోరిక కాంతి వైధివములు నాగకాంతల నాజాకులు తమకంటె పెల్ల దీపాదగ నాస్వాదించిన అతి రసికుడు. అట్లని స్త్రీలోలుడు గాదు. దోర్వశి నే ఒకప్పుడు కాదనివాడు. ఇప్పట్లన

క్రీడినిగూర్చి ఒక్కమాటలో చెప్పవలయునన్న రసికత యందు ఆతని జ్ఞానము నాయకల శృంగార భంగిమల వైవిధ్యమును ఊడముట్టుగ గ్రహింప గలిగినదనవలయును. ఉటాచిని చూచిచూచి మోహించినాడు. చిత్రం గదనుచూచి చలించినాడు. సుభద్రయందు లగ్న మనస్కుడై నిలిచిపోయాడు. పాంచాలిని లాలించి పాలించుకొనివాడు.

వరూధిని ప్రవరుల సమాగమోద్దేశము సామాన్య మయినదికాదు. ఘనమైన యొకప్రయోజనాంతరము గలది. కవితాపితామహుడు నిర్మించిన కాంతా సమ్మిలమున నీరసగుళికకు పునాది బ్రహ్మాండమైన భర్మప్రహేళము. అంతియేగాదు; అయ్యది రామ్యణి లేజముచే పునీతమై దేవతా స్వర్ణచలన యుగయుగ ములకు గ్రువతారగా నిలచిపోయిన ధర్మశాస్త్రోక్త మనువు జననమునకు ఆకరమైనది. ప్రవరుడు మాయా ప్రవరుడందులేమా. కినువులు నూటికి డెబ్బది పాశువు మాతృభావననే. పుడికి పుచ్చుకొందురని పెద్ద లందురు. ఆదృష్టితో చూచినచో నాటి వరూధిని హృదయమును పాలించువాడు వివిధాన్యరవిర్మల ధర్మ కర్త, భాషాపరశేషభోగి, అంబురుహగర్భకులా ధరణుడు అగు ప్రవరాఖ్యుడే. ఇక మిగిలిన ముప్పది పాశువు పోనిమ్ము ప్రవరాఖ్యుడే ఎక్కువోదము. అతడు మాత్రము సామాన్యుడా! ఆమూర్తి ప్రవరుని ఆభాసమే. జన్మచే గాంధర్వాంత నిండుగ గలవాడు. వరూధినియందు పరిపూర్ణానురక్తుడైయున్నవాడు. కాంబలివరప్రసాదోపజీవి. ఈశెత్తులన్నిటి సమాహార రూపమే మనువు.

ఉటాచీగంజయుల సమాగమోద్దేశ మట్టిది గాదు. అందు రసికులైన నాయికా వాయకులకు హతాల్సంఘటనము. నాయక యులలాటమునకు వన్నె దెచ్చు నాయకుని మురిపెము మాత్రమే యిందు చెప్పకోదగ్గది. తత్పరితమగాజన్మించిన ఇలావంతుడు ఉండవలసినవాడేగాని యుండక తీరనివాడు కాదు.

విశ్వదాత సంస్కృతి

శ్రీ సి. నారాయణ రెడ్డి

ఓ విశ్వదాత! ఒహో యశస్సాత్! నీ
అమృతస్మృతికి అక్షరాంజలి నివేదించు.

నినగాక మొన్న మొల్పిన నేను నీ చిరం
తనమూర్తి నే వృత్తమున గాన మొనరించు.

నేడు హసియించి మర్నాడు వాడెడు మల్లె
పూలు నీ శాశ్వత యశోలాంఛనములవున ?

కాల్వారి పడినట్టి గగనర్పురి నీ మహా
న్నతకీర్తిమూర్తి కేగతిని ఉపమానమగు!

గాలితాకిడికి గగ్గోలువకు తెలిమబ్బు
తున్న నీ స్థిరకీర్తితో నెటుల తులదూగు.

ఒకమారు నీ కళాత్మక ముఖము కన్పింప
కలుష హృదయమైన కలశాబ్ధిమైపోవు.

ఒకమారు ధ్యానము ద్రికనున్న నిన్నెన్న
లఘు చిత్తమైన కైలాసగిరిమైపోవు.

కలుషిత జగత్తులో కాలూని ఆత్మను శి
వాంకితము చేసితివి పంకాన పద్మమటు.

నీవు మణిముకురమవు! నీలోన మాతెన్న
సాహితికి ఆత్మదర్శనము కల్గినదయ్యె!

నా గ నృ త్యం

శ్రీ భాగవతుల సూర్యనారాయణకావ్యము

66

కృష్ణపిల్ల మనమా వెన్నపూస సోగమా కలిపి
రంగరించిన పోయగంతో కలకాలం వర్షిల్లాలను
కున్నాను. మాలిమిచేసి కూరిమిపొంజి మనుగడ మాలైనా
మనసుకలిపిన తోట మనువు నిలుపుకోవాలనుకున్నాను.
పలకం పున్నానికి పూచిన చింతిల్లే పుణ్యంపండిన
పురుషుడితో ఒక్కనుచ్చుటలోనియినా ముక్కువ
తీరితే తీరితానికి చాలునని తలచేను. అందుకే మున్నేలే
వాడు నన్నేలేవాడు కాకుడని మీనాక్షిదేవికి
మ్రొక్కురిచ్చుకున్నాను. వరమిచ్చినవేలపల్లెనరదరాజు
స్వామి ఆలయంలో కనుపించిన తిరుకే—నిండు
కువాసినిని, పువ్వంటిపుని స్త్రీని, మన్నించాల్సిన మాన
వరిని వెలిపాలుచేసిన పండ్లంటి మారాజుని తెలిక—మన
సిచ్చుకున్నాను. కాని ఆ ఉత్తమయిల్లారి ఉమరు
తగిరితే జయంకలుగడూ కడయ్య! కనుక పోయి
రండయ్య! పుణ్యవరిని కలిసి పుండయ్య! అంటూ
ఆనాడు నాంచారి పరికిన పలుకులు ఈనాటికి మరుక
రానివి." అన్నాడు తాతయ్య.

నిజమే ఆపాటిపాటి యెరిగన్నవాళ్ళెవరూ
నాంచారి రూపాన్నిగాని, నాంచారి పరికిన పలుకుల్ని
గాని, నాంచారి ముగుడాల్నిగాని, ఎలా మరిచి
పోగలరు? అనిపిస్తుంది నామట్టుకు నాకు.

కాని తాతయ్య కేవలం ఈ ఒక్కసారే అనడం
కాదే! ఇంకా యిలా ఎన్నోసార్లు ఈ మాటలే
అన్నాడు.

పోనీ తాతయ్య అలా అనడం ఎలాగూ సహజం
అని సరిపెట్టుకుందామా అంటే, అవ్వకు కూడా
నాంచారిని చూస్తే పల్లమాలిన గౌరవం, ఆభిమాన
మాను. అందుచేత నాంచారినిరంగించిన పూర్తి వివరా
లేమిటో ఆ కథాకమామిషులు తెలుసుకోవాలను
కున్నాను.

అయితే ఎవరినడిగి తెలుసుకోవడం? తాతయ్య
వదుగుదామంటే, నా కతనిదగ్గర చెప్పరానంత భయం

భక్తి రెండును. అందువల్ల ఎలాగూ కైర్యం చాలదు.
ఇక నాంచారినే అడుగుదా మనుకుంటే చెత్తంతో
చెప్పకో అని అనుమానం. ఇలాంటివృత్తు ఏం
చెయ్యాలి? ఎలాగైతేనేం అవ్వవడిగి తెలుసుకుందా
మని నిశ్చయించి అవ్వదగ్గిరికి వెళ్లేడు.

ఎడమకాలు మనుచుమని, ఎడమకాలి పాదానికి
కుడికాలి పాదం ఆనిస్తూ, పూటిగా నిలచెట్టి కుడికాలి
ముణుకుమీద కుడిచేరి నానించి పద్మం పట్టిన పార్వతీ
దేవి హస్తంలాగ హస్తం పెట్టి మోతులు వలుపుతూ
వంటింటి ద్వారబంధాని కానుమని అవ్వ కూర్చుంది.

పండుకమలపావులాంటి మొగముతో, పచ్చని
పసినిమ్మపండురంగు చాయితో, పెరిసీ నెరవని
బాట్టుతో ముఖానికి పచ్చగా పసుపు రాచుమని, ఎర్రగా
దమ్ముడితల బొట్టు పెట్టుకుని, సన్నని కాటుక
రేఖతోవున్న అవ్వ పార్వతీదేవిలాగ కలకలబాడుతూ
కళ్ళికి కనుపించింది.

మెల్లగా అవ్వదగ్గరకల్లి కూర్చుంటూ "అవ్వా!
నాంచారిపరిత్రే ఏమిటో పూర్తిగా చెప్పవ?" అని
అడిగేడు.

ఈ ప్రశ్నేవిని అవ్వ పకాలుమని నదికి పూకు
కుంది. ఏమైనాసరే చెప్తేగాని ఏల్లేదని పట్టుపట్టేను.

"నాంచారికథ చెప్పాలంటే నాకథా, మీతాత
కథా అంతా చెప్పాలి. అంచేత ముందూ వెనకా
లంకంతకథ వుండి, చెప్పాలంటే" అంది అవ్వ.
అయినా చెప్పమన్నాను. సరికదాఅని చెప్పడం
మొదలుపెట్టింది అవ్వ.

"అశోకాలలో, అంటే మీతాత చిన్నతనం
శోకాలలో ఉడుపూ సంధ్యా లేకుండా, ఇంటిపట్టున
పుండకుండా అల్లరిపిల్లల్తో అడుతూ ఇంట్లోవాల్సివి
అయిన నానాబాధ పెడుతూ వుండేవారు. కొట్టి,
రిట్టి, ఎన్నివిధాలప్రయత్నించినా లాభంలేకపోయేసరికి

వంశాన్ని దరించవలసిన ఒక్కగా నొక్కకొడుకు ఎందుకూ కొరగాకుండాపోయేనే అని వాళ్ళున్నావాన్నా చెంగపెట్టుకుని ఎవ్వడు చూసినా దిగాలుగా వుండేవారు.

అప్పుడు మానాన్న 'పిల్లవాడిని నాతో తీసుకు వెళ్లి నేను తానుచేస్తా' నని చెప్పి ఆయిద్దరినీ సమదా యించి, మీ తాతని తనతోకూడా యింటికి తీసుకు వచ్చేడు. మానాన్న ఆలా చెయ్యడానికి కారణం నేనూ, మీ తాత మేనత్తమేనమామపిల్లల మనవమే.

ఆ ప్రకారంగా మానాన్న ఇంటికి తీసుకొచ్చేక నయాన్ని భయాన్ని ఎన్నో విధాల నచ్చ తెప్పి మీ తాతని ఇంట్లో ఆటే పెట్టుకున్నాడు. ఉన్నట్టుగా ఉండి మీ తాతకు నచ్చి పెళ్ళి చెయ్యాలని నిశ్చయించుకున్నాడు మానాన్న; ఇలా అనుకోవడమేమిటి 'జెబ్బయిరెండు వినియోగాల' తాను తల పెట్టిన కార్యం నిర్విఘ్నంగా సాగలేదేమో. అప్పుడు నా వయస్సు మూడేళ్ళు, మీ తాత వయస్సు పదిహేనేళ్ళు.

మా పెళ్ళికి పెట్టిన మేజువాడిలో కంపాలర, చంపావతి, అనే అక్క చెల్లెల్లిద్దరూ 'భానుపరంగం' అభినయిస్తూవుండగా మీ తాత చూసేరు. అంతలో ఆయనకి ఏదో భావాలు కలగడం మొదలుపెట్టేయి. అందువల్ల మళ్ళి తోరకానికి వెళ్లి మళ్ళుదలయి వస్తూ వుండగా మగ్గదారిలో మీ తాత మాయమయేరు.

ఈ సంగతి ఇంటికి వచ్చేక తెలుసుకున్న మా వాళ్ళు, వూరూ, నాడూ గాలించేరు; వాడవాడలా వెలికించేరు. కాని ఎన్ని విధాల ప్రయత్నించినా ఏం లాభం లేకపోయింది. ఏం చేయడానికి పాలుపోక ఎప్పటికైనా కాలం కలిసింకపోతుందా అనే భావంతో ఎదురుతెన్నలుచూస్తూ వున్నాడు.

క్రమంగా నేను పెరిగి ఏడేళ్లదాని నవదంతో ఉహ తెలిసే ప్రాయం వచ్చింది. అప్పటినుంచి మా వాళ్ళు నాకు ఏ తరహామనుష్యులతో ఎటువంటిమోస్తరుగా మనులూతూ ఎలా మాట్లాడాలో ముప్పి చెప్పడం మొదలుపెట్టేరు. పుష్పతాంబూలం, ఫల తాంబూలం, పసుపుతాంబూలం, నిత్యతాంబూలం అరుగుకు పసుపు, అట్లతిర్దె, నిత్యశృంగారం చిట్టింజొట్టు, మోచేటి పద్యం, క్రావణమంగళ వారాలు, ఉదయకుంకం లాంటి కన్నెనోములన్నీ

నోపించేరు. అటవాడు అటనేర్చి, పాటవాడు పాట నేర్చి- ఒకరిల్లు వదిలి ఒకరిల్లు చొచ్చి, ఒకదానినని చెప్పకుంటూ వుండడానికి రగ్గ-వంట వాళ్ళు, పని పాటు సమస్తం చెప్పించేరు.

ఈమోస్తరుగా మావాళ్ళు నాకు మన్నం మర్యాదలు ముప్పి చెప్పి, కన్నెనోములన్నీ నోపించి, అయింటి అడవకుమకి అక్కరకొచ్చే విద్య నేర్పించడంతో, ఒకరిచేత నేలునుడిపించుకోకుండా, ఓ యిల్లాలా! అని పదిమందిచేత అనిపించుకుని బాతికి తగ్గ నీతి నిల్పుకుంటూ పరువుగా బ్రతకడానికి వీలుగా తయారుచేసేరు; కాని మీ తాత అప్పటికి తిరిగిరా లేదు.

అవాడు అలా మగ్గలోనే మాయమైపోయిన మీ తాత ఎక్కడెక్కడో తిరుగుతూ మేజువాడిగాని, భరతనాట్యమగాని, భాగవతాలుగాని ఎక్కడ ఏది జరిగితే అక్కడికెళ్ళి చూడవచ్చునూ వుండేవారు.

ఈ ప్రకారముగా ఉన్నప్పుడో తనకుండా, తిన్నప్పుడో పడుకోకుండా భవన్న దేకాలూ సంచారం చేస్తూవుండగా దారిలో ఒక సిద్దిపురుషుడు మీ తాతకు కనిపించేడు, ఆ సిద్దిపురుషుడు మీ తాతను మానీయాక్షంతోనే ఏమనుకున్నాడో ఏమోగాని, అకోజానుంచి అతనిని తనవంట లివ్వకుంటూ పకల చదువులూ చదివించేడు, నాట్యవిద్య నేర్పించేడు. తుదికు మంత్రోపదేశంకూడా చేసి "ఇక నీమనాన నువు బ్రతుకు." అని చెప్పి తనవారిని తాను పోయేడు.

కొరికి బలపం కట్టుకున్నట్టుగా కాలానకుండా తిరుగుతూవుండే మీ తాత కాంచీపురానికి చేరుకుని వరదరాజస్వామి ఆలయానికి విజయించేవీరు. ఆ సమయంలో ఆలయం అంతా కోలాహలంతో నిండివుంది. ఏమిటా అని అనుకుంటూ, అడుగుల్లో అడుగు వేసుకుంటూ కళ్యాణమంటపం అవరణకి చేరుకున్నారు మీ తాత.

ఆ అవరణంతా ఇనక వేస్తే రాలసంతగా జవంతో క్రిక్కిరిసి కిటికిలూడుతూవుంది. ఎదురుగావున్న వేదిక దగ్గర పురోహితులు ఆశీర్వచనపవనలు చదువుతున్నారు. కంచురంగు కంచుకో తొడిగి, గోపివాసి కట్టిన కొర్నాటిపట్టువీడ పద్మాలపట్టు వైలువేసుకొని పన్నెండేళ్ళ బాలాకుమార్తె ఏమీరుగా నిలచోనుంది. పండుముర్తయిదువు లొక్కొక్కతే వేదికమీదికి వచ్చి

ఆ పిల్లదానిచేతిలో పగ్గూ, పూవులు పెట్టి నెత్తిన అక్షింతలు చర్చి వెల్లిపొతున్నాడు. అక్కడున్న వారిలో ఒకరిని విషయమేమిటని మీతాత అడిగేడు.

“నాగమణి కూతురు నాంచారికి ‘గజ్జెలపూజ సంబరం’ చేస్తున్నారు.” అని ఆ పెద్దమనిషి చెప్పేడు. అంటే ఏమిటో వివరంగా చెప్పచున్నారు మీతాత.

“ఏమింది, కళావంతులలో పిల్లదానికి అక్షరాభ్యాసం అయేక కులంలోవున్న పెద్దమల్లెయిదువని నురువుగారేమింటి, ఆవిడకిపిల్లదాన్ని అప్పగించి, నాట్య విద్య నేర్పించుతారు. విద్యంతా పూర్తికాగానే ఒక మంచి ముహూర్తం చూచి, ఆనాటి ఉదయం కుల పెద్దల ఎదుట పిల్లదానిచేత నాట్యంచేయించుతారు. ఆరోజున కులస్థులందరినీ భోజనాలకి పిలుస్తారు. ఆ సాయంత్రం జేవాలయంలో పూజలు చేయించి కళ్యాణసుంటంపంలో గజ్జెలకి కూడా పిల్లదానిచేత పూజచేయించి, ఆ కీర్తన వనం అయినతరువాత, స్వామివారి యెదుట నృత్యంచేయిస్తారు. ఈ నృత్యం చూడడానికి కులపెద్దలతోబాటు పురప్రముఖుల్ని కూడా ఆహ్వానిస్తారు. స్వామివారి సన్నిధిని, అందరి సమక్షంలోనూ చేసిన నృత్యానికి, అందరి మన్ననా పొందిన తరువాత-నురువుగాని, లేక కులపెద్దలలో మరెవరైనా గాని వేడిమిాడి వచ్చి పిల్లది పూజచేసిన గజ్జెల్ని పిల్లదాని కాలికి కట్టారు. ఆలా కాలికి గజ్జెకట్టడమంటే నాటినుంచి పిల్లది మేకంకట్టడానికి అర్హురాలుగా ప్రకటించడ మన్నమాట. ‘గజ్జెలపూజ సంబరం’ అంటే ఇది. ఇప్పుడు నాంచారికి అదే జరిపిస్తున్నా” రని ఆ పెద్దమనిషి చెప్పేడు.

ఆ మాటలు విన్నమీదట నాంచారి నృత్యం ఆరంభించడోయేసమయానికి మీతాత అక్కడి జనాన్ని తిప్పించుకుని మంటపానికి దగ్గరగా వెళ్ళిపూర్చున్నాడు. నాంచారి నానారకాలుగా నాట్యంచేస్తావుంటే చూడడానికివచ్చిన పురప్రముఖులు, నట్టువరాండ్రు అందరూ తివ్వయత్వంలో లీనమై ఉన్నారు. కన్ను చెవరనీకుండా కన్నుల కైభవంగా చేతున్న నాంచారి నాట్యం అందరి మన్ననలు పొందికుండా వుంటుందా! వచ్చినవారోందరూ నెహాసని హుంించేరు.

కులపెద్దలలో ఒకామె వచ్చి నాంచారి కాలికి గజ్జెకట్టింది. నలుగురు పేరంటాండ్రు వచ్చి నివ్వారితో

నీరాజన మిచ్చేరు. వచ్చినవారోందరూ ఒక్కొక్కరే బారుకుంటున్నారు.

అప్పుడు నాంచారి వాళ్ళమ్మ నాగమణిని పిలిచి చెవిలో యోడో చెప్పింది. నాగమణి సరేనని నవ్వుకుని మీతాతని పిలిచింది; తమతో ఇంటికి రమ్మంది. మీతాత వాళ్ళతోకూడా వెళ్లేడు. ఇంటికి వెళ్ళిన తరువాత నాగమణి మీతాతతో ఇలా చెప్పింది:

“అబ్బాయిగారు అన్యథా తలంచకుండావుంటే బుద్ధిపూర్వకంగా ఒక్కమనివి.”

ఏమిటన్నట్టుగా చూసేరు మీతాత. నాగమణి మళ్ళీ చెప్పసాగింది: “మాకులదైవం, యీ వంశానికి మూలం అయిన రత్నావతిదేవివంటిమంచి నిన్నటి నావరకూ యీ వంశిములో పుట్టిన అడకూతుల్ని కులవృత్తిని చేపట్టినవాళ్ళు కొందరైతే, కుల విద్యనుమాత్రమే నమ్ముతున్నవాళ్ళు కొందరు. అయితే మా తల్లిగాని, నేనుగాని కేవలం కులవిద్యను మాత్రమే నమ్ముకుని జీవించేము గాని మరోవిధముగా మనడంలేదు. అందుకే నాంచారికూడా ‘పైటసంబరం’ నాకు మగ్గిపాపిట తీయించి కుడిపైటవేయించి నివ్వాలి ఇప్పించేము. వేదవేదాంగపారంగతులు, సకలశాస్త్రజ్ఞులగుట, సర్వవిద్యాపరిపూర్ణులు అయిన బ్రాహ్మణోత్తమునిరక్షణంబారయిన నాంచారి తనకి బ్రాహ్మణునిన్నవాడే కంకణం కట్టాలని కోరుకున్నందుకు చాలా నేనీ గర్వపడుతున్నాను.

“నాంచారికి కేవలం నాట్యవిద్య నేర్పించడమే కాకుండా అమరం చదివించేను, అదికావ్యం చెప్పించేను; పంచకావ్యాలూ పఠింపజేసేను. అంతేకాదు, కులగౌరవ కుటుంబగౌరవాలు బోధించేను; మన్నన మర్యాదలు మప్పడట జేసేను; మానవరిగా బ్రతుకుమని హితవు చెప్పేను; నుగవతి ననిపించుకోగల నురుకుకి వచ్చేట్టుగా తియ్యారుచేసేను. ఆ చిన్నది ఇంగితమెరిగి, ఈడేరి ఇప్పటికి ఆరుమాసాలే అయినప్పటికీ గజ్జెలపూజ సంబరంకొగానే కంకణంకట్టించడానికి నిశ్చయించేను.

చంపకి చారవేసివున్న చక్రాలంటి కళ్ళు, నెన్నురుటి మచ్చ, నేవకే మైన ముక్కు, చూడముచ్చటయిన చురుకం, విశాలమైన మక్షం, వంపులు తిరిగిన ఆ తలకట్టు, మణికట్టు గలిగిన రూపురేఖా విలాసాల్ని తిలకించిన అమ్మాయి తన హృదయాన్ని అంతరించే ముకున్నదంటే అబ్బురమేమీలేదు. కను

బామలనుగ్ధ కనుపించే ఆ కళాకాంతుల్ని గమనిస్తే అబ్బాయిగారివిద్యాపాటవం ఏపాటిదో అర్థం అవుతూనే వుంది. కనుక తమరు అన్యథా భావించకుండా అవునని అంగీకరించినట్లయితే భస్మమైతనిని తలంచి కంకణాల సంబరానికి మహూర్త మేర్పాటు చేయిస్తాను. మన్నించండి, మరోవిధంగా భావించకండి. అమ్మజ్జ దయచేయించండి;" అని చెప్పి దోసిలోగ్గి నిలచింది నాగమణి.

స్నిగ్ధతో కిరస్నాంచిన నాంచారి నవ్వుముఖం గమనించి అంగీకారం నూచిస్తూనే దేశ్విద్యురితని తెలియజేసేట వి తాత. అయినా ఫర్వాలేదనుకున్నాడు ఆ తల్లిమాతల్లు.

పురప్రముఖుల్ని, శ్రేష్ఠులైన నగరంవార్లని చూడడానికి వీరించి ఆ అందరి సమక్షంలో నెత్తిమీద జీలకర్ర, చెల్లం ప్రమాణం చేయించిన చిన్నవాడిచేత నల్లపూసలు గుప్పిస్త నాను మెడకీ చేతికి కంకణము కట్టిస్తారు. పిల్లదానికి ఆ కోణన ప్రాహ్లాదాన్ని వాడు కంకణం కట్టినట్లయితే—తెలుపు నీలరంగు పూవులు తురుముతూ అయిదుపాయలతో జడవేసి పంచనన్నెల పూలచెండు తలలో ముడుస్తారు. అలాగే రావనాచిన్నవా డయినట్లయితే - తెలుపు, ఎరుపు రంగు పూలు తురుముతూ నాలుగుపాయలజడ వేస్తారు. నగరంవారిబాలు డయితే, అంటే కోమటివిడ్డయితే తెలుపు యెరుపు నీలరంగు పూలు తురుముతూ మూడు పాయలజడ వేస్తారు. ఒక్కకులవ్వడైన చిన్నవాడు తాళికట్టడానికి తప్పిస్తే, కడమ ఏకాకి! కంకణం కట్టే అర్హత లేదు.

'కంకణాల సంబరం' నాడు ఈమోక్షరుగా పాటించడం అనాదినుంచి వస్తూవున్న ఆచారం కాబట్టి మీ తాతను పూరి పాలిమేర తోటలో విడిది చేయించేరు. టకోరా, గనికెట్టు మేకలతో ఎదురు సన్నాహమవుతూ, ఇల్లగొడుగువేసి వల్లభంపట్టి బాబాభజంత్రీలతో పాడుకురాగా—తెలుపూ నీలరంగు పూలు తురిమి, అయిదుపాయల జడవేసి—నాంచారికి ఆ మహనీయుడిచేత కంకణం కట్టించి, అందరిసమక్షం లోనూ అరిచైభవం గా సంబరం జరిపించేరు.

అయితే, నూరూరాతిరిగే ఆ ఉత్తమపురుషుడు నాటిరాత్రి కొంకున కట్టిందికి బంగారం ఎక్కడించి తేగలరు! అందుచేత చెక్కిరిమిడ చెయ్యి

వేసి కిరస్ననే చెంకున మడిచెట్టేరు. ఆకారణంవల్ల ఆయన ఆజన్మం ఆవిడ ఆజ్ఞాబద్ధుడై వుండవలసిందే. కాని ఆ మునుగవతి తన కన్నులతో మన్నించి, మనస్సాధ్యునించి, భక్తితో ఆయన పాదపూజ చేయడమే పరమావధిగా భావించింది. కనుకనే ఆ మరాజు నాగవృత్తం నేర్పించి, కట్నంగా నాంచారికి మంత్రోపదేశం చేసేరు.

కనికరించి కన్నె చెరబాసిన మహనీయుడు కొద్ది కాలంపాటే నిభాయించుకు నిలబడ్డారు. కాని ఒక అర్ధరాత్రివేళ చెప్పాచెయ్యకుండా జల్లిపోయారు. మొదటనే దేశ్విద్యురితని తెలియజేసేట కనుక పాపం చేసేదేమిలేక చింతిస్తూ, ఆయన రూపాన్నే చిత్రించుకుంటూ - తాను ఉపదేశం పొందిన మంత్రం జపిస్తూ-ఆయనరాక కెదురుమాస్తూ నాంచారి కాలం గడుపుకొస్తూ వుంది.

అక్కడనుంచి అలా బయలుదేరిన మీ తాత మళ్ళీ దేశాలన్నీ తిరిగి తిరిగి ఎలాగైతే నేం మావార్పింటికి చేరుకున్నాడు.

అప్పటికి నాడు పదేళ్లు నిండి పదికొండో ఏడు వచ్చింది. ఇంగితజ్ఞానం కలిగింది; ఇల్లూ, వాకిలి చక్క చెట్టుకోగల నేర్పు తెలిసింది. ఈవేరడం కూడా అయింది. అంతవరకూ మీ తాత రాకకోసం ఎదురు చూస్తూ వున్న మావార్పిందరూ ఆయన రావడంతో అపై కాగలకార్యం నెరవేర్చడానికి సిద్ధపడ్డారు.

మనమపెట్టిన ఆ మరాజు కనికరం చూపుతూ కంటితో ఆరించి, పంటితో పారించి, అలనతో అడరించేరు. ఆయన కరుణరసమే గడ్డకట్టి మీనాన్ను యాపు ఏర్పడింది. కానీ, పొత్తిళ్లలో పాపన్నీ చూసి పొంగి పోకుండా మూడువారాలు తిరిగేసరికి మీ తాత మళ్ళీ ఇల్లు వదిలి వెళ్ళిపోయారు.

ఏ జన్మలో చేసిన పాపమో ఈ జన్మలో అనుభవిస్తున్నామని దుఃఖిస్తూ తులసిపూజలు చేసేను; అశ్వత్థప్రదక్షిణాలు ఆచరించేను; అభిషేకాలు చేయించేను; గ్రహగంతులూ, జపాలూ జరిపించేను.

అంతేకాకుండా ఈ జన్మలో సుఖంమాట ఎలావున్నా మరుజన్మలోనన్నా ఇల్లువంటి దుఃఖం లేకుండా వుండాలని - 'భక్తి తప్పినా ఫలం తప్పరాదు. చాక్కు తప్పినా వరం తప్పరాదు. వ్రతంలో లోప మున్నా ఫలంలో లోపం వుండరాదు' అని ఉద్యాపన

సంకల్పం చెప్పకుంటూ గారీపూజ, వరలక్ష్మీవ్రతాలు చేసేను. ఫలాలగారి, దంపత్రంబూలాల నోములు నోచేను. ఆకలన్నవాళ్ళకి అన్నం పెట్టేను; దప్పిగాన్నవాళ్ళకి నీర్నిచ్చేను; చలిలో బాధ పడుతున్నవాళ్ళకి బట్టలిచ్చేను; వెలుగుచేసినవారికి వెలుగు కనిపిస్తుందన్న నమ్మకతో సంకె వెలుగులు చేశాను; సంధ్యా స్నానాలు చేసేను. ఇంకా ఎన్నెన్నో నోములునోచి, ఏజేనో వ్రతాలు చేస్తూ వెయ్యి దేవుళ్ళకి మొక్కుతూ మీతాత దర్శనం ఎప్పుటికి ఆవుతుందా అని ఎదురు చూస్తూ వున్నాను.

ఆ వెళ్ళడం వెళ్ళడం మీతాత రిన్నగా నాంచారి ఇంటికి వెళ్ళారు.

ప్రతినిత్యమూ ప్రభాతకాలంలో ఆసలు సిసలైన నాగుపాము తొర్పుదిక్కుముఖమై, తోక మీదుగా చేచిచీటలుగా నిలబడి, ఉదయమూర్ధుడికి పడగతో ప్రణమిలుతూ కొద్ది లిప్తం యంటుంది. ఆ తర్వాత దగ్గరలోనున్న చెట్టుకొమ్మకి తోకని చుట్టుకొని మార్కాభిముఖంగా సాగిలబడి మొక్కుతుంది ఆ పిమ్మట ధూమిమీద ప్రాకుతూ పుట్టలోకి వెళ్లిపోతుంది. సిసలైన నాగుపాము మూర్ధదేవునికి ఆ ప్రకారంగా నమస్కరిస్తున్నప్పుడు 'నా తోలికి నరులూ, నరులతోలికి నేనూ పోతున్నాడనే భావంతో ప్రార్థిస్తుందనిన్నీ, నరుల కంటబడ్డ నల్లనాగు నెత్తి నేలని కొట్టుకుని చచ్చిపోతుందని చెప్పకుంటూ వుండడం పరిపాటి.

నిజానికి, మూర్ధవమస్కారాలు చేసే సర్పరాజుని దృష్టిలో పెట్టుకోవడంవల్లనే, స్వచ్ఛందమరణాన్ని పొందగోరే వర్తకులు నాగనృత్యం చేర్చుకునేందుకు సిద్ధపడేవారు. చైహికంగా ఆరోగ్యాన్ని, బహిరీకామస్మికాసందాన్ని, స్వచ్ఛందమరణాన్ని పొందగల్గడమే నాగనృత్యానికి విశిష్టత. అందుకనే నాట్యవిద్యలో ఆరితేరినవాళ్లు నాగనృత్యాన్ని అభ్యసించడానికి ఉద్దేశించేవారు. అయితే అందరికీ అది అంత సులువుగా అందుబాటులో వుంటుందా, ఎక్కడో అదృష్టవంతులకి తప్పితే? అందువల్ల అందరికీ అలభ్యమైన విద్య, పూర్వజన్మకుకృతంవల్ల తనకి లభ్యమయినట్లుగా భావించి, అప్పటికే మీతాతవల్ల ఉపదేశం పొందినమంత్రాన్ని పునఃపునఃచేస్తూవుండడం వల్ల మంత్రపిడి ఆవడంతో నాంచారి నాగనృత్యంలో డిట్ట అనిపించుకుంది.

ఆకాలంలో ఈ మన ఉత్తరాదిని శంపాలత, చంపావతి అనే అక్కచెల్లెళ్ళు భామవరంగం పట్టణంలోనూ, మాణిక్యం మోడినృత్యాలు చెప్పుడంలోనూ, మందరి దశావతారి పట్టణంలోనూ చేరు గడించి వున్నారు. అలాగే నాంచారికూడా నాగనృత్యంలో చేరు సంపాదించుకుంది.

'అందరూ ఒక ఎత్తు, అగస్త్యుడొక్కడే ఒక ఎత్తు' అనే సామెత చెప్పినట్లుగా ఉత్తరాదిని పేరుబడసిన ఆ ముగ్గురితో టీటుగా దక్షిణాదిని నాంచారి ఒకతే వుంది తప్ప అంతకుముందుగాని, ఆ తర్వాతగాని నాగనృత్యంలో నాంచారిని తలదన్నదిగ్గ మనిషి ఇటు ఉత్తరాదిని, దక్షిణాదికూడా లేకపోయింది.

అలా చేరుప్రభాగ్నికులుగన్న ఆ సలుగుడు నారీరత్నాలు ఎప్పుడు ఎక్కడ నృత్యం చేసినా దేశమంతా, తిరగబడి, కనకం కురించేవారు.

ఆరీతిగా కులవిద్యనిమాత్రమే నమ్ముకుని నాగనృత్యప్రదర్శనతో కాలంగడుపుతున్న నాంచారికి నృత్యాని బయలుదేరే ముందు నాగమణి జడవేస్తూవుండేది. ఆ జడవెయ్యడంలో ఒక ప్రత్యేకత వుంది. పంచవన్నెలపూలు తురుముతూ నాలుగు పాయల జడవెయ్యడం ఆ జడమీద తెలుపు, ఎరుపు రంగుల పూలచెండు ముడివం దానిప్రత్యేకత.

అయితే, అప్పుడే నాగమణి కాలంచెయ్యడాన్ని అటుపైని 'ఎవరు జడవెయ్యగలరా' అని నాంచారి దుఃఖభారంతో ఆలోచిస్తున్న సమయంలో మీతాత అక్కడికి చెరుకున్నాడు.

మీతాతని మాడగానే - ఏడుగంత సత్తుర, గుర్రమంత పరుగు వచ్చినంత ఉత్సాహంతో నాంచారి ఉప్పొంగిపోయింది. నాటిమండి నాగనృత్యం చేయబోయేముందు నాంచారికి జడవేస్తూ, స్థిరంలేకుండా తిరుగుతూవుండే మీతాత అక్కడే వుండిపోయేడు.

ఈసంగతి ఆనోటా ఆనోటా చెప్పకోగా ఎలాగయితే వేం మాకందరికీ తెలిసింది. కాని మాకు తెలిసే సరికే పడేళ్లకాలం గడిచిపోయింది.

అప్పుడు మానాన్న అల్లుడిని తీసుకొస్తామని బయలుదేరబోయాడు, కాని నేనే అడ్డుపడ్డాను. అన్నిరకాల తల్లనభర్తనలు అయినమీదట పిల్లవాడిని వెంట కొట్టుకుని నేనూ మానాన్న బయలుదేరిందికి నిశ్చయించుకుని ప్రయాణమయేను.

మేము ఆవురూ చేరుకునేసరికి సాయంత్రం అయింది. వాటిరాత్రి ఆవుల్లో నాగవృత్తిం జరుగుతుందని మాకు తెలిసింది. మేము సరాసరి నాంచారి ఇంటికి బయలుదేరాము. ఎప్పుడూలాగానే మితాత నాంచారికి జడవేస్తూవుండగా ఆసమయంలో మేము అక్కడికొచ్చేము.

ద్వారం దాటగానే ఈసంఘటన మానిన నేను, అనుగు మండుకి వెయ్యిలేక, పిల్లవాడిని చేతబట్టుకుని అక్కడే నిలబడిపోయాను. ముచ్చర్ని చూడడంతోనే అల్లుతూఅల్లుతూవున్న జడపట్టుని వదిలిపెట్టేగారు మితాత. మాలో ఎదిక్కరమూ మాట్లాడకుండా అటు ప్రక్క నాంచారి, మితాత-ఇటుప్రక్క పిల్లవాడితో బాటు నేనూ, మానాన్నా - మొత్తం అయిదుగురం యిట్లుగా వుండిపోయాము.

ఎలాగైతేనేం కొంతసేపటికి నేనే మెల్లిగా లేచుకుని “ఒక్కసారి దర్శనం చేసుకుందామని వచ్చేను; ఆ భాగ్యం కలిగింది; ధన్యురాలి. ముఖ్యంగా పిల్లవాడికి మిమ్ములను చూపించడం నాదిధి కాబట్టి ఇంకా సాహసించగలిగేను. కనుక మన్నించమని తేకుకొంటూ శిలవు తీసుకుంటున్నాను” అని చెప్పి మా నాన్నతో బాటు పిల్లవాడిని వెంటబెట్టుకు తిరిగి వచ్చేవాను.

మేము తిరిగి వచ్చేస్తూవుండగా నాంచారిగాని, మితాతగాని వుండమనేలేదు. సరికదా, ద్వారంబంధం దగ్గరే నిలచుండిపోయి చేబాలయంలో జేముణ్ణి చూసి వచ్చేసినట్లుగా చూపించేయడం బాగులేదంటూ మా నాన్న ఎంతో కోపగించుకున్నాడు. అలా చేయడమే ఉత్తమధర్మమని చెప్పి ఆయన్ని నిదానంగా సమాధాన పరిచేను; అంతలో ఆయన మరేమీ అనకుండా వూరుకున్నాడు.

ఆతరువాత మితాత నాంచారికి మళ్ళీ జడవేసేడు. కాని పట్టిన పట్టుకి మొదిటనే విఘాతం కలగడాన్ని నాంచారి ఆరోజు నాగవృత్తిం చెయ్యలేకపోయింది. అంతే! నాటినుంచి నేటిదాకా మళ్ళీ నాంచారి నాగవృత్తిం చేయనేలేదు.

నాగవృత్తిం చేయలేకపోయి, తిరిగి ఇంటికి చేరుకున్నాక “కన్నె పిల్ల మనమా పెన్ను పూస సాగనూ కలిపి రంగరించిన పోయగంతో కలకాలం వర్తిల్లా అడుకున్నాను...” అంటూ ఆమాటల్ని అని మితాతని చెల్లెడుని చెప్పి పంపించింది.

నాంచారి అన్నమాటలూ, తనబుద్ధి రెండూ కలిపి ఆలోచించిన ఆ మారాజు తిన్నగా ఇంటికి వచ్చేసి నందుకు మావాళ్ళంతా ఎంతో సంతోషపడ్డారు. సంగతంతా తెలుసుకున్న నేను “ఆసుగుగవలీ మనస్సూర్తిగా కనిగించి, దయలెంచి, మిమ్ములనుపంపించింది కనుక నే తిరుగా ఈ భాగ్యాన్ని నేను పొందగలిగేను. అయితే అవివేదికూడా వాలాంటి అవజన్మే. అకారణంచేత అడదాని చూడడం అవేది సులువుగా అర్థంచేసికోగలను. కాబట్టి ఆలోచించి చెప్తున్నాను; వెంటనే అవిణ్ణి పిలిపించండి” అని మితాతని నేకుకుంటూ వాటిరాత్రి చెప్పేను.

నేను చెప్పినమాటల్ని చెవిపెట్టి మితాతవెంటనే నాంచారిని పిలిపించెను; నాంచారి పరమానందంతో రెక్కలు కట్టుకునివచ్చి వారింది. అప్పటినుంచీ మన ఎదుటింట్లోవుంటూనాంచారి ఇక్కడే వుండిపోయింది. నీతికి నిలబడి, నియమానికి కట్టుబడి స్థిరచిత్రింతో, సద్గుణితో మనబయోవుండడంవల్లనే వూళ్ళోవార్లందరి చేతా ఓహో అనిపించుకుని నలుగురిలోనూ తలెత్తుకు తిరుగుతూ ఈ సలహైవేళమంచి నాంచారి ఇక్కడే వుంటోంది.

అప్పుడావిధంగా అవివేచిట్టిన భిక్షువల్లనే మి రెండరూ పుట్టడంతో మనవంశం చిలవలుచలవలుగా ఇంత బాగా విస్తరించగలిగింది. ఆనాడు మితాతని పంపించడానికి నాంచారి అన్న అమాటలే ఈ వాటికి మురువరానవని మితాత ఎప్పుడూ వల్లెవేస్తూవుంటారు. సరికదా, సహస్రమాసపుడవి అయిన ఆసత్తర్ని ఈ రోజు ప్రాదున్నకూడా జబ్బుగా వున్నప్పటికీ మరచి పోకుండా వాటినే మనవం చేస్తూవున్నారు. ఇది ఇప్పటివరకూ గడిచిన నాంచారికథ.” అని అవ్వ చెప్తూ వుండగా తాతయ్య పిలుస్తున్నాడని నాన్నవచ్చి అవ్వతో చెప్పేడు.

వర్తులుపెట్టేమాసి, వంటింటి నుమ్మంలో పొది కట్టనే వుంచి అవ్వ తాతయ్య దగ్గరకి వెళ్లింది. నేను కూడా అక్కణ్ణించి కదిలి అవ్వతో జల్లేను.

అవ్వ, తాతయ్య దగ్గరకెళ్లి ఏమని అడిగింది. తాతయ్య మల్లా అవేమాటలు అంటూ నాంచారిని పిలిపించమని అవ్వతో చెప్పేడు. వెంటనే అవ్వ నాంచారికి కబురుచేసింది. తాతయ్య పిలుస్తున్నాడన్న కబురు వినగానే ఎదురింట్లోవున్న నాంచారి ఒంటి

నిండా బట్టకప్పుకొని ఒక్క పెట్టున అడరాబాదరాగా పరుగుత్తుకొచ్చింది.

నాంచారి తాతయ్య దగ్గరికెళ్ళి “రమ్మని పిలిపించారా?” అంది విషయంతో నెమ్మదిగా. అవునన్నాడు తాతయ్య. ఎండుకన్నట్టుగా నాంచారి తాతయ్య ముఖంలోకి చూసింది.

“నాంచారి! ఇలా చూడు. సమాప్తమాసపు జీవితైన నేను ఇంక ఎంతోకాలం జీవించను. కానీ ఈ అఖరుకుడియల్లో వున్న నా కడసారి కోరిక ఒకటి వుంది, తీరుస్తారా?” అన్నాడు తాతయ్య.

తాతయ్య అలా అంటుండగా నాంచారి కళ్ళు చెమ్మగిల్లేయి. కళ్ళోత్తుకుంటూ “చిత్తం, నెలవీయండి” అంది నాంచారి.

“మరేం లేదు, గజ్జెలపూజనంబరం నాకు నీ నాట్య విశ్వాసాలు లీలగా చూపేను. ఆ తిరవారత వసుస్సులోవున్న ఉమ్మసున్నచేత నేను ఎప్పుడూ కోరనూ లేదు; మత్తె కూడా నాకవృత్తంతో ప్రసిద్ధి పొందడాన్ని కేవలం దానినే ప్రదిర్చిస్తూ వుండేదానివి. దానా దీనా నీ నాట్యవిశ్వాసాలు మర్లా చూసేభాగ్యం కలగకపోవడాన్ని ఆ కోరిక చిరకాలంగా నాలోనే జీర్చించిపోయింది. ఇటీవల ఆ కోరిక మర్లా తిలలి నా మనస్సుని బాధిస్తూవుంది. కనుక నా కడసారి కోరిక నెరవేర్చి బారెకు ప్రాణులో వున్న ఈ జీవితాన్ని ఆనందమయం చెయ్యిరా?” అన్నాడు తాతయ్య.

నాంచారికళ్ళు మళ్ళీ చెమ్మగిల్లేయి. నాటికి నలభై ఏళ్ళనుంచి గజ్జెకట్టడం చూసేసిన తాను నాట్యం చెయ్యడం సాధ్యమా అనేదింకేయం కలిగి నాంచారి ఒక్కసారి దీర్ఘంగా ఆలోచించింది. కొద్దిసేపటికి ఒక నిశ్చయానికవచ్చి “తిప్పకుండా తమకోరిక తీరుస్తాను. కొంచెంసేపు ఓపికపట్టండి; అన్ని నిర్వాణ్ణాచేసి ఆరంభిస్తాను.” అని నాంచారి సమాధానం చెప్పింది. తాతయ్య బ్రహ్మానందధిరకు డియేకు.

ఆ వెంటనే శంపాలతని, చంపావరిని వెనకపాలు పాడడానికిన్ని, నాల్గోతున్న వాద్యబృందాన్ని రమ్మనమని నాంచారి కలుగుచేసింది. అంతవరకూ తాను ఉపదేశం పొందిన మంత్రాన్ని ప్రవేశ్పరణ చేసుకుంటూవున్న నాంచారి వాద్యబృందంవాళ్ళు

రాగానే, నాట్యం అలవాటులేప్పనిమనిషిమంద్రే ఎక్కడలేని ఉత్సాహాన్ని పొందగలిగింది; నాట్యానికి సిద్ధపడింది.

“నాతానీ గణపతిం భజేహం” అని విఘ్నేశ్వర ప్రోతాన్ని శంపాలత, చంపావరి పాడుతూవుండగా, వాద్యబృందం వాయిస్తూవుండగా నాంచారి కాలిః గజ్జెకట్టి మరొక్కసారి మంత్రం ప్రవేశ్పరణచేసి ధ్యాన ముద్రపట్టింది.

విఘ్నేశ్వర ప్రార్థన కాగానే ‘నివకరా శుభకరా’ అని మూర్యదేవతా ప్రార్థన మొదలు పెట్టగానే, ధ్యాన ముద్రతో నెత్తిపొడ చేతులు జోడించి మునిచేళ్ళతో అనుకుని మోకాళ్ళపొడ కూర్చున్న నాంచారి, అతే ముద్రతో నానుపాములాగ వంపులు తిరుగుతూ లేచిమంచుని ఆభినయించడం మొదలుపెట్టింది.

“అకోగ్యం బాస్కరాధీనం” అన్నమాట జ్ఞప్తికి వచ్చి ప్రార్థన చేశారా అన్నట్లుగా మూర్యదేవతా ప్రార్థనకావసంతోనే తాతయ్యకి కూడా ఉత్సాహం వుట్టుకొచ్చి అమాంతంవంత నాట్యం చెయ్యడానికి లేచి మంచున్నాడు. పుట్టెకు కూటిబలగల అయిన మేమందరం ఆశ్చర్యంతో చూస్తూ వున్నాం.

“ధీంత ధీంత ధివిధారిమి తోం కిణ ధిత్తోం ధిత్తోం ధిత్తోం, తికిట ధిమికిట ధిత్తోం! అనే తిల్లాన పల్లవితో ఆరంభించిన నాంచారి, తిరంగం, అష్టపదీ, పదవర్ణం, పదం వరసగా నభినయించింది. ఆ తిరవాణి దీప, ఘట, హంస, మయూర, పాదనా వృత్తాలు వరుసగా ఆభినయిస్తూవుంటే తాతయ్య కూడా వంతవృత్తం చేస్తున్నాడు.

ఈ నాట్యాలన్నీ అయ్యే ‘భామ కలాపం’ అభినయిస్తూ “చెలియా వయ్యగి ముద్దుల చెంచుభావా నోయమ్మా” అని పాడుతూ ముగ్ధమగ్ధ “ఏమే మాధవీ” అన్న పృథ్వల పంచకొంగు పైలగా వేసుకుని “బేనోయమ్మా” అంటూ మాధవిగానూ, అటు పిమ్మట చెంచుదొరగానూ తాతయ్య వంతవృత్తం చేయసాగాడు. మేమందరం ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్నాము. భామకలాపం అభినయించడంతో భాగవతిపు దగువులు కూడా కాగానే “పదం ఆభినయించిన మీదట చిట్టచివరిని ముక్కైయిస్వరపు ఆవృత్తులు

వాయిస్తూ ఉండగా అందు కనుగుణంగా నృత్యం చెయ్యమని తాతయ్య చెప్పేడు.

తాతయ్య చెప్పిన మాటలు విని “ఇది ప్రదర్శన చూడవూ, లేక పరీక్షించడమూ” అనే అనుమానంతో మేమందరం బిల్డిరపోయి చూస్తూ ఉండిపోయాము. కానీ నాంచారి మాత్రం నిస్సంకోచంగా అభినయిస్తూ పాటపూర్తిగానే, మృదంగం, ఘటం తాళగరి తిప్పుకుంటూ ముక్తయిస్వరాల ఆవృత్తులు వాయిస్తూంటే వాటి కనుగుణంగా నృత్యం చెస్తూవుంది. ఆలా నృత్యం చేస్తూంటే చూస్తూవున్న మేమందరం చలనం లేకుండా నివ్వెరపాటుతో నిలచుండిపోయాము.

ఆ తరువాత చిట్టచివరికి - పట్టువరాలు స్వాముల వారి దర్శనానికి వెళ్ళినప్పుడు ఆ స్వాములవారి పిన్ని ధిని ఏ ప్రకారంగా నృత్యం చేస్తాలో ఆ ప్రకారంగా “లలనా! షడ్గురుని వాసి తాళజాలనే, ఓ లలనా,” అని వెనుకపాటతో నాంచారి అభినయిస్తూంది. వంత కాట్యం చేస్తూనే తాతయ్య పద్యాననం చేసుకుని స్వాములవారిలాగ ధ్యానముద్రపట్టి కూర్చున్నాడు.

“కంటిలో కన్ను మూసి కంటిపొప వంటజేసి ఇంటవంటలేని గురుకు నమరియుండజేసివో! లలనా షడ్గురుని వాసి, తాళజాలనే, ఓ లలనా,” అని వెనుక పాటతో నాంచారి అభినయిస్తూ వుండగా ధ్యాన ముద్రలోవున్న తాతయ్య ప్రాణవాయువులు ఎగిరి పోయి అనంతవాయువుల్లో లీనమయిపోయాయి.

నాంచారి అభినయిస్తూనే ఇదిగమనించి వెంటనే స్వాములవారికి ప్రదక్షిణనమస్కారాలాచరించి పట్టుగా నాట్యం చేస్తూనే—తాతయ్య చుట్టూ ప్రదక్షిణం చేసి ఎదుటికి వచ్చి స్వాస్థ్యంపడింది.

ఒకక్షణ గడచింది, రెండు క్షణాలు గడిచేయి; ఆఖరుకి అరఘడియకూడా గడిచింది. కానీ నాంచారి లేవలేదు. అంతవరకూ వాద్యబృందం వాయిస్తూనే వున్నాడు. శంపాలతా, చంపావతీ ఒకరు చేతితో లయ వేస్తూవుంటే మరొకరు తాళం వేస్తున్నారు. ఎవ్వరయ్యా దగ్గరికి వెళ్ళలేదు.

చివరికి ఘడియకూడా గడిచిపోయేసరికి అందో శవతో అవ్వవెళ్ళి నాంచారిని లేవనెత్తి చూసింది. ఇంకేముంది! నాంచారి కూడా ఈలోకాన్ని విడిచిపెట్టి వెళ్లిపోయింది. ఎక్కడివాళ్ళొక్కడ ప్రభుభూతంగా నిలబడేసరికి వాయిద్యాలు ఆపుచేసేకారు. అందరం ఒక్కపారి గొల్లునున్నాం.

ఆ తర్వాత ఆ యిద్దరినీ ఉత్సవంతో ఊరేగించి, చండవపురెక్కలలో చేర్చిన చిత్రమీద చేర్చగా అవ్వ అక్కడికొచ్చి నిలచింది.

“సహగమనం చేసి పరీత్యాన్ని నిలబెట్టుకున్నావే నాంచారి! వెయ్యివేలజన్మలకీకూడా మీ ఇద్దరినీ విడదీయకుండా ఉండేందుకు ఆ భగవంతుణ్ణి ధ్యానిస్తూ వుంటాను.” అంటూ అవ్వ ఆ ఇద్దరికీ నమస్కరించింది. మేమందరంకూడా చెయ్యెత్తి మొక్కిము. ఆప్పటి నుంచీ ఆయిద్దరినీ కులదేవతలుగా కొల్చుకోవసం మాకుటుంబానికి ఆచారమయింది.

ఇదంతా జరిగి నేటికి నాలుగు వుష్కరాలు గడిచిపోయేయి. కానీ నాంచారితో బాటు దేశంలో నాగనృత్యంకూడా అంతరించిపోయిందే అన్న చింత మాత్రం మిగిలిపోయింది. ఆ చింత తీరాలంటే ఎప్పుడో, ఏమిటో?!

దుర్ముహూర్త ప్రభావము

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

సూర్యచంద్రాది గ్రహములు జెవతా
స్వరూపములని మన ప్రాచీనులు విశ్వసించి
భక్తితో వాని వారాధించుచుండెడివారు. ఒక్కొక్క
గ్రహమునకు ప్రత్యేకముగా ఆకారము స్వరూపము,
వర్ణము, స్వభావము, అలంకారము, వాహనము,
భార్య, మొదలగు పామగ్నిని కల్పించి, ఆ గ్రహములను
ఉపాస్యకోవలెగా భావించి మనవారు పూజించు
చుండిరి. శుభకార్యారంభముల సందర్భమున వాని
అనుగ్రహమును ప్రార్థించుట సవారత సంప్రదాయము.
గ్రహముల స్వభావము ననుసరించి కొందరిని సౌమ్యులు
(శుభులు) అని, మరికొందరిని క్రూరులు (పాపులు)
అని, నిర్ణయించి, మహాచార్యకాలములో ఖగోళమున
సౌమ్యగ్రహముల శుభిష్టావస్థితినీ, క్రూరగ్రహముల
ఉపదయ (వృద్ధి) స్థాన సంబంధమునూ, సంపాదించు
కొనుటకై శ్రద్ధతో మనవారు ప్రయత్నించెడివారు.
కాని, ఇప్పుడో,

‘రోజులు మారివని.’

ఆధునిక విద్యావిధాన ప్రభావమువలన గ్రహ
ములు జెవతా స్వరూపములు శుభాశుభిభలప్రదములు,
అను భావము ఇప్పుటి యువకులలో క్రమక్రమముగా
నష్టమై మృగ్యముగను వచ్చివది. కొన్ని ఖనిజములు
కొన్ని రాసాయనిక వాయువులు కలిసి ఏర్పడిన
ఆచేతనగోళములే ఈ గ్రహములని మన బాల
కులు పాఠశాలలలో, కళాశాలలలో నేర్చుకొను
చున్నారు. కనుక, గ్రహములు జేవతా స్వరూపము
లనీ, పూజార్థములనీ, తెలుపు ప్రాచీనుల మాత్ర
ములు ఇప్పుటి నవనాగరకుల దృష్టిలో, అర్థము
లేని చాదస్తపు వ్రాతలుగా కానవచ్చుట వింత
కాదు. సూర్యగోళము నందున్న ఆప్రమేయ
మగు ఆకర్షణశక్తివలన, మనము నివసించు ఈ ధూగో
ళమువలె, ఈ ఆచేతనగ్రహగోళము లన్నియు వికాల

కాశరంగములో తమ తమ కక్షామార్గములలో తిరుగు
చున్నవనియు, సూర్యునినుండియే వానికి ప్రకాశము
వచ్చినదనియు ఆధునిక ఖగోళ శాస్త్రజ్ఞులేలెలమండి
మనము తెలిసుకొనగలుగుచున్నాము. ఆచేతన గోళ
మగు సూర్యుడు ఆధారములేక ఆకాశమధ్యమం దెట్లు
నిలిచెనో, అంత గొప్ప ఆకర్షణశక్తి ఆ గోళమునకు
ఎట్లు వచ్చెనో, ఈ శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పలేదు! లక్షల
కోలది మైళ్ళదూరములో నున్న ఇన్ని మహత్తర
గ్రహగోళములను మేర తప్పనీయక నిరంతరము తన
చుట్టు తిప్పుకొనాలిన ఆప్రమేయశక్తికల దుర్ని
రీత్యుప్రభావ తేజోరాశి ఈ సూర్యునియము. అనన్య
సామాన్యమగు దైవీశక్తి దీనిలో ప్రతిబింబితమైనదని
భావించి పూజించుట ఈ శాస్త్రజ్ఞుల దృష్టిలో
మూఢవిశ్వాసమయినది. ఈ పండిత విశ్వాసము కార
ణముగా, సూర్య నమస్కారములు, గ్రహపూజాదుల,
నిరర్థకప్రయోగ మను భావము నేటి నాగరికులలో
ప్రచులుట వింతకాదు.

చోని త్రిము. గ్రహములు ఆచేతనగోళములైనా,
వాని నుండి నెలవకు లేజాకీరణములు మనపై ప్రస
రించుట కాదనలేము. సూర్యకీరణములనుండి ఉష్ణము
కలుగుట, చంద్రకీరణములనుండి చలన వచ్చుట,
మనకు దైవసానుభవములలోని విషయములు. మానవు
లకు వేడిమి, చలన కలిగించు శారీరక కాని, శ్రద్ధ
కాని, ఆచేతనములగుసూర్యచంద్రగోళములకు లేదను
కొందము. కాని, ఆయాకీరణముల సాంగత్యము
వలన ఆఘలములు మన మనుభవించుట మాత్రము
తప్పనిసరి. ఇతర గ్రహములు సయితము ప్రకా
శము కలవే. వాని లేజాకీరణములు సహా మన ధూమి
పైకి వ్యాపించుట సహజధర్మము. సూర్య చంద్రుల
కీరణములకు ప్రత్యేకవిశ్రావ మున్నరీతిగా, ఇతర
గ్రహములనుండి వచ్చు లేజాకీరణములకు కూడ
ప్రత్యేకధర్మ ముండుట అసంభవము కానేరదు.

కాని, సూర్యనామ సంవత్సరమున కేజమ్మనుండి కలుగు ఫలముల వలె, ఇతర గ్రహముల కేజమ్మనుండి రాగల ఫలములు సూర్యునివలె ప్రత్యక్షముగా మన కను పడవు. ఒక పరిమితిలోనున్న స్పందనకే క్రికల లేజా కిరణముల కార్యము మాత్రమే మన ఇంద్రియములు గ్రహించగలవు. అనిర్వచనీయమైన ఈ సృష్టిలో మనకు అగోచరములగు కిరణము లెన్నియో యున్నవి. వాని కార్యములనుండియే వానినితీసి, స్వభావమును, పరిమాణమును, ఉపాసంపగలుగుచున్నాము. విద్యుచ్ఛక్తి కిరణములు, "కేజమ్మ" కిరణములు, మనము చూడ గలిగినావా? ఇటీవల ప్రచారమునకు వచ్చిన పరమాణు కేక్రీయొక్క కిరణముల నెవరు చూడగలిగినారు? పరిశోధకులగు శాస్త్రజ్ఞుల సిద్ధాంతముల ఆధారమున, ఆ కిరణముల అస్తిత్వమును వాని కార్యములవలననే గుర్తించుచున్నాము. అట్లే, ఈ తారాగ్రహముల నుండి మనపై వ్యాపించులేజాకిరణములు ప్రతిము ఫలప్రదములైననే వాని కార్యము అతీతికేమై, మాత్మమై, దూరవ్యాప్తియై యుండును. పూర్వ దిశాచాంబమున కుజుడు చూపట్టునపుడు పుట్టిన వ్యక్తికిని, కుక్రుడు దుదయించు కాలములో జననమైన వ్యక్తికిని, స్వభావములో, మనోధర్మాదులలో, ఆకారచేష్టాదులలో, ఎంత తారతమ్యము గోచరించునో, గమనించితిమేని, ఆ గ్రహములనుండి ప్రసరించు లేజమ్మ చేయగల కార్యము కొంత మన మాహింపగల్గుదుము. ఈ గ్రహధర్మములను వాని కార్యములను, నిర్వచించునది జ్యోతిర్శాస్త్రము. అనేక శతాబ్దముల అనుభవమువలన ఫలముగా మన ప్రాచీన మహర్షులు లోకహితార్థమై ఆ శాస్త్రపు నూత్రములు రచించియుంచిరి. ఆ నూత్రములను తిరస్కరించివా, నిరాదరించివా, నష్టము మనదే. గ్రహములకుగాని, శాస్త్రమునకుగాని, లోటులేదు.

కనుక, గ్రహస్థితివలన మనకు ఫలము లేకలంగవలెనని ఆశ్చర్యించుట అవిచారమణీయము. ఒక విధముగా ఇదియును మాధవిశ్వాసమే; లేదా, "పరప్రత్యయ నేయబుద్ధి" యొక్క ఫలము. అధునిక విజ్ఞాన శాస్త్ర విప్రులుడు పి. జి. బెంగ్ మహాశయుడు చెప్పిన వాక్య విది:

"Whatever is born or done at this Moment of time, has the qualities of the Moment of time."

(ఏ కాలములో ఏది పుట్టినా, ఏమి చేసినా, ఆ కాలపు స్వభావము దానిలో ముందును.)

ఏ క్షణమున గ్రహలేజాకిరణములు ఏ విధమైన పరస్పరసంబంధములలో మన భూభాగమును స్పృశించునో, ఆ పరిస్థితులవలన ఏర్పడగల సమస్థిగర్భము ఆ క్షణమువందు జనించిన వ్యక్తియందైనా, కార్యమందైనా, చూపట్టగలదనుటేకదా? జాతకముపూర్వములకు సంబంధించిన జ్యోతిషనూత్రములకు ఈ రత్నమే పరమాధారము.

మన ప్రాచీనులు నవగ్రహములను వాడు కొనిరి. ఇటీవలి కాలములో, భగోళ శాస్త్రవేత్తల పరిశోధనల ఫలముగా, వరుణ (Uranus), ఇంద్ర (Neptune) యను (Pluto), అను నామములతో వ్యవహరించబడు తారాగ్రహములు మాకు * కనుగొనబడినవి కదా? వీనిచారములను తెలుపు పథకగ్రంథములు సయితము వ్రిద్దమనవి. ఈ గ్రహములను మన ప్రాచీన హోరా రింత్రవేత్తలు తెలిసి వదిలిపో, తెలియక వదిలిపో, చచ్చించుట మన కిప్పుడు ప్రతాపనకారి కాదు. ఈ గ్రహములను గొప్ప ఫలమున్నదని అనుభవము పాత్యమిచ్చుచున్నది. నిష్కృతపాతబుద్ధితో పరిశోధించి చూచినచో, పెక్కు నిదర్శనములు సులభముగా చూపట్టగలవు. అయినా, పురాతన గ్రంథములలో వీని ప్రశంస లేని కారణమున, మనవారిలో ప్రాచీనసంప్రదాయ మవారు ఈ నూతన గ్రహములను నిరాదరించుచునే యున్నారు. జాతకచక్రములలో ఈ గ్రహములకు

* ఈ గ్రహములకు ఈ నామకరణము నేను నేసినదికాదు. కీ. శే. కేలికర్ పండితుడు తన 'జ్యోతిర్నిజిత' గ్రంథములో 'యురెనస్సు'ను వరుణుడనియు, 'నెప్టూను' ఇంద్రుడనియు, వ్యవహరించి వాని చారాదులకు వలయు పథకముల విచ్చియున్నాడు. అతని కాలములో 'ప్లాటో' కనుగొనబడియుండిలేదు. కనుక, వాని ప్రసక్తి ఆ గ్రంథములో కావరాదు. ఈ గ్రహము 1931 లో కనుగొనబడినది. దాని స్వభావమును గమనించినవా రెవరో వానికి యముడని పేరు పెట్టినారు. ఇటీవల కొందరు యురెనస్సును ఇంద్రుడని నెప్టూనును వరుణుడని తాదామరగా కొన్ని చోట్ల వాడుచున్నారు. కేలికరు వ్రాసిన పేర్లలోనే వానిని పిలుచుట యుక్తమని నా మనవి. లేనిచో అవ్యవధ అగును.

ప్రాసముకల్పించకపోయినా, అంతగా లోందరయంబదు. ఏలందురా, ఈ గ్రహములవలన కలిగిన ఫలములను ఏ కుటనికో, ఆశవా, నులికునికో, అంటగట్టి తృప్తి చెందవచ్చును. కాని, మహూర్తచక్రములమాట వేరు. శుభస్థానములలో గ్రహములు వచ్చురీతిగా మహూర్తములను నిర్ణయించి, వధూవరుల వైవాహిక జీవితముల భవిష్యత్తునకు శ్రేయస్కరమగు మార్గము చూపవలసియున్న మాహూర్తీకులు మాత్రము ఈ గ్రహములను తృప్తికరించుట కుంతివ్యయం కాని, మహాపరాధ మనుట నిస్సంశయము. ఏది స్థితిని గమనించక మహూర్తములను నిర్ణయించిన సందర్భములలో ఈ గ్రహములు దుష్టస్థానములలో నిలువవచ్చును. అనేక దృష్టాంతములలో, మాహూర్తీకులకు తెలియకయే అట్లు జరుగుచున్నది కూడ. ఆ గ్రహములు ఫలప్రదములు కావని నిరాచరించివా, అట్టి మహూర్తములలో పరిణయమైన వధూవరుల వైవాహిక జీవితములో మాత్రము ఆ గ్రహముల దుష్టఫలము చూపట్టుట తప్పదు.

“అనిచ్చయాపి సంస్పృష్టే,
దహత్యైవ హి పావకః”

అను శ్లోకమును మనము మరువరాదు. విద్యుచ్ఛక్తి ప్రసరించుచున్న తామ్రపు తీగను, అజ్ఞానమువలన కాని, అజాగరూకతవలన కాని, మూర్ఖత్వమువలన కాని, ఎవరైన ముట్టినపుడు ఏమి ఫలము కలుగుచున్నదో, మనకు తెలియవీధికాదు. దుష్టగ్రహముల ప్రచండశక్తివలన దుష్ఫలితము వచ్చుటకు ఏ తీగలను కాని ముట్టుకోనసక్కురలేదు. కాలప్రవాహములో ఏ క్షణమున ఈ గ్రహములు దుష్టస్థానముల వాత్రయించునో, అక్షణమున వివాహాదులు జరుపుటే చాలు. ఆ గ్రహాతిరణముల ఆఘాతమును తప్పించుకొన గల్గుట అసాధ్యము.

అసంప్రేక్ష్యకౌర్యమువలన నిర్ధరించబడిన ఇట్టి దుర్ముహూర్తములలో ఒకదాని నివట ఉదహరించెదను.

కపిచిన క్రిముఖ సంవత్సరమున ఫాల్గుణ శుక్ల దశమి శుక్రవారమునాడు (23-2-1934) మృగశిర నక్షత్రమున, ఉదయము 9-18 A. M. (S. S. T.) గంటలకు జరిగిన వివాహ మహూర్తపు నిరయన చక్ర మిది:—

	ల	చ
మ ర కు	వివాహము — నిరయన రాశి	శ
రా శి కు		
	గు	

పంచాంగశుద్ధి రమ్యముగానున్నది. విషవాద్యాది దోషములు లేవు. కేంద్రములలో శుభగ్రహములగు గురు శుక్రులున్నాడు. లాభస్థానములో రవి, కుజ, బుధులు. చంద్రుడు మోడింటనుండుట. సగ్రహ దోషము, చంద్రబాధితదోషము, పాపకర్తరి, మార్ధ్వదోషము, గ్రహయుద్ధము, గ్రహాఘాత, ఇత్యాది లోపములేమియు కానరావు. సప్తమశుద్ధి లేదనుమాట మాత్రము వాస్తవము. కాని, గురువు శుభగ్రహమగుటంబట్టియు, భాగ్యాధిపతియై భార్యాస్థానమునందుండు కారణమువలనను, ఇది గొప్ప లోపముగా మాహూర్తీకులు గణించలేదు. నుజాధిక్యమున్నదికదా?

నియమితకాలమండే వైభవముగా వివాహమంగళము జరిగినది. ఇది ఇప్పటి వాగరక యువతీయువకుల వివాహములవలె, కొన్నిగంటలలో ముక్తాయమునకు వచ్చునట్టి క్రియాకలాపము కాదు. ప్రారితకాలపు భోరణిలో సక్రమముగా, కాస్త్రీయముగా, విరుదితముల కార్యక్రమముతో జరిగిన వివాహమిది. రకరకములైన విందుభోజనములతో, వియ్యాలవారి వినోదములతో, హాయిగా కాలముగడుచుచుండినది. ఆటలు—పాటలు, నటనలు—నాట్యములు, విందులు—వినోదములు, యథాసాధకముగా, నిరంతరాయముగా జరుగుచుండిన వినోదసమయమిది.

కాలగతి దుర్నివారము. వివాహముజరిగిన మరుదినమండే, నూతనవిధువునకు, ఆమెల్లితో సహా, క్రమ

వలనకాబోలు, జ్వరము మాపట్టినది. అవినోదముల సంరంభములో ఆ సమారాధనల ఘోరణిలో, దానిని గమనించినవాడు లేడు. మాదవనాడు (26-2-1984) ఉన్నట్టుండి, విఅపళ్ళవోడు ప్రభావ మోకాని, వసువులిల్లి ఆకోగ్యస్థితి విషమించి చాలకలో నల్ల వోడుము వచ్చినది. ఆనాడే, ఆసుమంగలి ఇహలోక యాత్ర చారించుకొనెను. ఇంతేకాదు. ఆసురుదీపమున, అనగా 27-2-1984 నాడు, వివాహపుతంతు ముగిసి మాలినవగువునకు గృహప్రవేశంసాగరము కౌటలసి యుండినది. కాని, దుర్దైవపరిపాకమున కాబోలు, ప్రబలముగా నన్ని పాతము మూడుకొని ఆవధువుజేదితము చారించుకొనుటచే, అగ్నిసంస్కారము జరిగినది. ఆ ఇంటివారి శోచనీయుస్థితి వర్ణింప నలవికాదు. పాపము పెండికిపోయి క్రాద్ధమును సంపాదించుకొన్న ఆ వరుని అవస్థ మన మాహించుకొనవచ్చును.

ఇది జరిగిన కథ.

ఇట్టి ఘోర పరిణామమును మాచించగల వోడు ములు ఈ వివాహముచూర్రములో ఎందున్నవి? ఇదట మనము గమనించవలసియున్న ముఖ్యసమస్య యిది. ఎంతో రమ్యముగా చూపట్లు వైముచూర్ర మునకు ఇది ఫలమైనచో, ముచూర్రాస్త్రమున శేషి చెల?

ముచూర్రపు లగ్నమునకు సప్తమసద్ధి లేదనుట వాస్తవమే. సప్తమభావములో గురువున్నచో, 'విరహాణి' అనున కన్యయని విద్యామాఢవ నూరి మలియు. "అంగిరస్సాపిపాపం" అను రల్లని మతియున కన్యక పాతకి యగును. ఇంతకంటే ప్రబలదోడుమును ఈ క్రింది నూత్రము చెప్పమన్నది.

"సప్తమగే జేవగుకా,

ధ్రువదరిత్రా, వివర్ణితవత్కా" అని.

మొత్తముమీద, పతి వియోగము, శిలలోపము నూచిరియు లనవచ్చును. కాని, ఇంతటిఘోరకార్యము జరుగ నక్కరలేదు. ఇతర సుగుణము తెన్నియో ఈ ముచూర్రమునకు ఉన్నదికదా? అది ఏమైనవి? సప్తమ గురువుమండియే ఈ దుష్టలమంతయున కలిగిన దని వాదించుట సాహసమనుకొందును. లగ్నాధిపతిని చంద్రునికిని ఈ గురుదృష్టి యున్నది. వైగా భాగ్యాధి పత్య మింతజే. ఇట్టిబూహస్పతి ఇంతటి ఘోరపరిణామ

మునకు దారితీయుననుట కష్టము. మరి కౌరణ మెచట మన్నది?

"తలకంతా నూత్రమొక్కటే!" అను సామెత చొప్పున, అయితే, కేళాంశలను గమనించక, ఏ వేళ ముచూ, ఏ గ్రామమునకైవా సరే,

"హిన మేషు చతుర్నాధ్యై, గోపంథా చతుర్దశం" అను అతిష్ఠాలయగు రశిమానపద్ధతిలో గుణించినది ఈ నియమ ముచూర్రమందలి. దీనిలో భావస్ఫుట, గ్రహస్ఫుటములు చెయలేదు. అగుటచే, అనుకొన్న రీతిగా గ్రహభావస్థితి యున్నదనుట సంజేహము. మరియు, మాలినగ్రహములు ఏవి భావములోనున్నవో, తెలియదు. ఇన్ని అవకతవకల నిరయన స్థూలరాశిమండలిలో ముచూర్రముల నిర్ణయించుట ఏజేవునికి ప్రీతి?

ఈ ముచూర్రమునకు సాయనస్పృహకుండులి ఈ క్రింద మన్నది. పాతకి మహారాయలు చిత్రింతురుగాక.

బు 20-12 కు 15-8 ర 8-51	I 20-0 వ 24-36	చ 24-46
క 20-37 రా 18-45 పుణ్య 10-55 కు 8-4	ముచూర్ర స్పృహ కుండులి (సాయనము)	యమ 28-40
X 15-15		కే 18-45
		గు 22-48 దార 7.52 ఇ 11-2

దశిమ కేంద్రములో ఉన్నాడనుకొన్న కుభ గ్రహము పుక్కుకు ఆదట లేనేలేదు. లాభ స్థానములో ఉన్నారని మనకు ధ్రువ కల్గించిన కుజబుధులు స్పృహ ముగా వ్యయభావములోనికి జారుకొన్నారు. స్థూలరాశి కుండులిలో ఉత్తిమగుణములుగా చూపట్టిన యోగములు గాటికి ఎగిరిపోయినవి.

అది యట్లుండే.

వివాహాలగ్నము విప్రలంభశృంగారప్రియండుగు వరుణుని సంతోషాగము నభిలషించుచుండుట ముఖ్య

ముగా చదువరులు గమనించలేగియున్నది. చతుర్థ కేంద్రములో పిట్టపిడుగువంటి యముడు కూర్చున్నాడు. కళత్రస్థానమునందున్న బృహస్పతికి ఆ వరుణునినుండి సమస్త ప్రకృతరచేత యొక్కటి చాలక, ఈ యమునివలన కేంద్రవేధనహా! మేరువు పూసల వంటి యీ యోగములు చాలచా, ముహూర్తమునకు ముప్పు తెచ్చుటకు? క్రూరగ్రహముల విషమదృష్టిలో నైన నురువు పాపియైనాడు. పాపగ్రహ క్రూరదృష్టిగల నురువు సప్తమభావమునందున్నచో, అతడు పాపులలో మహాపాపి యుచునట మరువరాదు. కళత్ర భావము, లగ్నము, చెడినది. లగ్నాధిపతి యగు కుజుడన్నచో, వ్యయభావములో పడియుండు కారణమున ఆపమర్శిడై, లగ్నమును కౌపాడుకోలేని అసహాయ స్థితిలో అల్లాడుచున్నాడు.

“తన పతిప్రస, మప్రమథా ప్రతో,
యది న పశ్యతి నశ్యతి తి న్యఖం.”

అనుచున్నది ‘వివాహ బృందావనము.’ సప్తమమునకు సప్తమాధిపతి దృష్టి, ఆంతో ఇంతో ఉన్నది. కాని, లగ్నమును కౌపాడువారెవరు? ముహూర్తకాలములో లగ్నము వధువును సూచించునట శాస్త్రోక్తి. సంప్రదాయము.

ఇక, చతుర్థ కేంద్రపుగతి చూచుడు. ఆచటి యముడు యజమాన్యమును నిర్వహించుచున్నాడు కదా? చతుర్థాధిపతి చంద్రుడన్నచో, శుక్రుని సార్థ కేంద్రవేధతో చెడినాడు. ఈ భావము దోషమాపితి మైనది. ఈ చంద్రుడు పుణ్యసహాయమును సార్థకేంద్ర క్రూరదృష్టితో కలాపించుచున్నాడు. చతుర్థభావము గృహమును, కన్యాజననినిసహా, తెలుపునట్టిది. ముహూర్తములో దీనికి ప్రబలదోషము పట్టియున్నదనుట.

దారసహాయము చక్రస్థానమునకు పోయి వరుణుని సార్థకేంద్రదృష్టికి, యము, నురువుల అర్థకేంద్ర దృష్టికి, చిక్కిరింపటాయించుచున్నది. పైగా మాయలమారి ఇంద్రుని సంయోగమునే ఇది అపేక్షించుచుండుట! ఈ సహమాధిపతి బుధుడు నీవపడి వ్యయభావములోనున్నాడు. చాలదని, రవి కుజుల క్రూర సమస్త ప్రకృతదృష్టి ఈ సహాయముపై మన్నది. దార సహాయము ఇంతి చెడియున్న ఈ ముహూర్తమున బరిగిన దారకర్మలన సౌఖ్యమెట్లువచ్చును?

“భార్య సదృశ కైర్వృష్టం, యతేనా
సాన్వివా యది!
భార్య విలాస సౌభాగ్యగణం, వాన్యతా
గృహజం మఖం.”

అను తాదకసూత్రము నిరూపరణయమా?

పారాంశి మేమవగా, లగ్నము, చతుర్థము, ఈ ముహూర్తకాలమున ఎంత చెడుటకు సాధ్యమో, అంతి చెడియున్నదనుట. వధువునకు (లగ్నము), ఆమెల్లికి (చతుర్థము), ఈ ముహూర్తము ప్రబలార్థమును తెలుపుచున్నది. ఫలము ప్రత్యక్షమైనదికదా?

లగ్నాధిపతి కుజుడు వ్యయమునందున్నాడు; సప్తమమధి లేడు; ఇతర కేంద్రములలో శుభగ్రహములు నిలువలేదు; దారసహాయము చెడినది. ఈ సన్నివేశము చాలదా, ఈ నూతన గ్రహములను తెచ్చిపెట్టకున్నచో ఏమి పుట్టెనుగినినది? అనువాచుండురమా? వరుణుడు లగ్నములో, యముడు చతుర్థములో, ఉండియుండనిచో, ఇంతటి దుష్పరిణామము నిస్సంశయముగా కలిగియుండదని ఘంటాఘోషముగా చెప్పవచ్చును.

ఈ ముహూర్తమున ప్రబలార్థమును సూచించినది వరుణగ్రహమే అనుటకు నిదర్శనమేమి? అను ప్రశ్ని వచ్చుట సహజము. కానిండు. అరిష్టప్రదముగ గ్రహమును చంద్రుడు చేరినప్పుడు అరిష్టము ఫలించువని వరాహమిహిరారాధాశ్రిని మూత్రము.

“యోగే, స్థానంగతతతి బలిసః చంద్రే,” అని ఇది ఉపలక్షణ వాక్యము. కాలనిశ్చేతివిషయమున చంద్రునికంటే ఎన్నియో తెల్లు సూక్ష్మమై, ప్రబల ఫలమునిచ్చునది లగ్నముకదా? కనుక, అరిష్టసూచక గ్రహమును లగ్నము చేరుకోవ్వనాడే దుష్ఫలము రావలసియుండును.

“శిరకర సమాగ మేక్షణానాం,

సవ్యశిలం ప్రవదంతి లగ్నబాలిం,”

అను వరాహమిహిరని మూత్రమును స్మరింపును. భవక్రభ్రముణము కారణముగా, లగ్నము క్రమక్రమముగా, దిన మొక్కటికి రమారమి ఒక్కభాగవంతున ముందుకు జరుగుననుట శాస్త్రోక్తి. స్త్రీసంప్రదాయము. దీనినే దైనికజాతకపద్ధతి యందును. * ఈవిధమున చలనము

* కడిచిన తారణ సంవత్సర ఫాల్గుణమాస ‘భారతి’ సంచికలోని దైనికజాతకమును వ్యాసమును చిత్రింపుడు.

వలన, వివాహసంతరము మూడుదినములకు, చతుర్థభావ మందిరి యనుని కేంద్రచేదలోనున్న సప్తమగురువునకు వివాహాలగ్నము ఎదురుగా వచ్చినది. వరుని ఆశ్రేగారు పరమపదియౌత్రి చేయుట ఆనాడే! ఆ మగుదినమందే ఈ దిలితిలగ్నము వియోగకారకుడగు వెలుగుని సమా గమమును సంపాదించును. వరునికి భార్యవియోగ క్షణము కలుగుట అప్పుడే!

“ఏకాంశయంత్రాయ దినే ఫలంసాత్రితే,
యోగ సప్తకాంశ సమాగమౌక్తిః.”

అను ప్రాచీనసూత్రము ఈ. చ. తిప్పకుండా యిచ్చట అన్వయించుచున్నది. ఇంతకంటే, ప్రబల నిదర్శనము మనకచ్చుట లభించగలదు?

ఇది ఇట్లుంచి, ఈ వ్యక్తి జాతకము నొక్కొంత పరీక్షింతము. దానిలో యోగము లెట్లున్నవో?

అతని సాయనజాతక చక్రమిది:—

రా 18-48 బు 11-58	ర 7-8-55 కు 18-15 చ 27-59	శ 13-2 యము 29.7
గు 14-30 వ 10-38	స్వప్తి గ్రహభావ కుంహరి	కు 15-1 ఇ 25-27
	[సాయనము]	కార 21-31 X 25-32
పుణ్య 16-59	I 25-9	శ 13-48

సప్తమభావము గ్రహకాన్యమునటచే, సప్త మాధిపతియగు, కళిత్రకారకుడునగు శుక్రునివైపు మన దృష్టి ప్రసరించవలసియున్నది. ఈ శుక్రుడు మేష రాశిలో ఆరింట నున్నాడు. ఉపవయమందుండుటచే, కులభయగా ద్రవ్యము నాస్తిండుటకు ఈ యోగము పనికివచ్చినా, వివాహ విషయమున లోపముక తీరదు.

“జాఘృతే చాప్తమేషుష్యే శోగిణీం కామినీం లభేత్
క్రోధయోగే ధివే ద్వాపి సమఖం లభిరే క్యచిత్.”
[బృహత్పిఠాశింహార]

అనుటచే భార్యయొక్క ఆనాలోగ్యమువలనకాని, కార జాంతరములవలనకాని, జాతకునికి సౌఖ్యాభావమును తెలుపు యోగ మిది. మరియు లగ్నాధిపతియగు, కుజుని మండి సప్తమాధిపతి శుక్రుడు కేంద్రవాసి యగుటచే

“కేంద్రద్వైత్యగ దంశతోఽ
నిత్యం ధుక్తికో భవేత్.”

అను తాచక మాత్రము వనుసరించి, జాతకునికి భార్యతో సామరస్యము లెక్కువ అనవచ్చును. అయినా, ఈశుక్రునికి కుటుంబ (II) పంచమా(V) ధి పతి గురువుమండియు, తృతీయ, ఉత్తరాధిపతి కిని మండియు, మిత్రదృష్టిసౌకర్య ముండు కారణమున భార్యభర్తలకు రాగల వైమనస్యమూ, అభిప్రాయ భేదమూ, హెచ్చుతొందర కలిగించక ఏవో రీతిగా ‘సర్దుపాటు’ కాగలదు. పోలే, పుణ్యసహమము, దార సహమము, శుక్రుని మిత్రదృష్టిలో నున్నది. అనుటచే కళిత్రభావమునకు ప్రబలదోషము పట్టివదిని చెప్పలేము. చతుర్థ పంచమాధిపతులగు గురు శివులు చతుర్థమండీ యున్నారు. శుక్రుని మిత్రదృష్టి వీరిపైనున్నది. చక్కని వైవాహిక జీవితానుభవము, సత్స్వంతాన సౌఖ్యాగ్యము కలవనుటకీ సూచనలు అధికముగాయాపట్టు చున్నవనుటే సమాజసము.

వాస్తవస్థితిలో, మరల సంవత్సరమునకే జాతకునికి చక్కని విషువులభించి వివాహమైవది. అతని గృహిణి ఆదిదృష్టిప్రాయమున సాధ్య. దశమకేంద్రమందిరి దార సహమమునకు, కుటుంబభావమందిరి పుణ్యసహమము నకు, కళిత్రాధిపతి శుక్రుని స్నేహదృష్టిఫల నుది. కష్టముఖములలో లోడునీడగా నిలిచి, ధర్మార్థకామ ములను ధర్తకు కరతీలాములకముగా సాధించి ఇచ్చిన పత్రిత్రత ఆమె. వనవచాళి యుచు లూరించు ముగ్ధమధుర భావములతో, భక్తిలో శృంగారమును, శృంగారములో భక్తిని, ఈరెండింటితో సంగీత సాహిత్యములను, మేళవించి ఆనందపారవశ్యమున తిన్నయితచెందు లలిత కళారాధకుడు జాతకుడు. భాగ్యమందిరి ఇంద్రునికి చంద్రశుక్రుల కేంద్రదృష్టి మాత్రమేకాక, బుధుని పార్థకేంద్రదృష్టిసహా కలరు కదా? పదునైదు సంవత్సరముల తరువాత ఒక విచిత్రసంఘటన జరిగినది. జాతకుని రసపరతంత్ర కోమలచిత్రివృత్తిచే నాగ్నించ బడి, హృదయసమర్పణ చేసి, తిడకవిద్యతో సంస్కన్య త్యాగమునకు ఒక విద్యావతియగు యువతి సిద్ధపడిగా

"తరుణి, నవవ్యకాంత, పతి దారుణ పుష్ప
శరీరుఖి వ్యథా,
భర వివకాంగి, వంగభవుబారి! నగ్నముచేసి
ప్రూరుడై,
చనియె మనోధరాగము దహంకృతితో."

అని ప్రవచని! మన ఆంధ్రకవితాపితామహుడంట
గట్టి అపఖ్యాతి లేవకు పైలేము వర్తింపవచ్చునని
వెరచి కాబోలు, బారకు దామెను పరిగ్రహించి పెండ్లి
యాడెను. కాంపత్వజీవితములో దక్షిణనాయకత్వ
మును అరికు పాధించాడు. గంగాయమునలవలె
పూతిదరిత్రలను ఇరువురు భార్యలలో సత్సంతాన
సౌభాగ్యము కలిగి బారకు దావండించుచున్నాడు.

జాతక యోగమునకు తగినరీతిగా నున్నది శరీ
తానుధన ముకొందును. కళిత్ర స్థానమునకు ఏదైనా
దోషమున్న దిన్నచో, అది అత్యల్పము. మరి ప్రథమ
వివాహసందర్భమున ఇట్టి విషాదాంతకథ జరుగవేల!
దుష్టదేశాకాలములో వివాహము జరిగినచో, జాతక
మందలి ఏ స్వల్పదోషముయినా మారంతలుగా ప్రబలి
దుఃఖానుభవమును తెచ్చిపెట్టగలదు. ఇట్టిదశకు తోడు
ముహూర్తము దుష్టమయినచో, చెప్పవని లేదు. ఈ
వివాహముహూర్త మెంత శోభాయమానముగా
నున్నదో కనగోన్నాము. ఇక అప్పటి! దేవమానదళి
ఏమి కూచిన లీత్యుగరిగియుండెనో పరిశీలింతము.
ఈ క్రింద మన్నదే ఇతికుంఠరి:—

రా 12-46	బు 1-8 ర 26-28	కు 12-42	శ 14-48
గు 17-52 వ 11-15	వివాహ కాలమునకు చరిత్ర జాతకము — (పాయనము)	కు 23-13	ఇ 25-28
చ 29-45 పుణ్య 4-57			
I 18-0			దార 10-15 శ 12-46 X 16-80

చరిత్రలన్ని మెందున్నదో, గమనింపుడు. మృత్యు
(VIII) భావమందున్న జన్మకేవి! నికరముగా
సమస్తప్రకారేలో చరిత్రలన్నియు నిలిచిన వయస్సుది.
అనగా, చరిత్ర సప్తమ (కర్మ) భావము అప్రమేయ
సంయోగమును పొందియుండె నమట! మృత్యుదేవత

భార్యను ఎదురుచూచుచుండిన దని యర్థము. ఇట్టి
దుర్దశలో భార్యను సంపాదించుకొన్నచో, అకలి
గొన్న మృత్యుదేవతకు అహారమును ఏదిగించి ఇచ్చుట
కాక మరియేమి? ఇంతేకాదు. జన్మచంద్రునిమండి
సార్వకేంద్ర విషమదృష్టిపానమండే చరిత్రలన్ని మిథు
డుంకుట. చరిత్ర చంద్రుడు చరిత్రకేవిలో వివాహ
కాలములో సార్వకేంద్రము. ఇట్టిదశలో నా వివాహము?

జన్మచంద్రుని! కేంద్రచేధ నిచ్చువాడు
మాయలమారి ఇంద్రుడు. ఇట్టి ఇంద్రుని అర్చకేంద్ర
చేధలో చరిత్రచారపహమును ఇచ్చునున్నది. వివాహ
మునకు ఈ దశాకాలము తగనిదని వేదగ చెప్ప
వలయువా?

పెండ్లివాటికి బారకుని వయస్సు ఇరువది
సంవత్సరములు మాత్రమే. అంత చిన్నవయస్సులో,
ఇంతటి దుష్టదేశాకాలములో, వివాహము జరిపి
యుండవలగలేదు. పెండ్లిచేసుకొన్న బారకుడు
పాధించినదేమున్నది? ఒక్క క్రాద్ధములేదే! ఒక
ఏడాది కాచియున్నచో, దుష్టదశ కడచిపోవును
కనుక, తరువాత వివాహము జరిగినచో, ఇట్టి దుశ్శో
గము రాదు. అనుభవ మట్లే చెప్పచున్నది. ఏ యోగ
మయినా, దానికి తగినదశకాలిలో ఫలింపచుకదా?

"యోగా పై కింకరిష్యంతి
స్వదేశానా మహాగమే?"

అని అనుభవజ్ఞులగు పెద్దలు చెప్పిరి.

జాతకదశామారనలను, ముహూర్తశాస్త్ర
సూత్రములను, నిరాధరించుట ఎంత అవివేకమో,
సూరక గ్రహములను గమనించక ముహూర్తములు
నిర్ణయించుట ఎంత ప్రమాదకారయో, సహృదయు
లగు పాఠకమహాశయలు గమనించియుందురని ఆశి.

"శ్రోత్రిశ్చక్రాద్వ లోకస్య,
సర్వప్రకృం కుభాశుభం."
శృద్ధిగడుక్కు!

సరోజిని

శ్రీ కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి

ఏటిపాడునుండి నీరుతెచ్చుకుంటున్న ఆ పల్లెపడుచు వీధి దుగ్గ చాకా వచ్చి, అనాలోచితంగానే ప్రక్కకు పరికించి, ఒక్కసారిగా కళివశపడి, భయోజ్యేగాల భారం మూలంగా చంకనున్న కడవ జార విడిచి, అసరాకు ప్రక్కనున్న కిట్టగోడ వాసుకున్నది.

“ఏమిటి వైచిత్ర్యం? మానవ జీవితంతో ఆకాశ్యతాలా?”

ఆమె హృదయంలో ఎక్కడో, ఏదో అనాంతి... ఏదో కూనగ్రాహం. బాధ వోద్యుకోలేని ఆమె హృదయం గొంతులోని! వచ్చి కొట్టాడుకున్నది. ఆమె నేత్రాలు బాష్పబిందువుల నింపుకొని మనక తెలియజేయునుండి ఎదుటి దృశ్యంలోని అదీశత్యాన్నీ, జీవనసూ దర్శించడం మొదలు పెట్టినవి.

“నిన్నటివరకూ తా మిద్రూ కలసిమెలసి బ్రుతారు. ఒకేసారి కాపురానికి వెళ్లారు. దిడ్డలను వోక సారి చంక నెత్తుకున్నారు. కల్గినదాంతో తృప్తిపడి, మధ్యాహ్నం సమయాల్లో వైకుంఠపాళీ ఆడుకుంటూ—పాదంకాలం తీర్చిగా కూచుని సరదాకు తగవులాడుకుంటూ తమ తమ కుటుంబ విషయాలు అరమరిక లేక ముచ్చటించుకుంటూ ప్రార్థనలుచేసారు. ఆయోగ! స...కో...జి...నీ!”

చీర కొంగుతో కొండ్లు తుడుతుకుని, మెల్లగా ఆడుగులు వేసుకుంటూ ఎదుటునున్న ముందునాలోగిట్లోకి ప్రవేశించడోయి, అద్భుతమైన ఆ పసుల కాపరులను చూచి తుణంగుతేవు అట్టే నిల్చున్నది.

హఠాత్కొడయాత్పూర్వమే, పసువులను పాలలకు తోలుకు వెక్కిరిస్తూ ఆ పల్లెపిల్లలు ఆ యింటిముందు మూగిన జవాన్ని, ఒక్క రిప్రకాలం ఆగి పరికిలనగా చూచి తిరిగి తమ కది సంబంధించిన విషయం కొదన్నట్లుగా, మనోహర్యాధులై ముందుకు సాగిపోయారు.

చారు తనను చాటిపోయిన తదుపరి భారంగా ఆడుగులు వేస్తూ, మంఘవాలోని ఆడుగులను సమీపించించి చామె. ఆడుగులమీద జవం ఎవరూలేదు. ఓ పసిపిల్లవాడు మాత్రం, ఓ మూలగా కూచుని, దిగాలుగా, కదిలిమెదిలే ప్రపంచంలోని ఈ నీచలతో సంబంధం లేదన్నట్లుగా, కన్నీగు కొద్దడానికైనా వోషిక లేదన్నట్లుగా వున్నాడు. అప్పటిప్పుడే ఎట్టబారుతున్న మార్మకెరణాల్లో, తైలసంస్కారంలేని అతిని జుట్టు మొహంమీదకు పడి ఫాలిలాన్ని కప్పివేస్తున్నది. అతిని పెదవులు కదలాడుతున్నా, మాటలు వోష్లో మంచి బతుకుకు రావడంలేదు. అతిని వంటిమీదనున్న ఆ మానస దుస్తులు ఎప్పుడు ధరించినవి!

ఆమె అతినిని సమీపించింది. అతినిని చూచి నిశ్చేష్టయై నిలచింది. “ఇదేమిటి? రఘు—రఘు కామాక్షిదూ?”

ఆమెలోని మాతృత్వం తెరలను తొలగించుకున్నది. హృదయం వికారమై వెలిగింది. కండ్లలో ఆశ్రుకణాలు... పెదములు తిడబడినవి. ఆమె వదనం సంపూర్ణంగా చరించింది. “బాబూ!” అంటూ ఒక్కసారిగా చేతులు చాచి ఆ పిల్లవాణ్ని ఎండిట పాడువుకున్నది.

కానీ—అపిల్లవాడు మాట్లాడలేదు. కండ్లుతెరిచి ఎదుటి వ్యక్తిని గమనించలేదు. మరు మాట్లాడకుండా ఆమె ఎండిటనొడిగి, ఆమె చీరచాటున జీవనను చాచుకున్నాడు. ఆమె అతిని జుట్టులోకి ప్రేమపూరించి ప్రేమగా సవరించి “బాబూ! రఘూ!” అంటూ దుఃఖాన్నావుకోలేక కన్నీటితో అతిని మూర్ధాన్నభిషేకించింది.

మొహంమీదపడ్డ కన్నీటిదుక్కలవరిచుకుంటున్న కోనేలేదు. ఆమె జీవనలో పాలు పంచుకుని దుఃఖాశ్రువులు రాల్యలేదు. ఒక్క నిట్టూర్పు మాత్రమే తిరిగి

నుండి వెలువడింది. ఆమె అతనిని చూచింది. ఆశ్చర్య పడింది. ఒక్క అడుగు వెనుక్కు వేసింది. తిరిగి అతని చేతు నిశితంగా చూచింది. సమాధిలోనున్న యోగివలె చూపుచుచూచుకున్నా, అతనిదృశ్యములోకూ మౌనము కంటున్నావరికు.

ఆమె కివిషయమే అంతుబట్టలేదు. "ఈ పసివాడు ప్రేక్షకుల హృదయము ద్రవించేటట్లు దిగ్గరగా దుఃఖించడం?"

ఆమెలోని ఆహం కొద్దిగా చెబ్బరిన్నది. తన వేదనకన్న, ఈకుట్టువాడి మానం, ఎక్కువ బాధను తెలుసుకుందన్న సత్యం ఆమెగ్రహించలేక, అకుట్టువాడి వచ్చి ఒక్కసారి వయగా, బాలిగా చూచి ముందుకు-జవం నునుగుశినచోటికి వెళ్ళింది.

ఆదృశ్యం — చూడలేక — మొహానికి చెరుల నడ్డం పెట్టుకున్నది. చీరచెరు మెడమట్టూ రిప్పకుని మొహం మీదకు లాక్కున్నది. కానీ స్పృహతి స్పష్టంగా ఆదృశ్యం, హృదయవిచారక మైన ఆదృశ్యం కనిపిస్తూనేవున్నది. బాహ్యోన్ద్రియాలతోపాటు అంత రిన్ద్రియాలకూడా అనిమిషులై పనిచేస్తూ—ఆ దృశ్యాన్ని దర్శిస్తూనే వున్నవి. ఎంత హృదయ విచారక మైన దృశ్యమిది!

పచ్చని నిరర్థకరజాల్లో పసుపు పచ్చని ఆమె వదనం మరింతగా వెలుగుతున్నది. జీవరహితమైనా జీవకళలను నింపుకొన్నట్లుగావున్నది. గోడవారకు ఆనించిన ఆమెచీహం—లివనుచూచి దుఃఖిస్తున్నవారిని పరిహసిస్తున్నట్లుగా వున్నది.

అతను బ్రాహ్మణుల మంత్రాలతో యాంత్రికంగా కర్మవిధులను నెరవేరుస్తున్నాడు. ఆమెకు సచేతస్సానం చెందుతున్నాడు. "అయ్యో సరోజినీ!"

అతనిలో చైతన్యంలేదు. కన్నీళ్ళులేవు. ఆలోచన లేదు. లేవు! లేవు! ఏమీలేవు అతనిలో!

పుణ్యస్థ్రీలందరూ సరోజినిని చూస్తున్నారు. 'అదృష్టవంతురాలి లని కళ్ళు తుకుదుకుంటున్నారు. అదృష్టవంతురాలు?

పుణ్యపురుషులందరూ సరోజినిని చూచి బాలి పడుతున్నారు. పాపమని నిట్టూర్పులు విడుస్తున్నారు. అతని దురదృష్టానికి జీవుణ్ణి చూపిస్తున్నారు.

చరిహాయన సరోజినిని వినిపించడంలేదు. బ్రతికివున్న జగన్నాథానికి అంతికన్నా వినిపించడం లేదు.

సరోజిని లివనుచూచి సప్రయోగములే వున్నదననికి. లెలస్సానం మూలంగా రేఖామాలింగా కనిపిస్తున్న తన ఆవయవాలను చూచి సిగ్గుతో కుంచించుకుపోతున్నట్లేవున్నదిదననికి. నలుగురువిస్తల తల్లి సరోజిని సంసార భారాన్ని వహిస్తావని లివ కథియమిస్తున్నట్లే వున్నదననికి.

అతని దృష్టిలో సరోజిని బ్రతికివున్నది! సరోజినికి చావులేదు!

ఆదృశ్యం చూడలేక వచ్చిన ఆ పల్లె పడుచు వసారా మీదకు దృష్టిమళ్ళించింది. అక్కడి ఆదృశ్యం—ఆ కానీపూ ఆ స్థలం కోకజనతకు అలవాట మైనట్లనిపించింది.

ఆరోనెల చాటని పసిగుడ్డు పాలతోనం ఆదేపనిగా నుక్కపటి ఏడుస్తున్నది. మూడోనంవత్సరమైనా నిండిన రాముడు ఆ కలితో అలమటించి పోతున్నాడు. ఇక కమల సరోజిని ఏదో ఓజికూడా లేక జరుగుతున్న తలంకం అర్థంకాక, కళ్ళులేరుమకునే కోవతో చాపకు ఓమూలకు చుట్టమట్టుకొని పడుకొనివున్నది.

అక్కడవున్న జనానికి ఈపనివారి గోల వినిపించడంలేదు. జగన్నాథాన్ని పరామర్శించడంలో వున్న శ్రద్ధ ఆ పసిబిల్లలకింత ఆగురువు చూపించాలన్న విషయంలో లేదు.

ఆమె కిందకా విచిత్రంగా కన్పించింది. త్వర త్వరగా ముందుకు రెండుకురులువేసి, ఆ పసివాన్ని చంక నెత్తుకుని రొమ్మునందించింది, పుటి చెరు చాటుచేసుకుని. ఆ పసివాన్ని బ్రతికించింది.

వసారాలో మూలగావున్న బల్లమీద కూచుని, పసివానికి పాలుపడుతున్న ఆమెకు గడప దగ్గరగా కూచున్న వయోవృద్ధులైన ఆడతాళ్ళ కొందరు కన్పించారు. సుమ్మానికి ఆనుకునివున్నవాళ్ళు పార్యవర్తము గారని సముదాయుస్తున్నారు.

పాలు సరిగా అందక బాధపడుతున్న ఆ పసివానికి, రొమ్ము సరిగా అందిస్తున్న ఆమెకు వాళ్ళమాటలు కొన్ని ధ్వనిమాత్రంగా వినిపించాయి. "పెద్దదానిని నవ్వే ఇట్లా అదైర్యపడితే ఎలా చెప్పి? ఆ పసివాళ్ళ

గతేం కాను? తమ్ముకు చూడు మీలావున్నాడో! కూతురు పోయిందినే దుఃఖపడుతూ కూచుంటే, ఆ తమ్ముడిగతి ఎవరు చూచేను? ఒకరికొకరు అండగా నుండవలసినవారే."

పార్వతమ్మ జవాబు చెప్పలేదు. తలదించుకొని, దిగులుగా, మానంగా, కన్నీళ్ళు కారుస్తూ వుండి పోయింది.

వార్మికా చెప్పుకుపోతూనే వున్నాడు. తమ్ముడికి విడ్డంగిచ్చి పెళ్లి చేశావు. బాగానే వున్నది. కానీ ఇట్లా అవుతుందని నువ్వు మాత్రం కలగన్నావా? ఆ పసివాళ్లు నలుగురూ నువ్వుట్లా ఉపేక్ష భావంతో, నిద్ర త్రుంగంతో దుఃఖిస్తూ పడివుంటే ఏమై పోతారు? ఆలోచించు పార్వతమ్మ—నలుగురికీ చెప్పదగిన దానిని, నువ్వే ఇలా అచైర్యపడితే!—

చెబుతున్న చెవరా అని పిల్లకు పోలికనున్న అవలై పడుచు ముందుకు రెండడుగులు వేసి ఇంట్లోకి తోంగి చూచింది. ఇంకెవరు? పాత్రాతూ తన అరైగారు! ఆమె తన నిష్ఠకు ఇక్కడమానే ఇంకేమైనా వుండా?

గాభరాగా ఆపసిదాన్నక్కడ దింపి, తడబడు తున్న అడుగులలో, ఆ జపసమూహాన్ని రెప్పించు కుంటూ విధిలోకివెళ్లి, క్రిందపడివున్న కడవను చంక కెత్తుకుని తిరిగి ఏటివేపు నడకనాగించింది. మనసులో ఇష్టంలేకపోయినా ఆ పల్లెకడుగు. నిండీ నింపని కడుపు మూలంగా బాధ మిక్కిలైతే మళ్లీ ఆ పసిది గొడవచేయడం ప్రారంభించింది.

నాలు గోడలమధ్యా జీవితాలను గడుపుతూ, ప్రపంచంలోని అనుభవాన్నంతా చూడగట్టు కొంటున్న ఆ పుణ్య స్త్రీలు తమ లోకంలో తామే మాట్లాడుకొంటూ పార్వతమ్మను సమదాయిస్తున్నారు.

బ్రాహ్మణులు తమ మంత్రాలను పూర్తి చేసు కుంటూ, నిరుపయోగమైన ఆ కట్టెనిక శిల్పకానస్థలికి గొనిపోవచ్చునంటూ జగన్నాధానికి అనుజ్ఞ యిస్తున్నారు.

ప్రపంచంలో యధాప్రకారం విధినిర్వహణ జరిగి పోతూనేవున్నది. కన్నీళ్ళూ, ఆనందాలూ అన్నీ ప్రక్క ప్రక్కనే ప్రయాణం సాగిస్తూనే వున్నవి.

* * * *

ఈ లోకంలో లేకుండా పడివున్న పార్వతమ్మ, కొంత సేపటికి తనకుతానే దిటవు తెచ్చుకుని బయటికి వచ్చి పరిస్థితి నవలోకించింది. మిగిలినదేమున్నది?

గోడుగోడున అలమటిస్తున్న పసిపిల్లలు— శవవాహనానికై అయిష్టంగానే ఏర్పాట్లు సాగిస్తున్న జగన్నాధం—కళ్ళు కుదుచుకుంటున్న పూరి ప్రజలు : ఆమె కండ్లుకూడా ఆర్పాలయినవి. హృదయం చిక్క బడిన వైంది. దేహంలో నిష్పత్తు... ఇంద్రియాలకు స్వేచ్ఛ లభించినవైంది. మెల్లగా ఆమె ఆ పసివాణ్ణి చంకనుకుకొని మిగిలిన పసివారిద్దరనీ చేతబుచ్చుకొని వంటింట్లోకి నడిచింది కానీ పాలైవా పడదామని. కానీ అప్పటికే పిల్లివొకటి సంతోషంగా కళ్ళ నాచు కుంటూ వంటింట్లోనుంచి బయటకు వస్తున్నది. పార్వతమ్మ నిస్పృహయింది. పిల్లి లచ్చెపు బాధగా, బరువుగా చూచింది. చేసేది లేక చంటిదాన్ని గుండె కడుచుకొని నిట్టూర్చింది.

ఆమె పరిస్థితి వర్ణించేమకున్న పొడుగింటి యిల్లా లాకామె ఆ పిల్లిలచ్చె చేయించాసింది. మానంగానే పార్వతమ్మ ఆ పిల్లిలను తన కందియడంతో, వారిని చేత బుచ్చుకొని తన యింటివేపు నడిచి వెళ్ళింది. వెళ్తున్న ఆ యిల్లాలిని చూచి పార్వతమ్మ హృదయం ఆమెకు తెలియకనే తేలికపడినట్లైంది. తిడియారని కళ్ళతో ఆ యిల్లాలినీ, తన పిల్లిలనూ మనసులోనే మెల్లగా దీవించింది.

దీవించిన ఆ కల్లతోనే మళ్ళీ తమ్ముడి వేపుకు దృష్టి పోనిచ్చింది. తమ్ముడిని చూచిన ఆమె హృద యంలో మళ్ళీ దిగులు రగిలింది. తెలియని బాధ ఆమెను నిలువెల్లా ఆక్రమించుకున్నది. "వెళ్ళినాడు! ఈ వయసులో వాడి తెన్నికష్టాలు!"

పార్వతమ్మ తలపులు ఒక కొరికికి రాకముందే నలుగురూ వొక్కుమ్మడి చేస్తున్న శత్రాలు ఆమెను బ్రాహ్మణంలోనికి తీసుకుని వచ్చి ఆమె చూడలేని దృశ్యాన్ని ఆమెకు చూపించాయి.

తమ్ముకు, అగ్నిని చేత బుచ్చుకుని దిగాలుగా, జీవచ్ఛవంలా, నుంచున్నాడు. నలుగురు బ్రాహ్మణులు సరోజినిని తమ బుజాల పైకి ఎత్తుకుంటున్నారు.

“అయ్యో! సరోజినీ!”

పార్వతమ్మ హృదయం, హృదయంలో లేదు. ఆమె, పంచ ప్రాణాలు, ఒక్కటై ఆమెనుండి కాళ్యణంగా వెలుపు తుచ్చుకొనడానికి సిద్ధపడుతున్నట్లని విస్తున్నది. ఒక్కసారిగా ఆమె చలించిపోయి "అమ్మా! సరోజినీ!—తమ్ముడూ!" అంటూ వికృతంగా ఒక్క శోషెట్టి ఆ బ్రాహ్మణుల కాళ్ళకు అడ్డంపడింది.

వైస ఆకాశంలో వున్న మార్గముకు, సహస్ర కరాలతో ప్రపంచానికి రక్షణ కల్పిస్తున్నాడు. మగ్గ మగ్గలోమాత్రం నిస్సహాయంగా మబ్బు ముసుగులు ముహూనికి కప్పకుంటున్నాడు. పార్వతమ్మకు మన స్పృహలేదు. జగన్నాథానికి ఈ లోకంలేదు.

నలుగురు అడవాళ్లు బలవంతంగా, పార్వతమ్మను ఆక్కడినుంచి వసారాలలోకి తీసుకునిపోయారు.

జగన్నాథం వీధిలోకి వచ్చాడు. కేవలాహకులు రెండడుగులు ముందుకు చేరారు.

ఇంతలోకి పిల్లలను తీసుకువెళ్లిన ఆ పొరుగింటి యిల్లాల, ముగ్గురు పిల్లలనూ తీసుకువచ్చింది. చంటి పిల్లచేత, సరోజినికి పాదాభిషేకం చేయించింది. పెద్దదానిచేత తల్లివ్రాసినది వుండును పెట్టించి, నమ స్కారం చేయించింది. రాముడికి వాల్మీకమ్మను ఒక్కసారి చూపించి తిరిగి ఇంట్లోకి తీసుకుని వెళ్లింది.

జగన్నాథం ముందుకు సాగిపోతున్నాడు. కేవలాహకులు భారంగా అడుగులు వేసుకుంటూ అరుగులదాకా వచ్చారు. ఇంతలో, పడేండ్లుదాటని ఓచిన్న కుట్టవాడు వాళ్ళను సమీపించి, మౌనంగా వాళ్ళింకెదురుగా నిలబడి, కళ్లుమూసుకుని, వసుష్టారం చేసి, మాట్లాడకుండా తన స్థానంలోకి వెళ్లి కూచున్నాడు.

తోచినవారు సరోజిని దేహంమీద పూలు చల్లారు. పెద్దమనుష్యులు పిల్లల భవిష్యత్తును గూర్చి చర్చించుకొన్నారు. అడవారూ, మగవారూ కలిసి ఏక గ్రీవంగా ఆ కుటుంబానికి సంబంధించిన విషయాలను విచారించారు.

కొనీ ఎవరూ గూడా తమననుసరించి, తమ మాటలు వింటూ వస్తున్న ఓ పడేళ్ల కుట్టవాణ్ణి గమనించలేదు.

* * * *

కాలచక్రం నొకరి ప్రమేయం లేకుండా తనంతటతాను కొత్తదుస్తులు తొడుక్కుంటున్నది. మార్గముకు కొత్తరంగులు పులుముకుంటున్నాడు. అపరాధం చాటి, సాయంత్రంలోని ప్రథమాంకం గడిచిపోవస్తున్నది. చల్లని విలేగారి మెలమెల్లగా వీస్తున్నది. ప్రపంచంలో అనందానికి అంకురార్పణ జరగడానికి ఏర్పాట్లు త్వరితగతినీ సాగిపోతున్నవి.

జగన్నాథం—భార్యకు కాళ్యణంగా పిచ్చోలు చెప్పినాడు. దుఃఖాశ్రులతోనే ఆమెకు పిచ్చోలు చెప్పి, తోడివారిలో కలిసి ఏటిపాటు దిగ్గరకు వెళ్ళాడు, భౌతికవస్త్రధారుడగుటకై. పడేండ్లు దాటని రఘు, శృణానపరి ప్రక్కగా మన్న పడితోడ్డుమీద నిలబడి, మంటల్లో తన ధూపాన్ని తనే హరించు కొంటూ తనను చూచి మందస్మితంలో ఆశీర్వదిస్తున్న తన తల్లికి తుదినమస్కారం పెట్టి, కళ్ళు కుదుచు కుంటూనే వెనుకకు తిరిగాడు. కొద్దిదూరమైనా వడు తకమండే, కపాలమాత్రమయిన శిల్పం అతనికి స్పష్టంగా వినిపించింది.

అతను వెనుకకు తిరిగి చూడలేదు. తడబడుతున్న అడుగులతో, అలాగే, ఇంటివేపు పథక సాగించాడు.

ఇంటివద్ద పార్వతమ్మ పరిస్థితి కొంతలో కొంత మెరుగ్గావుంది. ఒక్కోక్కరే మెల్లమెల్లగా నయ వున్న తిర్యాల, నిస్సహాయంగా వున్న తనకు తానే కైర్యం చెప్పకొని, లేచి, చాకలివాడిచేత ఆ ప్రదేశాన్నంతా పూడ్చించి, వడియింట్లో చిన్న దీప మొకటి వెలిగింపజేసింది.

ఎవరో పుణ్యాశ్రులు వంటయింట్లో భోజనాలకు ఏర్పాట్లు చేయిస్తున్నారు. పార్వతమ్మ, చాకలివాడిని పంపించివేసి, తనుకూడా స్నానంచేసి, కలగుండువడిపోతున్న హృదయంతోనే, వీధి వాళ్ళలోకి వచ్చి, ఓ బల్లమీద తమ్ముడితోసం ఎదురు చూస్తూ కూచున్నది.

ఎదురుగావున్న రాళ్ళిసుట్టదగ్గరగా, ఎవ్వకు చనిపోయిందో, ఏమో ఓ కాకి చచ్చిపడివుంది. తమ హృదయంలోని బాధనూ, ప్రేమనూ తెలపటం కోసమోనేనా నరసంతతికి—అసంఖ్యాకంగావున్న కాకిమూక అదే పనిగా విలపిస్తున్నది. ఉత్తి కాకిగారే!

మార్గము పల్లవీరతో కళ్ళు కుదుచుకో తోతున్నాడు. ఇంకా జగన్నాథం, వాళ్ళూ రాలేదు.

కలమెక్కుని గుండెలోని ద్రోహచింతనలాంటి చీకటి, వెలుగును కబళిస్తున్నది. ఇంకా జగన్నాథంరాలేదు.

పార్వతిమ్మకు ఆక్రమణ ఎక్కువైంది. లేచి, వేసేవేయని అడుగులతో లోగిరిదాటి పిడిదాకా వచ్చింది.

ఎదురుగా తూలుతూ, ఎజ్జగావున్న కళ్ళతో తఘు నిలబడి వున్నాడు!

ఆమె రఘును చూచింది. కాదు రఘు ఆమెను చూచాడు.

ఆమె అగడివేపు చేతులు వాచింది. ఆతడు ఆమెవేపు పరుగెత్తాడు.

ఆమె అరిచి తన హృదయానికి హక్కుతున్నది. అతడు ఆమె ప్రేమలో తననుతాను లీనం చేసుకున్నాడు.

అంతవరకూ కన్నీరు కార్చని రఘు, పార్వతిమ్మనుదూసి దుఃఖం దాచుకోలేక, తేలగా విలపించ సాగాడు. “అమ్మమ్మా!” అని, అరిచి గుండె గుండెల్లోంచి, గొంతులోనుంచి నోట్లోంచి ‘అమ్మా!’ అన్న పదమే వినిపించింది.

అతనినిదూచి ఆమె మరింత కరిగిపోయింది. తడేకంగా అతన్ని చూస్తూ, కన్నీరు కారుస్తూ, అట్టే నిలబడి పోయింది.

ప్రపంచం చీకటి ముసుగును కప్పకొనడానికి మరింతగా ముందుకు పురోగమిస్తున్నది. కొత్తిగా కాపురానికి వచ్చిన కొందరు అనుభవకామయలు, తేలికయిన తేలివినవారు, మరణాన్ని చూచివుండని వారు, పోశు విడుచుకుంటూ, తలలో పూలు ముడుచుకొంటున్నారు.

పార్వతిమ్మకు మరలమరల సరోజిని జ్ఞాపకానికి వస్తున్నది. కూతురు జ్ఞాపకానికి వచ్చినకొలది, రఘును సందిల పొదువుకుంటూ కుమిలిపోతున్నది.

ఆమె, అలా దుఃఖిస్తూనే ఎదుటికి తేలిపార జూచింది. జగన్నాథం, మరి కొండ్లిలో కలిసి, మెల్లగా అడుగులువేసుకుంటూ ఇంటికి తిరిగి వస్తున్నాడు. అతని వంటివిద చూక్కలేదు. మొహం నల్లగా చూడిపోయివుంది. పురుషత్వం దాదాపు తెల్ల మొహం వేసుకొనివుంది.

తమ్ముడిని అవిధంగా చూడలేక, ర్వరత్వరగా ఆమె రఘును చేరబుచ్చుకొని ఇంట్లోకి వెళ్ళింది. కానీ అక్కడ ఎక్కువవేపు వుండలేక, తిరిగి బయటకు వచ్చి బల్లమీద కూర్చున్నది. జగన్నాథం లోపలకు వస్తూవస్తూ అక్కగారివేపు చూచాడు. అదేసమయంలో పార్వతిమ్మకూడా అతనివేపు ఆనుకోకుండా చూచింది. ఇరువురూ వోకరికొకరు, మసకమసకగా శోకమూర్తులుగా కనిపించారు. ఇరువురూ మాట్లాడలేకపోయినా, ఆ మానమే ఒకరినొకరిని సంపూర్ణంగా ఎరిగించింది. ఇద్దరూ మానంగా వున్నారు. ఇద్దరూ మానంగా మాట్లాడుకున్నారు. ఇద్దరూ ఒకరి చేదన నొకరి కెరిగించుకున్నారు. దుర్బరమైన ఈ జీవనయాత్ర నిక కలసి మెలసి సహాయసహకారాలతో సాగించుట అవసరమన్నట్లుగా కండ్లతోనే నిర్ణయించుకున్నారు. మానంలోనే భావాలకు జీవంపోతారు.

జగన్నాథం ఈమానం భరించలేకపోయాడు. తలవొంచుకుని గబగబా ఇంట్లోకి వడిచాడు. ఇంట్లోకి ప్రవేశించలేకున్నవాడల్లా, సుమృద్దిగ్గరగా కూచుని గొంతులోని బాధను గొంతులోనే అణగార్యుకొనడానికి ప్రయత్నం చేస్తున్న రఘును చూచి, జాలి కలిసిన ఆపర్యాయతతో వాడిని దగ్గరకుతీసుకుని లోపలకు వడిచాడు.

లోపల భోజనాలకు ఏర్పాట్లుజరుగుతున్నాయి.

* * * *

మూర్ఖుడి అస్తమయానికి సంకేతమూచకంగా ప్రకృతి నల్లనిదుస్తులను తొడుక్కున్నది. తేవులకు కాంతి కలగాలని ప్రార్థిస్తున్నట్లుగా దేవుడినల్లో గంటలు మ్రోసుకున్నాయి. అమావాస్యచీకటి కాకపోయినా, డ్రైవిటిలాంటి చీకటి చిత్రమొచ్చినట్లు నర్తనూనే వున్నది.

జగన్నాథం భోజనంచేసి బయటకు వచ్చాడు.

ఇంకా పార్వతిమ్మ అలాగే బల్లచివర దిగులుగా కూచున్నది. కూనవప్పక్కలలో ఎదుటగా, అసంతరిగావున్న అంధకారంలోకి చూస్తూ కూర్చున్నది.

తండ్రి వినకారతల వస్తున్న రఘు పార్వతిమ్మను చూసి, ఆమె దగ్గరకుపోయి ఆమెకు దగ్గరగా మరిదగ్గరగా ఆసుకుని కూచున్నాడు.

పార్వతమ్మ ఆపిల్లవాణ్ణి దగ్గరకు లాక్కున్నది. వాడి జుట్టులోకి ప్రేమబోనిచ్చి దీవిస్తూ, లాచిస్తూ కూచున్నది.

జగన్నాథం, బల్లకుదగ్గరగావచ్చి, పార్వతమ్మకు ఏదో చెప్పబోయాడు. కానీ ఏం చెప్పాలో తోచక, పిల్లవాణ్ణి ఒక్కసారి ముడ్డుపెట్టుకుని, తిరిగి మామంగా మెల్లదాకావచ్చి అక్కడే చిలికిలబడ్డాడు. అరిసికి భవిష్యత్తేమిటో అనూహ్యంగా వున్నది. పార్వతమ్మకు భవిష్యత్తెంతో భయంగావున్నది. పిల్లవాడికి, జరుగుతున్న విషాదాలతమైన ఈకథ ఎందుకీల్లా సాగుతున్నదో అర్థంకావడంలేదు.

వారిద్దరిలో ఇంకా సరోజిని బ్రతికే వున్నది. అందుకనే ముగ్గురూ ఆలోచిస్తున్నారు. ముగ్గురి ఆలోచనలూ ఒకే ప్రశ్నకునుండి బయలుదేరుతున్నాయి. గమ్యస్థానాలుమాత్రం వేరు.

పసివాడైన రఘు ఎక్కువసేపు ఆలోచించ లేకపోయాడు. మాటామంతి లేకుండా ఎక్కువసేపు కూర్చోలేకపోయాడు. చివరకు తనకు తెలియకుండానే పార్వతమ్మ మీదకు వారి, స్వాప్నికజగత్తులో తల్లితో మాటాడడం మొదలెట్టాడు. పార్వతమ్మ పిల్లవాణ్ణి చూచింది. అరిసి మనోగతిమైన వేదనను అర్థంచేసుకున్నది! చేసేదిలేక, మానాన్ని భరించలేక "తమ్ముడూ!" అని పరికి ఏం చెప్పాలో తోచక "పిల్లవాడు నిద్రపోయాడు." అని పూర్తిచేసింది. జగన్నాథం వ్లాస వదనుడైనాడు. "ఆవును. మనబ్రతుకు వే నిద్రపోతున్నాయి." అన్నాడు.

పార్వతమ్మకు సమాధానం ఏమని చెప్పాలో తోచలేదు. అయినా సమాధానం చెప్పకుండా పూరుకోవడం మంచిదికాదని "తమ్ముడూ—అద్దెర్యవడిలే ఏం ప్రయోజనం చెప్ప! ఆ సొమ్ము మనదికాదు. అంతే. చేవతలా వల్లిపోయింది. ఏనాడో చేసుకున్న ఋణం అణాచైనలతోసహా తీర్చుకుని మరి వెళ్లిపోయింది—తమ్ముడూ! వల్లిపోయింది." అమె కంకం రుద్దిమైంది.

"జరిపోయిన అద్దంతో మనకింకేం ప్రయోజనంరా? అంతే. మర్చిపోవాలి. తప్పదు." కొంచెంసేపు ఆగి, ధైర్యం తెచ్చుకుని తిరిగి "ఆవస్తువు మనది

కావచ్చును ఎంతని వట్టుకు పాకులాడితే ఏం ప్రయోజనం? అంతా పుంకృతకర్మఫలం; మననిలా కట్టిబుడుపుతున్నది." అన్నది.

దీనికిగూడా అరసేమి సమాధానం చెప్పలేదు. ఒక్క నిట్టూర్పుమాత్రం విడిచి ఊరుకొన్నాడు.

పార్వతమ్మ అన్నది, "జరిగిపోయిందానికి చింతించి ప్రయోజనం లేదుకదా! సరోజిని మనకిలేదు. అందుకే ముందుసంగతి చూచుకోవాలి. నువ్వు అద్దెర్యవకుతున్నావు. నాకు తెలుసు తమ్ముడూ! అడవారి అండదండలు లేకపోతే మగవాడెట్లా తన గారిపటంలాగా తయారవుతాడో నాకు తెలుసు. ఇందుకు నువ్వేమాత్రం రెంగుపెట్టుకో నవసరంలేదు. ఈ మెల వెళ్లికనుండు మళ్ళీ నిశ్చయింటివాణ్ణి చెప్తాను. నామాట నమ్ము."

జగన్నాథానికి జరుగుతున్నదేమి అర్థంకావడంలేదు. "ఈమె—ఈమె మనిషేనా! తను వింటున్నది నిజమేనా? పిల్లనిచ్చి పెళ్ళిచేసింది. తనను ఒకయింటి వాణ్ణి చేసి, సంఘంలో గౌరవప్రతిఫలం, ఆస్తిపాస్తులు సమకూర్చి పెట్టింది. అటువంటిది, తిరిగి ఈనాడు ఆమె తనకు రెండో పెళ్ళి చేస్తానంటున్నది. భగవంతుడా! ఏమిటి నీ మాయ?" జగన్నాథం మాట్లాడకపోవడం చూచి తిరిగి ఆమె అన్నది. "నామాట నమ్ముతమ్ముడూ మీ బావగారి పాదాలసాక్షిగా చెబుతున్నాను. ఈ పిల్లలకు ఒక ఆధారం చూపించి కాని నేను నిద్రపోను. నమ్ము నమ్ము."

జగన్నాథానికి ఏం మాట్లాడాలో తోచలేదు. కృతజ్ఞతాభారంతో అరిసి తల వొంగిపోయింది. "శ్వాస బరువుగా వదుల్తూ" అ...క్క...య్యా!" అని మాత్రం అవగరిగాడు.

చుట్ట చుట్టెందుకోనడానికని అగ్గిపుల్ల వెల్లించిన సమయంలో—అంత ధైర్యంగా మాటాడగలుగుతున్న అక్కగారిని ఒక్కసారి చూద్దామనుకున్నాడు. అందుకే అటువేపు చూశాడు.

పార్వతమ్మ కళ్లనుండి ధారాపాతంగా నీళ్ళు కారిపోతున్నవి. ఆపిల్లవాడు "అమ్మా! అమ్మా!" అంటూ మెల్లగా కలవరిస్తున్నాడు.

జగన్నాథం ఆదృశ్యం చూడలేక తల వీధి వైపుకు తిప్పుకున్నాడు. ఎవరో తన ముగ్గురు పిల్ల

లను తీసుకుని తనవైపునే పడిచివస్తున్నారు. పసిపిల్ల శరీరం చాలా బలమైనది, ఆ బలం కనుక రాలి చంకలో ఆడుకుంటున్నది. రాముడూ, కమలాగూడా నవ్వు మొగాలతోనే వున్నట్లున్నారు.

జగన్నాథం ప్రేమగా వాళ్ళింకనుకోబోయాడు. పసిపిల్ల అతని చేతుల్లోకి రాక తనను ఎత్తుకు వచ్చిన ఆమె సందిగ్ధానికి ఇమిడిపోయింది. రాముడు చిక్క చిక్కమంటూ తిండిని చూసి భయపడ్డట్లుగా దూరంగా తొలగి నిల్చున్నాడు. కమల, ఇంటిని సమీపిస్తూనే పార్వతిమృదంగరకు పరుగెత్తుకుపోయింది.

జగన్నాథానికి చైతన్య రహితంగా వున్న ప్రకృతిలో చైతన్యం కనిపిస్తున్నది. మరణించిన సరోజిని క్రొత్త రూపంతో ప్రత్యక్షమవుతున్నది. ఆయోగి!

సరోజిని! ఆకాశంనుండి నక్షత్రమొకటి రాలిపోయినా అప్పుడప్పుడే ఉదయిస్తున్న చంద్రుడు, అదేమీ గమనించకుండా ప్రకాశితమై నూచించడం కనిపిస్తున్నది. ఏటిపైనుండి వీస్తున్న చల్లని గాలి, దూర తీరాలనుండి ఆశలనూ, అనంతాలనూ తెస్తున్నట్లుతోచింది. దానితో భయంకరంగా వున్న భవిష్యత్తులోకి దొంగదాటుగా చూస్తూ కళ్ళుమూసుకున్నాడు జగన్నాథం. కళ్ళు మూసుకుని మనసులోనే పార్వతిమృదంగ హృదయ పూర్వకంగా నవస్కరించాడు. నమస్కరిస్తూనే, తన కళ్ళలో నవ్వుతున్నట్లుగా మెదులున్న నలుగురు విడ్డబ తల్లి సరోజినిని కొంచెం అవలకున్నట్టి, ఆశూన్య ప్రదేశంలో, తనకు తెలియరాని, తెనుచూడలేని ఓ మూర్తిని ప్రతిష్ఠించుకున్నాడు.

వేటూరి—

సుందరశాస్త్రిగారి

సుందర రసము

సర్వమేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేకము

అనుభవసిద్ధము. ఇంకెక్కడు అవసరం

లేదు. ఎటువంటి నవామేహాలైనా

కుదుర్చును.

50 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల

భారతి సచిత్ర మాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

కవరు పేజీలు

4 వ కవరు పేజీ కాగితం కంట్రాక్టు

2 లేక 3 రంపులు రు. 125/- రు. 100/-

2 లేక 3 వ కవరు పేజీ

ఒకే (నిలువు) రంపు 90/- 75/-

లోపలి పేజీలు

పూర్తి పేజీ 70/- 60/-

అర్ధ పేజీ 85/- 80/-

పాపు పేజీ 20/- 15/-

(ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.

సంవత్సరమునకు 12 ప్రకటనలు చేయు

వారికి కంట్రాక్టు రేటు వర్తిండును.

*కవులు, కళాకారులు, రచయిగిలు మొద

లైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచిత

తేదీకు రు. 2/- చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి,

మద్రాసు-1.

కాశీఖండము:

అపపాతములు

శ్రీ యస్. కృష్ణమూర్తి

1800

సంవత్సర ప్రాంతమునుకొందుకు తెలుగులో గ్రంథప్రచురణకు 'శ్రీకాశీ' చుట్టినది. నాటినుండి నేటిదాకా చాలా నూటయేబదియేండ్లు గదా! తెలుగుదేశములోని యీ నూటయేబదిసంవత్సరాల ముద్రణ స్థితిగతులను ఓరిమివహించి పరిశీలింపుము. 'తెప్పావ్వల పట్టిక' చెప్పిని తెలుగు పుస్తకము లెన్ని వెలువడినవో పరిశీలించు... బహుశః వేళ్ళుమీద లెక్కపెట్ట గలుగు మేమే!

అసలు 'తెప్పావ్వల పట్టిక' ఆదిలోనో, అంతములోనో కలిగియుండుట మన తెలుగు పుస్తకముల ప్రత్యేకత! సాగ్యమయినంతవరకు 'తెప్పావ్వలపట్టిక' జారిపోకుండు పుస్తకములు ప్రచురించుట ప్రచురణకర్తల విశిష్టత! ఆదిలో ఇది 'పూరపాటు' అని పండితులు పేక్ష వహించి మిన్నకుండిరి. మధ్యలో ఇది 'గ్రహపాటు' అయియుండునని భారము దైవముపై నిడికర్తవ్యమునకు పూనుకొనరైరి. అంతములో—అనగా నేటికి—ఇది ప్రచురణ కర్తలకు 'అలవాటుగా' పరిగమించినది ఎల్లవారు నులుతించిరి. ప్రచురణకర్తలు గ్రంథములను అందియుగా ముద్రింపకు సరికదా, సైనికలలో రాళ్ళపలె—కౌవ్యములలో ఈ సైనికులు దొరలుటకు పేరుపు ప్రచురణ కర్తల "సాహిత్యము"ను "ఆరాధన దృష్ట్యా" కాక, ధనసంపాదనమునకు చక్కని పాధనము, అపాయములేని ఉపాయమునైన "వ్యాపార దృష్ట్యా" మాచుటకొదిలి అనగలమా?

మన ప్రాచీన కౌవ్యములు చెడుపురుషుల కావారము గాకుండ ముద్రించి, రక్షించిన కీర్తి ఒక "వావిళ్లి" దారికే దిక్కినది. "వావిళ్లి" వారు భాష

ద్వారకులుగా వేరెన్నిక గనినవారు. ఇందుమించు నూతీండ్లు భారతీజీవి వారాధించుచున్నవారు. వారు ప్రచురించిన కౌవ్యములలోనే తప్పులు లెక్కకు మిక్కిలి. మఱి ఇతర ప్రచురణ కర్తలను గూర్చి చెప్పవలెవా?

మన ఆంగ్ల సాహిత్య చరిత్రలో శ్రీనాథుని కున్న స్థానము సమున్నతమైనది, చెఱిగిపోవనిది. ఆ కవి సార్వభౌమవి కృతులలోఁ గాఢభావము సుప్రసిద్ధము. ఆకృతి శ్రీనాథుడు "ప్రాయ మింతకు మిగులఁ గైవాల భంప" తెనుఁగు చేసినది. ఆ ప్రసిద్ధ గ్రంథమును "వావిళ్లి" వారు 1917 వ సంవత్సరములో ప్రచురించిరి. నేటికి క్రమముగా వాలుగయిను సాదులు పునర్ముద్రణము గావింపఁబడినది. 1953 వ సంవత్సరములో ప్రకటితమైన 'కాశీఖండము' ప్రతినిని అచ్చు లెప్పలు—అపపాతములు—అసంఖ్యాకములు. ఈ 'కాశీఖండము'లోని 'ప్రథమాశ్వాసము' విద్యాధులకు పాఠ్యభాగము. ఈ 'అచ్చులెప్పల'తోడి ప్రతిని ఆధారముగాఁగొనిన విద్యాధుల యిక్కట్లులు దైవమున కణుక. 'కాశీఖండము' ప్రాతప్రభుల నెల్లఁబరికించి కొన్ని అచ్చు లెప్పలను సవరించివాను. అది ప్రకటించిన విద్యాధులకుఁ గొంతవలతు మేలుకలుగునను తిలఁపుతో ప్రచురించుట శుభ్యహించుచున్న వాఁడను.

1. 'ధవళతాటంకము'

నీ, "...ధవళతాటంకరత్న ప్రభారింఛోరి గండస్థలంబులఁ గొఁగిరింప..."

[కాశీ. 1 ఆ. 8 ప.]

అని నేటిముద్రిత ప్రతిలోఁ (1953 ప్రతి) గలదు.

“వివిధరత్నములు పొడిగిన తాటంకము (కమ్మ పంజా) చరించునపుడు రత్నకాంతులు గండ్లపల్లముల నలముకొను” వని వర్ణించిన పట్టులు మన ప్రాచీన కావ్యములలో అనేకములు.

పై సీసపాదమునందు ‘ధవళ’కు మారు ‘తిరళ’ అను పదమున్నతప్పు ‘రత్నప్రభాఠింధోళి’ ‘గండ్లపల్లంబులఁ గొలిరించుట’ పొసంగదు. 1938 వ సంవత్సరములో ‘నావిక్కి’ వాత ప్రచురించిన ప్రతిలో “తిరళ...” అనియే యున్నది. పై సవరణ ఎవరు గాదించిరో?

2. ‘రచియించితిని మరుద్రాట్పురిత్ర’

సీ. “చిన్నారి పొన్నారి చిలుకహంకటివాఁడు
రచియించితిని మరుద్రాట్పురిత్ర”

[1 ఆ. 7 ప.]

అని యున్నది.

కాని యిటు “రచియించితి మరుద్రాట్పురిత్ర” అను పాఠ మున్నట్లులు గుఱుకు. ఈ సీసమున శ్రీనాథుఁడు వాడిన ‘నొడివిలి’ (స్వతీయ చరణము నందు), ‘సంతిరించిలి’ (తృతీయ చరణమున), ‘నొవి యొడిలి’ (చతుర్థ చరణమున) అను క్రియలను బాగ దూకతతోఁ బరిశీలించిన సీసపద్యము ప్రథమచరణమున గూడ ‘రచియించిలి’ అను క్రియనే ‘కవి సార్వ భౌముఁడు’ వాడియుండునని తెలియఁగలదు. కావున

“రచియించితి మరుద్రాట్పురిత్ర” అనుపాఠ మే కవి దని నానమ్మకము. ఈ పాఠ మే పైపాఠముకంటెను సుందరతరము. శ్రీనాథుని కవిత్వ తీరులు, సీసపద్యముల నడకలతీరులు గుర్తింపక సాహసముతో నైమార్గు కాదించియుండుదురు.

పై రెంటిలో ఏపాఠము కవిప్రయుక్తమో శ్రీనాథ కవి హృదయము ‘సాంతము’ చేసికొనిన పెద్దలు నిర్ణయించుదురగాక!

3. ‘తెనుఁగుఁ జేసెద’

గీ. “తెనుఁగుఁజేసెదఁ గర్తాట చేకకటక
పద్యవనచేళి శ్రీనాథ భట్టునకవి”

[1 ఆ. 7 ప.]

అని కలదు. ‘తెనుఁగుచేయు’, అనునది ‘పెండ్లి చేయు’, ‘పెద్దచేయు’, ‘తపముచేయు’లవంటిది. ఇది

శబ్ద పల్లవ క్రియలు. ‘తెనుఁగు’, ‘చేయు’ అను వ్యస్త పదములు రెండును ‘తెనుఁగుచేయు’ అని ఏక శబ్దముగఁ బరిగమించి ‘తెనిగించు’ అను విలక్షణమైన యర్థ మొసంగును. ఆ రెండు శబ్దముల సుధ్య ఖండ విందు వుంచుట, సరళా చేతముచేయుట కూడదు. అటు లొన రించిన ‘తెనుఁగుచేయు’ అను అర్థమిచ్చునుకాని ‘తెనిగించు’ అను అర్థము నొసంగదు. శ్రీనాథుఁడు ‘తెనుఁగు చేసెద’ అనియే ప్రయోగించియుండును. శబ్ద పల్లవముల తత్త్వము పరిశీలించని పరిష్కర్తలు ‘తెనుఁగుఁ జేయు’ అని మార్పు చేసియుండుదురు. ఏతావతా ‘తెనుఁగుచేసెద’ అనుపదే సాధుపాఠము. ఈ విషయము విశ్వాంకులు చర్చించుదురగాక! కాశీ ఖండ మున్న ప్రతులలోను అపపాఠ మే కలదు.

4. ‘తెనుంగుఁగా నొనర్తు’

గీ. ...కారణములు నుద్యోధకములుగాగ
సంభవించిన పాహిత్య సౌప్యమున
విరళిచేర్చెడుఁ బ్రబంధ విధునిఁజేసి
కాశీకాఖండముఁ దెనుంగుఁగా నొనర్తు.

[1 ఆ. 16 ప.]

ఇందిరి ‘తెనుంగుగా నొనర్తు’మన ‘తెనుఁగు చేసెద’ వంటిదే. ‘తెనుంగుఁగా నొనర్తు’ అని అర్థమిందు వుతోఁగూడినపాఠము సరసమైనదికాదు. ‘తెనుంగుగా నొనర్తు’ అనియే యుండవలదు.

“శివపురాణంబు తెనుంగుగాఁ జేయు మొకటి” అని భిమఖండమునఁ గలదు. తిలకింపుఁడు.

5. ‘అన్న వేమేశ్వరు నిజాంకమాశ్రయించి’

గీ. “నిజ భుజావిక్రమంబున నిఖిల దిశలు
గలిచి తను రాజ్యవీర మెక్కించెట్టి
యన్న వేమేశ్వరు నిజాంకమాశ్రయించి
నిందు కొలువుండెఁ గన్నులపండువగుదు.”

1 ఆ. 10 ప.

పై పాఠముప్రకారము పద్యము అర్థము చెప్పి కొనిన పొసంగునా? ఎందుకు మాటలు? ‘అన్న వేమేశ్వరుని యంకమాశ్రయించి’ అని పాఠమున్నచో అర్థము తెప్పకొనుట ములభము. 1938 వ ప్రతిలో ‘అన్న వేమేశ్వరుని యంకమాశ్రయించి’ అను సాధు పాఠ మే కలదు.

6. 'బారుహదొంతి'

"దూరమంతరి బారుహదొంతిమన్నె
పప్రమాడియ రాజన్య సమితి మొక్కు"

అని ముద్రితమైనది. (కాశీ. 1 ఆ. 85 ప.)

కాని 1 ఆ. 84 వ పద్యములో

సీ. "బారహదొంతి భూపాల బీలావతీ
గండోలంబులఁ గలికి నవ్వు"

అని ముద్రితమై యున్నది. 'బారుహదొంతి' తప్పా?
'బారహదొంతి' ఓప్పా?

'బారహదొంతి'యే సరియగు పాతము.

'బారహదొంతి':—"Baraha" is twelve
and the term "the kings of Barahadonti"
seems to refer to the rulers of the twelve
serial states or Kingdoms. (139 page-Reddi-
Kingdoms)

The Reddi princes of Rajamahendravaram offered protection to the Kings of 'Barahadonti' and 'Mannedharanipatis' ie; the Kings of Saptamadiyas. The term 'Barahadonti' appears to refer to the feudatory and tributary States of Orissa and the C.P; bordering on the Vizagapatam and Ganjam districts....."

(A forgotten chapter of Reddi Kingdoms' by M. Somasekhara Sarma.)

పై వ్రాతనుబట్టి 'బారుహదొంతి' అపపాతమనియు, 'బారహదొంతి' పాధంపాతమనియు తెలియుచున్నదికదా!

7. పాలింప

గీ. "...వేమధూపాలంజనుజన్మ పీరభద్రు
ధాత్రి వాలింప గౌరిమీరిటములందు."

[1 ఆ. 87 ప.]

అర్థము కుదురక తల పగులగొట్టుకొనవలసినంత పవియైనది! 'భీమఖండము' పరికింపఁగా సరిగా యీ పద్యమే అందును గలదు. పై పాదములు రెండును కొంచెము మార్పుతోఁ గలవు.

గీ. "వేమధూపాలంజనుజన్మ పీరభద్రు
ధాత్రి నేలింప గౌరిమీరిటములందు."

[మా. భీమఖం. పీరిక]

ఇపు ధృము చెప్పకొనుటకు కష్టమేమున్నది. తరువాత 1988 లో ఆచ్యుపదిన 'కౌశిఖండము' పరికింతుమగా! ఈ సీరిగా మన్నది.

"వేమధూపాలంజనుజన్మ పీరభద్రు
ధాత్రి నేలింప గౌరిమీరిటములందు"

భీమఖండమువం గుండెనటులే యున్నదికదా! 1988 వ ప్రతిలోని పాతములు మార్చి యిటులుముద్రించిన మహానుభావు లెవరో? రామరామ!

8. 'ధారాధవ'

క. "వేరీ ధరజీవు లల్లయ
వీరవ్యాపతికి సాటి వితరణ గరిమన

{ ధారాధర ధారాధవ
ధారాధర వాహ దావధారా విధికిన్,"

[1 ఆ. 47 ప.]

మూడు నాలుగు పాదము లీపాతముతో నున్న అర్థము కుదురువా? వేయిమాటలెందుకు? 'ధారాధవ' తప్పకపాతము. 'ధారాధర' అని యుండవలెను. ఈ పద్యముకూడ భీమఖండమున నున్నది. 'ధారాధర' అనియే పాతము.

"ధారాధరధారను; అధర=క్రిందుచేసిన; ధారాధరవాహ=తీమూతవాహమనియొక్క; దావధారావిధికిన్=దావధారకు గనివంటివానికి, వీరవ్యాపతికి..." ఈతరున ప్రతిపదార్థము చెప్పకొనవచ్చును.

1988 వ ప్రతిలోయూడ 'ధారాధర' అను సుపాఠమే ముద్రితము. నేటి ప్రతిలో మార్పుచేసిన వారి పాహసము పరికించిరిరా?

9. శ్రీరాంభోధితటంబు

"శ్రీరాంభోధి తటంబునవ నిలిపె దిక్కివాజయ
ప్రంభముల్."

[1 ఆ-52 ప.]

ఇట 'శ్రీరాంభోధి' కాదు. 'శ్రీరాంభోధి' అయి యుండునని వా లెలఁపు. 'చిలుక సముద్రము'నకు 'శ్రీరాంభోధి' సంస్కృతీకరణమై యుండునేమో? దొడ్డపూరిధుండు 'శ్రీంగారంబు' 'బ్రహ్మాది,' 'చిలుక పరస్సు' ('చిలుక సముద్రమనియు వాడుక కలదు) లనుజయించినట్లు పలువురు చరిత్రపరికిల కులు వాకొనుచున్నారు.

[1 ఆ. 53 ప.]

10. 'అను గోనెక్కింప'

'అని గోనెక్కింప' అని పరియిన పాఠము. మార్గ్య రాయాంధ్ర నిఘంటువు—ద్వి. సం. పుట. 876 చూడుడు. ఈ పద్యము నుడిహించి "గోనెక్కింప" 'స్తుతింప' అని అర్థ మొనగఁబడినది. క. ర. లో 'గోను' నకు 'స్తుతి' యను అర్థమాయలేదు. కారణమేమయి యుండునో?

11. కుద్ద సూన్యతమున'

గీ. "తెలిసి దిక్పాలకాంశ తీర్చుచునుట

భోగమున, కుద్దసూన్యతమున, జయమున,
వాజ్ఞ, బలమున, ధనమున, నధికకరుణ..."

[1 అ. 55 ప.]

ఇత్యాదిగాఁగలదు.

ద్వితీయ చరణమున 'కుద్దసూన్యతము' కాదు. 'కుద్ది' అని యుండవలదా? "భోగమునన, కుద్దిన, విాస్యతమునన, జయమునన..." ఇత్యాదిగా నర్థము చెప్పకొనుటగ్గును. అనుమానము తీర్చుకొనఁగోరి 1988 ప్రతిపరికించితిని. 'కుద్ది' అనియే యున్నది.

12. 'కురుకేరక కురు భూపాలునకు'

క. "కురి కాకర చేతాశున

కరిభియద భూపరాక్ర మాభీలనకున్

కరణాగత కురు కేరళ

కురుభూపాలునకు జగద గోపాలునకున్."

[1 అ. 62 ప.]

ఈ పద్యమునఁ 'కురు కేరళ కురుభూపాలునకు' అను స్థలమున కురు భూపాలురను రెండు మారులు 'క్షేర'వలసి యగత్యమేమి? అచ్చు తప్పకదా! 1988 ప్రతిఁగనుఁడు—అందు

"కరణాగత మరు కేరళ

కురుభూపాలునకు....." అని యున్నది. పై

పద్యమునందలి త్వితీయ చరణమున 'కురు' స్థానమున 'మరు' ఉండవలదా? కేరళ పాఠములు మార్చిన పరిచాయిందా? పునరుక్తిఁ గలుగుటకని పరిదిద్దుకొనవలదా?

13. 'భుజయుగయుగళి'

క. "అంభోధి వలయితావని

సంభరణ ప్రాథ నిజభుజయుగ యుగళి

సంభావిత కిటి కచ్చున

కుంభీనస పార్వతౌను కులకుగరునకున్."

[1—83]

ఇందు 'భుజయుగ యుగళి' అను పాఠమున్నది. 1988 వ ప్రతిలోని 'భుజార్గళయుగళి' అనుపాఠము సరసముగఁ గనుపించుచున్నది. 'అర్గళము'వంటి 'భుజయుగళము' అని అర్థము చెప్పకొనిన బాగుండును. 'భుజార్గళయుగళి' అనిన పాఠమే సమంజసముగ నున్నది.

14. 'దొల్ల గిలి'

"అది దొల్ల గిలి విష్ణుపాఠరంబులు దాటి

క్రమముతో భూమి చక్రమునవ్రాలె..."

(1 అ. 77 ప.)

ఇందలి 'దొల్లగిలి' పాఠముకంటెను క. ర. లోఁగల "అది దొల్లి గిలి విష్ణుపాఠరంబులుదాటి"

అను పాఠమే సరియైనది. 1988 వ ప్రతిలోను క. ర. లో నున్నటులే యున్నది.

15. 'నివహ సంజాతాబ్ధిసాంగత్యమున్'

"కాంచెన గాంచనగర్వ సంభవుఁ

దుదగ్రాకాశోటిస్థుల

చ్చంచ న్నికే ర్భురవేదికాని

వహసంజాతాబ్ధి సాంగత్యమున్

బంచాస్య మ్ముటకంఠ వాదనాఠి

కుంభకుంభి దర్పాంధ్యమున్

న్యంచద్దాటక భూమిభృచ్చి

ఖరగర్వావంధ్యమున్ వింధ్యమున్"

[1 అ.—87 ప]

ఈపద్యములోని రెండవపాదమునఁగల 'నివహ సంజాతాబ్ధి సాంగత్యమున్' అన్నపాఠము క న్నును 1988 వ ప్రతిలోని 'సలిలసంజాతాబ్ధిసాంగత్యమున్' అన్న పాఠము సమచితముగనున్నది. ప్రకరణమున కనుగుణముగా గలదు. మూడుశాల్లు పాదముల అంతిమున ఉన్న 'దర్పాంధ్యమున్,' 'వింధ్యమున్' అను పదములు పరికిలించిన రెండవ పాదమున గూడ 'సాంగంధ్యమున్' అని యుండుటయే సమంజసమని తోచును. కావున 'సలిల సంజాతాబ్ధి సాంగంధ్యమున్' అన్న పాఠమే ఉండదగినది కదా!

16. 'సముత్ప్రస్తావపరికంప్యమానజటావలి'

క. "చేవాతరంగశీకర

శేవాహేవాకపాక శీకర సముత్ప్ర

స్తావ పరికంప్య మానజ

టావలి యగుచిత్రంకు వింశ్యుల్లసఁ జేరెన్"

(1 ఆ. 88 ప.)

'సముత్ప్రస్తావ' అన్న పాతము సరియైనదికాదు. 1988 వ ముద్రిత ప్రతిలో 'మరుత్ప్రస్తావ' అని ఉన్నది. 'శేవా తరంగ శీకర శేవాహేవాక పాక ముతో శీకరమైన మరుత్ప్రస్తావముచే పరికంప్య మాన ములయిన జటావలి యగుచు' అని అర్థము. పద్యమున నుండవలసినది 'సముత్ప్రస్తావ' కాదు. 'మరుత్ప్రస్తావ' అన్న పాతము.

17. ఆమూల చండము

గీ|| "...కవియ నామూలచండంబుగా ఫలించి

యంబరముమోచియున్న యుదుంబరములు"

(1 ఆ. 91 ప.)

పై పాదములోని 'ఆమూల చండంబుగా' అన్న పాతము తప్పు. 'ఆమూల చూడము' అను నామూడి యున్నదికదా! 'ఆమూల చూడంబుగా' అని అక్కడ పాతము. 1988 ప్రతిలో 'ఆమూల చూడంబుగా' అన్న సరియైన పాతమే కలదు. నేటి అచ్చు ప్రతిలో ఈ మార్పు కావించుట పరిష్కర్తల పారపాటా? తొందరపాటా?

18. కీ డ్వై టి ని

వ. "...నానా మృగంబుల యెలంగుల తోడఁ గీడ్వైటినీ..." అని అచ్చు పడినది. 1988 వ ప్రతిలో 'గీడ్వైటినీ' అన్న పాతాంతర మున్నది. కాని నన్నె తోడుని కుమార సంభవము మున్నగు కావ్యములలో 'కీడ్వైరసి' అను పాతము పొడగట్టచున్నది. పైవాక్య మున ఉండఁదగినది 'కీడ్వైటినీ' యో, 'కీడ్వైటినీ' యో 'కీడ్వైరసి' యో పండిత పరిశోధకులు నిర్ణయింతురు గాక! [కీడ్వైరసి-కరిసిపోయి?]

19. 'అమృహీధరముదానె'

గీ. "ని విరుంగును నీలావు నిక్కురముగ

నెఱుంగుఁ దనలావు తా నమృహీధరముదానె.."

[1 ఆం-104 ప.]

ద్వితీయ చరణము చదివిన తోడనే యిది లేట గీతి చరణమేనా అని సంభేదము కల్గకపోదు.

1924, 1938 ప్రతులలో 'ఎఱుంగుఁ దనలావు తానమృహీధరంబు' అన్న సరియగు పాతమే కలదు. పరిష్కర్తలు చేసినమార్పు పరికింపుడు. గణము తప్పిన దని యోచన నుఱుతింపఁజాలకపోయిరే! ఇందులకు 'హేతువు పరిష్కర్తల తొందరపాటని సరి చెప్పకొవ వలెనా? లేక మన పండిత పరిష్కర్తల భందవ్యాస్త్ర పాఠిగత యిట్టి పాటిచేకదా అని ఈ సందింపవలెనా?

20. 'తన్నలముకొనియె'

గీ. "ప్రతిగ్రహంబునవత్సంబు వదయు నెది యట్టి చింతాజ్యరంబు తన్నలముకొనియె నేమిసేయుదు నింక నే నెచులఁ జొత్తు నెట్లు నిర్మింతు మేరుమహీధరంబు."

[1 ఆ. 111 ప.]

పై గీతము చదివినతోడనే 'తన్నలముకొనియె' అన్న పాతము తప్పని గుర్తింపని సాహితీపరులుందురా? అట 'నన్నలముకొనియె' అని యుండవలదా? 1988 ప్రతిలో 'నన్నలముకొనియె' అని సరియైన పాతమే యున్నది? నేటి అచ్చుప్రతిలో ఈ తప్పు పాతము చేరుటకు 'హేతు వేమందురు పరిష్కర్తలు?

21. తప్పకుండ

తే. "మేదినిభర మిప్పుంగి మిమ్ము ముట్టి నిట్ట నిలుచుండి చూచె నిర్దిమివదృష్టిఁ దనయిసుష్టానకాలంబుఁ దప్పకుండి బ్రాహ్మణుఁడు తేపకడఁబోరె భానుపాతువు." [1 ఆ. 119 ప.]

ఇందలి తృతీయచరణమునంగల 'తప్పకుండ' అన్నది తప్పు. పాతము 'తప్పకుంకు' అన్నది సాధుపాతము. 1988 ప్రతిలో 'తప్ప కుంకు' అన్న సరియగు పాతమే యున్నది. ఇట్టి దోషములు పరిష్కర్తల తొందరపాటును తెలుపుటలేదా?

22. 'సృష్టికైఱ్ఱ'

తే|| "సృష్టికైఱ్ఱ తొలుసంజ శిరిమికొండు కుంటి వివతమహాదేవి కొడుకుఁ గుఱ్ఱ

సమిత్సపారథి క క్షేణ్ణచాయవేలు ప
దుఃఖం దుదయించే ప్రాగ్వికాశ్యంతరమున."

(1 ఆ-121 ప.)

బొగరు మొగకడలియక్కిలి

దగిలి నిలువఁబడిన కలప తిరియుంబోలెన్

[1 ఆ-133 ప.]

ఈ పద్యమున కర్తయు సరిగా కుదురుట లేదు.

పై పాదమున ఉండవలసినది 'అక్కిలి' కాదని యు, అక్కడ నుండవలసినది 'ఎక్కలి' (ఇసుకలిన్నె) అనియు పూజ్యులు శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్య కావ్రొగారు తమ 'సాహిత్య సమాఖ్య' (110—111 పుటలలో) నెలవచ్చివారు.

నాల్గవ పాదమున 'కలపతిరియుం బోలెన్' అన్న పాతము 1983 ప్రతిలోనిది. 1983 ప్రతిలో

'ఘనవిరిరియుంబోలెన్' అను పాతమున్నది. అర్థము కుదురుట కష్టముగ నున్నదని పరిష్కర్తలు మార్పు కావించినారా? 'గనపతిరియుం బోలెన్' అని చిహ్నయసూరి పాత మొకటున్నటులు నూ. ని. తెలుపుచున్నది.

పద్యమున 'అక్కిలి' స్థానములో 'ఎక్కలి' ఉన్నచో 'కలపతిరియుంబోలెన్,' 'ఘన విరిరియుం బోలెన్,' 'గనపతిరియుంబోలెన్' అను పాతములలో ఏ ఒకటున్నది అర్థము కుదురును—

23. 'కుంటి'

అపద్యమునందే రెండపాదమునఁగల 'కుంటి' పాతము' గూడ కవిప్రయుక్తము కాదని నాయుదే శిష్యు. అనూరుని 'పిచ్చుక కుంటు' అనుటవాడుక. 'కుంటి, కంటెను 'కుంటు' పాతమే సుందరమేమో? 1983 ప్రతిలో 'కుంటు' అన్న పాతమున్నది (మాదుడు)

24. 'శాంకరీ దేవర'

సీ. "లంకాపురంబున శాంకరీదేవర
మకులైందు లేఖతో మచ్చరించి" [1 ఆ-130]
అని నేటి ప్రతిలో నుద్రితము. కాని అక్కడ ఉండఁదగినది "శాంకరీదేవత" అన్న 1983 ప్రతిలోని పాతమే.

"మకులైందులేఖ" శివునికే యుండు వన్న తలఁపుతో పరిష్కర్తలు పరిశీలింపక చేసినదీ మార్పు శింకరుఁ డిర్ఘనారీప్యదుఁడు గదా! ఆయిన "మకులైందు లేఖ" "శాంకరి"కిని కలదని వర్ణించుటలో తిప్పులేదే! కావున "శాంకరీ దేవత" అన్న పాతమును "శాంకరీ దేవర" గా మార్పుచెయి ఎక్కరిరదు కదా!

24. 'కడలి యక్కిలి'

"తగులువడి యపుడువడి నెడి
గగనమణి రథంబు బోరగలువడి నిలిచెన్.

26. 'ఉపకారి కొలుడు'

సీ. "ఒకచోఁ దగుల్పడె నుపకారి కొలుటికిఁ
దని మైవ రోహిణీ తారకంబు"

[1 ఆ-138 ప.]

అని నేటి నుద్రిత ప్రతిలో ఉన్నది.

'ఉపకారి కొలుడు' కొలుకు వర్ణనకారు — నిఘంటువులోఁ జాతునగదా!

'ఉపకార్య కొలుటికి' అన్న పాతమున్నది. వాచిగ్గ నిఘంటువులోను, నూ. ని. లోను,

"ఒకచోఁ దగుల్పడె నుపకార్య కొలుటికిఁ
దని మైవ రోహిణీ తారకంబు"

అనియే కలదు. [వా. ని. చూచుకొనుడు. పుట 800]

"ఉపకార్య-ధనవముయొక్క; కొలుటికి-స్తంభమునకు" అని అర్థము. పై మార్పుచెయుటకు 'కారణ' ?

27. 'పూచె'

సీ|| "ఒకచోఁ బువర్యసు పూచె వృక్షముకొమ్మ
సుడివెట్టె ముత్యాల జోగువోలె" (అదే పద్యము)

అనుతోటులో 'పూచె' లెప్పు పాఠము. ఈ పాఠము స్వీకరించిన యతికూడ లెప్పున - వావిళ్ళ నిఘంటువులో (1285 పుటలో) 'జోగు'పదముక్రింద-

"ఒకచో పువర్యసు పూచె వృక్షముకొమ్మ
సుడివెట్టె ముత్యాల జోగువోలె"

అని యున్నది. ఈ పాఠము సరియైనది. 1938 ప్రతి
లోను ఈ పాఠమే కలదు. పై మార్పు మన పరి
ష్కర్తల ధందకాస్త్రపాదీరికు మరొక తారకాణ!

28. 'గుంటె'

అదే సీదమున—

"శయినించె నొకతోట శ్రవణ నక్షత్రంబు
గుంటెమీఁదటి ప్రతి కొడుపువోలె."

అని యున్నది. 'గుంటె' నిఘంటువులో ఎచ్చటను
కనుపట్టలే! ఇట మండవలసినది 'గుంటి'కాని 'గుంటె'
కాదు.

'గుంటి' అనఁగా చేని భాగము—

'గుంటి—దుమ్ముట మొదలగువాని శేర్పఱచు
కొన్న పాలముయొక్క భాగము" (శి. ర.)

వా. ని. (921 పుట)లో 'గుంటి' పదము క్రింద
'...గుంటి మీఁదటి ప్రతి కొడుపువోలె'
అనియే కలదు.

1938లో ప్రతిలో సాధుపాఠమైన 'గుంటి'యే
యున్నది.

29. 'జ్ఞానేంద్రియజ్ఞానకళలు'

సీ|| "నేత్రంబులు నేత్రము నిప్పువార్యము నొంద
శ్రుతిశ్రుటంబుల శక్తి చొక్కువడఁగ
జ్ఞానేంద్రియజ్ఞాన కళలెరుసారుగా
జహ్వని వేకంబు చిరువహవ"

[1 ఆ. 189 ప.]

అని ముదితమై యున్నది. పై "జ్ఞానేంద్రియ జ్ఞాన
కళలెరుసారుగా" ఉండవలెను. "జ్ఞానేంద్రియ జ్ఞాన
కళలెరుసారుగా" లెప్పుపాఠము.

మొదటి పాదములో 'నేత్రములు, శ్రుతిశ్రుట
ములు' కలవు. రెండవ పాదమున 'జహ్వ' కలదు.
కావున అక్కడ ఉండవలసిన పాఠము 'జ్ఞానమే
కదా!

వా. ని. (542 పుట)లో 'జ్ఞానసారు' క్రింద
"జ్ఞానేంద్రియజ్ఞాన కళలెరుసారుగా అను
సరియగు పాఠమున్నది. ఎందుకుండదు?

30 'గేహరము'

చ. "విలసిల్ కీర్తికారియగు
వీరమహేశ్వరు 'గేహరంబు' శ్రీ
నిలయమునం ద్రిసంధ్యముగ....."

అనియున్నది. [1 ఆ. 49 ప.]

ఇక్కడ 'గేహరంబు' అన్న పాఠాంతరమున్నది.
'దేవాగారి' శిల్పభవము 'దేహరము' అయియుండు
నేమో? 1938 ప్రతిలోగూడ 'దేహరంబు' అన్న
పాఠమేయున్నది.

పైచూపినవి ప్రథమాశ్వాసములోఉన్న కొన్ని
అపహరణములు. నేను పాఠాంతరములతోరికి పోలేదు.
ఒకప్రథమాశ్వాసమునందే యిన్నిదోషములు పొసగిన,
తిక్కిన అఱ్ఱాశ్వాసములలో దొరికిన నెరుసులెన్నియో?

అంతిమున ప్రచురణకర్తలకు నేను చేయఁదలచిన
హెచ్చరిక. పుస్తకములను అచ్చులిప్పలతో,
లిచ్చాప్పల పటికలతో ముద్రించు మీ ఆలవాటును—
ఎంతకన్నమైనను — మానుకొనుఁడు. తెలుఁగులను
వల్లులితో నప్పులపాలు చేయుఁడు. రచయితల
మౌనయములను నొవ్వలేదుకుఁడు.

ఇంక పరిష్కర్తలకు వాచివరిమాట కావ్య
ములలోని 'కవిపాఠములు' సవరింపకుఁడు. అనవసర
మయిన 'మార్పులు—మార్పులు' చేసి ప్రాచీన కావ్య
ముల అందము చెడగొట్టకుఁడు.

[ప్రాచీన కావ్యములను నిర్దుష్టము కావించు
భారము విద్వాంసులు వహించుదు గాక!

రాజదండం

“నాగభూషణ్”

పాత్రలు:

రావుసాహెబ్ డాక్టర్ పోలయ్యనాయుడు,
డాక్టరు వరదయ్య, ఆచార్య వెంకటరత్నం,
ప్రొఫెసర్ సోమయాజులు, చెన్నకేశవులు,
భాస్కర్, బంగారు, మూర్తి.

* * [ఆంధ్రదేశం నడిగడ్డమీద అరవై
యేళ్లనుంచీ అనవరతం విద్యాసేవ
చేస్తున్న ఓ కళాశాలలో ఆఫీసు
గది. ముందు వరండా. ఆఫీసు గది
రెండు భాగాలు. ఒకదానిలో గుమా
స్తాలు, ఆఫీసు మేనేజరు, పైసో
టైపిస్టు కూర్చోవడానికి స్థానాలు;
రెండవది ప్రిన్సిపాలుగారు తమను
చూడవచ్చినవారికి దర్శనం యిచ్చే
గది. బయటనుంచి, అధ్యాపకుల
గదినుంచి రెండుప్రక్కలా వరండా
లోకి రెండు ద్వారాలు. ఆఫీసు గది
నుంచి లోపలకు మరోద్వారం—

ఉదయం పదిగంటలు కావ
స్తున్నది. ఆఫీసు మేనేజరు దేవ
సహాయం ఏమిటో ఆశ్రంగా వెతు
కుతూవుంటాడు. పొట్టిగా, వల్లగా—
గుండులాంటి మనిషి—లోతైన కళ్లు.
అవకాశం వస్తే ఎవరినైనా మట్టు

బెట్టడానికి వెనుపీయని తత్వం.
“అందితే జట్టు, అందకపోతే కాళ్లు”-
ఇదీ అతని జీవితంలో అతనికి వున్న
ఒకే ఒక్క నియమం... వెనుక టైపు
రైటర్ల చప్పుడుకు ఓ ఊణం పేపు
చికాకుపడి బంగారును కేకవేస్తాడు.]

దేవ : బంగారు, బంగారు...

బంగ : అయ్యో!

దేవ : ఎక్కడివచ్చావ్?

బంగ : వచ్చానుసార్!

దేవ : ఏమి రేకపోయావు! ... ఆ టైపురైటర్ల ఫో
వాళ్ళు టైపు చేస్తున్నారా, సంగీతం పాడు
తున్నారా!

బంగ : కనుక్కొనివస్తాను సార్.

దేవ : ఓరీ సీయిల్లు బంగారంకావ, నీకు ఒక్క
మాటా ఆర్థంకాదేం ఖర్చు—వాళ్ళను అంత
గట్టిగా టైపుచెయ్యిద్దను—

బంగ : అదాసార్!... అలాగేసార్... (వెదతాడు)
(దేవసహాయం ‘ఫీ, ఫీ’ అనుకుంటూ మళ్లీ
తనప్రకారంలో పడతాడు. ఇంతలో
డాక్టరు వరదయ్య ఆరుగ్గావస్తాడు.
నూటు, కిందచెప్పలు, పిరిగినటై, చెవిరివ
జాట్టు—)

వర : సహాయంగానూ, సహాయంగానూ! కొంప
లంటుకున్నాయి. మీరు ఏదో ఒకదారి
చూపాలి.

దేవ : (కంగారుగా) ఏంజరిగిందండీ?

వర : ఏంజరిగిందేమిటండీ? ఇప్పుడు ప్రిన్సిపాలు
గారు వచ్చిఅడిగితే ఏమని సమాధానం
చెప్పను?... ఈవారం వాబారకంలో వ్రాసే

వుందీలెండి—అధికారులచే అవమానం, దండన! అని—తప్పుకుందా?

దేవ : అసలు ఏంజరిగిందో చెప్పండి.

వర : అదే! బంగారంవంటి ఆస్పత్రినిబట్టరు బద్దలయి పూరుకుంది.

దేవ : (నిట్టూర్చి) ఇంతేనా? దీనికంటే యింత సాంగమా చేశారు!

వర : అదేమిటండీ! సానుభూతయినా చూపు తారుగదా, అని మీదగ్గరకువస్తే—

దేవ : దానికి ఇంతభయం ఎందుకండీ?

వర : ఇప్పుడు ప్రిన్సిపాలుగారువస్తే ఏమని సమాధానం చెప్పను?

దేవ : ఏంజరిగిందో అడచెప్పండి.

వర : ఏంజరిగిందో నాకుమాత్రం తెలిసిపిడిస్తే గదండీ. కాలేజీకి వేనేమందుకుచ్చాడు. వచ్చి చూచేసరికి బద్దలయి కనిపించింది.

దేవ : దానికి మీరు మాత్రం ఏంచేస్తారు? పానీ, అటెండెంట్ల ఎవరైనా చూశారేమో కనుక్కోక పోయారా?

వర : వాళ్ళు వాతరువాత రావడం చూస్తూనే ఏమని అడగను?

దేవ : నన్ను ఎదురుప్రశ్నలువేస్తూకూర్చుంటే ఎలా గండీ? ఓర్లి మీడిపాట్లుమెంటు వార్లనీ, పిల్లల్నీ అడగండి. వాళ్ళకు తెలుసునేరూ!

వర : ఏంఅడిగితే ఏంలాభంలెండి...అమ్మపైటై నాలుగూ తినాలని వ్రాసివుంది. తప్పించడం ముసరిరమా?

దేవ : ఎందుకండీ అంత పెంలేలుపడతారు. అంతగా ఎవ్వరూ చెప్పకపోతే (ప్రిన్సిపాలు గారితో చెబుతానని తెలిపించింది.

వర : అయ్యో, ఖర్ర! వాళ్ళుమాత్రం దిరిగి తెలిపించరటండీ!

దేవ : ఇంతివీరికిఁబందెవుంటే ఒకడిపాట్లుమెంటుకు పాడేగా ఎలాపని చెయ్యగలరండీ?

వర : మీరూ అదే మాట అన్నారూ—అవును లెండి...రాజగారు పిల్లి అంటే పిల్లి, ఎలుక

అంటే పిల్లికా—నా మాట ఎవరు వింటారు కనుక...వస్తాను.

(వరదయ్య వెళ్ళిపోతాడు. దేవసహాయం వచ్చుకుంటాడు. ఇంతలో మూర్తి వైఖో టైపిస్టు—వస్తాను.)

దేవ : ఏమండీ మూర్తిగా రూ! ఎన్నిపాట్లు చెప్పాను, లోమ్యుదన్నరకల్లా యిక్కడ వుండాలి—అని...ఇప్పుడు టైం ఎంతయింది?

మూర్తి : ఊమించండి ... లోమ్యుడింటికీ బయలు చేరాను...తీరా బయలుచేరబోతూవుండగా చిన్నవాడు అడుగుమీదిమంచి పడి చెయి విరుచుకున్నాడు. త్వరగా డాక్టరు దగ్గరకు తీసుకువెళ్లి యిలా వచ్చాను.

దేవ : ఇటువంటి చెబ్బటా, ప్రమాదాలూ మీకు పరిపాటయిపోయాయి. చెప్ప దలుచుకున్న వారు అప్రమాదమూ ఒకే కారణం చెప్పడం కంటే, అప్పుడప్పుడు కొత్తది చెప్పడం చాలా అవసరం.

మూర్తి : హరి, హరీ! ఎంతమాట! మీకు లేనిపోనిది కల్పించి చెప్పవలసిన అవసరం ఏముందండీ? జరిగింది అంటే—అందరూ చిన్నపిల్లలు. ఎవడో ఒకడు ఏదో ఆఘాతవల్లం చేస్తూ వుంటాడు.

దేవ : ఆ సెవంత్లో పనులు చూడేస్తే ఎలాగనే వేసడిగది...నిన్న అనగా యిచ్చిన కార్తాలు యింకా మీరు పూర్తి చెయ్యలేదు. ఇంకా అర్థంటు టపాలు వున్నాయి... ఇవన్నీ ఎప్పుడు అవుతాయి? కొంచెం ఆలస్యమయితే ఆయన నా మీద పడతారు.

మూర్తి : ఊమించండి ... తప్పుయిపోయింది. అన్నీ యిప్పుడే చేసి యిస్తాను. (తన సీటులోకి పోయి కూర్చుంటాడు.)

దేవ : బంగారూ, బంగారూ...(తిగ్గరగా) ఓసీ యిల్ల బంగారంకాను, ఒక్క ఊణంలో మాయం అవుతావేరా?

బంగా : వస్తున్నాను సార్.....

దేవ : ఏం ఆఘోరిస్తున్నావు?

బంగా : అదేనండీ...కారుమార్త వినిపిస్తేనూ—

జేప : (పరుకొని) అయ్యగారు వస్తున్నారా ?
 బంగా : కాదండీ... ఎవరో కొత్తివాడు—
 జేప : ఇంతవరకు ఆ సోమయాజులుగారు రాలేదు
 చూడూ! ఎవరికి ఎంతిని చెప్పగలం?
 (మూర్తి కంక చూస్తూ) ఏమండీ మూర్తి
 గారూ! మీకు సోమయాజులుగారు కని
 పించారా ?
 మూర్తి : లేదండీ.....
 జేప : చూస్తున్నానుగా!... ఇప్పుడేమీ యిలా
 పట్టనట్లుగా తిరుగుతారా, ఇదే ప్రిన్సిపాలు
 గారి ముంద్రే ఆతి వినయంగా 'అలాగే,
 అలాగే' వంటారు.
 బంగా : మరి పెద్ద దొరగారు కాదు బాబూ—
 జేప : మరి ఆ పెద్దదొరగారు వాల్లను అడిగడం
 పోయి నా మీద స్వారిచేస్తారందుకు?
 (నలుచి పురా చూచి) సరే! మనకెందుకు?
 గోడలకు చెవులంటా యంటారు.
 బంగారు: అంతేకదు బాబూ!... మరి సోమయాజులు
 గారిని పిలుచుకు రమ్మంటారా?
 జేప : అదికూడా ఎందుకులే! పైగా ఆయన
 వచ్చి నీమీద పెత్తనం పాగిస్తాడు...
 కానీ! తినవలసినది వాలునూ నేనే తింటాను
 అది ఒకప్పు కాఫీ తెచ్చిచ్చి.
 బంగారు: అలాగే బాబూ!
 జేప : అ! వద్దులే! నేనే వెళ్ళి తగుతాను.
 (బంగారు వెడతాడు. ఓక్షుగం తరువారే
 కొన్ని కౌగిలలు మూర్తి బల్లమీద వుంచి
 జేప సహాయం వాటిలోకి వెడతాడు.
 ఆయన వెళ్ళడంచూపి మూర్తి పైపు చెయ్యడం
 అపి, ఇచ్చిన కౌగిలలు ఒకపారి చూచి,
 నిట్టూర్చి, ఒళ్ళు విరుచుకుంటాడు.
 ఇంతలో సోమయాజులు వస్తాడు. వినయ
 వంతుడు. కాని కళ్ళ వెనుక ముహూనిశ్చయం
 ఎప్పుడూ కనిపిస్తూనే వుంటుంది. అవసరం
 అయితే ఏం చెయ్యడానికై నా వెనుదీయని
 మనిషి.)
 సోమ : మూర్తిగారూ!

మూర్తి : (కంగారు పడితేమో) అయ్యో!—
 సోమ : (వచ్చి) నే నేలెండి... ఏమిటి అరిసిపోయి
 న్నట్లున్నాడు!... మే నేజరు గారేడి?
 మూర్తి : ఇప్పుడే ఆలా వెళ్ళారు... మీకోసమే అడుగు
 తున్నట్లున్నారు.
 సోమ : ఎందుకు?
 మూర్తి : వాకేం తెలుస్తుంది బాబూ?
 సోమ : అవును లెండి... ఆయన మాటలు ఆయనకే
 తెలియవు. పైగా ఒక్కక్షణం ఆలస్య
 మయితే అంతా ముంచుకుపోయినట్లు
 చూట్టాడుతాడు... అలైబ్రరీవును మరించి
 ప్రిన్సిపాలుగారికి ఆయనను కూడా చెప్ప
 మన్నాను... ఇంతవరకు చెప్పలేదు... ప్రిన్సి
 పాలుగారు ఏమైనా వచ్చి వెళ్ళారా?
 మూర్తి : లేదండీ.
 సోమ : ఓ! మరచిపోయాను. ఇన్వార్ క్లబ్బులో
 ఆయన వుపస్థాపనం వుంది.
 మూర్తి : అయితే యీపూట కాలేజీ! రారా
 బాబూ!
 సోమ : రాననే చెప్పారు... ఏం?
 మూర్తి : ఏం లేదండీ! నాచిన్న పిల్లవాడు ఆడు
 కుంటూ, ఆడుకుంటూ చెయ్యి విరుచు
 కున్నాడు. దాక్కుగారి దగ్గరకు వెళ్ళి,
 నాడిని యింటికిపంపి నేను యిలా
 వచ్చాను.
 సోమ : అయ్యో... నెలపు పెట్టకపోయారా?
 మూర్తి : పదినిమిషాలు ఆలస్యమయినందుకే మేనేజరు
 గారు—
 (ఆడుగులచప్పుడు కావడంతో అపి తేస్తాడు.
 భాస్కర్ వస్తాడు. యువకుడు. మంచి
 తనం మనసులో గూడు కట్టుకొన్న మనిషి.
 ఎర్రగా, కంఠిపోయేలా వుంటాడు...
 అమ్మాయివంటి స్వభావం... లోపల ఏమీ
 దాచుకోలేని మనిషి.)
 భాస్క : నమస్కారం..... ప్రిన్సిపాలు గారు
 వచ్చారా?
 సోమ : (నమస్కారాన్ని అందుకొని) ఏం? ఏమైనా
 పనివుందా?

భాస్క : నన్ను పదిగంటలకల్లా కాలేజీవచ్చి కలుసు కోమన్నాడు.

పోతు : పదిగంటలకు ఆయనకు క్లబ్బులో వుపస్థానం వుంటే మిమ్మల్ని ఎలా రమ్మంటారండీ!

భాస్క : మీరు పారవడిలేదుగదా! తనకు మరో పని ఏమీ లేదనీ, ఇద్దరం కూర్చోని ఏదో దాఖ్య మెంట్లు చూడాలనీ అన్నాడు.

మూర్తి : మరచిపోయివుంటారు.

పోతు : అవును... చాలా పెద్దవారా? మరచిపోవడానికి కూడా అవకాశం లేకపోలేదు.

భాస్క : అంటే—యింకా చేనికైనా అవకాశం వున్నదనా?

పోతు : అత్యే! అలా అని కాదు... వాతో గంట క్రితమే యీ సంగతి చెప్పారు...

భాస్క : వచ్చాం! నేను భోజనంకూడా చేసిరాతేనే!

పోతు : పోనీ, ఇప్పుడు చేసేరండీ.

భాస్క : ఎందుకులేండి. ఈ లోగానే ఆయనవస్తే మళ్ళీ ప్రమాదం. ఎందుకు? మన పక్షికో మనం బాగ్నర్తీ చేసుకుంటే సరి—

పోతు : ఏమిటండీ అంతభయం!... ప్రతిరోజూ చూస్తున్నాను; ఇక్కడవున్న ప్రతిమనిషికీ రెండోవాడంటే భయమే! మనం నియమంగా మనపనిలో లోటురానివ్వకుండా వుంటే భయపడడం ఎందుకు?

మూర్తి : అలా అంటారేమండీ! వారిని ఆశ్రయించుకొని బ్రతికేవాళ్ళం. వాళ్లు చెప్పినట్లల్లా చేయకపోతే, మొదటికే మోసంరామా?

పోతు : మీ విధిని మీరు సక్రమంగా తెరచేయస్తావుంటే, యింకా మొదటికే మోసం ఎందుకు వస్తుంది?

భాస్క : మీ పిచ్చిగాని, పనిచేసేవాడినటండీ రోజులు? డబ్బు వుండాలి, లేకుంటే డబ్బున్నవాడి ప్రాతకం వుండాలి—

పోతు : అందుకోసం, చీమ చిటుక్కుమన్నా భయపడుతూ ఎవ్వార్లు జీవితంగాడవగలరు?... ఒక్కక్షణంకూడా హాయిగా బ్రతకలేని ఆ జీవితం ఎందుకు?

మూర్తి : బాబూ! ఏదో పెద్దవాణ్ణి; ఇన్నాళ్ళీ అనుభవంతోనూ చెబుతున్నాను..... మన హాయి మాట అలా వుంచండి మనం వుద్యోగం చెయ్యడంవల్ల యింట్లో పిల్లా శైల్లా అయినా హాయిగా వుంటారు... ఈ భయమూ, యీ శ్రమ వాళ్ళకోసం—

(ఇంతలో దేవసహాయం రాకను గమనించి మధ్యలోనే ఆపివేస్తాడు.)

దేవ : ఏమండీ మూర్తిగారూ! ఇచ్చివ పని పూర్తికాలేదు; వుపస్థానాలు దంచుకున్నారా?

(ఇంతలో ముందుకువచ్చి, పోతుయ్యాజాలును చూచి తిమాయించుకొని)

ఓ! మీరా! ఎప్పుడువచ్చారు?... కూర్చోండి... (తన పీటు దగ్గరకు వచ్చి) ఏమండీ మూర్తిగారూ! పూర్తిచేశారా?

మూర్తి : (తడవకుండా) అదే ... అవుతోంది ... ఇప్పుడే ఇస్తాను.

పోతు : (మూర్తిగారి స్థితిచూచి, బాలిపడి) అత్యే! వాళ్ళ అబ్బాయికి కట్టు కట్టించి యింటికీ పంపారట. ఎలా వుంటుందోనని బాధపడుతున్నాడు.

దేవ : బాధపడవలసినదే వుపస్థానాలివ్వడం కాబోలు!... అయినా పోతుయ్యాజాలుగారూ! ఇవన్నీ వాకొందుకు? వాకు కావలసిందిపని— అది పూర్తయితే వాకు విగిలిన విషయాల్లే అక్కరలేదు.

పోతు : ప్రాణంకంటే, పని ఎక్కువటండీ!

మూర్తి : మేనేజరుగారూ!... పిల్లవాడినిచూచి, భోజనం చేసి ఓ అరగంటలో వస్తాను...

దేవ : వచ్చి పూర్తిగా అరగంటకాలేదు, అప్పుడే వెడిలే ఎలానండీ? ఈ పసంతా యెవరు చేస్తారు? ఇంతమాత్రానికి అసలు రాకుండా వుంటే పోయేదిగా!

మూర్తి : మీకు చెప్పిపోదామని వచ్చాను... ఈ పని కాస్తా పూర్తిచేసియిచ్చి వెలపు పెడతాను.

దేవ : ఎంతపని వుందో తెలిసివుండి కూడా వెలపు పెడతారా?... ప్రిన్సిపాలుగారితో చెప్పకో

గదిగోలే వెళ్ళండి...వాకెంతమాత్రం అభ్యంతరంలేదు.

భాస్కర : పోనీ పనిపూర్తిచేసి వెళ్ళండి మూర్తిగారూ! మీరు వెళ్ళడం, యీలోగా ప్రిన్సిపాలు రావడం, పని ఏమీ కాకపోవడం యివన్నీ ఎందుకు?

పోతు : మిస్టర్ భాస్కర్!...నీ మాటలుమానే— మీరు మూర్తిగారు చెప్పిన విషయాలను నమ్మక నైవాహానం; లేకుంటే మీకు పాను భూతి అనేమాట ఏకాకానా లేకుండానైనా వుండాలి—అనిపిస్తోంది. మీరు ఆ పరిస్థితులలోవుంటే ఏం చేసేవారు?...ఒక్కసారి ఆలోచించండి.

దేవ : ఏదో మాట వరసకి అనుకోవడమేకాని, వుండాలంటేమాత్రం మనం అటువంటి పరిస్థితుల్లో వుండొద్దూ?

పోతు : మీ జీవితంమీద మీకు అంత భరోసా వుంటే నేను చెప్పలేను...ఇబ్బందులు అందరికీ వస్తాయి...ఒక్కరోజు సెలవు యివ్వడం వల్ల మీకు పోయింది ఏమీలేదు.

దేవ : అమృతమృ! అమాటమాత్రం అడగండి. నా బాధ్యతమీద అటువంటిపని చెయ్యలేను... చెయ్యను...

పోతు : అదేమిటండీ!... అందరి సెలవుమానేని మీలేకదా! చెయ్యలేంటారేం? ఇష్టం లేదని చెప్పండి.

మూర్తి : అయ్యో! నామూలంగా ఈరోజుదాఎందుకు? పనిచేసి వెడతాను.

పోతు : ఎందుకండీ అంత జాగ్రత్తాదు! మనం ఆక్రమాలూ, అన్యాయాలూ చెయ్యమంటున్నామా? ఇంట్లో ఇబ్బందిగా వున్నది కనక సెలవు ఇవ్వమంటున్నాం. ఇంకా కష్టపడి యిక్కడ పనిచేస్తున్నవాళ్ళకు ఆమాత్రం హక్కులేదా?

భాస్కర : అదేమిటండీ! సెలవు తీసుకోవడంమనకు కాలేకవారు కల్పించిన ఓసాకర్యం తప్పిస్తే, అది హక్కుకాదు—

పోతు : (కొంచెం కోపంతో) ఏమిటి?

భాస్కర : (సర్దుకొని) అహ—అని ప్రిన్సిపాలుగారు అంటారకదా—అని.

మూర్తి : పోనీవ్వండి... ప్రిన్సిపాలుగారు వచ్చిన తర్వాతనే వెడతాను.

పోతు : మీరు వెళ్ళండి...నేను చూచుకుంటాను.

దేవ : ఏమండోయ్, సోమయాజులుగారూ! అంత మాట చెప్పేమందుకొంతస్తోమకు చూసుకోవాలి. అవసరంగా మీరు ఆపాయంలో చిక్కుకుంటే, తరువాత నన్ను అనవద్దు.

భాస్కర : మాష్టారూ! అంతబాధ ఎందుకు? ప్రిన్సిపాలుగారు వచ్చేస్తారా—ఈలోగా యీ హంగామా అంతా—

పోతు : మీరుకూడా హంగామా అంటారేమండీ! మనకుమాత్రం అవసరాలు, కష్టాలురావా? (అంటూ విసురుగా అభ్యాపకుల గదిలోకి వెళ్ళిపోతాడు. మూర్తి నిట్టూర్చి తనకుర్రోలో కూర్చుని పనిచేయడం మొదలుపెడతాడు. దేవసహాయం, భాస్కర్ ప్రక్కనవున్న గదిలోకి వస్తారు.)

దేవ : చూశారా భాస్కర్ గారూ! సోమయాజులుగారు అంతవారు, యింతవారు అని పూరికే గొప్పలు చెప్పేవారే! చూశారుగా, అయ్యి గారి ప్రతాపం! తిన్నయింటి వాసాలే లెక్కపెడుతున్నాడు. ఈయన యిక్కడే వుండిపోవాలని ప్రిన్సిపాలుగారు ఎంత ప్రయత్నం చేశారో తెలుసా? అవును లెండి...పాముకు పాలుపోస్తే మాత్రం కాటు చెయ్యడం మాని, ముద్దు పెట్టుకుంటుందా?

భాస్కర : ఆయన అలా మాట్లాడారు కాని, ప్రిన్సిపాలుగారంటే ఆయనకు నిజంగా ఎంతో గౌరవం.

దేవ : ఈ కబుర్లకేంలెండి... గౌరవం వున్న మనిషయితే, మాట్లాడే పద్ధతి యిదేవా?

భాస్కర : అవునునుకొండి—

[ఇంకాలో బయటినుంచి ప్రిన్సిపాలు శ్రీ రావుసాహెబ్ డాక్టర్ పోలయ్య వాయుడుగారు వస్తారు. ఏదైవళ్ళమనిషి...

పాంటు, జోన్స్ పూరుకోట్టు, కళ్ళకోడు—
మెనను ఓప్రక్కకు పెట్టి పైకి చూస్తూ
మాట్లాడడం ఆయన అలవాటు. నిశ్చయమి
తెలియచేసే కళ్ళు, మాటమాటకూ ఆహం
భావాన్ని కూచించే చేష్టలూ—ఆమనిషిని
చూడగానే ఎవరైతే వాగమనించే విషయాలు.
ఆయన నెవకవచ్చే చెన్నకేశవులు (ప్రిన్సి
పాలుగారి ప్రాధికారకోసం పాటుపడుతున్న
మనిషి. అతివిషయం, అతిజాగ్రత్త, అతి
గాంభీర్యం—మనిషిలో ఏరుణమూ విలంబం
లేదనిపిస్తుంది.)

(ప్రిన్సి : ఆమెరికాలో అందరూ అదేమాట అనుకో...
నాకు తెలియక ఆడుగుతాను మిస్టర్
కేశవులూ ! అటు పాంఘికంగాను, యిటు
విద్యా విషయకంగానూ దేశానికి సేవచేసే
వాళ్ళు ఎంతమంది వున్నారంటావు?)

చెన్న : ఎంతరుంటారండీ? రెండోవాడిని చూపిం
చండి—అందులోనూ ఆంధ్రదేశంలోంటుండీ—

(ప్రిన్సి : వాళ్ళూ అదేమాట! ప్రతివాళ్ళూ— మీరు
ఇండియాలో పుట్టవలసినవారు కాదనడమే!

చెన్న : అదిమాత్రం నిజం కాదటండీ! తెలివిగో
నానిని కూడా పైకిరానివ్యక్తిపోవడం ఒక్క
యీ దేశంలోలేదు—ఎక్కడా లేదనుకోండి.
(ప్రిన్సిపాలు నవ్వుతాడు. ఇంకెలో భాష్కర్,
దేవసహాయంవచ్చి నమస్కరిస్తారు. ప్రిన్సి
పాలు చెతులతో ఓచిత్రమైన విన్యాసం
చేసి వారిని ఆశీర్వదించినట్లుగా నమ
స్కారాన్ని ప్రికరిస్తాడు.)

భాస్కర్ : నమస్తే...మీరు యీ పూట రారని—

(ప్రిన్సి : ఓ!...అప్పుడే మీదాకా వచ్చిందా?...
అవును. క్లబ్బులో ఇవ్వాలి నా ఉపన్యాసం
వుంది. కొని పనితోందరవల్ల రాకే పోతు
న్నానని చెప్పాను. వాళ్ళు వదిలిపెట్టారా?
“మీకోసం ప్రోగ్రాం సాయంకాలానికి
మార్చుకుంటాం. రాక లేవ్వదు” అన్నారు.
ఇప్పుడుకూడ ఒప్పకోకపోతే, ‘దుశావా!
బిడికి ఎంత గర్వమో’ అంటారు.

చేత : పాపం! మీరు రావాలని వాళ్ళు అంతగా
అనుకుంటున్నప్పుడు వాళ్ళను నిరుత్సాహ
పరచడం—

చెన్న : భావ్యంకాదంటారు. అంతేనా? గొప్పవాళ్ళు
రావాలనుకున్నప్పుడు, సంవత్సరాలయినా
ఆగవలసిందే! ఆనాడు శ్రీకృష్ణపరమహంస
నిర్వసం కావడానికి మునులు ఎన్నియుగాలు
లేవన్ను చెయ్యలేదు?

(ప్రిన్సిపాలుగారు నవ్వుతారు.)

చేత : నవ్వడంకాదండీ! చెన్నకేశవులు చెప్పిన
దానిలో చాలా నిజంవుంది...మిత్రసన్యాసం
వినే అదృష్టం—అది మాత్రం ఎందరికి
వుంటుంది, చెప్పండి?

(ప్రిన్సి : (నవ్వుతూ) ఏవో, మీ అందరి ప్రేమాభి
మానాలవల్ల మీకలా అనిపిస్తున్నది... మీ
అందరితో కలసివుండడం నాకు చాలా
ఆనందంగా వుంది...అ! ఇంకా నిలబడే
వున్నారు. కూర్చోండి...)

చెన్న : ఘరవాలేదు...దానికేం! (అంటూ కూర్చుం
టాడు.)

భాస్కర్ : (కూర్చుంటూ) నన్ను ఎందుకో రమ్మన్నారట!

(ప్రిన్సి : మిమ్మల్నూ! ఎందుకన్నా!...అ! అన్నట్లు
పోయేవాళ్ళుగారు ఆ రైల్వే లెక్కలన్నీ
పూర్తిచేశారా?

భాస్కర్ : నేను అదెగలేదండీ!

చేత : ఇంకా ఆవుతున్నాయని చెప్పారు.

(ప్రిన్సి : పని ఇచ్చిన తరువాత యింత వాడుస్తూచెయ్య
డమే నాకు బావుండదు. అంత అయిష్టంగా
వుంటే చెప్పకూడదా?

భాస్కర్ : ఆయన అయిష్టంగా వున్నట్లు నాకు తోచ
డంలేదండీ! మార్పులు చాలా వున్నాయని,
మీతో మాట్లాడాలని చెప్పారు.

(ప్రిన్సి : నాకు తెలియనట్లుగా చెబుతారేం భాస్కర్!
ఆపని ఎన్నాళ్ళు చెయ్యాలి? ఈవెడవ చిన్న
పనికోసం వారం రోజులు తీసుకుంటే,
యీ ప్రిన్సిపాలుపని ఎన్నాళ్ళు చెయ్యగల
వంటారు?

(భాస్కర్ మాట్లాడడు.)

చెన్న : మావంటి వాళ్ళకది సాధ్యమటండీ! ఎంత బాధ్యత, ఎంత క్రమ! సామాన్యులవల్ల అవుతుందటండీ—!

(పిన్ని : నేను ఒక్కడినీ చెయ్యలేనవి నాకు తెలుసు. అందువల్లనే మీ సహాయం నాకు ఎప్పుడూ అవసరం.

చెన్న : ఎంతమాట! మీరు 'ఉ' అవాలి కాని, ఎంత పనయినా అవలీలగా చేసి పెట్టంటండీ!

(పిన్ని : ఇంతటి వాళ్లు నాకు అండగా వున్నార కనుక నే, యీ పదివిని యింత సమర్థతతో నిర్వహించగలగుతున్నాను. అ! మిష్టర్ చెన్న కేక వుటూ! తేవు సాయంకాలం నాకు ఇండియా—అమెరికా మైత్రీసంఘం— ఆంధ్రభాషవారు సన్మానం చేస్తున్నారు. మీరు కూడా నావెంట రాలి. మీకు అభ్యంతరం లేక పోతే, కావలసిన ఏర్పాట్లూ, అని—

చెన్న : అంతకంటే నా—

(పిన్ని : భోమచేసి రైలులో రెండుపీట్లు రిజర్వు చేయించండి.

చెన్న : సాయంకాలంలోగా అన్నీ కనుక్కుంటాను. (అని వెళ్ళి పోతాడు.)

(పిన్ని : రైదిరై, మీరు బాబుదాకా వెళుతూ వుంటే కొంచెం టైలర్ ని కనుక్కండి— కొత్త నూట్లు పూర్తిచేశావేమో!

చెన్న : తప్పకుండా కనుక్కుంటాను. వస్తాను... (నమస్కారం చేసి వెళ్ళిపోతాడు. అరిని వంక జాలిగా చూస్తాడు భాస్కర్.)

అ! మిష్టర్ దేవసహాయం! ఇన్వారి పంప వలసిన ఉత్తరాలన్నీ పూర్తి అయ్యాయా?

దేవ : ఎక్కడండీ? ఆ మూర్తిగారికి నిన్న యిచ్చి సతే పూర్తికాతేను.

(పిన్ని : ఏం? ఎందుకని?

దేవ : వాళ్ళ అబ్బాయి క్రిందిపక్షి చెయ్యి విరుచుకున్నాడట! అది కొంత ఆలస్యం ... తీరాకా లేడీకి వచ్చాక ఉపన్యాసాలతో కొంత ఆలస్యం... ఇంటికి వెళ్ళి మళ్ళీ వస్తానని కొంతపిల్ల—

(పిన్ని : అలా అయితే యిక్కడ పనిచెయ్యగక్కర్లేదని చెప్పకపోయారా?

భాస్కర్ : నిజంగా వాళ్ళ అబ్బాయి చెయ్యి విరిగిందటండీ!—అందువల్ల—

(పిన్ని : అందువల్ల యిక్కడ పని చెయ్యకపోనే ఎలా జరుగుతుందండీ? (మూర్తిని కేక లేస్తూ) మూర్తిగారూ! మూర్తిగారూ! (మూర్తి వచ్చి భయపడుతూ చెతులు కట్టకు నిలబడతాడు.)

(పిన్ని : ఏమండీ! పనులు చెయ్యడమంటే ఇలాగేనా! మూర్తి : కాదండీ!... ఇంటిదగ్గర—

(పిన్ని : ఇంటిదగ్గర విషయాలకూ, కాలేజీ పనులకూ ముడిపెట్టవద్దని లక్షసార్లు చెప్పాను..... ఇంకా మీకొసంగి తెలియకపోతే, యింటిదగ్గర వుండిపోవడమే మంచిది. పని చేయకుండా గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ కూర్చునే వాళ్ళు నాకు అక్కరలేదు.

భాస్కర్ : (కొంచెం జంకుతూనే) పాపం! ఆయన పని చేసే విధితానవ్వారండీ—

(పిన్ని : అయితే—చేసి వెళ్ళునునండి.

భాస్కర్ : అదే! ఇంకా భోజనంచేసిరాలేదట! హాస్టిటల్ మంచి అలాగే కాలేజీకి వచ్చారట!... అందువల్ల—

దేవ : అందువల్ల భోజనంచేసి వచ్చిన తర్వాతనే తీరికగా యీపనులన్నీ చేస్తారట!

(పిన్ని : ఏపనులు ఎప్పుడు చెయ్యాలో, ఏని కొందర పనులూ తెలియకపోతే మీరు ప్రత్యేకంగా నిశ్చేపంలా చూచిపోవవచ్చు... మాకు పనికొవడం ప్రధానం. పనిచెయ్యకుండా పూరికే మేపడం మాకు చేతకాదు.

భాస్కర్ : (వారిస్తూ) (పిన్నిపాల గారూ!

(పిన్ని : ఏం?

భాస్కర్ : (సంభాషించుకుని) అహ!... ఆయన పెద్ద వారు. పనిచెయ్యకుండా వుండాలన్న అభిప్రాయం ఆయనకుమాత్రం వుంటుందా? (ఈ మాటలు అంటూ వుండగా పోమయ్యలు వస్తాడు.)

(పిన్ని : మిస్టర్ భాస్కర్! నాకు ఈ విషయాలేమీ తెలియవంటారా? నాకు ఎవ్వార్ని అనుభవం వుందో తెలుసా? మీ వయస్సెంత—

సోమ : నను నే-ఏమండీ మూర్తి గారూ! మీ రింకా ఇంటికి వెళ్లిరాలా?

(పిన్ని : ఎందుకు?

జేవ : ఇండాకటినుంచి సోమయాజులుగారే ఆయన ఇంటికి వెళ్లిరావాలని మద్దతుయిచ్చారు.

సోమ : తప్పా?

జేవ : తప్పవితోడు... పని పూర్తికావడా—

సోమ : పని పూర్తి కావడానికి ఎంతసేపు పడుతుంది? ఆయన గింటలలో భోజనం చేసి వచ్చి మీ పని పూర్తి చేసి యివ్వలేదా? గంటలలోనే అంత తొందరా?

మూర్తి : తొందరలేనండీ... తప్పనాదే! పూర్తి చేసే వివరాలు.

సోమ : కాదు డాక్టర్! ఆయన ఎందుకు చేతనీ అలా అంటున్నాడు. కొడుకుకు చెయ్యి విరిగింది. ఎలావున్నదో తెలియదు... తాను భోజనం చెయ్యలేదు... ఈ పరిస్థితుల్లో ఆయన తన పనిని మాత్రం సక్రమంగా ఎలా చెయ్యి గలరు చెప్పండి... అందుకే ఆయనను ఇంటికి వెళ్లిరమ్మన్నాను.

(పిన్ని : వెళ్లి రమ్మనడానికి వేరే మునుష్యులున్నారు... అది మీషదవికే మించిన పని.

సోమ : దీనిలో పదితల ప్రసక్తి ఏమన్నదండీ?

జేవ : ఎందుకు లేదు? ఇండాక 'అంతా' నేను చూసుకుంటాను. మీరు వెళ్లిరండి! ఆవి మూర్తి గారితో మీరు అవలూ?

(పిన్ని : అవునా?

సోమ : అవును డాక్టర్! ... ఆయన స్థితి అలా చించింది. పెద్దవాడు, భోజనం చెయ్యలేదు... పైగా కుర్చీవాడికి అపాయకరమైన దెబ్బ— ఇటువంటి సమయంలో ఆయన ఒక గంట యింటికి వెళ్లిరావడానికి అర్హులెవరూ?

(పిన్ని : అవన్నీ మాకు తెలుసు. తెలియకపోయినా చెప్పవలసింది మీరు కాదు... అ! మూర్తి గారూ! మీరు యింటికి వెళ్లిరావచ్చు.

మూర్తి : అక్కర్లేదు బాబూ! పని పూర్తిచేసే విషయం.

(పిన్ని : ఫరవాలేదు... మీరు వెళ్లిరండి.

(జేవ సహాయం దిత్తర పోయాడు. భాస్కర్ జరుగుతున్నదంతా చూస్తూ పూరుకుంటాడు మూర్తి గారు నమస్కరించి వెళ్లిపోతాడు.)

(పిన్ని : మామమాత్రం దయ, బాబీ వుండేవా సోమయాజులుగారూ! — పరిస్థితులనుబట్టి పోవాలి. కానీ మీరు మాత్రం యిటువంటి సలహా రిచ్చి ముప్పులో పడకండి.

సోమ : అశ్వే! ఆయన పరిస్థితులకల్ల వారితో చెప్పానే కానీ—

(పిన్ని : నాకు తెలుసు నమకోండి... అ! మిస్టర్ జేవ సహాయం! యూనివర్సిటీకి పంపవలసిన రికార్డు, టెల్లులు ఒకసారి తీసుకురండి. (జేవ సహాయం అలాగే పని వివరాలు.)

భాస్కర్ : నన్ను ఎందుకీ రమ్మన్నాడు.

(పిన్ని : అదే!... అదే!... ఎందుకో జ్ఞాపకం రావడం లేదు. ఒక్క తుణుం ఆగండి... అ! సోమ యాజులుగారూ! ఈ పదవిలో వున్న సాఫల్యబాధకాలు మీకు తెలియనివి కావు... నేను చెప్పిన మాటలకు నా ఎడటనే వ్యతిరేకంగా చూట్టాడితే నన్ను గురించి, నా వుద్యోగాన్ని గురించి కొంచెం బాగ్రత్త తీసుకోవాలి.

సోమ : మీకు వ్యతిరేకంగా చెప్పాలన్న ఆ కాంక్ష నాకు అణుమాత్రంకూడా లేదు... మిమ్మల్ని కానీ, మీ మాటలనుకానీ వ్యతిరేకంగా చెప్పి అభిప్రాయం అసలే లేదు.

(పిన్ని : కాకపోవచ్చు. కానీ కారణాలలో నా మాట వివరలైన వారి దగ్గర అలా చూట్టాడమీ వుంటే, దానికి తగిన బాగ్రత్త నేనూ తీసుకోవలసి వుంటుంది.

సోమ : తీసుకుంటా... మీకు బాధ కలిగించినట్లు న్నాను.

(పిన్ని : బాధ ఏమీ లేదు... కొన్ని విషయాలలో మనం ఎంత నిర్దుష్టంగావుంటే అంత మంచిది.

బంగా : (తచ్చి) అయ్యో! మీకోసం ఎవరో పోనులో పిలుస్తున్నారు సార్!

ప్రిన్సి : వస్తున్నాను—(లోపలకు వెళుతూ) ఆ వెంకటరత్నంగారు వస్తే ఆగమని చెప్ప...
 బంగా : అలాగే బాబూ!

భాస్క : వెంకటరత్నంగారెండుకు బంగారూ?

బంగా : ఏమో బాబూ!

పోమ : ఇంకా ఎందుకు? ఎక్కడో ఓచిన్న పోర పాటు కనిపించి వుంటుంది...ఇక దాన్ని పొగడీసి ఆయన ప్రాదాలు తీసుదానికి—

భాస్క : మరి ఆస్థాయంగా మాట్లాడకండి. ఆయనంటే ప్రిన్సిపాలుగారికి అంత కోపం ఎందుకు?

పోమ : (నవ్వి) ఇంకా మీరు ఎక్కడ వున్నాడు భాస్కర్ !... మీకు కాలేజీనిరించిన ఒక్క సత్యంకూడా తెలియకపోవడం ఆశ్చర్యంగా వుంది.

భాస్క : నాకు అర్థం కావడంలేదు.

పోమ : ఎలా అవుతుంది భాస్కర్ ! మీకూ ఇలాంటి అనుభవాలు కలగాలి...ఏం బంగారూ! నిజం చెప్ప...చిన్న ఇంగ్లీషు హెడ్ గారిని (ప్రిన్సి పాలు గారు ఎందుకు తిడుతున్నారు?

బంగా : ఏదో బీదవాణ్ణి... మా కేం తెలుస్తుంది బాబూ!

పోమ : ఘరవా లేదు బంగారూ! మేము మాత్రం బీదవాణ్ణి కాదా!

భాస్క : చెప్ప బంగారూ! ఏం జరిగింది?

బంగా : జరగడానికి ఏం వుంది బాబూ! మొన్న పెద్ద అయ్యగారు యాయనగారిని యింటికి రమ్మన్నారంట! ఈయనగారు వెళ్లేడు కాబోలు...ఇక చూడండి బాబూ! ఒక తిట్టుకొడు, ఒక మాట కొడు—

భాస్క : ఏమిటి రాఘవరావుగారివా?

బంగా : అదేం బాబు అలాగంటారు. ఆయన్ని రోజుకోసారయినా తిట్టకుండా వుండేదబాబూ— అసలేకొలం మనిషి ఏమీ ఎదురు చెప్పకు.

భాస్క : నేను నమ్ములేకుండా వున్నాను.

పోమ : మీరు నమ్ములేని నిజాలు యీ కాలేజీలో చాలా వున్నాయి... నిలకడమీద మీకే తెలుస్తాయి.

[ప్రచార్య వెంకటరత్నంగారు వస్తారు. మనిషి పచ్చని పనిమ. నెరసిన జుట్టు. నవ్వుతూవుండే పెదవులూ, లాల్చి, గ్లాస్ కోవరి మల్లెవువలూ వుంటాడు...ఆయన రాగానే యిద్దరూ నమస్కరిస్తారు.]

వెంక : (నమస్కారం అందుకొని) ఏమండీ పోమ యాబాబుగారూ! (ప్రిన్సిపాలుగారు రమ్మన్నారంట!—

పోమ : మాకూ అంతవరకే తెలుసునండీ! ఎందుకోమాత్రం తెలియదు.

వెంక : ఎక్కడకు వెళ్ళాడు?

భాస్క : లోపల పోనులో మాట్లాడుతున్నారు.

వెంక : బంగారూ! నేను వచ్చానని అయ్యగారికి చెప్ప.

బంగా : అట్లాగేనయ్యా!...(వెళ్ళిపోతాడు)

వెంక : ఇంటికి కలుగుచెట్టి, పిలిపించే తొందరప నేమిటో!

పోమ : ఏలినవారి మనసుకు నచ్చిందే తొందర పని.

వెంక : తీరా వచ్చావా, అడిగిందే అడిగి మన ప్రాణం తీస్తారు. మనం ఏం చెప్పినా వినరు...అంత సహనంలేని మనుషులు ఈ పదవికి తగరండీ.

పోమ : ఇక పోరపాటున నలుగురిలో వుండగా వెళ్ళావా, అప్పుడు చూడాలి, నాయుడిగారి ప్రతాపం...ఆయన అప్పుడు అనే మాటలు విన్నతరువాతకూడా యింకా వువోగం చెప్తున్నందుకు మనం అనుకోవాలి.

వెంక : మావంటివాళ్ళం సరే భాస్కర్ !...మీ వంటికుర్రవాణ్ణియినా మరో మంచిచోటుకు ఎందుకు పోడు?

పోమ : ఆమాట అనకండి...భాస్కర్ కు యిది, భూలోకస్వర్గం—

వెంక : పెద్దవాళ్ళం అయిపోయాం...ఎందుకులే బ్రతికినవాళ్ళు బ్రతకమని చూస్తున్నాం కాని—లేకుంటే యిన్ని అక్రమాలు జరు

గుతూవుంటే చూస్తూకూడా యింకా యిక్కడ వున్నోగం చేసేవాళ్ళమా?

పోమ : కాశీలో ఎవ్వరూ కూడా యీ బ్రహ్మాండ మయిన 'మ' వెనుక జరుగుతున్న భాగవతం సంగతి గమనించడం లేదు— ఎందువల్లనో?

వెంక : అయ్యో! వారికివన్నీ ఎందుకు? కాశీకి ఎన్నేళ్ళు? — డెలైన్స్ — ఎంతమంది పిల్లలు? — రెండువేలమంది. (ప్రిన్సిపాలు గారు ఎటువంటివాడు?—అబ్బో! చాలా గొప్పవాడు—ఆయనటండీ—...

ఇవిచాలవుటండీ యీ కాశీకి గొప్పతనం చాటేందుకు? ఇవన్నీ గమనిస్తున్నవారికి— వెనుక ఏం జరుగుతున్నదో ఎందుకు?

పోమ : అవునండీ! భాస్కర్ లా ఆధికారవర్గాలకు సన్నిహితులైనవారే యీ విషయాలు గమనించడంలేదంటే చాలా ఆశ్చర్యంగావుంది.

వెంక : అవి అంత తేలికగా కనుపించవండీ..... ఎన్నో ఏళ్ళమంచి యిక్కడ వున్నాం కనుక లోపల ఎంత కుళ్ళు, ఎంత మోసం, ఎంత అన్యాయం జరుగుతోందో మనకు తెలుసు— నిన్న వచ్చిన భాస్కర్ కు ఎలా తెలుస్తుంది?

భాస్క : ఇప్పుడు నాకు ప్రతి విషయం అర్థం అవుతోంది. వెనుక జరిగిన సంఘటనలను వెనుకకు తెచ్చుకుంటే జరుగుతున్నదేమిటో పూర్తిగా అర్థం అవుతోంది.

జేవ : (వైట్ లో వచ్చి) ఆ! అయ్యో—(ప్రిన్సిపాలుగారు లేరని చూచి, నాలుక కరుచుకొని, వెంకటరత్నంగానికి సమస్కరిస్తూ) ఆ! అయ్యోగారు యిక్కడ లేరండీ?

పోమ : లేదు...లోపల ఫోనులో మాట్లాడుతున్నారు. (ఇంతలో ప్రిన్సిపాలుగారు గదిలోకి వస్తారు.)

వెంక : వసుస్తారమండీ...వన్నెందుకో రమ్మన్నారట!

ప్రిన్సి : అవునండీ!.....ఆ తెలుగు కాంపోజషన్ పుస్తకాల సంగతి ఏమిటి?

వెంక : ఏం? ఏమయింది?

ప్రిన్సి : అవి ఎన్నెన్ని వ్రాయించాలో, ఆమరుక్కులు రిజిస్టరులో ఎక్కిస్తున్నారో లేదో, అవేమీ ఆఫీసులో తెలియకపోతే ఎల్లాగండీ?

వెంక : అదేమటండీ! అన్ని వివరాలూ ఎప్పటికప్పుడు యిమ్మానే వున్నాంకదా!

ప్రిన్సి : అవి చాలవండీ!...ఏ విద్యార్థి ఎప్పుడు వ్రాయలేదు?—అసలు ఒక్కొక్కరూ ఎన్ని కాంపోజషన్ వ్రాయారో? సంవత్సరానికి ఎన్ని వ్రాయారో?...వ్రాయకపోతే ఆ విద్యార్థినిద ఏం చర్య తీసుకోవాలి... ఇవన్నీ తెలియవట్టండీ?

వెంక : ఇవన్నీ ముందుగానే మీతో చెప్పానండీ.

ప్రిన్సి : నాతో చెబితే సరిటండీ! ఎన్ని విషయాలు ఎందరు చెబుతారో.....అవన్నీ జ్ఞాపకం వుంచుకోవడమే నా పనా?

వెంక : (కోపం వచ్చింది. కానీ అణగుకొని) అయితే, ఇప్పుడేం చెయ్యమని నెలవు?

ప్రిన్సి : చూపిండి!.....ఇంతగా నేను స్పీక్ గా వుంటున్నానంటే మన కాశీకి నలుగురిలో పాటిలేని దిసిసిండుకోవాలని, సెభాష్ అనిసిండుకోవాలనే! ఏమంటారు? (వెంకటరత్నంగానికి ప్రశ్నించి, ప్రశ్నార్థకంగా మిలిగివారివంక చూస్తాడు.)

వెంక : అవునవును.

ప్రిన్సి : అందువల్ల—కొందరికి కొన్ని సందర్భాలలో బాధకలిగినా మనం పనులు చేసుకుపోవాలి.

వెంక : అవును.....మరి నన్ను యిప్పుడేం చెయ్యమంటారు?

ప్రిన్సి : దానికి చేసేదేమున్నదండీ! పని ఎలా జరుగుతున్నదో వివరంగా ఆఫీసుకు ఓ నివేదిక వ్రాయండి.

వెంక : అలాగే!...(అని వెళ్ళిపోతూ వుంటాడు.)

ప్రిన్సి : ఆ!...దానితోపాటు ఆలస్యానికి ఓ వివరణకూడా వ్రాయండి...అది ఆఫీసులో వుండాలి చూపిండి...

(వెంకటరత్నంగారు ఓ పారి పీరియడ్ గా ప్రిన్సిపాలుగారివంక చూచి, 'అలాగే' అని వెళ్ళిపోతాడు.)

(పిన్ని : (అడవి వెళ్ళినవైపుచూచి వత్సరూ) ఈ పిన్నిపాలు వుడ్డోగం చాలా ఛందాల మయినదనుకోండి...బరువు, బాధ్యత— పైగా ప్రతివాడీనీ కూడదీసుకొని వచ్చే సరికి తలప్రాణం తోకకు వస్తుంది.

భాస్కర : అవును.....కాని డాక్టర్ !...మరికొంచెం మెత్తగా, మృదువుగావుంటే పనులు కావం బారా?

(పిన్ని : (వత్సరూ) మీకేమీ తెలియదు భాస్కర్ ! ఏ ఎండకు ఆ గొడుగు పట్టాలి...ఎక్కడ కనిపించాలో, ఎక్కడ మెత్తగా వుండాలో నాకు తెలియదంటారా?

దేవ : రికార్డు అడిగారు. ఇదిగోవండి. (అని ఇస్తాడు.)

(పిన్ని : ఆ!... (అని (తప్పి) ఇవి మీరీద్దరూ కలిసి కొంచెం చూచిపెట్టండి.....

భాస్కర : దానికే?...)

(పిన్ని : మీకు మరేమీ పనులు లేవుగా సోమ యాజులుగారూ!

సోమ : అబ్బే!.....(ఇద్దరూ వెళ్ళిపోతారు.)

(పిన్ని : (ఓ కుంఠం అని) ఈయన తను చెబేది కాకుండా, అనాయకుడు భాస్కర్ నీ దించుకున్నాడనుకుంటాను.

దేవ : ఆ మూర్తిగారి విషయంలో—ఇంకాక— ఒకటి రెండూ చూడాలి యాయన అన్నది?

(పిన్ని : ఎవరు? భాస్కరా?

దేవ : కాదండీ...సోమయాజులుగారే!

(పిన్ని : అంటాడు, అంటాడు...చూచి చూచి తోక తెగకోస్తే సరి—

దేవ : పిన్నిపాలుగారుమాత్రం ఏమంటారు? పని వస్తే వెళ్ళవద్దంటారా?...మీరు వెళ్ళండి, నేను చూసుకుంటాను—అంటూ ఒకటా?... నేను చెప్పినా విన్నారనుకున్నారా?

(పిన్ని : ఆ కమిటీలో పలుకుబడి చూచుకొని ఎగురు కున్నాడు కాబోలు...ఈ నాయకు ముందు కుప్పగంతులు పనికిరావని ఇంకా తెలుసుకోలేదు.

దేవ : ఎలా తెలుసుకుంటాడండీ? తెలియచెప్పాలి.

(పిన్ని : (రికార్డుచూస్తూ) అవునవును ... ఆకోణా వస్తుంది...ఇదేమిటి! స్వేచ్ఛావికటరు ధర వేళా రెండుకు?

దేవ : అది పగిలిపోయిందండి.

(పిన్ని : ఎప్పుడు?

దేవ : ఇన్వార్టీ వుదయమే...వరదయ్యగారు వచ్చి చెప్పివెళ్ళాడు ... ఈ సంవత్సరం బడ్జెటు లోనే వేస్తే సరిపోతుందనిగా అని—

(పిన్ని : ఎలాపోయిందట!

దేవ : ఆయనకూ తెలియదుటండీ!

(పిన్ని : ఛీ, ఛీ! ఒక్కవిషయం తెలియదు. ఒక్క పని సరిగా చెయ్యడం చెరకాదు...ఒకపారి వేదిలే బుద్ధివుండొద్దూ?...బంగారూ, బంగారూ—

[బంగారు త్వరగావస్తాడు.]

వెళ్లి ఆ వరదయ్యగారిని విలుచుకురా—

బంగ : ఇప్పుడే రమ్మన్నారా అండీ?

(పిన్ని : ఇప్పుడే—ఇక్కడే వున్నట్లు రమ్మను.

[బంగారు వెడతాడు.]

(పిన్ని : ఇటువంటివాళ్ళిందరినీ పెట్టుకొని పని చెయ్యాలివస్తోంది—ఛీ!

దేవ : కాదుటండీ!... ఆసలే (శ్రమ, బాధ్యత ఎక్కువ.....అందులోనూ ఇటువంటి వాళ్ళుంటే వేరే చెప్పాలా? (ఇంకలో భాస్కర్, సోమయాజులు వస్తారు.)

సోమ : అన్నీ సవ్యంగానే వున్నాయి...ఇక్కడ ఈ ఒక్క కూడిక తప్పుగావుంది.....ఒకపారి చూడండి.....

దేవ : చూసి తీసుకువస్తాను.....(తీసుకొని వెళ్ళి పోయాడు.)

[వరదయ్య భయంగా, త్వరగా వస్తాడు.]

(పిన్ని : ఏమండీ!...ఏమిటి ప్రాద్దునే ఘనకార్యం చేశారట!

వర : నేనుకాదండీ చేసింది.

(పిన్ని : మరి ఎవరు?

వర : నాకు తెలియదండీ—

ప్రిన్సి : చేసింది మీరు కాదు; ఎవరు చేశారో మీకు తెలియదు..... మరి ఏమీ తెలియకుండా ఓ డిపార్టుమెంటుకు హెడ్ గా ఎలా చేస్తున్నారండీ పని?... అప్పుడు మీరే చెయ్యాలా? బహుశాపోయే ఎవడిని తీసుకు వచ్చి పెట్టివా చేస్తాడుగా!

వర : అదికాదండీ!... నేను వచ్చేసరికే—!

ప్రిన్సి : మీరు వాకేంకీమో చెప్పకండి... రిప్పబ్లీకన్ కూడా సమర్థించుకోవడం చూస్తే నే నాకు అసహ్యం వస్తుంది..... ఈ కా శెక్రలో గెండ్లో కంటివాడికి తెలియకుండా వెయ్యి రూపాయల సామాను పోయిందంటే మీరంతా ఏం చేస్తున్నట్లు? ఎందుకంటే మీరంతా?

వర : తిప్పే అయిపోయింది—

ప్రిన్సి : మీ సంజాయిషీలు వాకేం అక్కర్లేదు... కమిటీకి రేపు సమాధానం ఏమని చెప్పను?... చిన్న రక్తపు కవకనా, ఫర్తి చెప్పడానికి?... (వరదయ్య వంకకు తిరిగి) ఆ మాత్రం బాగ్రత్త లేకపోయాక మీరు హెడ్ గిరీ నిలగ చెట్టవం చేసికి గాడిదలు కాయనా?

(ఎవ్వరూ మాట్లాడకు)

వా! ఇంత అసమర్థులైన వాళ్ళతో సమయ పూర్తి చేసుకోవాలి... మళ్ళీ అన్నీ సవ్యంగా వుండాలి. ఎలా?... ఇంకా ఎందుకు నా ఎదుట? వెళ్లండి... అట్టేసుకు ఓ సంజాయిషీ, ఓ తుమాఫణ వ్రాసి యివ్వండి.

వర : అలాగే— (భయంగా వెళ్ళిపోతాడు)

ప్రిన్సి : చూడండి..... ఇది ఆఖరు సారిగా తెలుసు వ్వాను. ఇంత నిర్లక్ష్యంగా వ్యవస్థగం చేసే వాళ్ళు వాకు అక్కర్లేదు. ఆ మాట జ్ఞాపకం వుంచుకోండి...

(వరదయ్య వెనకకు తిరిగినవాడు అలాగే వుండిపోతాడు.)

ఇంకేం?... వెళ్ళి రండి...

(వరదయ్య సమర్థులించి వెళ్ళిపోతాడు. ప్రిన్సి పాలుగారు కూడా 'దీక్షనపోయిం, నేన సపోయిం'—అంటూ లోపలకు వెళ్ళిపో

తాడు. సోమయాజులు దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి భాస్కర్ వంక చూస్తాడు.)

భాస్క : ఇవ్వాళ్లు యింత దగ్గరగా తిరిగాను. కానివాకు ఎన్నడూ యీవిధంగా అనిపించలేదు. నన్ను నేను ఎంతగా ఆత్మవంచన చేసుకున్నానో యిప్పుడు తెలుస్తోంది. ఎంత కపటం! ఎంత మాత్సర్యం! ఎంత గర్వం!! అబ్బ—ఇన్ని దుర్గుణాలు వుంచుకొని కూడా మనుష్యులు పైకి ఎంత గౌరవనీయులుగా చెలామణీ అవు తున్నారో!

సోమ : (వచ్చి) భాస్కర్! ఇవ్వాళ మీరు తెలుసు కున్నార కనుక ఇలా బాధపడుతున్నారు... కాని ప్రతిమనిషి మానవత మీద ఎన్ని అకా ర్యాలు జరుగుతున్నాయో మీకు తెలియదు. మీకు కనిపించేది కుల్లిన పండు పైన వున్న రంగే! దుచి చూచిన వాళ్ళకు కాని లోపల సంగతి తెలియదు.

భాస్క : ఆయన హెడ్ గాదా!... పైగా తనతో వ్యవస్థ గలలో చేసినవాడు. ఇంత హీనంగా, పశువు కన్న నీడంగా ఆయన ఎలా చూడగలుగుతు వ్వాడు... ఆయన అలా చూస్తుంటే ఇంకా తీయన ఎలా వుండగలుగుతున్నాడు?

సోమ : అదేమిటి భాస్కర్!... (ప్రిన్సి పాలుగారు సర్వాధికారి... రాజదండం నిరంతరం అధికారిని ప్రతినిధిగా నిలబడి వుంటుంది... మరి ఆయన? పిల్లలు కలవాడు... కోపం వచ్చి వెళ్ళిపోతే రేపు వాళ్ళలో నిలబడవలసిందే!

భాస్క : అందుకని — మానాధికారాలు చంపుకొని అంత అవమానపరుస్తూంటే ఆయన దగ్గరే పని చెయ్యగలదా?

సోమ : మీరింకా జీవితంలో వాస్తవికతను ఎదుర్కో లేదు భాస్కర్... ఆ పరిస్థితుల్లో మీరు వుంటే ఆ బాధ మీకు తెలుస్తుంది... ఇన్ని అన్నా బాధపడకపోవడానికి ఆయన మాత్రం మనిషి కాదా?

భాస్క : ఏమిటో!..... ఇకమిదట — ఇకన్నీ తెలికాక — ఇక్కడ ఓ తుగాం వుండలే ననిపిస్తున్నది.

సోమ : ఏదైనా అలవాటు కావాలి మాడండి...

భాస్కర్ : లేదు... ఇది అలవాటు కాదు; చేసుకోవాలనీ లేదు... ఆ! ఇప్పుడే వస్తాను. (అని స్టాఫ్ రూములోకి పోతాడు. వెనుకగది నుంచి ప్రిన్సిపాలు, వెనుక జీవనహాయం వస్తారు.)

ప్రిన్సి : మాకారా సోమయాజులుగారూ! ప్రాద్దున పార్టీ వుండన్నావా! అది పాయంకాలానికీ మార్పించాను..... పాయంకాలం విద్యా మంత్రిగారు వస్తున్నారు..... ఇక చెల్లిదండ్రులదరు... అయినను రివీవ్ చేసుకోవడానికీ స్టేషన్కు వెళ్లాలి. ఆ!... అన్నట్లు రాత్రికి స్టాఫ్ అంతా కలిసి ఆయనకు గ్రాండ్ డిన్నర్ యిస్తే బావుండమా?

(భాస్కర్ వస్తాడు)

ఓ! మిస్టర్ భాస్కర్! రాత్రికి విద్యా మంత్రిగారు విచ్చేస్తున్నారు... స్టాఫ్ అంతా కలిసి ఓ డిన్నర్ యివ్వాలి.

భాస్కర్ : మాట్లాడాలి.

జేక : చాలా మంచి విడియోనండి. అంతకంటే కావలసింది ఏముంటుంది?

ప్రిన్సి : మీరేమంటారు? (అని యిద్దరివంకా చూస్తాడు.)

సోమ : బాగానే వుంటుందనుకోండి... కాని అందరినీ సంప్రదించి చేస్తే—

ప్రిన్సి : ఇప్పుడా!..... వ్యవధి చాలా స్వల్పంగా వుంది... చెయ్యి వలసింది చాలావుంది అందువల్ల — (జీవనహాయంవంకకు తిరిగి) సోదీసు టైపుచేయించి, అందరకు పంపు.

భాస్కర్ : అందరికీ యివ్వకు పంపితే అందక పోవచ్చును.

ప్రిన్సి : రానివాళ్ళికోసం మనం ఏం చెయ్యగలం? మల్లీ మల్లీ ఆయన రాడుకదా! వచ్చిన యీ ఒక్క అవకాశాన్ని బారవిసుచుకున్న తిరువాత మల్లీ చింతిస్తాం... సరే! ఇలా అనుమానాలు చెట్టుకు కూర్చుంటే పనులు కావు... టైపుచేయించి సర్క్యులేటు చేయించు.

(జీవనహాయం 'నిర్తం' అని వెళ్లిపోతాడు.) యీ విషయంలో నాకు మీ సహాయం చాలా అవసరం... ఆ! ఒక్క నిమిషం... కలెక్టరుగారితో కూడా చెప్పివస్తాను? (అని వెళ్లిపోతూ, అగి) ఆ!... సోమయాజులు గారూ! మీ లైబ్రరీ పసంతా పూర్తయిందా?

సోమ : ఎక్కడండీ? చాలాపని మిగిలిపోయింది.

ప్రిన్సి : (వెనుకూపున్నవాడు, వెనుకకు తిరిగివచ్చి) అదీమంటండీ! ఎన్నార్లీ యింది. మీకు యిచ్చి—!

సోమ : చాలాలోనా లయిందనుకోండి. కాని అక్కడ ఒక్క పుస్తకం వుండవలసిన కోట లేదు... అయిదువందలదాకా పుస్తకాలు కనిపించడమే లేదు... ఇవన్నీ ఎలా జరిగిందో ఏమీ బోధపడదని లేదు.

ప్రిన్సి : మరి యిదంతా యిన్నాకూ నాకు చెప్పలేదేమండీ?

సోమ : మొన్న మీకు చెబుతూవుండగా మీ యిష్టం వచ్చినట్లు చెయ్యండి అన్నారు.

ప్రిన్సి : మరి చేకారా?

సోమ : ఎలా? పుస్తకాలు నీమధ్యాహ్నం ఎవరిని అడిగివా సమాధానం చెప్పరు. ఎవరికివాడు తెలియవంటారు... ఇచ్చిన గ్రాంటుతో తెచ్చిన పుస్తకాలు సగమే కనిపిస్తున్నాయి.

ప్రిన్సి : ఇన్ని అవకాశాలు వుంటే యివ్వకు చెబుతున్నారా?

సోమ : ఈ సంగతి కూడా మొన్న చెప్పాను.

ప్రిన్సి : ఏం చెప్పారండీ?... చెబుతే నాకు జ్ఞాపకం వుండదు?

సోమ : మీరు అలా అంటే ఏం చెప్పగలను?

ప్రిన్సి : ఇప్పుడేమీ చెప్పాదు... ఏం చెయ్యగలమో అది ఆలోచించండి.

సోమ : మీకు ఓకంటం తీరిక వుంటే—అన్నీ చూడడానికి ఓగంటకంటే ఎక్కువ పట్టరు.

ప్రిన్సి : ఇప్పుడా! అవకలి మంత్రిగారు వస్తున్నారు. నాకు రేపు వుదయం ప్రయాణం వుంది... ఇప్పుడు ఎలా?

పోతు : మరి ఎప్పుడు చూద్దామంటారు?
(ప్రిన్సి : తలుచుకున్నప్పుడే తాత చెల్లిఅయితే ఎలా?
...వచ్చిన తర్వాత చూద్దాం...)

పోతు : మీ యిష్టం—
(ప్రిన్సి : ఆ...ఇప్పుడే వస్తాను...(లోపలకు వెడ
తాడు.)

భాస్క : చూస్తున్న కొద్దీ నాకు మరిపోతున్నది. ఈయ
నేవా నేను అదివరకు అంతగొప్పగా చిత్రం
చూశాన్న రావుసాహెబ్ డాక్టరు పోలయ్య
నాయుడు గారు—అని.

పోతు : అది మీ తప్పకాదు. పరిస్థితుల ప్రభావం.
(బంగారు వస్తాడు)

బంగ : అయ్యా! దొరగారు తేరా అండీ?
భాస్క : దొరగారు లోపల మంత్రాలు సాగిస్తున్నారు.

పోతు : ఎందుకు బంగారూ?
బంగ : ఓ పదిరూపాయలు యిప్పిస్తారేమోననండి.
మా యింటికొడ దానికి ఒక్క ఏం సరిలేదండి
...అది కాస్తా పడకేసిందంటే మా పని
సున్నా...అందుకేని మారాజాల్ని బలిమాల
కొని—

భాస్క : పోనీ, నీటిరంలా? కొంత మందు తీసుకో!

బంగ : అలాగ ఎలా యిస్తారు బాబూ? నెలఖరుకు
యివ్వడానికే అంత యిది చెప్తారే!

భాస్క : ఎందుకు?
బంగ : ఎందుకేమంది బాబూ! మాంటివాల్లా కివ్వ
డానికి అందిరికి అంతే!...పాతికేళ్లమంచి
పని చేస్తున్నానుగదా—నాకు యింకొ ఏదై
యాపాయలు జీతం...ఈ రాళ్ళతో గడపాలి
బాబూ!...లంకంత పంపారం—

పోతు : అవును బంగారూ! మనగోడు ఎవరికి
కొవాలి? త్రిమ మనదీ, ఆ మధ్య ఏం చేసి
మరొకరూ—

బంగ : ఓరూపాయి ఎక్కువ చెయ్యమని మొన్న
అడిగానండి...పెద్దయ్యగారు కొట్లాచ్చారు.
ఇకా మే నేజరుగారిసంగతి చెప్పనే అక్క
లేదు. అయిన తేబులో డబ్బులిచ్చినట్లు బాధ
పడతారు...మర్నీ ఆడిగితే నువు చేసే పనికిది

కాల్లే అంటారు. మీరు చూస్తున్నారగా
బాబూ! పొద్దున ఎదిమిదింటికి వస్తాను. మర్నీ
రాత్రి ఏడింటికి ఇంటికి పోవడం—

పోతు : అవును బంగారూ! పెద్దలు ఇలా ఉన్నంత
కాలం మనం ఒక్క అడుగు ముందుకు
చెయ్యలేం.

భాస్క : మరి మరోచోట ఉద్యోగం చేసుకోలేక
పోయావా?

బంగ : ఎక్కడికి వెళ్ళినా యింతేగా బాబూ!

పోతు : అక్కడ మాత్రం యజమానులు ఉండరా?
ఆ అంతరం ఉండనేకూడదు కాని వున్న
తరువాత ప్రతిచోటా ఉండి తీరుతుంది.
వైగా—జీవితంలో పెళ్ళిచేసుకొని పిల్లల్ని
కనడం జరిగాక—మనిషి తనకోసం కాక
వార్యకోసమే ఎక్కువగా ప్రయత్నితాడు...
ఆపత్వానికి ఎవ్వరూ దూరంగా వుండలేదు.

భాస్క : అధికారం చేతులో? రాగానే మమభూలు
యిలా ఎలా మారిపోతారో?

పోతు : కనకపు సింహాసనంలో కూర్చోగానే సది
ఏమైనా జరుగుతుంది.
(చెన్నకేశవులు ఆదుర్తిగా వస్తాడు)

చెన్న : దొరగారూ—ఏరండీ?

భాస్క : ఎవరండీ ఆదొరగారూ?

చెన్న : అదేనండీ! (ప్రిన్సిపాలుగారు.

భాస్క : మరి దొరగారంటారేం?

చెన్న : అదేలేండీ.....ఏరీ వారు?

భాస్క : వారు వెనుకూ ఎక్కడికి వెళుతున్నారో
చెప్పి చెళ్లేదు.

చెన్న : అలాగా!

పోతు : ఏమండీ, చెన్నకేశవులుగారూ! ఇల్లినపని
ఏం చేసుకొని వచ్చారు?

చెన్న : ఏ పని?

పోతు : అదీ! ప్రిన్సిపాలుగారు చెయ్యమన్నది.

చెన్న : ఏం చేస్తే మీకెందుకు?

పోతు : ఏం లేదు.....ప్రభు భక్తి ఎన్నిపాళ్లు
వుందా—అని.

చెన్న : వేరొకోకంగా వున్నదా యేం?

పోతు : అమృత్యు! ఎంత మాట!!

(ప్రిన్సి : (వస్తూ) ఆ! డిన్నరుకు కలెక్టరుగారు కూడా వస్తానని, మాట యిచ్చారు. ఓ! మిస్టర్ చెన్నకేశవులూ!... ఇవ్వారో రాత్రి విద్యా మంత్రి డిన్నర్ ఇస్తున్నాం.

చెన్న : మీరా సార్!

సోమ : కాదండీ! ప్లాఫ్ అంతా కలిసి—

చెన్న : అలాగా!... చాలా బావుందిండీ...

(ప్రిన్సి : మీరందరూ సహాయం చెయ్యండి..... ఓ! ఊమించండి... ఇది మీ ఫస్ట్ క్లస్ మాత్రం కాదా?

చెన్న : అయ్యో! మీరు చెప్పాలా?

(ప్రిన్సి : ఆ!... వెల్లెన పనులన్నీ అయ్యాయా?

చెన్న : (చెరుకుగా సోమయాజులు, భాస్కర్ ల వంక చూచి) అయ్యో యనుకోండి... పీట్లు రిజక్టు చేయించాను..... ఇంటి దగ్గర చెప్పి వచ్చాను... పోలే—

(ప్రిన్సి : మరి టైలర్ ఏమన్నాడు?..... ఏమైతే యిస్తానన్నాడా?

చెన్న : (బిక్కిచచ్చి) సాయంకాలానికి ఒకటైతే యిస్తానన్నాడు.

(ప్రిన్సి : ఆఫూరిందలేకపోయాడు..... అర్థంబుగా కావాలని చెప్పలేక పోయారా?

చెన్న : చెప్పానండీ...

(ప్రిన్సి : సరే!... (మూర్తి వస్తాడు) ఓ! పెందలాడే వచ్చారే!...

(మూర్తి సమాధానంకోసం వీధి వడుగు తాడు)

సరే! మీరు వెళ్లి పని చూచుకోండి.

(మూర్తి ప్రక్కగదిలోకి వెళ్లి పోతాడు)

సోమయాజులుగారూ! బహుశువెళ్లి—

సోమ : ఊమించండి... ఇంటి దగ్గర కొంచెం పని ఉంది... సాయంకాలం పెందలాడే వస్తాను

(ప్రిన్సి : సరే! మీ యిష్టం..... ఇక మీకు తప్పదు మిస్టర్ చెన్నకేశవులూ— బహుశాకా వెళ్లి హోటలుకు డిన్నర్ ఆర్డర్ యిచ్చిరావారి.

చెన్న : అలాగేనండీ, దానికేం?

సోమ : మరి నేను వస్తానండీ.

(ప్రిన్సి పాలు సంజ్ఞతో చే ఆయన వెళ్లి దానికి సమ్మతించి చూచిస్తాడు)

(చెన్న కేశవులకూడా నమస్కరించి వెళ్లి పోతాడు)

భాస్క : నన్ను ఎందుకు నమ్మన్నాలో యింకా చెప్పలేదు.

(ప్రిన్సి : ఓ! వి యామ్ వెరీసారి!... మిస్టర్ భాస్కర్ ఒకపని చెయ్యండి... రాత్రి డిన్నరుయిన తరువాత నాలోపాటు మా యింటికి వస్తే—

భాస్క : ఊమించండి... రాత్రికి డిన్నరుకు కూడా రాతేననుకుంటాను... ఇదివరకే ఓ ఎంగేజ్ మెంటు వున్నది.

(ప్రిన్సి : ఎన్నిపనులుంటే మాత్రం మంత్రిగారికి అందిరం కలిసి యిస్తున్న డిన్నర్ ను మామ తారా?... మానినా డిన్నర్ ఖరీదు మాత్రం అందిరూ ధరించాలనుకొంటాను.

భాస్క : డాక్టర్!... వైదవ మూడు రూపాయలకోసం వెరిచి డిన్నర్ కి నేను రావడం లేదని మీరనుకుంటే పొరపాటు పడ్డారన్నమాట!

(ప్రిన్సి : అత్యే! అలా అనుకున్నాననికాదు... కొని యింత అవసరమైనదిది.

భాస్క : మంత్రిగారికి డిన్నర్ యివ్వడంకంటే ప్రపంచంలో ముఖ్యమయిన విషయాలు వుండ కూడదని మీ అభిప్రాయమా?

(ప్రిన్సి : అలా అని నేనెందుకంటాను... పోనీ, డిన్నరుకు రాకపోయినా, మాయింటికి—

భాస్క : ఊమించండి... ఇవ్వారో మాత్రం రాతేను.

(ప్రిన్సి : చాలా అవసరమైనపని అయివుంటుంది... మీరు డిన్నర్ కు రానక్కరలేదు... కొని యీ పనిమాత్రం చెయ్యండి...

భాస్క : ఊమించండి... ఈ రాత్రికి రాతేనన్నాను కదా?

(ప్రిన్సి : మీరు రావారి... ఇది చాలా అవసరమైన పనుకుంటాను.

భాస్క : అయ్యో! అది కాలేజీపని అయితేయివ్వండి. కాలేజీలో వున్నప్పుడు చేసి యిస్తాను... మీస్వంత వ్యవహారాలు చూచి పెట్టమని యిక నన్ను వదిలిచెయ్యకండి.

(ప్రిన్సి : భాస్కర్! మీరు ఏం మాట్లాడుతున్నారో తెలిసే మాట్లాడుతున్నారా?

భాస్కర్ : అంత తెలియకుండా మాట్లాడడానికి నే నేం గొప్పవాడిని కాలేజీ!

(ప్రిన్సి : భాస్కర్! అరుసెలలు సమావాసంచేస్తే వారు వీరపుత్రులట!...మీ స్నేహం రోజుకు రోజు పెప్పిల్లను కోరుతున్నది. మీనుంచి కోరుతున్నాను కనుక—

భాస్కర్ : నాకు ఇన్నేట్లు వచ్చాక కూడా ఎవరు మంచి వారో, ఎవరుకాదో మీరు చెప్పాలా?

(ప్రిన్సి : అంటే, నేను చెప్పినవని చెయ్యసంటారు?

భాస్కర్ : ఇప్పుడు కొదన్నాను...అంటే!

(ప్రిన్సి : నాకు యిప్పుడే కావాలి.

భాస్కర్ : దానికి సమాధానం ముందే యిచ్చాను.

(ప్రిన్సి : భాస్కర్! ఆనవసరంగా కష్టాల్ని కొని తెచ్చుకోండి.

భాస్కర్ : డాక్టర్! అటువంటి కష్టాలకు నేను వెరవను. ఆ కష్టాలు పెట్టెదలచుకున్నవారిని ఆసలు తెక్కచెయ్యను.

(ప్రిన్సి : ఎవరితో మాట్లాడుతున్నావో తెలిసే మాట్లాడుతున్నావా?

భాస్కర్ : ఇంకా అంత అంధుడిని కాలేదు డాక్టర్!... అంతస్తులు ఎంత పెరిగినా దాని పునాదులు నేలమీదనే వుంటాయని మీరు గమనించడం మంచిది.

(ప్రిన్సి : ఏమిటి! నాకు నీకులు బోధిస్తున్నావా? మిస్టర్ భాస్కర్!...ఇంతవరకు పుర్రవాడి వని పూలుకున్నాను.

భాస్కర్ : పుర్రవాడిని బారీకాదు డాక్టర్!...మీ పనులన్నీ చేస్తున్నాను కనుక పూలుకున్నాను. లేకుంటే మీరు చెయ్యగలిగింది ఏముంది? పువ్వుగలం తీసేస్తారు. అంటేనా?

(ప్రిన్సి : వాక్రింద పనిచేస్తూ— వన్నే యిలా మాట్లాడుతావా?

భాస్కర్ : ఆగ్రహించండి...మీరు ప్రిన్సిపాలుగారు, అధికారులు అయితే మీకు గొప్ప, మిమ్మల్ని చూచి భయపడేవారికి గొప్ప...ఇన్నేట్లు

ఎంత సుడిగా వున్నానో యానాకు నాకు తెలిసింది. నా ప్రక్కన ఎన్ని మురికిగుంటలు వున్నాయో, ఎన్ని కత్తుల బావులనున్నాయో యారోజా తెలుసుకున్నాను...ఎంత గొప్ప వారైనా కొంచెం అడుగు, గౌరవం యిచ్చి తీసుకోవడం, ఎదటివాడిని మానవునిగా చూడడం ఆనవసరం డాక్టర్.....

(ప్రిన్సి : ఇక మాట్లాడకు...తక్షణం వెళ్ళు...మత్స్య యిక కాలేజీకి రానక్కరలేదు.

భాస్కర్ : నిజం చెప్పినంతమాత్రానికే మీరు యిలా చేస్తారని నాకు తెలుసు...అందువల్ల నేను ముందే ఆ నిశ్చయాలికి వచ్చాను...ఇదిగో నా రాజీనామా పత్రం—స్వీకరించండి... మీరు చెప్పినట్లు చేస్తూ, మీరు ఆ నేపన్నీ పడడానికి నేను మీ బానిసనుకొదు..... బోటిమనిషిని ఎలా గౌరవించాలో తెలియక బోలే యిక నైనా నేర్చుకోండి.

చేత : (ఇందాకా నే వచ్చి, నిర్దాంతబోయి) భాస్కర్ గారూ!...ఏమిటండీ ఇది!

భాస్కర్ : తెలుసుకున్న సత్యానికి ప్రతిఫలం చేపసహాయంగానూ! ఇన్నిన్నీ భూరాలు, తెరవెనుక యిన్ని నాటకాలు జరుగుతున్నాయని మొదటిసారి యివా్వకే తెలిసింది...తెలిసిన తరువాతకూడా యీ నాటకంలో నేను పాత్రను కొదలుచుకోలేదు.

(ప్రిన్సి : డబ్బో అవ్...బోటికి వచ్చినట్లు మాట్లాడకు...తెలుసుకుంటే నిన్నే మయినా చెయ్యగలను.

భాస్కర్ : (నవ్వి) అయ్యా!...తమరు పెద్దలు...అదే మాట మిమ్మల్ని అని మీకు అగౌరవాన్ని ఆపాదించను...ఏమట ఆనవచ్చో, ఏమట ఆనకూడదో నాకు తెలుసు...ఇకనుంచైనా మీరు ఆడుతున్న రెండు పాత్రలను ఒక పాత్రగా కరిగించండి...ద్విపాత్రాభినయం మీ తత్వానికి పడదు...మీరు చెయ్యకలిగింది చెయ్యండి...నోట్లో అక్కరంముక్క పున్నాక బ్రతక లేకపోను...వస్తాను...ఇంత వరమసత్యాన్ని తెలియచేసేందుకు మీకు చాలా కృతజ్ఞుడి.

(ప్రిన్స్ : గట్టి అవుట్....)

భాస్కర్ : భాంక్స్...కోపం మనిషిని ఎంత నీచాని
కైనా దిగజారుస్తుంది...ఇంత కోపాన్ని కలి
గించినందుకు తీమించండి...వస్తాను...

(అని వెళ్లిపోతాడు.)

(ప్రిన్స్ : ఈ పూత్.....పీడా!.....నీకు నన్ను
ఇంతగా అవమానపరుస్తాడా! చూస్తాను...
(అంటూ త్వరగా లోపలకుపోతాడు.
బంగారు వస్తాడు. లోపలమంచి ఎవ్వరూ
లేకపోవడంతో ప్రక్క గదిలోకి వస్తాడు.
భాస్కర్ వెళ్లిపోతోతూ వుంటాడు.)

బంగారు : ఏం జరిగింది బాబూ?

భాస్కర్ : ఉద్యోగానికి రాజీనామా యిచ్చాను
బంగారు!

బంగారు : అదేం బాబూ?

భాస్కర్ : అన్నీ తెలిసినతరువాతకూడా యిక్కడ
వుండి పని చెయ్యలేను (ఓ అయిదు రూపా
యలు తీసియిచ్చి) వస్తాను బంగారు! ఆవ
సరం అయితే యింటికిరా!

బంగారు : కనిపెట్టివుండాలి బాబూ!...ఏదో మీదో
డివి—

(భాస్కర్ నవ్వి, అతని బుజులెట్టి వెళ్లి
పోతాడు...ప్రిన్స్ పాలు వస్తాడు.)

(ప్రిన్స్ : బంగారు ... బంగారు ... ఎక్కడ
దచ్చావ్!

బంగారు : (భాస్కర్ జెల్లివ దిక్కుకే చూస్తున్నవాడు
యాలోకానికి వచ్చి) వచ్చానుసారే...

(ప్రిన్స్ : వెళ్లి కాఫీ పట్టుకురా—

బంగారు : అట్లాగే బాబూ!—

(ప్రిన్స్ : (ఓ తులం ఆగి) మూర్తిగారూ! మూర్తి
గారూ!

(మూర్తి వస్తాడు. (ప్రిన్స్ పాలుగారు కొంచెం
శ్రమచేసి మామూలు మనిషై, అతిప్రయత్నం
మీద నవ్వు ముఖంమీదకు అవ్వనిస్తాడు.)

(ప్రిన్స్ : లేపు సన్యాససభలో మాట్లాడవలసిన వుప
న్యాసం చెబుతాను. వ్రాసుకోండి.

మూర్తి : వస్తున్నావండి... (మూర్తి కాగితం కలం
తెచ్చుకోవడానికి లోపలకు వెళతాడు. ఈ
లోగా బంగారు కాఫీ తెస్తాడు. కాఫీ
త్రాగుతూ, మూర్తికి చెబుతాడు. అయిన
వ్రాసుకుంటూ వుంటాడు.)

(ప్రిన్స్ : సోదర సోదరీమణులారా!

ఈ కోజా నాకు యింత గొప్పగా సన్యాసం
చేసినందుకు ఇందుకు కౌంటమైన ప్రతి
ఒక్కరికీ నా కృతజ్ఞత. ఈ సన్యాసం నా
వ్యక్తికాక, కొంచెమా గొప్పగా నేను
విద్యాలయాలకు, విద్యార్థివృద్ధికి చేసిన
శ్రమకే నమస్కరింపాలి.

నా యీ ముష్యుయేళ్ళు అమధ్యంలో—
నేను గమనించింది ఒక్కటే సత్యం...
మానవ పురోగమనానికి, అభ్యుదయానికి
ఎన్ని అడ్డంకులు వచ్చినా, ఎన్ని అవాంత
రాలు వచ్చినా ఆగకుండా సాగిపోతే ఎప్పటి
కైనా మనం మన పర్వత...పర్వత—

మూర్తి : వుడ్డేశ్వరలను—

(ప్రిన్స్ : ఆ! వుడ్డేశ్వరలను పెరవేర్చుకోగలం—
వ్యక్తులకోసం కాదీసంఘం...సమిష్టి జీవితా
నికి ఏ ఒక్క వ్యక్తి అడ్డంవచ్చినా, ఆ
వ్యక్తిని దారికి అడ్డం తొలగించాలి...ఆ పురు
గును ఏరి వెయ్యాలి...అప్పుడే మనకు విజ
యం లభ్యం...ఆ సత్యాన్ని గమనించిన
నాడు మానవుడు నాగరికతలో మరొక
అడుగు ముందుకు వేళాడన్నమాట—

(అని చెబుతూవుండగా-తెర)

కాళిదాసకవిత

చారిత్రిక విమర్శ విమర్శనము

ఆంగ్ల మూలం : శ్రీ అరవిందులు

గత సంచిక తరువాయి

భారతీయ నాగరకత, మహాజ్వలస్థాయి వందిన యుగకావ్యం యుగమునకు కాళిదాసు ప్రాతినిధ్యము వహించును. ఆతని కావ్యములు బహుముఖములగు తిరుగు లక్షణములను బ్రతిబింబించును. వాల్మీకి వ్యాసుల రచనలలోగూడ వారివారి యుగలక్షణము లింత సమగ్రముగఁ బ్రతిబింబింపవు.

కాళిదాసు మాళవదేశీయుఁడని యూహింపవగును. కాని యాతఁ డుజ్జయిని నగరమున మాత్రము పుట్టలేదని చెప్పవచ్చును. మేఘసందేశమువలన వర్ణింపఁబడిన యే గ్రామమునందో యాతఁడావిర్భవించి యుండును. అసంతరమాతఁడు, రాజధానీ నగరమునఁజేరి, క్రీస్తు పూర్వము ప్రథమ శతాబ్ద మధ్య కాలమున, మాలవీయులకు తిక్కర్రగా కీర్తిగాంచిన శ్రీ విక్రమాదిత్య మహారాజపోషణ మనుభవించుచు, కావ్యసృష్టిగావించి యుండును. ఆతని యుద్ధయన సంపత్తిని గూర్చియు, కులగోత్రములను గూర్చియు, కీల స్వభావమును గూర్చియు నాతని కావ్యములనుండి కొన్ని విషయములను సేకరింపవగును. కాని చారిత్రికాధారము లేవియు లభింపవు. ఈతనినిగూర్చి యాధార రసితమైన గాథ లనేకములు వ్యాఖ్యిలో కలవు. అవి చాలతఱకు నసహ్యములుగను, వికృతములుగను నుండును. అందుచే నీవి కంతగా విలువనొసఁగ నక్కఱలేదు. వాల్మీకి, వ్యాస, కాళిదాసాదుల మహిమాన్విత నామధేయములు మనకు సంప్రాప్తములు. ఈ నామములకంటెను నీరి కావ్యసృష్టి మహిమాజ్వల

మైనది. అవి భారతీయ సాంస్కృతికసంపదకు కాదాము.

కాళిదా సెవరు? ఆతని కవిత్వస్వభావమునకు భిన్నమైన యాతనివ్యక్తిత్వమెట్టిది? ఈతని నావరించి పోషించిన రాజేంద్రుఁడెట్టివాఁడు? కాళిదాసు మిత్రులెవరు? నీరితో నాతఁడెట్లు మెలఁగెడివాఁడు? ఈతని ప్రత్యర్థులెవరు? వారిలో నీతనిప్రతిరస్థ మెట్లుండెడిది? ఈతఁడు మద్యమును, మదనభరి నీనించెడివాఁడా? ఎట్టి ప్రత్యేక వాతావరణమునం దీతఁడు లేన రచనా కలాపమును నిర్వర్తించెడి వాఁడు? ఏ యే వ్యక్తుల ప్రభావమితనిపై ప్రసరించెను? ఈయన్నగు ననేక ప్రశ్నలు సమాజోత్కంఠకల ప్రతిమాపవునను నుద్బుద్ధములగును. కాని నీనికి స్పష్టమున సమాధానములు లేవు. ఇది యత్యంత విచిత్రమునపరిస్థితి. ఒకరీతిగాజూచినచో ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానము లభింపకుండుటయు నవృష్టమే యనుకొందును.

చారిత్రిక విమర్శనపద్ధతి చాల నాకర్షణీయమైనది. దానివలన కొన్ని ప్రత్యేక ప్రయోజనములు కలవు. అంతర్వృష్టి, సారస్వత వివేచనము లోపించిన కవుల రచనలలోని యనేకాంశములను, తెలిసికేటలతో సుస్పష్టముగ తెలిసికొనుట కీపద్ధతి యుపయోగించును. మానవుని మానసము పనిచేయు పద్ధతులను గూర్చిన పరిజ్ఞానమివిధానముచే నభివృద్ధియగును. అంతేకాని సవిమర్శక కవితావగాహనమునకు మాత్రమిది సాహాయ్యపడదు. కవియొక్కయు, నాతని

అనువాదం : శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము

కావ్యములయొక్కయు ప్రాపంచిక దృశ్యములను గ్రహించుట కీ విమర్శన మవశ్యకమగును. కాని కావ్య ప్రభావగౌరవముల నవగాహనము గావించుకొనుపట్ల నిది యవరోధకర మనక తప్పదు.

చారిత్రక పద్ధతి వెల్లెమనించువారు నుట్టుముందు బండిని నిర్మి, యా రెండింటి మధ్యలో తాముండి, బండిని తోలుటకు సాహసించుదురు. కానియది నిష్ప్రయోజనకరమేకాదు; ప్రమాదముకరముగూడను. వారు తమ యవధానమును కవిత్వముపై లయింపఁజేయక, కవిమైన లగ్న మొనర్తురు. ఒక కావ్యమును ముందు మనము మధించి, దాని కవితా వైశిష్ట్యము నవగాహనము గావించుకొని, యంతరము, బాహ్య ప్రకృతి గోడను, కావ్యలక్షణములతోడను, దానికేగల సంబంధమును, అంతరంగిక సాక్ష్యములను బురస్కరించుకొని కవి ఆత్మీయతను విర్ణయించుకొనవలయును. ప్రతి సహృదయు పాఠకుఁడు సహజముగ నిట్లే గావించును. ఇట్లు విర్ణయించుకొనఁబడిన కవి యాత్మీయతయే మన కత్యంతోపయోగము.

“షేక్స్పియరు” న కాతని సమకాలినులతోఁగల సంబంధమును వ్యక్తీకరించు వ్రాఁతలు, చరిత్రకెక్కువ తోడ్పడునుగాని కవితా ప్రశంస కుపయుక్తములుకావు. మానవజీవ పరీక్షనమునకు, మానసవికాస గ్రహణమునకు నీ రచనలు సాయపడును. కాని షేక్స్పియర్ వ్రాసిన గేయములనుగాని, రూపకములనుగాని బఠించునపు డీ వ్రాతలతో నేమిపని? అంతేకాదు. ఇట్టి భౌతికాధారములుపరితరకును, కావ్యగతకీర్త్యరాత్మీయతకును మధ్య నవరోధము కల్పించును. వీలయిన బాహ్య చర్యలు మానవుని భౌతిక మానసిక రీతులనే స్పష్టపఱుచును. గాని రచన లాతని యంతర్బుద్ధిని, తార్కిక శక్తిని సుర్తింపఁజేయును. నిజమున కిదియే మానవ నిజ స్వరూపము. ఇది పరిగ్రహణ, పరిగణన పటుత్వము కలది. “విలియం హార్బన్స్” లేక “హెన్రీ రోస్” కొఱకో, లేక తనకొఱకో షేక్స్పియర్ లేన గేయములను రచించియుండువచ్చునను విషయమును, షేక్స్పియర్ ప్రేమించినది మేరీ ఫిట్టనువామెనో లేక మరియొక యువతినో! లేక యసలే ప్రేమింపలేదో! యను విషయమును, అతని భాష యతియోక్తులతో గూడినదో లేక యుద్రిక్తమైనదో! యను ననేక విషయములు బుగుటోకను, అత్యాధి

క్యము కొఱకును నుపయోగించు నేమాకాని, కవిత్వాన గాహనమునకు మాత్రము నిష్ప్రయోజనములు. షేక్స్పియరు తాను పద్యములు వ్రాయఁబూనినపుడు సంప్రదాయాచితము, నాలంకారికము నను భాష వ్రాసెను. వాడెను విషయము చారిత్రక సత్యమైన కావచ్చును. కాని యంతమాత్రముచే, మన కాలినిని గూర్చి కల్ప వికాస మేమియును లేదు. అది కేవల భౌతిక, మానసిక సంబంధవిషయమే. హైందవు లీ స్థితిని ‘అన్నమయకోశము’ ‘మనోమయకోశము’ నంగురు.

షేక్స్పియర్ బుద్ధియు, నాతని యంతరాత్మయు నాతని సజీవరచనాముఖముననే ద్యోగికమాను. సజీవరచన కాతని జయజయములు, నువాత్రి ప్రేమ సహృదయులు, మానసిక ప్రేరణలు కారణములను, కావుననే యాతని రచనలు ప్రపంచము మన్ననల నంగుకొన్నవి. మానవుఁడు సహజముగ నిట్టి భావోక్తక శీలి. ఆ యుగ్మికము గతి జీవితానుభవసంకలితము కావచ్చును. ఇట్టి యా యుక్తకశక్తియే కవితావ్యక్తిత్వము నేర్పఱుచునది. కాని, చారిత్రక విషయములను, పరితరకు నీ కవితావ్యక్తిత్వమునకును మధ్య నిలువరిచ్చినచో, కావ్యానుభూతియు, నానందోత్సాహములు, తాదాత్మ్యస్థితియు నందుకొనవలయునను వంతరాత్మ కాఘాతము కల్గును. భౌతిక విషయగవేషకుఁ డన సహృదయు శక్తిని వ్యర్థ పరచు వా పాఠకునిపట్ల కొంత సానుభూతి గూడ గల్గును. ఈ రీతిగా షేక్స్పియర్ ఆత్మీయతయు, నాతని కవిత్వానందమును బలిక కనుభవనీయుకాక వ్యర్థమైపోవును. చారిత్రక విమర్శనములోని ప్రధాన దోష మిది. ఈ విమర్శన పద్ధతిని బురస్కరించుకొనియే “బాన్ సన్” పండితుని రచనలలోఁ బ్రతిబింబించు నాతని యాత్మీయతకన్న, “బాన్ సన్” క్రొడీకరించిన యాతని దైవందిన సంభ్రాంతులు మన మన్నవలకుఁ బాత్రములగుచున్నవి. “లైరన్” లేఖలు గూడ నాతని కవిత్వముతో సమాన ప్రాతినిధ్యము వహిసినవి. దైవందిన చర్యలయందు సామాన్య మానవ మనః ప్రవృత్తులే కావనగును. మహాకవులు కారయిత్రీ శక్తి ప్రభావ విలసితులు. అది వారి యంతరంగమునుండి స్వచ్ఛందముగాఁ బెల్లుబుగును. సహృదయు పాఠకునకు దాని సమగ్ర స్వరూప మా మహాకవుల కావ్యములయందు సాక్షాత్కరించును. వారి నిత్యకృత్యములయందు తల్లే

శేషమూత్రమే గోచరించును. ఈ తారతమ్యము ననుసరించియే ప్రవీణతీహాస పాత్రలకంటెను, యాపక పాత్రలు మనకు సుపరిచితులుగా నుండును. కాళిదాసు శేషల మహాకావ్యకర్తకాక, యుక్తిష్టుత సాహిత్యకవీశ్వరుండు. అతని “కుమార సంధవ” మహాకావ్యమందలి శవపార్వతు లక్షరదమ్యముగఁ దీర్చిదిద్దఁబడిన చిత్రములవలె ప్రతిష్టమూడును. కాని శిశుంతలారుమ్యంతులు, ధీరవ్యశీపురుషులు, మాశవికాగ్నిమిత్రులు, అనమాయాప్రియంబదలు, చిత్రశేఖ, ధరణి, ఇరావతి మున్నగువారు సజీవపాత్రలై మన పరిచయ సాభాగ్యమునందిన ప్రియమిత్రుల భాతి ప్రవర్తిల్లుదురు. ఆత్మావిష్కారకమున భాషను బట్టియు, కులనాత్మకమున సుచితానుచిత ప్రవర్తనను బట్టియు, శ్రవ్యదృశ్య కావ్యముల కీవిధమ ముప్పు లిల్లును.

యాపకసృష్టితో సరితూగ గల మహాతీహాసములు రామాదులు మహాభారతములే. ఇందలి కథాశిల్ప మాధునిక నవలను జోలినది. ఐరోపియనులు భావించు విలసోప కవిత్వముకంటె విందలి కవిత్వము భిన్నమైనది. సాహిత్యపద్ధతు లిందిమిడియున్నవి. అందుచేతనే యిందలి యనేక నూత్నవివరణలు, త్విణోద్రేక పదులకు నైరోపియనులకు విమృశ్యులైయుండును. పాశ్చాత్యతీహాసములు తత్కాల సాంఘిక ప్రవృత్తుల ప్రభావమునకు లోగివి. ఈ రీతిగా పరిసరప్రభావ పరిగణనము విమర్శనవిధానమునందును వర్తిలింపఁబడెను. సాంఘికచరిత్ర, సారస్వతి చరిత్రవలె ప్రాముఖ్యము నందుకొనెను. కాని చరిత్ర, విమర్శనము కానేరదు. సారస్వతి చరిత్రలో నెంత నిశిత పాండిత్యము గలవాని కైనను, విమర్శనా దక్షత లేకపోవచ్చును. ఆధునిక కాలమున సారస్వతి చరిత్రకారుల సంఖ్య పెచ్చు పెరిగినది. ఇది మహాప్రమాదము. దీని విపరీత భార వాహకులు. వీరి కొక్కొక్కరి కొక్కొక్క సిద్ధాంతము, ఒక్కొక్క దృక్పథము నుండును. కాని వీర లత్యేయధుర భావయిత్రీ లేజాపుంజముతో నలరారు విమర్శక వర్ణకులు మాత్రము కాకపోవుట జోచినయ్యెను. తమతమ కాలములకు ప్రాతినిధ్యము వహించు వనేకకవుల విషయము కూడ నిర్ణేయమైనది. తమకాలములకు ప్రాతినిధ్యము వహింపలేని మఱి కొందఱు కవులవిషయమున సాంఘిక పరిస్థితుల ప్రభావము సన్నగిరినది. హోమర్, హేస్టియర్,

కాలిదాసుల సాంఘిక జీవితములు, వారివారి కవిత్వ పాసన కుపకరించునట్లు మాత్రమే మనకవసరము. వారి సాంఘిక ప్రవృత్తులు వారి కావ్యముల నుండియే విశేషముగ గ్రహింపవలెను. అంతేకాని తత్కాల చరిత్రాంశములు పరిత మానసమును సంబలన మొనరించి, కావ్యరస చర్యణమునందు తివ్యమై త్రోవలు దీయును. అట్లని చారిత్రిక విషయములవలన ప్రయోజనమే లేదని భావింపరాదు. అవి శేషల సామాన్యాంశములు. తిర్తి ప్రతిపాదకములు కావు. చారిత్రిక పద్ధతి కావ్యమును గూర్చి కాక, కవిని గూర్చియు, వాతని భౌతిక జీవిత సంబంధమును కావ్యమునుగూర్చియుఁ దెల్పును. అందు వలననే యిది నిచ్చ్యయోజనకరమున పద్ధతి. ఇందు విమర్శకునిదృష్టి యప్రధానవిషయములయందు సమాహితమౌను. ఇందు ప్రధానవిషయము లప్రధానము లౌను. ఆప్రధానవిషయములు ప్రధానము లౌను. భిషణాధురంధరులైనవారి కీ సాంఘిక విజ్ఞానము కావ్యరస చర్యణమునం దవరోధము కాకపోవచ్చును. కాని సామాన్య మేధావుల కీయవరోధ మనివార్యమే కాదు : అపకారకారకముకూడెను. ఈపద్ధతి కవిత్వమునండి కవినికాక కవిమండికవిత్వగ్రహణమునకు బంధించును. కవిత్వములమున కవి యాత్మీయతను గుర్తించుటే యుత్తమమార్గము. సాంఘికప్రవృత్తు లన్నియు కవిపై ప్రభావమును జూపఁజాలవు, కవి మనః ప్రవృత్తులను సర్వతోముఖముగఁ బ్రతిబింబింపజేయున వాతని కావ్యదర్పణము.

బాల్యదిశయందు ‘హేస్టియర్’ పై ‘మాగ్నో’ ‘కెడ్’ అనువారల ప్రభావ మెక్కువయని యంగ్ల సారస్వతి చరిత్ర తెల్పుచున్నది. ప్రథమ, ద్వితీయ శ్రేణికఁ దెందిన కవీశ్వరులుకూడ, సాధారణముగా, వారి వారి బాల్యదశలయందు, తిక్కున జాతికఁ దెందిన కావ్యప్రభావములకు లోబడుదుని స్థూలముగా జెప్పవచ్చును. కాని యంతమాత్రమున ప్రమాదము వాటిల్లదు. వారి మానసములు పరుస వేరుల వంటివి. అవి హీనకావ్యములనే కాదు, మఱి యెక్కువ వస్తువులైన నపరంజగా మార్పుగలవు. అల్పమేధావులైన ఖండకవులు మాత్రమే విపరీతమున హ్యపజ్ఞకుఁ బ్రయత్నింతురు. సారస్వతి చరిత్ర మన ప్రత్యికాస్త్రము మానవమేధా సంజుతి కాస్త్రములుగా నేఁడు మిక్కిలి యభివృద్ధిగాంచినది. ఇది హ్యపజ్ఞ కెక్కువ గౌరవము నిచ్చుచున్నది. కాని

విమర్శనము వంగు దీనివలనగలు ప్రయోజనము విశేషముగానుండదు. "మార్గ" శబ్దం అనువారలు మనకును షేక్స్పియర్ కును మధ్య నిల్చి షేక్స్పియర్ కావ్య పతన సమయమున మన హృదయములపై బహుభావముద్రలను ముద్ర గాయించును. కావున మన కర్తవ్యమేమన, కవికిని, మనకును మధ్య నిల్చిన యావ్యక్తుల చాయలను బరిహరించి, కవితో ముఖాముఖిని నిల్చి, యద్వైతానందము ననుభవించ యత్నింప వలయును.

చారిత్రక విమర్శనము తపఃబాటు కల్గించును. దోషభూయిష్టమును మానసికముద్రలు వేయును. సారస్వత ప్రత్యయమును సరింపఁ జేయును, పతితలను సీరసభావోపేతులను గావించును. నూత్ని పరీలనా విరహితమైన చరిత్ర పతనమువలన నేర్పడిన కలిపయ పూర్వాభి ప్రాయముల ననుసరించి "ఎలిజబత్ " యుగము జైభివోపేతమైనదనియు, నుత్తమ గుణ రత్నముల తొకరమైనదనియు నేమేమో భావించి, తత్కాల సారస్వత పతనమునకుఁ గడచిన, వాదినుండి యంతిమువరకును వా పతనము ప్రశంసాత్మకముగ నే పరిసమాప్తమాను. ఆదియును గాక తిలలుచుగా కొందఱి పతనము, విద్యుక్త ధర్మముగ కొనసాగును. తమ పతనమున కాభ్యంతర గల్గించుట కొఱకును లేనిదాని ప్రశంసలు గావించుదు. మఱికొందఱు, తాము రేయిం బవర్చు కష్టించి సముపార్జించిన యీ విజ్ఞానముపట్ల తిప్పునిసిగిగా సానుభూతి ప్రదర్శించుదు. లేనిచో చారి పరిశ్రమము వ్యర్థమైనట్లు చింతింపవలసి యుండును. మానవీలమును, సంపూర్తిగా గ్రహింప వలయునన్న కొంత సానుభూతియు, నభిమానమును గావలయును. విశ్వమును, ప్రాప్యదృష్టిని కల్గించును. దురభిమాన మంధిభూతులను గావించును. కావున అసత్య విమర్శనము ప్రభా వివేకమును వక్రమార్గమున నడిపించును. సారస్వత సంబంధమును విలువలను దారు మా రొవర్చును. వర్తమాన సారస్వతముపై నేవగింపు గల్గించును. సరియైన భావునడి విమర్శలకు లొంగదు. సత్యము చెప్పవలయునన్న, చారిత్రక విమర్శన పద్ధతి పూర్తి భావనాస్వాతింత్రయములేని యల్ప శ్రేణికఁజెందిన కవులపట్ల మాత్రమే యుపకరించును. తమ కావ్యములకన్న నీకవుల జీవితవిశేషములే, పతితల కాంక్ష గల్గించును. కాని యిప్పట్లను నసంఖ్యాకులకు సామాన్యకవులను గూర్చిన పాగడ్డలు ప్రతిమించినవి; ఇది పరిశోధనలను పెద్దనామముతో సాధునిక కాలమున చెలామణియగుచున్న యాధునిక విమర్శనములు. నూత్నముగాఁ బరిశీలించిన, ఈ విమర్శన విధానముచే, రమ్య కవితారామములోనికా ప్రస్తుతము తన వ్యత్యస్త పాదములతో నడుగునట్టివది. ఇట్లనుట కాప్రస్తుతము నగరవించుటకాదు, భూతము గూడ నొక పెద్దమనిషియేయని షేక్స్పియరంతటి

వాడు గౌరవ మొసంగెను. భూతము శేవలము పెద్ద మనిషియేకాదు. అంతకన్నను వధికమైనది; యత్యంత ప్రయోజనకారియు, ఎనివార్యమునైనది. అట్లే కాస్త్రముకూడ, బహుముఖ మానసికవ్యాపార వృత్తి మునకుఁజెందిన యొక బృహచ్చాఖ. రాక్షసునకు పల్లముండు సానములేవట్లే, కాస్త్రమునకుఁ గూడ నీకవివోద్యానమున ననుగిగుపనిలేదు. విషయ నేకరణముగావించి, సాధారణీకరించుట కాస్త్ర విధి. దాని దృష్టిలో పర్యము సమానము. దైవపద్మకుండల మానవుడైనను, మత్కుడమైనను, విత్తమైనను, విరి యైనను దానిదృష్టిలో నొక్కటియే.

విమర్శనమునం దిట్టి పద్ధతి ప్రకటించుటచే విషయసాంద్రతయెక్కువైనది. సారస్వత రంగమున ప్రధాన వ్యక్తులకు ప్రాధాన్య మేర్పడును. ఆ వ్యక్తుల ప్రాధాన్యచరిత్రసంబంధియైన కొవచ్చును. సారస్వత దృష్టితోఁ జూచిన, వారు చైతన్యరహితులే. కాని యీ పద్ధతివలన వీర సారస్వతయేలుగాఁ బరిగణింపఁబడు దురదృష్టముగూడ వాటిల్లును. కాస్త్రీయమైన చరిత్ర, యేరితిగా వ్యక్తిప్రాధాన్యమును రూపఱచి, యుద్వ్యుత ప్రాముఖ్యము మద్దిరించివో, యట్లే యీ విమర్శన విధానమును కావ్య విశేషతను పర్యదాన మొనర్చి, కవి సాంఘిక ప్రవృత్తులకే పట్టము గట్టించున్నది. అందు చేత నే యాధునిక కవులు, విశ్వజనసభావముల నాద రించుటకు మారుగా, వా ప్రతి విషయములను, ప్రాంతీయ తాత్కాలిక నైతిక పతనములను, స్వకీయ మనః ప్రవృత్తులను, జైచిత్ర్యములను గావ్యవస్తువులు గావించుకొనుచున్నారు. ఇట్టి యల్పము విషయములు కావ్య వస్తువులుగా స్వీకరింపఁబడుట ధీగయుగ లక్షణము. ఇది భావ దారిద్ర్యయుగమాను. తనకుఁబూర్తిగా బోధపడిన విషయభారముతో నీ యుగ మాడింబరత్వ మునకు, పాండిత్య ప్రకర్షకు సురియగుచున్నది. కవితా సృష్టి కలాపమునకు సామర్థ్యము చేబోర్చు శక్తులతో నీ యుగ మునుబంధమును శ్రెంచుకొనుచున్నది. ఇట్లు క్రమక్రమముగా నీయుగము మనఃపూర్తిగా నిజ పతన మున కొడిగట్టుకొనుచు, సారరహిత స్థాయికి దిగజారి వది. వీరత్కరణముచేతనే 'కాలిమెకన్', 'అహో లానియన్', 'కోడున్', 'సిమెనెట్సు'లు అపర 'హోమర్సు'గా పరిగణింపబడిన యుగమునకును, 'టెని ష్కా' అపర 'షేక్స్పియరు' గను 'కెప్లింగ్' అపర 'మిల్టన్' గను పరిగణింపఁబడి గౌరవభాజను బగుచున్న యుగములకును నభేద దాయకముగ సామ్యములు సరిపడు చున్నవి. ఇంతకన్న పతన వింశతి యుండును? కావున సారస్వతమున చారిత్రక విమర్శ బహుళ ప్రమాదభూయిష్టము. ఇది పరిహరణీయము.

క్రీ ల క ము

శ్రీ సూరంపూడి భాస్కరరావు

త్రరిపి వెన్నెలలోన విరిసేవు! మురిసేవు!
దక్షిణానిలములో తక్కివు తారేవు!
ఏటికే మైమరచి యాటలాడేవు?
ఎవరికొఱకే నీకు ఇట్టి యాగడము?

రా కుసుమసుందరీ! రమ్మ నాయెడకు
నీరహస్యము నీకు నే చెప్పగలను
విశ్వసత్యమ్ము నే విడదీయగలను.

తొలివనంతమునాటి తొగరు చివురులు మెసవి,
లేమావిగున్నలో మోమోట పడిదాసి,
ఏటికే మైమరచి పాటబాడేవు?
ఎవరి కొఱకే నీకు ఇంత గానమ్ము?

రా గండు కోయిలా! రమ్మ నాయెడకు
నీరహస్యము నీకు నే చెప్పగలను
విశ్వసత్యమ్ము నే విడదీయగలను.

చెలిమికత్తెల చీరచెరగునీడల నిలిచి
చిరునగవు తొలకరిని సిగ్గుమొగిళులదాచి
ఏటికే మైమరచి మాటలాడేవు?
ఎవరికొఱకే నీకు ఇన్ని పోకడలు?

రా! భావనిర్ఘరీ! రమ్మ నాయెడకు
నీరహస్యము నీకు నే చెప్పగలను
విశ్వసత్యమ్ము నేను విడదీయగలను!

18 వ శతాబ్దంలో

తెల్లనవాబులు

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

ప్రస్తుతమిదివ శతాబ్ద ప్రవేశమవుచికి, భారత భూమంతా నివురుకప్పిన నిప్పువలెనున్నది. జైరంగ జేబుపాదుషా రాజ్యాన్ని చాలా విస్తరించాడు. దక్షిణమున కొంతరాజ్యమును కలుపుకున్నాడు. మహారాష్ట్రను కొండలలోనికి తరిమాడు. రష్యన్లును మాట్లాడికుండా చేశాడు. లైటికి చేశాడు. సుస్థిరంగా ఉన్నట్లు కనిపించింది. రోహిణికాత్త నూర్త్యునివేడి శల్ల భూమి రీటలువారినట్లు చేశమంతా ఉన్నది. అక్కరు పాదుషా రాజ్యమంతా, హిందూ మహమ్మదీయుల స్నేహమనే పునాదులమీద కట్టబడ్డది. జైరంగజేబు జిజియాపన్ను వేశాడు. హిందూమతాన్ని వర్తిచేయటం ప్రారంభించాడు. ఈవేడిచే చేశమంతా కుతకుతలాడిపోతున్నది. జైరంగజేబు చనిపోయిన తర్వాత, అంతశ్శక్తివంతుడు రాజ్యానికిరాలేడు. అందుచే గారిదుమారమునకు బలంలేని మానులన్నీ విరిగిపడిపోయినట్లు పడిపోతున్న సమయ మాపడు నెనిమిదివశతాబ్దము.

ఈశతాబ్దములో అంగ్లేయులు రెండుదశలనుభవించారు. ప్రథమార్థములో వారు నావికులుగాను, వ్యాపారులుగానే ఉన్నారు. ఇప్పటికింకా వారికి రాజ్యాపాంశకారము తలకక్కలేదు. ద్వితీయార్థములో వారు వ్యాపారులు, రాజ్యస్థాపకులుగా ఉన్నారు.

ప్రథమార్థములో వారు నాలుగుపట్టణములలో ఉంటుండేవారు. మారతు, బొంబాయి, మద్రాసు, కలకత్తా. మారతు మహమ్మదీయుల క్రిందవున్నది. కనుక అంగ్లేయులు ఇక్కడ అస్వతంత్రులుగానే వున్నారు. వీరు ఇక్కడ చర్చి కట్టుకున్నారు. కాని మహమ్మ

దీయులకు రోషం వస్తుందోమోనని, వారిమతాన్ని ములను, బొమ్మలనుకూడా అందులోపెట్టలేదు. వీరు మహమ్మదీయులతో కలిసిమెలసి వుంటుండేవారు. బొంబాయి చాలాకాలము వృద్ధిరానేరాలేదు. దీనికి అనేకకారణాలున్నవి. మైన మారతులేవు వున్నది. క్రింద పోర్చుగీసుల చేపు లున్నవి. పక్కన మహారాష్ట్రుల ధయంవున్నది. వీటికన్నిటికిగోడు, అది అనారోగ్యస్థులమైనది. నేల మహాచెమ్మగావుండేది. చుట్టూచేపలకంపు వుండేది. అందువల్ల బొంబాయిలో ప్రవేశించినవోలే రోగగ్రస్తులయేవారు. ఇందువల్లే అప్పుడు బొంబాయి అంగ్లేయుల శ్రమవాటికని పేరుండేది. మద్రాసు అప్పుడు అభివృద్ధిలోకి వస్తూన్నది. ప్రతివారు మద్రాసునేకోరుకు నేవారు. యుధులు, మహారాష్ట్రుల తాకిడి ధయంవుండేది, కాని, పిట్టానే గవర్నరుక్రింద మద్రాసు చాలావృద్ధిలోకి వచ్చింది. అప్పటికి మద్రాసు చూడటానికి ముచ్చటగా వుండేది. దివ్యమైన, కంటికింపైనభవంకు లుండేది. వాటిచుట్టూ పెద్దకొంపొందు గోడలుండేవి. లోపల ఉద్యానవనముండేవి. వీటిమధ్య భవంతులు అందంగా తొంగిమాడుండేవి. ఇది అనేకకరాలుగా వుండేవి. బజార్లు దీర్ఘముగా, వెడల్పుగావుండేవి. పక్కలందు నడచుటకు రాతితోపేర్చబడ్డ బాటలు వుండేవి. బండ్లు పోవుటకు, మధ్యనఇసుకరోడ్లు వుండేవి. రోడ్లపక్కలందు వున్నతయలైన వృక్షములుండేవి. వేసవిలో ఇది పొండునికంటికి ఆనందమును, వంటికి చల్లదనము ఇచ్చేది. అయిదుగేట్లుండేవి. (1) సముద్రము, (2) నెంటుధామనీరు, (3) నీటికి, (4) సరయినవో,

మ్యుగేట్టువుండేవి. సత్రంగేటు, సెంట్ ధామస్ గేటు రాక్షసులందుకూడా తెలుసుకుంటుండేవి. అనుమానించే ప్రయాణీకుని ఎప్పుడైనా బానిసచేసారు. తిరిమ్యూ మాడుగేట్లలో పాఠశాలను ఆరు గంటలు దాటినతర్వాత బానిసచేసారు కాదు. బౌక్ హాలు, సెంటుమేరీ చర్చి, కాలేజీ నూతన గృహము, ఆసుపత్రి, ఫోర్టులోని గవర్నరు నివేశములు పన్నికొని నిర్మించారు. ఇక్కడి వారు ఇంగ్లండులోవలె సంపూర్ణంగా ఆరోగ్యవంతులై వున్నారు. వేసవి కొంత కష్టంగా వుండవచ్చు. అప్పుడు చచ్చిపోతామన్న భయం, తిడిగడ్డలూ కొంత వుపశమనం ఇచ్చేవి వాకింగ్లకు పట్టివేరు తడికలు కట్టుకుని, నీరు కొట్టేవారు. చుట్టూ గొప్పవృక్షములు చల్లదనాన్ని ఇచ్చేవి. ఈ వేడి వుపశమనమునకు పండ్లు వుండేవి. ఇదింతా మధ్యాహ్నము, నాలుగు గంటలుండేది. తర్వాత సుషుద్రిపు చల్లగాలి కొట్టేది. ఇక్కడ నీమ్యు, డ్రాక్ష పెరిగేవి. పట్నము మాడుభాగాలుగా వుండేది. ఆంగ్లేయులకు బాదు. డిక్షిటాన పడవవార్కకు మాకుగవార్క. పకియ వర్తకులుండేది బ్లాకుబౌక్.

ఆంగ్లేయులు కలకత్తాలో 1690 లో ప్రవేశించారు. ఆంగ్లేయులు, ముఘలుల ప్రజలమీద ఎన్నో దోపిడీలు కూసులు చేశారు. ముఘలులు పీటన్నిటిని తుంచుచి, హుగ్లీపదిమీద పట్నం కట్టకొనుటకు అనుమతి నిచ్చారు. ఫలము అనారోగ్యమైనదైనా, దివ్యమైన నీడనిచ్చే చెట్టున్నందున ఇక్కడివారు పట్నమును కట్టుకున్నారు. ఆ కాలంలో, ఈకావ్యవాయువులు వచ్చినప్పుడు చేపలకంపు కొట్టేది. పట్నమంతా ఒక పద్ధతిలో కట్టబడలేదు. వారి వారి పిలుసుపట్టి ఇల్లు కట్టుకున్నారు. చుట్టూ పెద్దతోటలను ఏర్పరచుకున్నారు. ఆంగ్లేయులు పది పక్కన ఇళ్ళు కట్టుకున్నారు. దేశీయులు లోభాగంతో కట్టుకున్నారు. విరియంఫోర్టుకు యాభయిగవాల దూరంలో చర్చి కట్టారు. వ్యాపారుల దానధర్మములతో ఈ చర్చిని కట్టారు. మారెట్ లోవలెగాక, ఇక్కడ రోమన్ కాలనీకులు, వారి చర్చిలలో ఏను, మరియూ విగ్రహాలను పెట్టుకునేవారు. ఫోర్టులో గవర్నరు ఇల్లు వున్నది. ఇది చాలా అందమైనది. ఫోర్టులో వృద్ధాగృహాలకు కూడా ఇల్లున్నవి. కంపెనీ గోడనులూ ఇక్కడే వున్నవి. ఆయుధాగారమూ ఇక్కడే వున్నది. గవ

ర్నరుగారికి చేపలకై ఇక్కడ చెరువులో చేపలను పెంచెదరు. ఆసుపత్రి వున్నది. కాని ఆపరేషన్ చేయించుకోవోయిన రోగి, తిరిగిరావటం చాలా అరుదు!

పాత్రీ పెద్ద గవర్నరు. ఇతనిని ప్రెసిడెంటు కూడా అని అంటారు. పదునెనిమిదవ ప్రభుత్వంలో ఇతని పని వ్యాపార లాభం మాయకొనుట, అల్లదులు లేకుండా కనిపెట్టి వుండుట, పెద్దలలో వ్యవహారించుట. ఇతనికి సహాయంగా కాన్సిలుండేది. వీరంతా, సీనియరు వర్తకులు. ఈ పనివులన్నీ సీనియర్లినేపట్టి వస్తవి. ప్రతి సీనియర్ వర్తకుకు గవర్నరు కావలెనని ప్రయత్నించేవాడు. బయటి నుండి గవర్నరును నియమించుట బహుసక్యము. గవర్నరు పిల్ వంటివారిని మాత్రం ఎప్పుడో అత్యవసరములందు నియమించేవారు. కాన్సిలు మెంబర్లినేపట్టి, తీర్మానములు చేసేవారు. గవర్నరుకు ప్రత్యేకమైన అధికారములు లేవు. ఒక్క కాన్సిల్లించు ఓటు వుండేది. కాన్సిలు తీర్మానమే కావలెను. సివిల్ క్రిమినల్ అధికారమంతా ఈ కాన్సిలుదే. 1728 వరకు పురిశిక్ష అధికారం లేదు. తర్వాత ఈ అధికారం కూడా వచ్చింది. వీరు కంపెనీ వ్యాపారమును చేస్తూండేవారు. వీరు స్వంత వ్యాపారం కూడా చేసుకుంటుండేవారు. వీరిలో ఎక్కువ తిక్కవలు అపరిమితంగా వుండేవి. దిన్నర్లలోగాని, చర్చిలలోగాని ఎవరు ఎక్కడ కూర్చోవాలో అని ఎప్పుడూ తగూగా వుండేది.

పట్టణ వ్యవహారములను మాయలకు 12 మంది ఆల్దరుమన్ లుండేవారు. వీరంతా వామినేషన్ వల్ల ఏర్పరచబడుతారు. వీరంతా కలసి మేయరును ఎన్నుకుంటారు. మేయరు ఎన్నిక ప్రతి సంవత్సరం వుంటుంది. లండన్ మేయర్, కాన్సిల్లర్ల ఆచార వ్యవహారములనే వీరు ఆదరించేవారు. వారివలెనే అలంకరణలు చేసేవారు. ఊరేగింపులు వారి వలెనే చేసేవారు. వీరికి సివిల్ క్రిమినల్ అధికారములుండేవి. వీరి తీర్పువైన, గవర్నరు కాన్సిలుకు అప్పీలు చేసికోవచ్చు. వీరుకూడా తగూలాడుకుంటుండేవారు.

ఈ కాన్సిల్లర్ల తర్వాత, సీనియర్ వర్తకులు, జూనియరు వర్తకులు వుంటారు. వీరితర్వాత పురోహితులు, సర్జన్లు వస్తారు. నేను ఎక్కువంటే నేను ఎక్కువ అనీ, ఈ పురోహితులు, సర్జన్లలో తగూ

వుంటుండేది. పురోహితుని వై ధర్మమీద, సర్వము భార్య కూర్చున్నదని గొప్ప దుమారం చేసింది. స్థానములకు గొప్ప పోటీ వుండేది. తరగతి కక్షలు, మనకుల కక్షలు ముంచేది.

ఆంగ్లేయులువచ్చింది వ్యాపారమునకు. ఇక్కడ స్థిరపడ్డ తిర్య్యగ్, వీరి ఆవసరాలకొరకు ఆ సేక రకాల ప్రజ చేరింది. చావులకు పెండ్లిండ్లకు పురోహితులు కావలసి వచ్చారు. రోగం నెప్పులు మాన్వన వైద్యులు కావలసివచ్చారు. సహచర్యమునకు స్త్రీలు కావలసి వచ్చారు. మొదటి ఆంగ్ల స్త్రీలు చాలా తక్కువ. అందువల్ల ఏ ఆర్మీయన్, బొమ్బుగీస్, లేక ఏ డేజియన్ క్రిస్టియన్ స్త్రీనో పెళ్ళాడేవారు. బలం చేజూరిన తిర్య్యగ్ ఆంగ్లస్త్రీలు ప్రవేశించారు. మొదటిలో వీరూ జనానా ఆనరించారు.

కేతావారంభములో భగవద్భక్తిగల పురోహితులే వచ్చారు. వారికి మంచిగౌరవం కూడా వుండేది. గవర్నరు తిర్య్యగ్ గౌరవనీయులు వీరే. హెబర్ నే డివన్ కలకత్తా వచ్చివచ్చుకు, అక్కడే బ్రాహ్మణులలో గొప్ప ఆలవడి కలిగింది. చివరకు క్రిస్టియనులలోని మహాత్ముడొకడు కనిపించాడని అనుకున్నాడు. వీరిని మాచివచ్చుటకు ఒక్క పంపారు. ఈ జర్మిన్ వానికి, అక్కడ గొప్ప భవంతులు, నుజ్జబ్బగ్గిలు, ఆ సేక మంది సేవకులు, అట్టహాసం కనిపించింది. ఇతను లైటికి వచ్చి మాచివదానిని చెప్పాడు. వీరంతా కలిసి అక్కడ మహనీయుడు లేడని, హిందూమతము ఆపాయంలో వున్నదని అభిప్రాయపడ్డారట. మొదటిలో, ఈ క్రిస్టియన్ మతకర్తలందరికీ గోవా స్థానంగా వుండేది. రోమన్ కాథలిక్ లే ఎక్కువగా వుండేవారు. జమాట్లు ఎక్కువ ప్రచారంచేశారు. వారి నాయకుడు రాబర్టు డిగ్గ్ లె. ఇతనిని తెల్లబ్రాహ్మణులు డనేవారు. ఇతను సంస్కృతం చదివాడు. అచ్చం బ్రాహ్మణుని వలె వ్యవహరించి, మాట్లాడేవాడు. 1698 సంవత్సరములో ఒక కాసనం చేయబడ్డది. ప్రతి 500 బమ్మల ఓడలో ఒక పురోహితుడు ఉండాలి. డైరెక్టరు దీని బాధనుండి తప్పించుకొనుటకు 499 బమ్మల ఓడలనే పంపేవారు. కాని డైరెక్టర్లు వారి సేవకుల ఆధ్యాత్మిక, నైతిక విషయములందు ఎక్కువ శ్రద్ధ చూపేవారు. ఇందుకై లైటిలు పంపి, అది చదువునట్లు చేస్తుండేవారు. వీరు డేనిషు పురోహితులనే ఎక్కువగా ఏర్పరచుకునే

వారు. వీరికి ఖర్చు తక్కువ. ప్రభువంశో పురోహితునికి సంవత్సరమున కొక వందపానుల నిచ్చేవారు. దీనికి తోడు వీరికి భర్త్య ఖర్చుల నిచ్చేవారు. పల్లకి కూడా ఇచ్చేవారు. వీరు చాలవంట చెల్లబెట్టుకు ఒకరు వీరికి ఛత్రముకూడా పట్టుకునేవారు. వీరంతా రోజుకు రెండు పార్లు ప్రార్థనలు జరపాలి. ఆదివారములందు రెండు పార్లు బోసించేవాలి. చావులకు పెర్మిషన్లు వెర్రి ఆ తంతులు నవపాలి. వీరిలో కొందరు, నిర్దయులు కూడా వున్నారు. రెవరెండు, జె. బ్రాన్, అతని సేవకుని కొట్టగా, ఇరవై అడుగులయెత్తు పేదనుండి, రెబ్బలను తిప్పించుకొనుటకు క్రిందపడ్డాడు. ప్రారంభములో క్రిస్టియన్ పాదరీలు, హిందూ కులాచారములను అవలంబించారు. బ్రాహ్మణులను మతంలోనికి చెప్పుకొనుటకు వున్న చర్చీలలో, అంత్య కులములను చెప్పుకునే వారు కాదు. వారికి వేరు చర్చీ, వీరికి వేరు చర్చీలుండేవి. బాప్టిసం లింకు 80, 40 రోజులు జరిపేవారు. గురుభిష్యులుగా జరిపేవారు. బంగారపు బందెమును కూడా వేసేవారు. ఇందులో మాకు పొగు లుండేవి. ఈ మాకు త్రిమూర్తిత్వాన్ని తెలుపుతది. ఇదిగాక ఇంకా రెండు బెంబిపోనులు కూడా వేసేవారు. ఇవి రెండు క్రిస్తుప్రభుని దైవ మానవ ప్రకృతులను తెలుపుతది. మతం వున్న కున్నవారు ముఖాన బొట్టుపెట్టుకోవచ్చు. ఆహారము ఆధారములను, తాళిబొట్టు ఉంచుకోవచ్చు. తాళిబొట్టులో ఒకవైపున సీతవసుర్లు ఉంటుంది. క్రిస్టియన్ కేవుక్లను రథాలమీద కూర్చోబెట్టి పూజింపేవారు. తిప్పెట్టుతాళాలతో, హిందూ ఉత్సవాలతో పోటీ చేసేవారు. కొంతకాలంతిర్య్యగ్ ప్రాప్తెస్టంటు మిషన్ వచ్చింది. అప్పుడు పద్ధతులు మార్చుకున్నారు.

సర్వస్వపవంత బాగుండేది కాదు. గౌరవము తక్కువే. రాబట్టీ తక్కువే. కొన్ని పార్లు ఉద్యోగం వదిలిపోతుండేవారు. వైద్యము కూడా చాలా మోటుగా వుండేది. మత్స్యహంసములు తినడంవల్ల కలరాలు తగులుతుండేది. ఇందుకు, కాలిమడము మీద వారలు పెట్టేవారు. త్రాగుడు ఎక్కువొటచే, రివరు జమ్ములు వచ్చేవి. ఇందుకు వాంతులు చేయించేవారు. తిర్య్యగ్ రసభిక్షం వాడేవారు. చంద్రుని క్షయ వృద్ధులవల్ల, సముద్రము ఆటబోటులవల్ల రోగాలకు కూడా మోయ్య తక్కువ లుండేవని నమ్మేవారు.

పాముకొట్టుకు తాయత్తులను కట్టుకునేవారు. వాటిని బంగారపు కేసులో ఉంచి, మేవలో వేర్పాడకట్టుకునేవారు.

మద్రాసు దుబాషువలె, కలకత్తాలో బనియాలండేవారు. బనియాలు బెంగాలీ హిందువులు. పామాస్యంగా బ్రాహ్మణులే. ఆంగ్లేయులకు వీరియందు భయభక్తులుండేవి. వ్యవహారములన్నీ, ముఖ్యంగా డబ్బుఅంతా వీరి చేతులలో వుండేది. నూతివంగా వచ్చిన ఆంగ్లేయుడు అప్పులకై వీరిని ఆశ్రయించాలి. బనియాలు తీరిం తీసుకోరు. ప్రతిదానిలో కమిషన్ తీసుకుంటారు. రూపాయాకి అర్ధణా వీరికివ్వవలసిందే. సేవకులంతా వీరి చేతులలోనే ఉంటారు. వ్యాపారం వీరి చేతులలో వుంటుంది. ఆంగ్లేయుల స్వంతభాష వీరు మాట్లాడగలరు. వీరి వనత, మాట బహు ప్రేమంగా యుక్తిగా యుక్తంగా ఉండేవి. బనియాల తిర్యాక గుమాస్తాలుంటారు. వీరిని దికోగా అనినాడా అంటారు. ఇతడు పనుల అజమాయిషీ చేస్తుంటాడు. ఇతడు తీసుకునేది కమిషన్. ఇంటి వాకర్లలో పల్లకితోయాలండేవారు. వీరి వాయకుకు జమీదారు. ఇతను పల్లకి వెంట వుంటాడు. అధికార్లు రహస్యాలన్నీ ఇతనికి చెప్పుకుంటారు. ఇతడు వమ్మదగ్గ వృద్ధసేవకుడై వుంటాడు. వీరితో తోపువారు ఉంటాడు. ఇతని చేతిలో బెండిబెల్లము వుంటుంది. రాజదండము కూడా ఇతడే పట్టుకుంటాడు. వంటకు ఒకడుంటాడు. భోజనాల సమయాలలో పక్కనుండుటకోకదుంటాడు. ఇతనిని కిక్ మగా రంటాడు. హుక్కా ఏర్పాటుకు హుక్కా బర్దారను ఒక జీతగాడుకూడా ఉంటాడు. ఇంకా నీళ్లు తెచ్చేవాడు, తోటకూరి, కావలివాడు, చాకలి, మంగలివాళ్లు వుంటారు. తెలివిగల బనియాలు చిన్న పనికికూడా ఒక సేవకుని నియమించి డబ్బు ఖర్చు పెట్టిస్తూండేవారు.

ఆంగ్లేయుల అనుగ్రహం సంపాదించుటకు ఖర్చుపెట్టేవారు దేశీయులు. ఖరీదైన విందులు చేసేవారు. అప్పుకు మేడరీయా డైన్ ఎక్కువ ప్రఖ్యాతి విందులలో దీనిని వాడేవారు. విందులు కుడిచిన తిర్యాక భోగం మేకాలను ఏర్పరచేవారు. ప్రతి ఆంగ్లేయుకు ఈ స్మృత్యమును చూచి అవందిస్తుండే వాడు. అందులో వీరు హిందువుల వలె తమలపాకులను కూడా పమిలేవారు. ఈ సత్కారము చేసేవారు వనాయి

లైలే ఆశేక విసోదాలు ఏర్పాటుచేసేవారు. ఏనుగుల పోట్లాటలను, పెద్దపులి దున్నబోతు పోట్లాటలను, ఏనుగు చిరుతపులి పోట్లాటలను, గెండు ఒంటెల పోట్లాటలను ఏర్పాటుచేసేవారు. వీటికితోడు వేలబడుతూడా ఏర్పరచేవారు. భోగమువాళ్ళతో ఊరేగింపులు చేసేవారు. ఆ కాలపు ఆంగ్లేయులు దేశీయులతో కలిసి మెలిసి వుండేవారు. వారి పద్ధతులు కొన్ని వీరు నేర్చుకున్నారు. వసులు చొక్కాలు హిందువుల వద్ద నేర్చుకున్నవే. హిందువులతో కలిసివుండుటచే పద్ధతాభాష బాగా నేర్చుకున్నారు. అందులో కొన్ని గ్రంథాలు కూడా చదివేవారు. దీనితోడు సంస్కృతి భాషకూడా నేర్చుకున్నారు. హిందూ మతగ్రంథములను కూడా చదివారు. రాజ్యావంకారము లెలకెక్కిన తిర్యాక, దేశీయులు తక్కువ తామెక్కువ అనే అభిప్రాయం బలిపింది. దీనితో ఆంగ్లేయులు దేశీయులకు దూరమైపోయినారు. ఈ కితాబులు పల్లకిలు వాడేవారు. చిన్న ప్రయాణానికి, పెద్ద ప్రయాణానికి వీటినే వాడేవారు. ఇంగ్లండునుండి వచ్చిన ప్రతివాడు ఒక పల్లకిని కొని వుండుకునేవాడు. దీనిలో దిండ్లను ఉంచేవారు. తోడ్డు బాసవడ్డ తిర్యాక వీటి వాడకం తగ్గింది. తరవాత బండ్లు వుపయోగించేవారు. మొదట ఎడ్లబండ్లనే వాడేవారు. వీటిని బాగా తోలితే, గంటకు ఎరిమిది మైళ్లు పోయేవి. శ్రమ తీర్చుకొనుటకు కొంతసేపు నిల పెట్టవలసి వచ్చేది. గుట్టలను హిందూ శ్రమంతులు వాడేవారు. వేగానికై శ్రేష్ఠముగా నుండేది.

హుక్కా ఆంగ్లేయుల లందినా వాడేవారు. ఇది పద్ధతాదేశంనుండి వచ్చింది. మారత్లో దీనిని నాగీర్స్ అనేవారు. కలకత్తాలో పల్లకితో పెట్టుటకు వీలుగా వుండే చిన్న హుక్కా వుండేది. దీనిని నూగీరీ అంటారు. ఈ కితాబు మ్యూలో, ఇది ఆందరికీ అలవాటైంది. స్త్రీలుకూడా హుక్కా తాగేవారు. దిన్నర్లలో హుక్కా రిచ్చేవారు. అతిథులు హుక్కా బర్దారును కూడా తీసికొనెళ్ళారీ. హుక్కా తాడును తగిలించుట, నిప్పుచేయుట పొగాకు పగైరాలు చేయుట మొదలైన పనులు ఇతను చేస్తుంటాడు. తాగే హుక్కాను పక్క స్త్రీలకు ఇచ్చుటోక మర్యాదైనది. తాగేవారు కొయ్యనాళిము తీసి ఇస్తారు. ఆ మహిళ వేరే నాళికను దానికి తగిలించుకుని, హుక్కా పీలుస్తుంది.

ఈ కేటాపు అంతలో హక్కా తిన్నముఖం పట్టింది. ఈ ఖర్చు ధరించలేని ఆంగ్లేయులు సిగర్లు త్రాగుట ప్రారంభించారు. ఇది గౌరవానికి తిక్కుచ. కాని తప్పుక త్రాగారు. కాలక్రమేణ ఈ సిగర్లలో మత్తు ద్రవ్యాన్ని కలిపివాడారు. అప్పటినుండి హక్కా చాలా ఖర్చుని తగ్గించడం ప్రారంభించి, పెద్దలు కూడా సిగర్లు త్రాగారు.

ఆ నాడు ఆంగ్లేయుల జీవితము బహు జల్పాగా వుండేది. అందుకు, తెంగాలు నివాసియైన ఆంగ్లేయిని యన్ దించర్య ఒక ఉదాహరణ.

ఉదయము 7 గంటలకు దర్వాజు ఇంటిరులుపు తెరుస్తాడు. జమీదారు 8 గంటలకు దొరగారి పడక గదిలో ప్రవేశిస్తాడు. అప్పుడు ఒక యువతి దొరగారిని వదిలి వెళ్ళుతుంది. దొరగారు కాళ్ళుక్రింద పెట్టేటప్పటికి, సేవకులు వంగివంగి సూములు చేస్తారు. ఒక అర గంటలో దొరగారి వంటివొదవున్న రాత్రిదుస్తులు వూడిదీస్తారు. వాటి స్థానములో, పగటి దుస్తులు అలంకరిస్తారు. ఒక కొలా విగ్రహంవలె అతను కూర్చుంటాడు. కార్లకు బూట్లులు తోడుకుతారు. తర్వాత మంగలి వచ్చి తొందరకర్మ చేస్తాడు. గోళ్ళు కత్తిరిస్తాడు. చెవులు శుభ్రం చేస్తాడు. ఒకడు ముఖంవొడ చేతుల వొడ నీరుపోసి కడుకుతాడు. తుండుకుప్పతో తుడుస్తాడు. తర్వాత ఆ దొర పేష్టకోటుతో ఉదయపు ఆహారమునకు బల్లవద్ద కూర్చుంటాడు. ఒక రొట్టెను ఇచ్చి టీ పోస్తాడు సేవకుడు. వీటిని నేచిస్తుండగా, తల దువ్వే అతనువచ్చి, అతని పనిలో నిమగ్నుడౌతాడు. హక్కా బర్దారు వచ్చి హక్కా గొడ్డం అందిస్తాడు. దొరగారు ఈలోగా రొట్టె కొరుకుతూ, టీ చప్పరిస్తూ హక్కా పిలుస్తూ వుంటాడు, అప్పుడు బరియా గారి ఇంకా ఇతరులుగాని వస్తారు. పెద్దలైతే కుర్చీ చూపుతారు. లేక పోతే నిలబడి మాట్లాడుతారు. ఈ తంతు 10 గంటలకు ముగుస్తుంది. జమీదారు వచ్చి పల్లకివద్దకు తీసుకు వెళ్ళుతాడు. పల్లకి ఎక్కిన తర్వాత, హోపు డార్లు, గుమాస్తాలు, సేవకులు పెద్దపాంగానతో, తైలుచెరుతారు. దొరగారు మాట్లాడవలసినవారి ఇంటికి వెళ్లి మాట్లాడుతారు. మిత్రుల ఇళ్ళియందు మధ్యాహ్నము 2 గంటలకు భోజనపుబల్ల దగ్గరకూర్చుంటాడు. హక్కా బర్దారు హక్కా తెస్తారు. స్నేహితులతోను ప్రియురాలీతోను కులాసాగా

భోజనం ముగుస్తుంది. మళ్ళీ రాత్రి భోజనాలకు వచ్చే ఏర్పాటుతో పల్లకి ఎక్కుతాడు. 4 గంటలకు ఇంటికి వచ్చి దుస్తులను తొలగించి వేరే దుస్తులను వేసుకుని పడకగది చేరుతాడు. 7 గంట వరకు, పండుకుని నిద్రపోతాడు. 7 గంటలకు లేవటం తోనే, పైదుస్తులను మార్చి, వేరేదుస్తులను తోడుకుతాడు. అప్పుడు బల్లపక్క కూర్చుంటాడు. టీవెస్తారు టీ నేచిస్తుండగా తిరువ్వే నాఖకవచ్చి అతని పని తెర వేగుస్తాడు. మంచికోటును ధరించి, ప్రియురాలీవును దర్శించుటకు వెళితాడు. తిరిగి 10 గంటలకు అంతా ఒకచోట చేరుతారు. అప్పుడు తింటూ, తాగుతూ, కలుగుచెప్పకుంటూ వదివాముదాపేదాకా కాలక్షేపంచేస్తాడు. రాత్రి 1 గంటకు తన ఇంటికి చేరి, పడకగదిలో ప్రవేశిస్తాడు, రాత్రిల్లా అతనిని సంతోష పెట్టుటకు ఒకయువతి అక్కడ వుంటుంది మళ్ళీ ఉదయము 7 గంటలకు లేస్తాడు. ఈవిధంగా కంపెనీవారి లాభాలను అనుభవిస్తుంటారు నవాబుల వలె వీరు!

ఈ ఆంగ్లేయులు, భారతభూమిలోని అన్ని పట్టణాలలోను, వైశివివిధానమునే అనుసరిస్తుంటారు. భారతీయుల సొమ్ము అనేకవిధాల, కోకొల్లలుగా ఆర్జించారు. కష్టంలేకుండా వచ్చినధనాన్ని, ఈవిధంగా కులాసాగా అనుభవించారు. ఇందువల్లనే ఆంగ్లేయులకు పనులెనిమిదవశతాబ్దములో నవాబులని పేరుండేది. భారతభూమినుండి, ఆంగ్ల భోజనమునకు, సంచలనిండా ధనమును తీసుకువెళ్లి, అక్కడా ఇటీవల జీవించేవారు. గొప్పధనంతులను కొని, అందులో మరోరాజభోగాలు అనుభవిస్తుండేవారు. ఆంగ్ల భోజింలో కూడా వీరిని నవాబులనే పిలిచేవారు. వీరు సంచలు విప్పి పార్లమెంటుసభ్యత్వంకూడా సంపాదించేవారు.

క్లౌడ్ మార్కిక్ వంటివారి జీవితమును మూచిన యెవరి ఆవాటి సంపాదన, జీవితముఖాలు, కులాసాలు తెలుస్తాయి.

క్లౌడ్ మార్కిక్ 1785 లో లైంస్ నగరంలో పుట్టాడు. ఇతను 1752 లో పురుచ్చేరి వచ్చాడు. 1761 లో ఈపట్నం ఆంగ్లేయులచేతిలో పడ్డది. 1761 లో అప్పుడు ఇతను ఆంగ్లేయసేవలో చేరాడు. తర్వాత అయోధ్యవవాలు ఆయుధాగారం ఉద్యోగంలో ప్రవేశించాడు. ఇతను కెప్టెన్ జీతంవొడ,

1795 లో మేజరు జనరల్ వాడు. ఇతను 1800 లో చనిపోయినాడు. అప్పటికి ఖమ్మపెట్టిపడిలోగా ముప్పయ్యేమాడులకుల ఆస్తివున్నది. ఇతని సంపాదన ఆ సేకరకాలు. నవాబు ఇతనికి నెలకు 1860 రూపాయ రిచ్చేవాడు. తరంగాక ఆయుధాగారంలోనికి కొనేవాటి అన్నిటినినాడ, కమిషన్ తీసుకొనేవాడు. నీలిమందు వ్యవసాయంవూడ కొంత సంపాదించాడు. నవాబుగారి కొట్లో పనివున్నవారంతా ఇచ్చే బహుమతులతో కొంతవచ్చేది. భాగ్యవంతులు ఇతనివద్ద కొన్నివస్తువులు దాచుకునేవారు. పిటివూడ నూటికి 12 వంతున వసూలుచేసేవాడు. జూదముల మూలకంగా కూడా సంపాదించాడంటారు. ఇతను గోమతీపడి వద్దన ఒక గొప్పధీవంతరి నిర్మించాడు. ఇది బహు విచిత్రమైనది. ఖరీదైనది, విలాసమైనది. వేసవిలో చల్లదనానికి బిలుగావుండేట్లు నిర్మించాడు. నడి నీరు వచ్చినప్పుడు క్రిందిగదులలో నీరు ప్రవేశించేది. అప్పుడు అంగులోనివారు పైగదులలోనికి వెళ్లేవారు. క్రిందిగదులలోని నీరు తీయడంతోనే అగదిని బాగు చేయించేవారు. ఇంటి క్రిందుగానే, పడవలు వెళ్ళుతుండేవి. దొరలు, దొరపానులు కూర్చునే రెండు లున్నవి. ఇది అంతా మయసధికతల వుంటుంది. ఇందులో పలకైతులందరి కూర్చోవవచ్చు. గదులనిండా అద్దాలు, చిత్రములతో అద్భుతంగా వుంటుంది. భూమిమీదనుండి ఓగజము ఎత్తుపైన గోడవిమీ కనుపించదు. పదిఅగదుల పొడవుగల రెండుఅద్దాలున్నవి. ఈ అద్దాలువల్ల రా నలకైతేల రూపాయలు ఖరీదౌతరి. పాతాంత్రములందు వృత్తియులుంటుంది. నడి అవతల బాణాసంచా కాల్చే వారు. ఇది మాహమచ్చటగా వుండేది. ఇతనికి నలుగురు యూరోపియన్ ఉంపుకుస్త్రీలుండేవారు. పైగా కొఱ్ఱాలు, బావిసలు వుండేవారు. ఇతను దిబ్బు ఎట్లా సంపాదించేవాడో, అట్లే ఖమ్మపెట్టేవాడు. ఇతని దీప్నరుపార్థీలు చాలా పేరుమోగినవి. ఇతను లాటిన్, ఫ్రెంచి, ఇటలీ, ఇంగ్లీషు, పర్షియా, సంస్కృతి గ్రంథాలు సంపాదించాడు. ఇది నాలుగు వేలున్నవి. 150 మూసెచిత్రములున్నవి. ఇతను అనేక మంది దిక్కులేని పిల్లలకు సహాయం చేశాడు. తన పేరీట అనేక పాఠశాలలను లక్నో, కలకత్తా, లయన్సులో నిర్మించాడు.

ఇటువంటి జీవితాలు నాడు చాలావున్నవి. పిరుచేసిన సంపాదనలు కూడా విపరీతమే. ఆర్కాటు

నవాబుకు, ఎంతదబ్బు ఇచ్చి, ఎంతకు ప్రాసోల్లు వ్రాయించుకున్నారో యెంతవడ్డీలు సుంజారో ప్రపంచానికి తెలిసిందే.

అంగ్లేయులలో అనేకమంది మంచివారూ వున్నారు. కాని, ఈ కతాబువు ఉత్తరార్ధమందు, వారికింటికి రాజ్యాసంకారము పట్టింది. దానితో వారు అనేకమైన అమానుష కృత్యాలు చేశారు.

ఇటువంటి రాక్షసులలో విలీనుం అర్రీహంటర్ అనే ఒకాయన వున్నాడు. ఇతను మిర్జాపాపూరులో వుంటుండేవాడు. ఇతనిమీద 1796 లో ముగ్గురు ఆడ పిల్లలను హింసించాడని కేసుపెట్టబడ్డది. గవర్న మెంటు రికార్డులో ఆతనిమీద నేరము ఈవిధంగా వ్రాయబడి వున్నది. 'ముగ్గురు ఆడపిల్లలతలలు గోరగబడ్డవి, ముక్కులు తెవులుకొయ్యబడ్డవి. ఈపిల్లలలో ఒకామె నాలుక కూడా కొయ్యబడ్డది. వారికాళ్ళకు సంకెళ్ళు వేయబడ్డవి. సుఖ వ్యాధులు కూడా సంక్రమించినవి. అందులో, ఒకరే సవారిమీద మేజస్త్రీలు వద్దకు తీసివచ్చిన తర్వాత చనిపోయినది. పిరంధర్నీ హంటరు బలవంతాన మానభంగం చేశాడన్నాడు. ఈతాధులు ధరించలేక అందులో ఒకామె భావిలో పడవలెనని ప్రయత్నించింది. హంటరు ఈ నేరాలను కాదనక తన దీర్ఘివాదకు తెట్టాడు. గవర్నరు జనరలు ఈ రాక్షసుకృత్యము నమ్ములేక కలకత్తాలో వేరేదొరగా చెయించాడు. 1797 జనవరి 10 వ తేదీన ఇది ఋజువు చేయబడ్డది. తర్వాత కొద్దనాడు ముద్దాయిలతో రాజీవదుటకు హంటరుకు అనుమతి ఇచ్చారు. ప్రతిపిల్లకు వెయ్యి సిక్కారూపాయాభిషేచించారు. హంటరు దీర్ఘి మీద అయిన ఋజువుకు నామహిత్రపు శిక్షలు విధించారు. హంటరుకు నూరు రూపాయల జరిమానా నూత్రము వేశారు. దీనికి ఆరునెలలు జైలుశిక్ష, ఒక రూపాయి జరిమానా వేశారు.

ఈ కతాబుఅరంభములో ఇక్కడ నై మలు దొరికిరికావు. కల్లుతాగేవారు దొరలు. తర్వాత పర్షియా, నుదీరియావెట్ల వచ్చినవి. కొందరు ఈ సారాదుకాణాలుపెట్టి ఇతరులను త్రాగించి, పరస్త్రీలను తార్చి దిబ్బు ఆర్జించేవారు. 1787 లో జాన్ తామస్ అనే ఆయన ఇటీవలమనే చేతేవాడు. ఇతనిని విచారించి వెంటనే ఇంగ్లండు పంపారు. జూదగృహాలు కూడా పెట్టేవారు. మద్రాసులో దొరలు రావులందు

తమ వారికి కనుపించకుండా ఇల్లి త్రాగి జూదాలాటే వారు. వీరిబాగులను తోలిగిండుటకే జూదము నేరమునే కాసనము చేశారు.

హిస్స జర్నలు అనే వార్తాపత్రిక పత్రికలలో ప్రథమ పత్రిక. ఇది పున్నది పున్నట్లు చాసేది. అందు వల్ల 1782 లో హిస్సీంగు ప్రభువు దీనిని రద్దుచేశాడు.

1746 లో ఫ్రెంచివారు మదరాసును పట్టుకున్నారు. 1756 లో ప్లాసీయుద్ధము వచ్చింది ఈ రెంటితో ఆంగ్లేయుల విధానములు మారినవి. ఇంత వరకూ వ్యాపారమే వారి దృష్టి. ఈ రెండు దెబ్బలతో వారు సేన, బలము, రాజ్య ప్రాబల్యముల మీదకు దృష్టి మరల్చారు. అంతవరకు వారి గుమాస్తాలకు, సేవకులకు ఆయుధాలిచ్చేవారు. మొదటిలో ఈ సేవకుల తప్పట్లు, దేశీయవాద్యాలుండేవి. కొన్ని కోతాలెన తర్వాత

బాల్బిందు వాద్యాలు వచ్చినవి. 1759 లో సేవకు మూనిఫికరములనిచ్చారు. వీరికి ఎరటి తేలిక వాక్కుల నిచ్చారు. నెత్తికి వీరిరంగు ట్రెలపాగా. దీనికి ఒక కుచ్చు ప్రేలాడుతుండేది.

ఆంగ్లో ఇండియన్ అనేది 1769 లో వచ్చింది. వీరిని రెంగాలులో మాపర్యముజల్లుగా ఏర్పరచారు. 1772 దివాన్ అధికారం వచ్చింది. ఈ అధికారంతో వీరికి కలెక్టర్లు అని పేరు పెట్టారు. వీరు మొవలలో స్వంతి వ్యాపారం చేసేవోవచ్చు ఏవ్నారు. వ్యాపారం తోపాటు రివిన్యూ అధికారాలన్నీ వుండేవి. అందుచే వీరికి ధన సంపాదన, అధికారము కలిసివచ్చేవి. 1787 లో కౌన్సిలారిస్ ప్రభువు స్వంతి వ్యాపారం చేసుకు నేసని తోలిగించాడు. పింతా, దేశీయులలో పనులుండుటచే వారిలో కలిసి మెలిసి తిరుగుతుండేవారు. సవాలు భోగాలు అనుభవించారు. వీరి భోగాలు, భాగ్యాలు అందరు నిరసించే అంతవరకు వెళ్లాయి. 1771 లో ఫూట్, అనే ఆయన 'సవాలు' అని నాటకం వ్రాశాడు. ఈ నాటకము వీరిని తూర్పారపట్టింది.

ఆ కాలములో ఆంగ్లేయులు హిందువులను మూఘనమృతౌలు నమ్ముతారని హేళిచేసేవారు. మహమ్మదీయులను దుర్మార్గులు (Profligates) అనే వారు. భౌతికములు, ఆంగ్లేయులను త్రాగుబోతులనే వారు.

1760 వుండి ఆంగ్లేయులు ఇక్కడికి రావటం ఎక్కువైంది. వీరితో స్త్రీలుకూడా వచ్చారు. విదేశీని పరిపాలన చేయుటనునే మూఠ్ర మవలంబించి ఈశితాబ్దం అంత్యముందు గొప్ప రాజ్యమును స్థాపించారు. దీనితో పాటు అధికారాంశాలి వచ్చింది. దేశీయులంతా తిక్కుతారు, పాలకులు కనుక తాము ఎక్కువ అనే భావం బలిసింది. దీనితో దేశీయులకు కనుపించుటకూడా లేకుండా పోయింది.

* టి. జి. పి. స్పేర్ గారి గ్రంథము ఇరిర ప్రయాణీకుల గ్రంథముల ఆధారంతో వ్రాయబడింది.

జీవాత్మదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్రోభకాదూ?

భారతి.భారతాంబ బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాదులచేపిడింప
బడుచున్న తన సంతానం!
కోసంఎంతవిచారిస్తూఉందో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)
ఇదుగో మా చిరకాల అనుభవంతో
ఇస్తూ ఉన్న ఆరియం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,
గోపాలపురం. (టూ.గో.జి)

సీతాపతి

సంపత్కుమార

★ చరిత కందనట్టి నందుల మణగిన పీరులందు సీతాపతి ఒక వైశ్యానర జిహ్విక. ఈయ నకు 'పితామహను' అనే బిరుదనామం ఉన్నది. దానితోనే ఎక్కువగా వ్యవహృతుడు. భోగివంశానికి చెందినవాడు. 1504 లో గోయకొండ 'కుతుబ్ షా' వంశ స్థాపకుడయిన 'కురీటుకుత్ షా' నిడికిలినుండి తన పరాక్రమంతో ఓరుగల్లు దుర్గాన్ని సాధించిన వాడీయన, కృష్ణానదికి ఇరువైపులా ఉన్న ఓరుగల్లు, గుంటూరు మండలాలను సాలించిన రాజు సీతాపతి. 1512 లో గోయకొండ నవాబులతో జరిగిన రాజ్యకాంక్ష యుద్ధంలో శత్రువుల ఘట్టికానికి ఎర అయి వీరస్వర్గం పొందినాడు. ఈయన పరిపాలనాకాలం చాలా కొద్దిదే అయినా ఆ కొద్ది సమయంలోనే అనేక దానధర్మాలు చేసినాడు. శిథిలమైన పాంచాలేశ్వర (కృష్ణ) మందిరాన్ని పునరుద్ధరించటం, పాళాల చెరువు (వరంగల్లు దగ్గరి సాగరంలాంటిది) మరమ్మత్తులు చేయటం ఈయనవల్లనే జరిగినవి. చిత్రభారతాదులలో ఈయనను గూర్చిన ప్రళప్తి విపులంగా ఉన్నది. ఓరుగల్లు కోటలో ఈయన చేయించిన కాసనాన్ని మొదటగా చూచి 'సీతాపతి' అనే పేరుట్టి లోకంలో వెల్లించినవారు చిరస్మరణీయులు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు.

ఎవరామూర్తి! మహేంద్రశైల శిఖర హీకారి రూపమ్ము, శౌ ర్య విలాసోద్ధత పూర్ణపూరుష మహాహంకార రూపమ్ము, పూ ర్వ వదాన్యాంధ్ర ధరాత లేశ్వరమహా ప్రోధత్య రూపమ్ము, ది వ్య విశాలైక శిలాపురీ ప్రథిత సాభాగ్యస్వరూపమ్మునున్.

నీవేనా! భవదీయ కంఠమున కంఠేకాల ధక్కాధ్వని శ్రీ వైకడ్యము శౌర్యసీమలను నర్తించున్, భవన్నేత్ర పీ ధీవైశ్యానర జిహ్వీకావయము నర్తించున్ బరశ్రేణీయం దో వేళాతిగతాత్మవిశ్వయ! స్వజాత్యుజ్ఞాన! సీతాపతి!

ఉద్యన్నందక మోహకమ్ము, శివహస్తాత్మల కూల ప్రహ
సద్య తస్యంగధనమ్ము వైరిదళపక్షచ్చేదికాక్షేయక
మ్ము, ద్యోగాంగ తరంగ రూపిత యశః ప్రోద్ధాటమున్ బాణిలో
విద్యోతింపగ నిల్పియుండితివి హం వీరా! మహాశ్రీధరా!

ఒకనా డాండ్ర మహావిసారులగు రాహుత్తుల్ శిరస్సెత్తి గ
ర్యకులై నిల్వగజేయు నోరుగలు బైవద్రోహి హస్తమ్ములన్
దుకతుక్కాడగ జూచి సైపకను మందుం బ్రాద్దువోలెన్ మహా
గ్ర కృపాణమ్ముకడైన తోడుగొని యోర్గల్ శృంఖలల్ ద్రెంచితే.

తత్కృష్టాద్వితటప్రసారితము - నాండ్ర శ్రీ ప్రదేశమ్ము, ని
ర్యతోక్తాలహలమై, తురుష్కజన దౌష్ట్యప్రగహాబద్ధమై
ధూత్కారింపబడన్ - జ్వలించు నిను సాధుధ్యేయ సంబుద్ధి యు
ష్మతోక్షేయక మెక్కి వచ్చెగద హస్తమ్ముందు కాలాహిమై.

వారల్ బహ్మనిజాతు లొక్కవయిపై వాధిజ్వలద్బాడ బ
శ్రీరమ్యాకృతి నీపు నొక్కవయిపై చిచ్చుల్ వెలార్చన్ జయ
ప్రారంభంబులు నిన్ను జేరినవి—శౌర్యశ్రీ మహామూర్తి, నాం
ధీరక్షాకృతి, దేశభక్తు నినుకాడే నెవ్వరిన్ జేరెడున్.

గుంపుల్ గుంపులు తెల్లువీరులు మహాగ్రున్ నిన్ను వెన్నంటి, ని
ష్కంపుల్ వైరిదళమ్ములం దరిసి వీక్షా ప్రస్ఫురల్ బాణులై
శంపాకారిత ఖడ్గముల్ వినరి, విష్వక్ప్రపాథతల్ సూపి, నై
లింప శ్రీ గొనితెచ్చినారు - ప్రథితాంధ్రీనదయశః పేటికా!

ఆరేడేదులెచాలు. నీ మగతనమ్మాచండతారార్కమై
పేరున్ బెంపును నిల్ప - దత్తమయమే పెంపొంది సౌఖ్యాకృతికా
హేరాళమ్ముగ సృత్యముల్ నలిపెకోయీ! ఓరుగల్ ప్రాంతమం
దో రజ్య స్మహాదాండ్రభూషణపురీవ్యోమాధ్వజైవాతృకా!

పాంచాలేశ్వర మందిరమ్ము శతథాభస్టమ్ముకాన్, దద్గత
ప్రాంచత్ శిల్పములున్ దురుష్కగృహశోభాకారకమ్మాచు గా
రించన్ నిన్ను, మరిన్ బునారచన నెంతేశద్దగావించి-డి
చ్చంచత్ పుణ్యనమార్జితావని మహేశా! నిల్పితో సంస్కృతిక.

రాత్రుల్ రాత్రులు చుట్టుముట్టి పురదుర్గమ్మున్ మహన్నీచతా
మాత్రుల్ గుత్తితరీతి యుద్ధమున సంప్రాప్తించి నీదాక - నీ
నేత్రమ్ముల్ గని, హేతినిన్ గనుచు మన్నిల్లొదలై వచ్చి ని
హ్నాత్రుల్ దాపదులొచు శత్రువులు నిన్ బాధించిరిన్, జంపిరిన్.

ఈనా డేకశిలాపురిన్ గనుదు నేనీ - దుష్టతాభూత మాం
ద్రీ నైపుణ్యము గుండలో పొదుచు, నెంతే నీ పవిత్రస్మృతుల్
నానారీతులు లోచనాంతముల సంధానించెడున్-కోష్ఠబా
హ్ననంతత్వము-భోగివంశమణి! కౌర్య శ్రీ జగత్ చిత్ ఘృణీ!

చరితన్ దాగినమూర్తి! ఆంధ్ర భువన స్వారాజ్య నిర్మాత! 'సం
గరపార్థా'! నిను దల్పి తల్పి దురితౌఘమ్ముల్ నివారించు కొం
దుర! విరస్మరణమ్ము సేయుటలు - నున్నూత్నత్వముల్ జాతిలో
విరజిమ్ముల్లుగ నెంతు - నిర్మితుల భావిశ్రీలు - సీతావతి!

విక్రమాదిత్యుని ఆముదాలపాటితామ్రశాసనము

శ్రీ గడియారం రామకృష్ణ శర్మ

నే నిటీవల ప్రకటించిన 'వివరమాదిత్యుని పల్లెపాడు తామ్రశాసనము'ను చదివి ప్రస్తుతము వనపర్తిలో ఉన్న వక్రిత శ్రీ వారాయణరెడ్డిగారు తిరుదిగర్ల భద్ర పరచుబడియున్న ఈ తామ్రశాసనమును వాచియున్న శ్రీ గుంపరి రామిరెడ్డిగారిద్వారా పంపిరి. వారి కీ శాసనము లభించిన విషయమును గూర్చి వారివల్ల నే క్రింది సంగతులు తెలిసినవి :

“శ్రీ వారాయణరెడ్డిగారు ఆలంపూరు తాలూకా (అముదా) అమిజీలపాటిలో పెండ్లిచేసికొన్నారు. వారు సుమారు 20 సంవత్సరముల క్రిందట తమ ఆస్తివారీశులకు పోయిఉండగా అవట ఈ తామ్రశాసనము యెవరి ఇంటనో పడియుండెనట. దీనిని అందరి విషయమును తెలిసికొను కుతూహలముతో దానిని తమవంట తెచ్చుకొనిరట. ఇంతవరకు తమ ఉత్తేజము పెరవేరనందున నిరుత్సాహముతో ఉండి నేను పై శాసనమును ప్రకటించినతిరువాతి నా దిగ్గరకు పంపి అందరి విషయములను తెలుపగోరిరి.” ఇంతకంటె యీ శాసనమును గురించిన వివరములు తెలియలేదు. పశ్చిమాంధ్ర చరిత్రకు అందును ఆలంపూరు ప్రాంతముల చరిత్రకు మిగుల ముఖ్యమైన ఈ శాసనమును భద్రపరచి అందజేసిన శ్రీ వారాయణరెడ్డిగారికి మిగుల కృతజ్ఞుడను.

అక్కరి :—పాధారణముగా బాదామి చాళుక్యుల శాసనము లన్నిటివలెనే యిదియు నున్నది. ఇందు వాలుగు రేకులు వరాహముద్రగల కడియములలో గుడి గ్రుచ్చబడియున్నవి. రేకులు సమాన పరిమాణములో ఉన్నవి కాని సమమైన తూకమున నుండక కొన్ని దళిరిగను కొన్ని పలుచగను ఉన్నవి. వివరమాదిత్యుని శాసనమునకువలె దీనికి అంచుకట్టు రీత్యుబడలేదు. ప్రమాణమున వివి విక్రమాదిత్యుని గద్వాల శాసనముకంటె చిన్నవి. కొలతలో ఒక్కొక్క రేకు 7½ అంగుళముల పొడవు 2½ అంగుళముల వెడల్పు ఉన్నవి. మొదటి, వాలుగవ రేకులపై నొక ప్రక్కను రెండవ, మూడవ రేకులపై ఇరువైపులను అక్షరములు చెక్కబడినవి.

లిపి :—మామూలుగా ప్రాచీన చాళుక్యుల కాలపు శాసనములలో కవలకు రేకు గన్నడ లిపిలోనే ఇరి చెక్కబడినది. ఇతని గద్వాల శాసనమున ఉన్నట్లే అక్షరములు అందముగా ఉండక పెద్దరిగ, అక్కడక్కడ ఎరుకు దిగుకు ఉన్నవి. రేఖకు ‘వ.చ.’లకు ‘స.య.’లకు భేదియులేనట్లు చెక్కియున్నాడు. చివరి రేకులో ఉపన్యాసియునుగల అనుదానిని రిక్కిన శాసనములవలెనే చిత్రముగ చెక్కి వాడు. అక్కడక్కడ కొద్ది తప్పులున్నను మొత్తము మీద ఈ శాసనము ఎక్కువ తప్పులు లేనట్లు జాగ్రత్తగా చెక్కబడినదనవచ్చును. చివరి రేకు రెండవ పంక్తిలో ‘సింహ’ అనుచోట ‘సిన్హ’ అని చెక్కుట విచిత్రము. ఈ శాసనపు చివరి రేకులోని మూడవపంక్తి చివరి నూపత్తిరయులును, కడపటి పంక్తి చివరి అక్షరములును స్పష్టముగా లేవు.

భాష :—శాసన భాష సంస్కృతము. ప్రకృత శాసనమునందలి మొదటి రెండు పుటలును గద్వాల శాసనపు రెండు పుటలతో సమానముగా ఉన్నవి. * అందలి మూడవపుటలో మండిన విక్రమాదిత్యుని ప్రకీర్తిగల ఆరు శ్లోకములలో మొదటిదైన ‘రణశిరిసింహు నరేంద్రాన్’ అను ఒకశ్లోకము మాత్రమే ఇందు చెక్కబడినది. దాని విషయము తిప్ప, రిక్కిన శాసనాంతర్వేశ్లోకములు రెండింటిలో సమానము. ఈ శాసనమునందలి మట్టూరు, వంగూరు వాటి విషయము, ఈపలుంకల్లు అను గ్రామవామములును, గొల్లభట్టి, భోయిరెడ్డి, బాటిరెడ్డి, తాతరెడ్డి అను వ్యక్తుల పేర్లును తెలుగు పదములుగ కౌసవచ్చుచున్నవి. సంగతులు విషయముతో పాటించబడినవి.

శాసన విషయము :—శాసనారంభమున స్వస్తి వాచకము లేదు. రాజముద్రా నూనకమున వరాహస్తవమతో నిది మొదలైనది. తరువాతి గద్యలో చాళుక్యులకి ప్రకీర్తి, మొదటి పాలకేశి, కీర్తివర్మ, (రెండవ

పులకే) సత్యాశ్రయం ప్రకటన కలవు. ఆ సత్యాశ్రయ వృద్ధి వల్ల భువనరాజునకు ప్రియతమయ్యకును అనేక యుద్ధాలలో చిత్ర కంఠము పేరుగల ఆశ్వయు సెక్కి శత్రు రక్త జలమును పీల్చుట ఖస్టధారచే భూభారమును వహించిన వాడును, అదిశేషునివంటి భుజములచే శత్రువులను జయించిన వాడును, స్వీయ కవచమువలన శత్రువుల దెబ్బలను ఎహింపగలవాడును, ముగ్గురు రాజులు లోబరుచుకొన్న పీఠముమైన మహారాజ్యమును వ్యాధీనము చేసికొని తన ఆధికారము నెరవేసిన వాడును, ఆ మూడురాజ్యములందు నష్టమై యుండిన దేవబ్రాహ్మణ వృత్తులను ధర్మయశోభి వృద్ధికై పునరుద్ధరించిన వాడును, అన్ని దిక్కుల యందున్న శత్రువులను జయించి పితృరాజ్యమును పరమేశ్వర, అనివారిత దిరుదములతో పొందిన వాడును అయిన విక్రమాదిత్య సత్యాశ్రయ శ్రీ పృథ్వి వల్లభ భువనరాజుని పరమేశ్వరుడు అందిరి నిల్లా జ్ఞాపింతురు వ్వాడు. మీకు తెలియును గాక, మేము ఈ జరుగుచున్న అయిదివ నిజరాజ్య వర్షమునందు నాకు, నా తిరి దండ్రులకు పూజ్యము, శ్రీ కలుగుటకై వంగూరువాటి విషయము లోని మఱ్ఱుగ గ్రామనివాసి అయిన మధర్వనాచార్యులకు శివమండల దీక్షిలో నురుదక్షిణగా వైశాఖ పూర్ణమి వాడు ఈ పణంకల్లు అను పేరుగల గ్రామమును అన్ని ఆధికారులతో దామిచ్చిరి. దానిచే మధర్వనాచార్యులగుట ప్రాచ్యులులకు దానము చేసినాడు. ఈ దానము కార్యవగ్గోత్రులకు గుర్రుగ, కాండియన గోత్ర గాయత్రుల, హరిగోత్ర శివస్వామి, భార వ్యాజగోత్ర గొల్లభట్టి, పరమశివ, కాళగోత్ర, నామన స్వామి, శివస్వామి. మైత్రేయగోత్ర కొలస్వామి, కార్యవగోత్ర నారాయణ, నామన, పాంకృత్యాయన గోత్ర తేజశర్క, కార్యవగోత్ర దుదశర్క, తేజశర్క, అదిత్యశర్క, తాతశర్క, భరవ్యాజగోత్ర భీమశర్క, దుర్గశర్క, భోయిశర్క, చాటిశర్క, కాండియనగోత్ర నాగ శర్క, భారవ్యాజగోత్ర బ్రహ్మశర్క, కాండియనగోత్ర అదిత్యశర్క, కార్యవగోత్ర రవిస్వామి, కాళగోత్ర శ్రీమామహా, భలందవనగోత్ర దామస్వామి, కార్యవ దామోదరస్వామి, మొదలైన ప్రతిగృహీతలకు భారా దత్తము చేయబడినది.

చివర మూడు వ్యాసగీతా శ్లోకములున్నవి. కద పటాశ్రీ మధర్వనస్య భాస్కర' అని కలదు. బహుశః

ఇది లేఖకుని పేరుగాకవచ్చును. దీనితో కానవచ్చు ముగిసినది.

విశేషములు :—ఇంతవరకు ప్రకటించబడిన విక్రమాదిత్యుని హైదరాబాదు, మద్రాస్, గవాల కానములలో కావచ్చు విషయములే ఇందును తెలుప బడినవి. ఇక దాన విషయములూత్ర మే నూతనాంశము. ఇతర కానములలో ఉల్లేఖించబడుచున్న శివవర్షము గాని, విక్రమాదిత్యు డెచటినుండి ఈ దానము చేసినో ఆ వర్షము గాని ఇందు కానరాదు. తనకును, చూతాపి తిరులకును పూజ్యయశములు లభించుటకై శివమండల దీక్షిలో నురుదక్షిణగా ఈ దానము చేయబడినది. ఆ శివమండల దీక్షి ఎట్టిదో? అది ఎవరు జరిగినో తెలియజేయు. శివమండలదీక్షికు మధర్వనాచార్యులు అధ్యక్షము వహించుట గమనింపదగిన అంశము. మరి ఆచార్యులు ఆ దాన గ్రామము నే అడిగినమున కొందరు బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చుటకు విశేషము. ప్రతి గృహీతల నామముల చివర 'శివ' పదము చేర్చబడుట వలన వారు పాపవత శైవబ్రాహ్మణులు కావచ్చును. బాదామి చాళుక్యులకాలములో పాపవతమీ ప్రాంతమున ప్రచారమున నుండిన దనవచ్చును.

కాలము :—ఈ కానమున శివవర్షములు లేవు. విక్రమాదిత్యుని విజయరాజ్య పంచమవర్షమున వచ్చిన వైశాఖ పూర్ణమి దినమున నీ దానము చేయబడినది. ప్రభివాది వర్షములు సాధారణముగ ఈ వంశీయుల కానము లన్నిటిలో పేర్కొనబడక పోయినను శివ వర్షమునుబట్టి సరియైన కాలనిర్ణయము చేయవలసి డెడిది. ప్రకృతి కానమున వదియు లేనందున సరియైన కాలనిర్ణయము చేయుట కష్టము. ఇంతవరకు చరిత్రకారులు విక్రమాదిత్యుని రాజ్యవర్షము క్రీ. శ. 655 సం॥ ఆరంభమయ్యెనని తేల్చియున్నారు. దాని ఆధారమున ఇందు నూచింపబడిన అయిదవ రాజ్య వర్షము క్రీ. శ. 659-గాని 660 గాని కావచ్చును. ఆ వర్షములలో వచ్చిన వైశాఖ పూర్ణమివాడు ఈ దాన మొనగబడినది. సంవత్సరము ఇదిమిధ్యమగ లేలవందున తిథినిగూర్చి ప్రయత్నించుట వర్ధమని వదిలివేయబడినది.

ఫలనిర్ణయము :—కానమున పేర్కొనబడిన వంగూరువాటి విషయమునందలి మఱ్ఱుగ, ఈపణంకల్లు గ్రామములు ఎవటితో పరిగిరింపెను. ప్రస్తుతము

కొల్లాపురము తాలూకాకుచేరి కృష్ణానదీతీరమున
 చిన్న—పెద్ద మట్టారు గ్రామములు రెండున్నవి.
 వానికి 10 మైళ్ళ దూరములో ఇప్పుడు వీధివండ్ల
 గ్రామ మొకటిన్నది. మట్టారులకు సుమారు 40 మైళ్ళ
 దూరమున కల్యణపురి తాలూకాకు చేరిన వంశూరు
 గ్రామమున్నది. అచట ఒకశిథిలదుర్గమున్నట్లు విశ్రుల
 వంశ తెలిసినది. వీధివిట్టి చూడగా పై వంశూరు
 ఒకప్పుడు చారిత్రక ప్రాధాన్యము చెందియుండిన
 దనియు, ఆ వంశూరు విషయమునకు చేరిన పై మట్టా
 రులలో నొకటి సుదీర్ఘనాచార్యులకు నివాసమై
 యుండెననియు, దాని గ్రామమున ఈ పటుంగట్టు
 పైవీధివండ్లదే అనియు జేలుచున్నది. ఈ కొల్లా
 పురం, కల్యణపురి తాలూకాలు అలంపూరు తాలూకాకు
 పొరుగునండి మహబూబ్ నగరం జిల్లాలో చేరినట్టివి.
 ఈ కాసనము లభించిన అమితేలపాటి గ్రామమునకు
 ఈ కాసనముగ 9 మైళ్ళ దూరములో మట్టారు గ్రామ
 మున్నుచి. చిన్న మట్టారులో నేటికిని విశాలమైన
 శిథిలదుర్గము కలదు. కొత్తన కాసన మీ ప్రాంతములకు
 సంబంధించినవియే నిర్ణయింపవచ్చును.

ఇంతవరకు అలంపూరులో విజయాదిత్య విషయా
 దితుల కాసనములు లభించినవి. అదే తాలూకాలో
 ఈ విక్రమాదిత్యుని కాసనము లభించుటవలనను, అలం
 పూరు ఆలయములు ఈ వంశీయులచే కట్టించబడి
 యుండుటవలనను విక్రమాదిత్యుడు తిప్పక అలం
 పూరు క్షేత్రమును దర్శించియుండునని భావింప
 వచ్చును. ఇదిటి ఆలయములు, కాసనములనుబట్టి
 ఆనాడు బాబామి చాళుక్యులకు అలంపూరు ప్రాం
 తము ముఖ్యకేంద్రమై యుండెనని చెప్పవచ్చు
 వలెన్నది. విక్రమాదిత్యుని ఆగ్రహాదులవలన అదిత్య
 వర్మ కర్నూలు కాసనమునుబట్టి గూడ ఈ ఊహ
 బలపడుచున్నది.

విక్రమాదిత్యుడు:—బాబామి చాళుక్యులలో
 ఒకటవ విక్రమాదిత్యుడు విరాగగణ్యుడని కీర్తింపబడి
 నాడు. ఇతనినిగూర్చిన వివరములు నా విషయాదిత్యుని
 కాసనమున తెలుపబడినవి. ఈ కాసనమును వేయనాటికి
 విక్రమాదిత్యునకు 'పరమేశ్వర, అనివారిత' విరుద
 ములు మాత్రమే ప్రాయుర్యము వహించియుండ
 వచ్చును. ఇంతవరకు లభించిన ఇతని కాసనములలో
 ఇదే ప్రాచీనమైనది, అష్టకర్మముల ననుసరించి పొరుగు

పరాక్రమములతో పల్లవుల నోడించి విరియమైన
 రాజ్యపీఠము నెక్కిన మొదటి వర్షవములలో విక్రమా
 దితుడు శత్రువులచే వివక్షమైన దేవస్వప్రహ్వస్యము
 లను పునరుద్ధరించుటలో గడపినా నడవచ్చును. తరు
 వాత మరల పల్లవులు తలయెత్తిగా నిరంతర యుద్ధ
 యాత్రలు చేసియుండును. తండ్రిని చంపిన పగ దీర్చు
 కొనుటకై కాంచీపల్లవరాజులకు నరసింహవర్మ,
 మహేంద్రవర్మ, పరమేశ్వర వర్మలను వరుసగా తల
 యెత్తెనట్లు ఆగచివేసిన ఇతని వీరవిహారములు తరు
 వాత కాసనములలో విశేషముగ విర్ణింపబడినవి. ఇతడు
 అవనిపరిత్రితయాంతరితమైన స్వీయరాజ్యమును స్వాధీ
 నము చేసుకొనెనని వ్రాయబడినది. ఈ అవనిపరిత్ర
 యము చోళ-పల్లవ-పాండ్యులు కొవచ్చునేమో?

కాసన శేఖరుడు:—పాదారణముగ ఈ చాళు
 క్యుల కాసనము లన్నియు మహా సంధి విగ్రహితే
 వ్రాయబడుచుండును. విషయాదిత్యుని కాలమునండి
 యు రెండవ కీర్తివర్మవరకు వీరి కాసనములను పుణ్య
 వల్లభ వంశమునకు చెందిన శ్రీరామ, వీరవద్ద్య, ఆని
 వారిత, ధవంజయు లనువాగు వ్రాసినట్లు కనబడు
 చున్నది. విక్రమాదిత్యుని గర్వాల్ కాసనము మహాసంధి
 విగ్రహి జయవేనునిచే వ్రాయబడినది. ఈ కాసనము
 చివరనున్న సుదీర్ఘవస్యభాష్యం అనునది శేఖ
 రుని పేర్లతో ఈవాటికి మహాసంధి విగ్రహి శేఖర
 భాగ్యుని వహింపలేదని ఊహింపవచ్చును.

కా స న పా త ము

మొదటి రేకు - రెండవ ప్రక్క

౧. జయత్యా విష్ణుశిం విష్ణు వ్యాకరాహం
 క్షీణితా ధ్వావం దిక్షిణోన్నర దం
౨. ధ్వాగ్ర విశ్రాంత భువనం వపుః క్రమతాం
 సకల భువన సంస్తాయ మా
౩. స మావస్యస గోత్రాణాం హారితీ పుత్రాణాం
 సప్తలోక మాతృభి స్సప్త
౪. మాతృభి రభి వర్ధితానాం కౌర్మాకేసు పరి
 రక్షణ ప్రాప్తకల్యా
౫. గ పరంపరాణాం భగవన్నారాయణ ప్రపాద
 సమాపాదిరి
౬. వరాహాఖ్య నేత్రుగ త్తం వశ కృతాశేష
 మహా భృతాం
౭. చరిత్యానాం కుల ముబ్బరిష్టా రక్యమేధావ
 భృశ స్నాన ప

రెండవరేకు - మొదటి ప్రక్క

౧. విలేకృతి గాత్రస్య త్రిపాలికే వల్లభ
మహారాజస్య
౨. ప్రహేత్ర పరాక్రమాకాంత వనవాస్యది
పర స్పృహ మద్దల
౧౦. ప్రణేబద్ధ విసుద్ధి కీర్తే (ప్ర) త్రి త్రిక వస్తుక
పుష్పి వల్లభ మ
౧౧. హ రాజస్య పాత్ర స్పృహర సంక
సకల శ్రీరా వశే క్ష
౧౨. ర త్రి హనుక వద్దక పరాజయోపలబ్ధ
పర మేష్వరాపర
౧౩. నామకేమస్య సత్యాశ్రయ త్రి పుష్పివల్లభ
మహారాజ
౧౪. ధి రాజ పర మేష్వరస్య శ్రీయ తనయః
ప్రతీతా వేక సమ

రెండవరేకు - రెండవ ప్రక్క

౧౫. ర ముఖేష చిత్రాశ్లాఘ్య ప్రవర తురంగ
మేలేకే వైవ రిపు నృ
౧౬. పతి గుధిర జలాప్యాదవ రసనాయువన వ్యుల
దమల నిశి
౧౭. ర చిత్త్రంగి భారయావస్థతి భరణి భర(ః)
భుజగభాగ నిర్మల
౧౮. నిజ భుజ విజతి విజగీషా వాత్మ కవచా వ
మగ్నా వేక
౧౯. ప్రహార స్వయంశో శ్రయ మవనిధి
త్రితి గా వ్రతీతా మా
౨౦. త్మ సాత్కృత్య కృతైకాధిష్ఠిత శేషరాజస్య
భిరః తిష్ఠిక రా
౨౧. జ్యోత్రయే వివహాని దేవస్య బ్రహ్మచేయాని
ధర్మకాయ
౨౨. శోభివృద్ధయే స్వ ముఖేష స్థాపితవాన్ (1)
రణ శిరసి

మూడవ రేకు - మొదటి ప్రక్క

౨౩. రిపు నరేంద్రా నిశి దశ జత్యా స్వయంశిఖాం
లక్ష్మీం (1) ప్రాప్యది—పర మేష్వరతా మ
౨౪. నివారిత విక్రమాదిత్యః (11) విక్రమాదిత్య
సత్యాశ్రయ త్రి పుష్పి—వల్లభ మహ
౨౫. రాజాధిరాజ పర మేష్వర స్పృహక నాజ్ఞాపయతి
విదితసుమహో స్వాధి.
౨౬. ప్రవర్ధకమాన విజయరాజ్య పద్మమ సంవర్ధి
మట్టార గ్రామాధి వా

౨౩. సకః కంగూరవాటి వివయే మాతాపిత్రో రాత్రి
సశ్చ పుణ్య యోగో
౨౪. వా ప్రయే శివమద్దల దీప్తి(య)యాం సుదర్శనా
చాయోజయ గురుద
౨౯. షీతాగ్రం చైకాళి పాణ్డకమాస్యా మీ పలుం
కల్పాను గ్రామః సవ్య
౩౦. పరిహర ముదకత్రాన్వో ద త్రిః ఆచాయో
దాపి బ్రాహ్మచేధోగ్
౩౧. ద త్రిః

మూడవ రేకు - రెండవ ప్రక్క

౩౨. కుద్ర శివాచార్యుక కాశ్యపగోత్ర కాశ్యప
గోత్ర గాయత్రీ శివ హ
౩౩. కిత్గోత్ర శివస్వామి భారద్వాజ గోత్ర గొల్లర్లటి
రిద్దోత్ర పరమ
౩౪. శివ కాశ్యగోత్ర వామనస్వామి తద్గోత్ర శేవ
స్వామి మై
౩౫. శ్రేయ గోత్ర శివస్వామి కాశ్యపగోత్ర
నారాయణ నామన
౩౬. ద్వియంబి సాంకృత్యాంబిగోత్ర రేవతీమృగ
కాశ్యప
౩౭. సగోత్ర గుడిరేమృగ రేవతీమృగ ఆదిత్యశిమృగ
తాటిశిమృగ
౩౮. భారద్వాజ(౨) గోత్ర భీమశిమృగ గుగ్గ (గః)
శిమృగ భోయిశిమృగ
౩౯. తాటిశిమృగ కాశ్యప గోత్ర నాగశిమృగ

నాలుగవ రేకు - మొదటి ప్రక్క

౪౦. భార(ద్వా)జ గోత్ర బ్రహ్మశిమృగ వో(రా)
ణ్ణిల్య గోత్ర ఆదిత్యశిమృగ
౪౧. కాశ్యపగోత్ర రవిస్వామి కాశ్యగోత్రస్య శ్రవణ
పీఠ శిమృగలో భాగద్యయం భలవనం
౪౨. గోత్రో దామస్వామి కాశ్యపగోత్రో దామ
దరస్వామి భరద్వాజ గోత్రో -స్సప్తదా (11)
౪౩. వ్యధాతుం సుమహచ్చిక్యం గుణు మవిధ్య (1)
దానం
౪౪. వా పాలవం చేతి దావాశ్చేయోమపాలవం
(11) బహుభి వ్యక్ సు
౪౫. ధా భుక్త రాజభిష్పగరాదిభిః (1) యస్య మస్య
యదాధూ
౪౬. మిద్రస్య తస్య తదాఫలం (11) వ్యదత్రాం పర
దత్రాం వా యోచాకే
౪౭. తివసున్దరాం (1) వష్టివర్షక సహాపాణి విస్త
యాం జాయ
౪౮. కే త్రిమితి త్రి సుదర్శవస్య భా(స్క)ర

కలగూరగంప

కశ్మీరమా? కాశ్మీరమా?

శ్రీ రాంపల్లి శ్రీరామచంద్రమూర్తి

సంస్కృత నిఘంటువులలో కశ్మీరము, కాశ్మీరము అను 2 పదములు కన్పించుచున్నవి. కశ్మీరశబ్దము పుంలింగము. దాని యర్థము కశ్మీరదేశము. 2-వ దిన కాశ్మీరశబ్దమున కర్తృము కశ్మీర స్వంబంధమైనదిని. మహాభారతమున ఉపాయన పర్వములో కూడ ఈ యర్థములోనే ప్రయోగింపబడినది. కాశ్మీరశబ్దము విశేషణముగా నుపయుక్తమైనది. 'కాశ్మీరాః కుదిమా నభి, పౌరకాః హంసమాయనః' (మహాభారత ముపాయన పర్వమున 18 శ్లో.)

పాణినీయ అష్టాధ్యాయీలో, కచ్ఛానిధ్యభి అను మాత్రముక్తింప కచ్చి, సింధు, వర్ణ, గాంధార మొదలైన శబ్దముల తరువాత జేశార్థమున కశ్మీరపదముల్లేఖింపబడినది. పాణిని జేశార్థముననే కశ్మీరపదముపయోగించుట స్పష్టమే.

అమరకోశములో కంకుమకు పర్యాయపదములు చెప్ప శ్లోకములున్నది. 'కశ్మీరజ వ్యాగ్నిశిఖం, వరం వాహ్నికపీతనం, రక్తసంకోచ విశునం, ధీరలోహిత చందనం' ఈ శ్లోకమువలన అమరకోశ కర్తృకూడ జేశార్థముననే కశ్మీరపదముపయోగించినట్లు స్పష్టమగుచున్నదికదా!

మహాభాష్యము రచించిన పఠంజలికూడ జేశము అను అర్థములో కశ్మీరమే ప్రయోగించినాడే కాని కాశ్మీరము ఉపయోగించలేదు.

కశ్మీర స్వంబంధముగా మిక్కిలి ప్రాచీనమైన నీలమత పురాణమును గ్రంథము నీలమునిచే రచింపబడినదికలదు. ఈయన కశ్మీరదేశీయుడు. నీలమత పురాణములోని ఈ శ్లోకములు చూడుకు :

“హైమదేవీ ఉమాదైవ | కశ్మీరా వృషపుంగవ
అనీత్ సరఃపూజలం | సురమ్యం సుమనోహరం

కఃప్రజాపతిరుద్భవః | కశ్యపశ్చ ప్రజాపతిః
తేనీదం నిర్మితం దేశం | కశ్మీరాఖ్యం భవిష్యతి”

నీలమునిగూడ జేశార్థములోనే కశ్మీరపదముపయోగించినట్లు చెల్లొకములవలన తెలియుచున్నది. ఈ నీలమత పురాణమువలన కాశీ మొదలగు విద్యా కేంద్రములవలె కశ్మీరముకూడ ప్రసిద్ధ విద్యా కేంద్రముగా వర్ణింపదని స్పష్టమగును.

కల్లణుడు రాజతరంగిణిలో జేశార్థములో కశ్మీరపదమే ప్రయోగించినాడు. రాజతరంగిణిలో ప్రథమ తరంగములో 'కశ్యపే తదంతస్థం ఘాతయిత్వా జలోద్భవం నిర్వృమే తత్సరో భూమా కశ్మీరా ఇతిమండలం' అని కలదు. అనగా కశ్యపముని జలోద్భవుడను రక్కసుని చంపి కశ్మీరమండలము నిర్మించినాడు.

ఈ సందర్భమున కశ్మీరదేశమును సూర్వన పౌరాణిక గాన వ్రాయుట అప్రస్తుతము కాదు. ఇప్పుటి కశ్మీర ప్రదేశమున పూర్వము సతీ సరస్సును సరస్సుండెడివట. ఆ సరస్సులో లెక్కలేనన్ని పిశాచములు యుత్థిలు నివసించువారట. వారికి రాజ జలోద్భవుడను భయంకర రాక్షసుడుండువాడు. బ్రహ్మపాత్రుడును, మరీచిపుత్రుడును వగు కశ్యప మహర్షి యారాక్షసుని చంపి కశ్మీరమండలము నిర్మించెను. ప్రై మదహరించిన కల్లణుని శ్లోక మీ గాధనే చెప్పినది.

మరియుక పౌరాణిక గాన ననుసరించి కశ్యపుడు చాలకాలము ఘోర తపస్సుచేయగా త్రిమూర్తులు చివరకు తపస్సునకు మెచ్చిరి. తరువాత శారికాశీని జలోద్భవ రాక్షసుని జంపింది. ఆ రాక్షసుని కంకాళమే యొక పెద్ద పర్వతమంతమైనది. దానినే ఇపుడు హరిపర్వతమని పిలుచుచున్నారు. తరువాత సతీసరస్సులోని జలము పెద్ద నీలములోనికి ప్రవహింప జేయబడినది. నీరు పోయిన తరువాత కశ్యపుడప్పుడు భూనిర్మాణ మొనరించెను. ఆకశ్యపునిచేర అప్రదేశము

కశ్యపమూర్తుని ప్రసీద్ధి చెంది కౌలకముగా కశ్యపమూర్, అయి అదే కాశ్యపమైనది. పూర్వపు యావానీ ప్రజలు కశ్యపము కల్పిరియాయనువాని. యావానీ చరిత్ర కౌలులు కొందరు కశ్యపాశ్రమేన, అనియు, మరికొందరు కశ్యపవిశ్వాన, మరియు, కశ్యపావిశ్వాన అనియు కశ్యపము పేర్కొనిరి. ఒక పరిశోధకుడు తన గ్రంథములో కశ్యప శబ్దమును వ్యాఖ్యానించుచు సంస్కృతములో 'క' అనుదానికి జలము అర్థము. శిమిరమునగా సుఖింప చేయుట. అనగా జలము తొలగించి వాడయ్యాగ్ధము చేయబడిన ప్రదేశమే కశ్యపము కాని శిమిర శబ్దమునకు సుఖింప చేయుట అను నిర్వచనాధారమున చెప్పబడెనో స్పష్టము కాలేదు. భూగర్భకాస్త్ర పరిశోధకులు కూడ అక్కడి భూభాగములను బాగుగా పరిశీలించి అతి ప్రాచీనకౌలమున కశ్యపధామి జలముయ్యమై యున్నదని నిర్ధారణచేసిరి. అందుకు తగిన యాధారములు వారు చూపిరి. ఈ పై చర్చ తరువాత జేర్చాత్మున కశ్యపమని వాడుట శ్రేష్ఠతమమని తోచకమానదు.

* * *

ఆంధ్ర కవయిత్రులు - మొల్ల

“న ర సిం హం”

ప్రత్యంధ ప్రాచీనకౌలమునుండియు పురుషులవలె స్త్రీలకూడ సమ ప్రవర్తిలయించిరి లేక విశ్వమున పెంపొంది విఖ్యాతి వార్జించుకొనియున్నారు. వేద కౌలమున ఋషివాటికలలో శిష్యులతోఁబాటు శిష్యురాండ్రుకూడ నుండెడివారని వినికిడి. గాగ్గి, మైత్రేయాదు లీ శాఖకుఁ జెందినవారే. ఆనాటి స్త్రీలు వేదములను పఠించెడివారు. పురాణేతిహాసములు రచించినవారు, ఉపనిషత్తులకు వ్యాఖ్య లొనర్చినవారు కవయిత్రులలో ననేకమంది గలరు. శీలాదేవి, ప్రభుదేవి, గంగాదేవి, ప్రియంబద, లీలావతి, మధురవాణి, జ్ఞానసుందరి—ఇత్యాదు లెందఱో సంస్కృత పారస్వతి మున కనుగొనిమైన కావ్యముల నొడగూర్చి కవితా సామ్రాజ్యమునం దొక విశిష్టస్థానము నలంకరించుకొనిరి. గంగాదేవి మధురా విజయదుసు నొక కావ్యమును రచించెను. ఈమె కవికులగురువకు కాళిదాసు

వాదర్యముగాఁ జైకొని యుచటచట కాళిదాసు కవిరకు పయితము మెఱుంగులు దిద్దిన మేటిమెలఁత. ఉదాహరణకు: “సనేనాం మహతీం నేనాం వ్యగత ద్వీర ఖంజరః; పయోదమలా మకర్షణ, పారస్వతి మారుతః” (మధురావిజయము)

ఈ శ్లోకమున కాధారధారమును కాళిదాస శ్లోక విడి:

“సనేనాం మహతీంకర్షణ, పూర్వసాగరగామినీమ్, బభౌహరజటాభ్రహ్మం గంగామిత భగీరథః”

(రఘువంశము)

ప్రియంబద శ్లోకము లలిమనోహరములు, ఉదాహరణకు:

“కాళినీపురివేషు శశికలనం కంపాది చైత్యద్విషం గోపాలీభిరభివృద్ధతం ప్రజవహానేప్రోత్పలై రర్చితమ్ బద్ధాలంకృత మస్తకం సులలితై రత్నైస్త్రీధంకంధజే గోవిందం ప్రజనుస్తరంభనహరం వంశీధరంశ్యామలం”

నీని విన్నిటి నాలొకించివరో వేదకాలము నుండి స్త్రీలు మంజుల కవితాగానము చేయఁగలవారనీ విక్కిరి చతురభాషిణులనీ తెలియుచున్నది.

ఇట్లు కవయిత్రుల కవనము మధురకవిత్య ములటచే గవులుకూడ నచ్చటచ్చట కవయిత్రుల గ్రంథము నుండి పాదములకుఁ బాదములు తీసికొని తమ గ్రంథములం దిడుక్కుకొనిరి. ఇట్లు చేఁబడినవారిలోఁ జేయ కూర వేంకటకవి యొకఁడు. ఈతఁడు తాళ్లపాక తిమ్మక్క సుభద్రాకళ్యాణమునందు కొన్ని పాదములనుఁ జైకొని తన విజయవిలాసమునందు పొందుపఱచి నాఁడు.

“ఎగు భుజమ్ములవాడు మృగరాజ ననుము నడచి పుచ్చుకొను నెన్నడుములగాడు” (సుభద్రా కళ్యాణము)

“ఎగు భుజమ్ములవాడు మృగరాజ మగ్ధుండు పుడికి పుచ్చుకొను నెన్నడుములగాడు” (విజయ విలాసము)

కాఁగా స్త్రీలు చదువుకొనట, కవనము చెప్పట ఇత్యాదులు నేకు నూతనముగా గర్వింప బడినవి కావని ఘంటాపథముగా జెప్పవచ్చును.

రఘువాగ, విజయరాఘవ నాయకుల స్థానము వందనేక సంస్కృతాంధ్ర కవయిత్రు లున్నట్లు చరిత్రలవలన స్పష్టపడుచున్నది.

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారి కృషి ఫలితముగా మొన్న మొన్నటివరకు బ్రథమాంధ కవయిత్రిగా తెలిసిన కన్న మొల్ల నేను ద్వితీయ కవయిత్రిగా పరిగణింపబడుచున్నది. కందున మాటల సందియగాఁ గవిత చెప్పవేర్చిన యాద్వితీయ కవయిత్రిని గూర్చి యందుక నారములు ప్రవృత్తాంశము.

మొల్ల ఆంధ్ర కవయిత్రులలో ముఖ్యముగ నెన్నదగినది. ఈమె కృతి రామాయణము. కృతిధర్త శ్రీరామచంద్రుడు. జులెట్టి, పూత హృదయుడు, పుణ్యక్షోభకుడునగు శ్రీరాముని చరిత్రమే యిందలి యితివృత్తియ. ఈమె కులాలవంశి సంజాతి. ఇంటి పేరు ఆత్మకూరినాగు. వంగవసువులబట్టి “కుమ్మరి మొల్ల” యని విశ్వయున వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఈమె జనకుడు “కేరసపెట్టి”. గ్రంథావతారికలో నాది కవి స్తుతియందు శ్రీనాథుని ప్యరించి యుండుటచే నీమె శ్రీనాథుని తరువాత కాలమున నుండినది తెలియుచున్నది. చరిత్ర పరిశోధకు లీమె కాలమును 1635 సం॥ ప్రాంతమున నిర్ణయించి యున్నారు. అవినాది గ్రంథమే నేను మనకు లభించు యీకవయిత్రి గ్రంథము రామాయణ మొక్కటియే. ఈగ్రంథమే ఈమె యశోక్తింధిక వాచంద్రతారార్చ్యముగా నుండగలిగినది. ఈకావ్యయునుబట్టి యీమె రామభక్తురాలని తెలియుచున్నది. శ్రీమతి పోటుకూరి లక్ష్మీకాన్తమ్మగారు తమ ఆంధ్రకవయిత్రుల గ్రంథమునందు మొల్లను గూర్చి చెప్పచు “బాల విలంకుతులకు గ్రంథమునం చెప్పటకు భర్తృవంశకథనము కనబడదు” అనివ్రాసిరి. ఇట్లు చెప్పట సాహసము. భర్తృవంశకథనము లేమిచే యీమెను బాల విలంకుతులకుంటే “అజన్మ బ్రహ్మచారిణి” యని చెప్పటయే సమంజసముగా నొచుచున్నది. గణితశాస్త్ర కావ్యకర్త్రీయ, భాస్కరాచార్యుని కుమార్తెయనగు లీలావతి వనివాహితిగానే చాలమంది చేర్కొనిరి. అట్లే రామాయణ కర్త మొల్లనూ “బ్రహ్మచారిణి” యని యాగ్రాంతులయే లెస్స. శ్రీమతి లక్ష్మీకాన్తమ్మగారు తమ గ్రంథమున నించుమించుగాఁ దొలితరములలోని కవయిత్రుల నందఱను యీ విధముగ బాల విలంకుతులుగనే చేర్కొనిరి. భర్తృ నామములు చెప్పకుండుటచే వారి నందినను బాల విలంకుతులుగఁ చేర్కొనుటంతయు క్రియుక్తము గా నేరదు.

గ్రంథావతారికముబట్టి యీమె తక్కిన కవయిత్రులకువలెనే గురువునొద్ద విద్య నభ్యసించ లేదనియు, గోపవరపు శ్రీకంఠ ముద్రేకు కృపను కవిత్యయును చెప్ప వేర్చినదనియు తెలియుచున్నది. ఈమె కావ్య లక్షణాధికముల నేమియు నెఱుంగక పోయినను నన్నయ తిక్కనాది కవుల గ్రంథములను మాత్రము తీర్చుదురుగ చదివినదని యీమె పద్యముల తీరు నదకలముబట్టి చెప్పవచ్చును. ఈమెపై పోతన కవితా ప్రభావ మెక్కువగాఁగలదు. “పలికెడిది భాగవతముట, పలికిం చెడివాఁడు రామభద్రుండట...” అని పోతన చెప్పిన మాదిరిగనే యీమె రామాయణమునందు “చెప్పమని రామచంద్రుఁడు, చెప్పించిన పలుకు మీఁదిఁ జెప్పద నే నెల్లప్పుడు విశాపరనాథన, మిప్పుణ్య చరిత్ర, తిప్పలెంచుకొను కవుల” అని పల్కినది.

సర్వసాక్షాత్తుల శ్రీరాముని చరితము నెందఱెన్ని విధముల రచన గావించినను నవ్యతిగలిగి పలుల విందై, యమృతపు సోపలంబందై యలరారు చుండుట తానీ గ్రంథమును చెప్పటకు కారణమని చెప్పినది. మఱియు నట్టి మహాశృంగి చరితమును కందున మాటల నందిముగాఁగూర్చి పకితలకు శ్రోతలకు విందొన గూర్చునని ముందంజ వేసినది. గ్రంథమునంతను చెప్పిన రీతిని నడిపించి భిన్న్యురాలైనదీమొల్ల. తెనుఁగున సం గ్రహ రామాయణముల రచించిన వారిలో నీమె యొక యుక్. శిల్ప చాతుర్యమునందు మొల్లరామాయణమునకే విమర్శకు లెక్కువ గౌరవము నొసంగుచున్నారు.

గ్రంథావతారికయందుఁ జెప్పబడు విషయముల విషయమున నీమె పూర్వ కవుల సంప్రదాయమునే యనుసరించినది. కావ్యారంభ మయోధ్యాపుర వర్ణనముతోఁ బ్రారంభమై, దశరథుని పుత్రికా మేష్టి, శ్రీరామచంద్రుని జనన మాదిగా రావణవధానంతరము ముగియుచున్నది.

ఇట్లేమె పూర్వరామాయణమును ప్పుకొంచి గ్రంథమును ముగించినదికొని యుత్తర రామాయణమును ప్పుకొనలేదు. భక్తురాలగు నీమె తన దైవతములగు నీతారాముల వియోగమును భరింపలేక పోయెనేమో?

సాధారణముగఁ గవులు (ప్రకృతి) వర్ణనాదులందు జటిలమై, మద్దిర్తమైన సమాధముల నొడగూర్చి తమ పాండిత్యప్రకర్షను జూపింతురు. శిబ్దాదంబర

మువకుఁ బ్రాధాన్యమిచ్చు ప్రబంధ యుగమున బుట్టియు మొల్ల శిల్పాదంబరమునకు లోనుగాక యలఁగి యలఁగి పదములతోనే తన రచనను సాగించి యాచంద్రితారా ర్థముగ నాంధ్రుల మన్ననలను బడయుచున్నది. ఈమె గావించిన వర్ణనల నొక్కసారి చదివూడుడు.

“వారసులైరి సన్మయలు నాక
మహాజములయ్యె ధూజముల్
కారదలైరి భావినులు శం
కర గోత్రములయ్యె కైలముల్
పారము వైరి నీరధులు పన్నగ
నాయకులైరి నాగముల్
వారిజ వర్గమెల్ల నీరివర్గము
లయ్యెను పంకువెన్నెలక”.

“పగలు ప్రాగ్భాగముననుండి గగనవిధి
చరను దిక్కున కేగ గా క్రిమముకాప
యెటులబడిన స్నానము చేయ నరకు
కరణి నవరాత్రిలో దివాకరుడు న్నంకె”.

చిన్ని నీతములలో పెద్ద భావముల నిమగ్నుల నీమె సహజముగాను. “జనలు ధరియించి తిపగుల చంద మునను, దమ్మునకు దాను భూరిందురమ్ములందు భూర గాయలు భూకుగాఁ నుకుచుంటి, రాముఁడేరిరి లంకకు రంగలందు.”

పదబంధమునం దీమెకు చక్కని కేర్పులను.

“రాముని పంపున వచ్చితి
రాముని సేనుంబునిందు రంజిల్లెడి, యా
రాముని సరి కెఱిగించితి,
రామునికడకేనుంటి రాజసప్తర్షిక”.

దీనిని చదివినపుడు -

“రాజుల నీరాజనములు
రాజుల జలగమనములును రాజతి లక్ష్మీ
పూజలు శైవోత్సవములు

రాజిల్లెను జగతియందు రాజకులేంద్రదా” అను పోతన గారి పద్యము తలఁపునకు వచ్చును.

ఉద్దండ పండితులచే చేకొనఁబడు విశోధాధా సాద్యలంకారములనుగూడ నీమె చేకొని కడు సమ ర్థితో నిర్వహించెననిన యామె కదా బైదగ్యము వేటుగ చెప్పవక్కరలేదు. ఉదాహరణము “ప్రక

టానురాగ సంవత్సరానుభవాని రహస్యములకు కార్యకులుగాను” — ఇట్టివి యెన్నియో యామె గ్రంథమునఁ గాన వచ్చును.

తిక్కనవలె మొల్లయు పాత్రలను కంఠకుఁ గట్టునటుల చిత్రించ గలను. హనుమంతుఁడు సముద్ర మును దాటునపు డామె యాప్రాంతము నుండి చూచి నది కాఁబోలు: ఆసముద్రోల్లంఘన మెంత సత్త్వ సముపేతముగా వర్ణించినదో గాంచుడు.

“మొగము దిగించి, పాదముల మొల్లయుగానట
నూదితొక్కి, నీ
టుగ మొగమెత్తి భీకర కళోర రవంబున వార్చి
రాహుల

త్యగణితిలనూచి, వలయంబుగ వాలయుద్రుప్పి
ప్రేమకా
నగము సగంబు క్రుంగ గలివాగుఁడు రింగి
దాటె రివువకా”

కవిత్వమున నీవిధముగ నుంపవలెనని మెకాలె నిర్వచించియున్నాఁడు.

We mean the art of employing words in such a manner as to produce an illusion on the imagination - the art of doing by means of words what the painter does by means of colours.”

యంద వర్ణనల సందర్భమున నీమె నిజముగ యందములు చూచెను కాబోలు వనిపించును.

“హంరాటి లేరులు,” “కంటిలో నెరకు చందిము” “చెవినిల్లుకట్టుకొని” మొదలగు జాతీయములు, నుడి కారములు నెన్నియోగలవు. ‘శోనుక’ మొదలగు వ్యాకరణ విద్యుద్ధి ప్రయోగములు గూడ గలవు. ఇది గ్రంథమున కేమాత్రము న్యూనతా వాపాదంపవు.

విదగ్ధ కవితాధారతో నత్యంత మశోజముగ నీతారాముల విరితియును కవితాగాన మొనరించి సార స్వరభావమున చక్కని స్థానములంకరించుకొని కవులెల్లరచే మన్ననలు బడయుచున్న మొల్ల యెంతయు శుభ్యురాలు. ఆంధ్ర ప్రేక్షి లోకమున... గాదు. కవితా లోకమున నెంతయు శుభ్యురాలు.

నన్నెచోడుని కాలము డేగలమూడి శాసనము

శ్రీ గొబ్బూరు వేంకటానంద రాఘవరావు

ఏది సంవత్సరముల క్రిందట బ్రహ్మశ్రీ మనవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వన్నెచోడ రచితమైన కుమార సంభవము వాంగప్రబంధము ప్రకటించిరి. “వన్నెచోడుడు వన్నయకు పూర్వకు-కుమారోక శతాబ్దము ముందువాడు. క్రీ. శి. 940 లో రచించుచుండయ్యె” అని రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించిరి; కాని శ్రీ కం. వీరశిలింగముగారు, కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు మొదలగు ఉద్ధృత పండితప్రకాశకు లందుకు విప్రకోలేకు. వజ్రమణి వీరరాజుగారు, వేంపరాల సుబ్రహ్మణ్యంగారు లోనిరు విమర్శకులు వన్నెచోడునికి తిగువాతివాడు వన్నయ్యి యనుటకు సమ్మతించలేదు; కొందరు తిక్కన లేకువాతి వాడు, వన్నెచోడుడనిరి; మరికొందరు వన్నయకు తిక్కనకు ముగ్ధికాలమువాడు కుమారసంభవకర్త అనిరి.

ఇట్టివల లేవకకొండ వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు, వన్నెచోడుడు వన్నయకు ఇయమించుగా సను కారీమని నిర్ణయించి చక్కని ఉపపత్తు లిచ్చిరి. మొన్న నేనుడివాడలో గండపెండెముతో పత్తిరింప బడి యువకమ్మితులు-శ్రీ వజ్రమాడి గోపాలకృష్ణయ్య గారుకూడ శ్రీ రెడ్డిగారి అభిప్రాయముతో ఏకీభవించి వట్లే చెప్పిరి.

ఇట్లుండగా ఈ ముగ్ధికా ప్రాత నిట్టులుక్కు లోనిపేజీలు ఎందుకో తిరగవేయుచుండగా 1919 సం॥ మే, 27 నెలలలో నేను ఎత్తి వ్రాసుకొనిన ప్రాత శాసనముకట్టి వా దృష్టి వాకర్జించింది. ఓరియంటల్ రైబ్రరీలో 15.6.26 సంఖ్యగల పాత వ్రేండు పుస్త కమునుండి ఇది ఎత్తి వ్రాయబడింది.

సుం టూ రు జ్జ్ఞా యికా—మా ను టూ రు తా లా కా లో చేరిన — డే గ ల మూ డి— పడమర వేంచేయున్న శ్రీ మల్లిఖార్జున స్వామివారి ఆలయంలో పాతిపున్న స్తంభంపాడ వ్రాసిఉన్న శాసనం—ఇది; వాగాభరణంపున్నది. సందీర్శనకు వున్నాడు.

శా స న వి వ ర ము లు

“వస్త్రీ క్రి శక వర్షములు 1002 అను శేఖర పరాంగవపుత్ర క్రి న నిర్మి తోడ మహారాజులు, తమ తండ్రి క్రి భువనమర్మి తోడ మహారాజులకు త్మితల్లి మావారి (???) దేవులకు ధన్యముగాను (తిరు వన మల్లిఖార్జున మహాదేవరకు కమ్మవాటిలోన కొట్టి తోడ తొగ్గువ డేగలమూడిమల్లియ్య అంగరంగ భోగాలకు వాచంద్ర తారార్కముగా నిచ్చిరి. కొట్టి తోడ పక్షిజాన మల్లెపెండల చెగవు నైవేద్యాంకు యిస్తమి, అచంద్ర తారార్కముగా॥ పదర్థం పర దర్థం వా యోహారేతి వసుంధరా పక్షిర్వర్షపహప్రాణి విషాయాం జాయతేక్రిమిః॥ వస్త్రీతై ద్విలింగం పుణ్యం పరదర్థమపాలం పదర్థమహారేణ పదర్థం నిచ్చులం భవేత్॥ డేగలమూడిపూజారులు తమయిందు అయి చేటి మంకములేను”

నేను విన్నవించు సంగతులు :

(1) కాలము శా. శ. 1002 అంటే క్రీస్తుశకం 1080 అనును. (2) ఇందలి మల్లితోడ మహారాజును, బల్లితోడ మహారాజును ఒక్కరే యగునురా? (3) తల్లి మావారిదేయియంటి సరియేనా? నెం - వి తప్ప, ల సరి యునా? (4) త్రిభువన మల్లిఖార్జున దేవర జంగమ మల్లిఖార్జునులు (వన్నె చోడుని కురునా? కిరేక లింగముగారు కవులచరిత్ర (Revised) ప్రథమ భాగము నందలి 195 పుటలో ఇచ్చిన Archaeology Report of 1915-16 లో No 368 శాసనముతో ఏమైనా అన్వ యించునా?

మన పారస్వత్యము వందును చరిత్రయందును అభి మానము గలవాడు—విమర్శక శిరోమణి క్రి తోడ వెంకటరాయశర్మగారు డేగలమూడి సమీపస్థులు ఈ శాసనము పరిశీలించి—సరియైన పాతము నిచ్చి శ్రీ రెడ్డిగారి సిద్ధాంతమును బలపఱుపగలరని కోరు చున్నాను; తేక క్రి రెడ్డిగారి ప్రయత్న దీనిని పరిశీ లించవచ్చును. అంగ్రు లందరకును పూజ్యుడు స్వరణి యనునైన కుమారసంభవకర్త కాల నిర్ణయమును సూర్చివ నిష్పందేహమైన పాత్యమును ప్రాసచేసి పత్రికమును స్థిరపఱుట అందరకు కావలసినతే కద?

పలనాటి వీరగాథ ప్రచురణ

ప. గో. పీ. చంద్

వాఙ్మయము జాతిలోని ఒక అంతర్యామిని. అనగా, జాతి లేనిదే వాఙ్మయమండదని భావము. విశ్వ వాఙ్మయము వివిధ జాతులకు ముకురము. వాఙ్మయము జీవాము; జాతి జీవము. ఈ రెంటికి నవివాభావ సంబంధమున్నది. ఎట్టి అతాతక కావ్యమునందైన జాతికి ప్రభావము గోచరింపక మానదు. తెల్కావ్యస్థాన జాతి సంబంధియునుటయే దాని హేతువు. ఉదాహరణకి: భారతము వంటి యితహాసమును రచియించు నన్నయ; అర్జునుని జోటిన సందర్భమున వేగి చేతమును బ్రత్యేకముగ నొక నీడపద్యమున వర్ణింపబడి యున్నాడు. కవికి తన జాతిపైగల అధిక ప్రీతియే యిట్లు ప్రతిఫలించును.

ఆంధ్రజాతి ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్రపుటలలో పుటించిన చరిత్ర మధురమైనది. మన వాఙ్మయమున వెలసిన వివిధప్రక్రియలు చక్కనైనవి. కాని యొక్కటే లోపము కలదు. ఆంధ్రావారి పురోభివృద్ధికి దోహదకారియైన జాతికిని ప్రతిబింబింపజేయు వీరచరిత్ర కావ్యములు పురాణేతిహాసప్రబంధాదుల వలె పండితాదరముఁ జొంది వాఙ్మయసేవయందు విశిష్టస్థానము సంపాదించుకొనకుండుట మన దురదృష్టము.

కౌటమరాజుకథ, బొమ్మిలివీరగాథ, పలనాటి వీరచరిత్ర, అల్లూరి సీతారామరాజుకథ వంటి వీరుల గాథలు పామరజనుల నాలుకలపై నాట్యమాడుచు చిరముగ నిల్చిపోయినవే కాని, వానికి ఇతిహాస గౌరవము సాహిత్యరంగమున లభింపలేదు.

“పలనాటి వీరచరిత్రము” పలనాటి వీరగాథ లోని యొక భాగము. దీనిని మంజరీ ద్వితీయచ్ఛందమున శ్రీనాథుఁడు సంకరించెను. అదియును స్వతంత్ర

రచనమని చెప్పవీలులేదు. శ్రీనాథుని వాఁటికి తెలుగు సీమలో పిచ్చుగుంట వంటి పామావ్య ప్రజానీకము నడుమ పాటగా ప్రవహించు ఈ వీరగాథ నే యాతడు సంస్కరించి యుండవచ్చును. “పలనాటి వీరగాథ” చాల పెద్ద రచన. దానిలో వీరరస మంగిఁగల యుద్ధ ఘట్టమును మాత్రమే శ్రీ నాథుఁడు స్వీకరించివాఁడు. ఇతర భాగములను మర్చివేసి, కొండయ్య అనువాద రచించిరి. ఐనను, అది నిర్లక్ష్యమైన రచన నున వీలు లేదు. పై మువ్వలు రచించిన భాగములలో, గలిసి మొత్తము రచన పెక్కు పాఠాంతరములతో, అనేక దోషములతో నిండి యున్నది.

అనేక క్షుద్రగ్రంథములను వెలుగులోనికి దెచ్చు నేటి యాంధ్రులు, ఎన్నడో జరిగిన కురుక్షేత్ర మహా సంగ్రామముతోఁ దుల్యమై, “అభినవ భారత”మన దిగిన కున “పలనాటి వీరగాథ”ను చిన్ని చూపు చూచుట శోచనీయము. మనకుఁ బ్రత్యేక రాష్ట్రము వచ్చిన యీ తరుణమున, తెలుగుజాతి చరిత్రలో మరపురాని మూర్తిని తెలుగువారి హృదయములపై ముద్రించు కొనిన యీ “పలనాటి వీరగాథను” నిర్లక్ష్యముగఁ బరిష్కరించి చక్కని కావ్యముగఁ బ్రచురింపవలెను. చేతములోని పెక్కు తాళపత్ర ప్రతుల సహాయమున, ప్రభుత్వ సహకారముతో నేజీని ప్రసిద్ధ సాహిత్య సంస్థ యిట్టి గురుతర బాధ్యతను నిర్వహింపవలెనే కాని యొకరిద్దరు ఇట్టి భారమును వహింప జాలరు.

త్వరలోనే యీ పరిష్కరణమును ప్రభుత్వ, సాహిత్య సంస్థలు వ్యయప్రయాసముల కొర్పియైన నిర్వహించి, మన జాతికిఁ గొంతయైన వాఙ్మయ రూపమున మేలొనర్చినట్లు భావించినచో తెలుగువారి జాతి చరిత్రకొక ప్రకృష్ట స్వరూపమున్నటుల తెలియ గలదు. వాఙ్మయమునఁ జక్కని ‘వీరచరిత్ర కావ్యములు’ కనిపింపని లోటు కూడఁ దీరగలదు.

గ్రంథ విమర్శనము

శ్రీ వసిష్ఠ గీత

[ప్రథమభాగము]

అనువాదకులు : శ్రీ విద్యాప్రకాశానందగిరి స్వామి; ప్రకాశకులు : భుకటప్రభాకరము, కాళహస్తి : వెల : మూడురూపాయలు.

అనువాదకులు ఉపాధ్యక్షులలో ఇలా తెలియజేస్తున్నారు:

‘వాల్మీకిరామాయణమనియు, వాసిష్ఠ మహారామాయణమనియు, ఆదికవి వాల్మీకిమహాకవి రచించెను. అందు మొదటిది యగు వాల్మీకి రామాయణము 24 వేల శ్లోకములతో గూడినదియు, రెండవదియగు వాసిష్ఠ మహారామాయణము 82 వేల శ్లోకములతో గూడినదియు నై యొప్పుచున్నది. వాసిష్ఠ మహారామాయణము వశే శ్రీ యోగవాసిష్ఠమనియు పేరుగలదు. ఈ యోగ వాసిష్ఠముయొక్క సారము శ్రీ వసిష్ఠ గీత. 82 వేల శ్లోకములతో గూడిన మూలగ్రంథమునుండి ముఖ్యమున తిత్తిభాగమును గ్రహించియు, బ్రాహ్మశ్రీయును కుడించియు, ప్రధాన విషయమును వదిలివేయకయు, సాధకులకు ఆత్మ్యంతోపయోగములగుటకై 81 వేల శ్లోకములను వీరి, అధ్యాయములుగ విభజించి తెనుగు తాత్పర్యమును జేర్చి ఈ వసిష్ఠ గీత గ్రంథరూపమున ప్రకటింపబడినది. అందు ప్రథమభాగముమాత్రము ముద్రింపబడి పాఠకుల కందజేయబడినది’—

వైవాక్యాలలో శ్రీ స్వామివారు ఈగ్రంథాన్ని సంఘటించిన విధానమేమిటో విస్తృతమారూఢివుం.

యోగవాసిష్ఠమనే పేరా, జానవాసిష్ఠమనే పేరా విఖ్యాతి సందుకున్న గ్రంథం భారతీయ తాత్వికరంగంలో అత్యంత ప్రధానమైనది. భగవద్గీతకు గల కాస్త్రీయతను తాత్వికులు దీనికి అంగీకరింపకపోయినా యీ గ్రంథాన్ని పరిశీలన చేయునది భారతీయ తాత్వికజ్ఞానం సమగ్రంగా లభించదు. అనంతరదశలో ఆ నేక ముంది మంత్ర తాంత్రికాది సిద్ధాంతాలవారు ఆ నేక ప్రక్షిప్తాలను ఇందులో చేర్చివేయటంతో మూలగ్రంథానికి గల కాస్త్రీయతను కొంత చెబుతినట్లు తోస్తుంది. ఇది వాల్మీకి రచనగా చెబుతున్నారు. భాషావిషయకంగా

పరిశీలనచేస్తే రామాయణ రచనకూ ఈ రచనకూ పాఠ తనకుదరటం కద్దం. ఇది భాషాతత్వజేత్రలు నిర్ణయించవలసిన విషయం.

ఈ గ్రంథంలో అద్భుతపాఖ్యాన ఘట్టమొకటి వుంది. చాలా వసిష్ఠులు శ్రీరామచంద్రునకు, ద్వాపర యుగాంతంలో శ్రీ కృష్ణార్జునుల యరువురి మధ్యా జరుగవలసిన ‘భగవద్గీతా’ సంవాదమును గురించి వివరించి తెలియజేశారు. ఆ సందర్భంలో భగవద్గీతలోని శ్లోకాలు యథాతథంగా గ్రంథంలో ఉటంకించబడినై. ఇదంతా విభ్రాంతికరంగా వుంటుంది. ఈ గ్రంథం గీతారచనకు అనంతరం జరిగినట్లు మనం ఆశంకించవలసి వస్తుంది. అంతేగాక ఈ గ్రంథంనిండా భగవద్గీత పాఠికలు ఎన్నో కనుమించుతున్నాయి.

ఇంతేగాక యీ గ్రంథంలో అనేక కథలు వివ్యాసం చేయబడినై. చాటిలో ప్రాచీనకాలానికి సంబంధించిన ఆ నేక సాంఘిక, చారిత్రిక విషయాలు అవగతం కావటానికి వీలుంది. ఉదాహరణకు: ‘హైందవశబ్దం సింధునదినిబట్టి వచ్చిందని యవనులు దీన్ని ‘ఇండస్’ అనే వారనీ అదే ‘హిందూ’ హైందవ శబ్దాలుగా యాపొందిందనీ చరిత్రకారులు పరమ విశ్వాసంతో వున్నారు. కాని ఇందులోవున్న ఒకకథనుబట్టి మాస్తే ఇది ధ్రువయేమాననివించుతుంది.

పూర్వం కశ్యపుని వంశంలో జనించిన ‘ఇందు’ వనే బ్రాహ్మణుడు దొకడుండేవాడు. ఆ బ్రాహ్మణునకు సంతానంలేదు. అందుచేత ఆ దంపతులిద్దరూ తపస్సుచేసి శివునివరంబల్ల పడుతురు బొడ్డుకులను కన్నారు. ఆ సంతానమే విందవులు, మాతాపితృవియోగం కారణంగా ఈ విందవులకు విషాదంకలిగి కైలాస పర్యటించేరి కొంత చింతనచేసి అనంతరం యోగసాధనచేసి ఆత్మబ్రహ్మసాక్షాత్కారం పొందుతారు. ‘సింధు’నది నుంచి ‘ఇందు’ శబ్దం వుట్టింది నేకంటే ఈ ‘ఇందు’ ‘విందవ’ శబ్దాల నుంచే ‘హిందు’ ‘హైందవ’శబ్దాలు వుట్టాయనటం మరింత సమంజసంగా వుండదా? ఇలాంటి వాదాన్ని అంగీకరించితే ప్రాచీనవార్య చరిత్రనుగురించి మనకున్న దృక్పథమే మారిపోవలసి వుంటుంది. భాషాకాస్త్ర

వేర్లు, చారిత్రక పరిశోధకులు ఈ విషయాన్ని పరిశీలించి తన నిర్ణయం చేయగలరని ఆశించుచున్నాము. 22 వేల శోకాలు గల ఆ మహాగ్రంథంలో బ్రహ్మ పాదసమంచి విషూచిమంతాల వరకూ అనేక విషయాలు జోప్పింపబడి వున్నాయి. సవిన దృక్పథంతో సమగ్రమైన పరిశోధన జరుగ వలసిన గ్రంథం యోగ వాసిధము.

శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వామిలవారు ఈ దృష్టితో పరిశీలించి ఈ 'వసిధగీర్తి'ను సంఘటింప లేదు. వారి దృక్పథం వేరు. బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనవారి పరమావధి మునుకుజన ప్రయోజనార్థం ఈ గ్రంథాన్ని ఇలా సంఘటించారు. శ్రీ స్వామివారి అనుభవం ప్రకారం ఈ శోకాలకు సుబోధక మైన లేటెమెనులో తాత్పర్యం ప్రాయబడివుంది. యోగవాసిధంలో గల 22 వేల శోకాలను చదివి అర్థం చేసుకుని, చాలా నుంచి సిద్ధాంతరూప మైన ఒక పరమార్థాన్ని గ్రహించటం, సంస్కృతం రానివారికూ ఆటించి సంస్కృతం చదువుకున్న వారికీ కూడా తెలుసుమించినవ వే. అందు చేత సర్వాంధ్ర ప్రజాసౌకానిక అందుబాటుగా ఈ గ్రంథాన్ని సంక్షేపించి తాత్పర్యంతో అంది తేస్తున్న శ్రీ స్వామివారి కృషి ప్రశంసనీయమైనది. ఆంధ్ర ప్రజల ఆదర్శప్రాత్యహములలో మిగతా భాగములు కూడా త్వరలో వెలువడగలరని ఆశించుచున్నాము.

క న త ధా రా స్తవము

అనువాదకులు: శ్రీ కొలకల వారాయణరావు: ప్రావీణసము రిచయిత, నెల్లూరు నెల 0-4-0.

శింకరాచాగ్యులవారినిగురించి అనేక కథలున్నాయి. అలాగే ఆయన పేర అనేక కావ్యాలన్నాయి. కనకధారా స్తవము అనే ఈ కృతి శింకరాచాగ్యులవారిదిగా చెప్పబడుతున్నది. ఈ కృతికి సంబంధించిన ఒక కథవుంది.

శ్రీ శింకరులు ఒకనాడు భిక్షార్థమై బయలుదేరారు. ఒక పుణ్యవతి యింటిముందుకు వెళ్ళి నిల్చున్నారు. ఆ యిల్లాలు చాలా బీదరికావటంచేతనూ, ఇంట్లో యేమీ లేకపోయిన కారణంచేతను భిక్ష వేసు లేక పోయింది. కాని ఆమహాపురుషునితో లేదని చెప్పటానికి నోరు రాలేదు. అందుచేత ఒక ఉసిరి కొయ తీసుకువచ్చి పాత్రలో ఉంచింది. భగవత్పాదాలు అవిన పేదరికాన్ని వెంటనే గుర్తించి చాలా చింతించారు. అప్పుడు లక్ష్మీదేవి సుతించగా, లక్ష్మీదేవి సువర్ణామలకములు వర్తించింది. ఆనాడు చేసిన స్తవమే ఈ కనకధారా స్తవం. ఈ శ్లోములను శ్రీ వారాయణరావుగారు తెలుగులోకి పద్యానువాదం చేశారు. అనువాదకులకు సంస్కృతాంధ్రములలో నుంచి ప్రవేశింపుంది. పద్యవిర్యాగం కూడా చతురతతో చేయ

గలరు. లోగడ వీరు ఇతర సంస్కృత కృతులనేకం తెలుగు చేశారు. అనువాదాలలో పాటు మూల శోకాలను కూడా పొందుపరిచారు. ఇది ముచ్చటైన లక్ష్మీ ప్రాత్రం. మచ్చుకు:

నమోస్తు శోమామృజ పీఠికాయై
నమోస్తు భూమణ్ణల నాయకాయై
నమోస్తు దేవాది దయాపరాయై
నమోస్తు శాస్త్రాయుగ వల్లభాయై.

దీనికి శ్రీ వారాయణరావు గారి అనువాదం:
స్వర్ణవారిజాననకును వందనములు
భూవలయ నాయకును శ్లోకామృతైపుడు
అరయదేవాది సత్ప్రసాదపరకు నకులు
ప్రణతు లిన్వేశార్థాయుగవల్లభకును.

ఋ తు స ం హా ర ము

కాలిదాసు రచనగా చెప్పబడుతున్న ఋతు సంహార కావ్యానికి తెలుగు పేరి: అనువాదకులు శ్రీ కొలకల వారాయణరావు: మూలశ్లోకములు, ఆ శ్లోకములకు శ్రీ వారాయణరావుగారి తెలుగు పద్యములు ఆ తెలుగు పద్యములకు శ్రీ భట్టారం మల్లికార్జునంగారి టీకాతాత్పర్యములు ఈ గ్రంథంలో సంపుటికరింపబడివున్నాయి. ద్వితీయ ముద్రణ. ప్రచురణ కర్తలు: జయలక్ష్మి అండ్ కో, నెల్లూరు. నెల రు. 2-0-0.

ఆంధ్ర నాటక కర్తలు

[ముదటి భాగము]

వ్యాస సంపుటి ప్రచురణ: ఆదర్శ సాహిత్య మాల, (17-5-350 out-side Dabbirupura) హైదరాబాద్—2. నెల 1-2-0

‘ఆంధ్రభాషలో ఆసలు నాటకాల లెక్క ఉన్నాయి’ అని కొందరు తెలిసీ తెలియని ప్రబుద్ధులు వాదించుచుండటం మనం వింటూనే వుంటున్నాము. వీరికి ఆంధ్రనాటకచరిత్రతో గాని ఆంధ్ర నాటక

సుందర భారతయాత్ర

కన్యాకుమారి మొదలు కాశ్మీరు వరకు నందిశిల గల వందలాది క్షేత్రములు, నదీనదీములు, చారిత్రక నగరములు, రాష్ట్ర రాజధానులు, శిల్పశిక్షములతో 280 చిత్రపటములు 770 పైగా పేజీలు గలవు. నెల రు. 4-0-0. పోస్టేజీ 1-4-0.

సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.

వాక్యముతోగాని తిగిన పరిచయం లేకపోవటం కారణం. ఈ దశలో, ఆంధ్రవాటక కర్తలు - ప్రథమ భాగం అంటూ ఒక గ్రంథం వెలువడింది, ఇంకా అనేక మంది ఆంధ్రవాటక కర్తలను గురించి మరికొన్ని సంపుటలు వెలువడే నున్నట్లు 'ప్రథమభాగం' అనేటంలో ధ్వని వినిపించుకొని వుండటం ముచ్చటగా లేదా?

ఈ ప్రథమభాగంలో ఆంధ్రవాటక రచనా వితామహాలనదిగన ర గురు మహాపురుషులను గురించి వ్యాసాలన్నాయి.

- (1) శ్రీ ధర్మవరము రామకృష్ణమహాద్యులు
వ్యాసకర్త : శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని
 - (2) శ్రీ కోలాచలం శ్రీనివాసరావు
వ్యాసకర్త : శ్రీ కప్పగల్లు సంజీవమూర్తిరావు
 - (3) శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి
వ్యాసకర్త : శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని
 - (4) శ్రీ పామగంటి లక్ష్మీనృసింహము
వ్యాసకర్త : శ్రీ పోలంగి శ్రీరామఅప్పారావు
 - (5) శ్రీ చీలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము
వ్యాసకర్త : శ్రీమాన్ చలమచర్ల రంగారామకృష్ణులు.
- వ్యాసకర్తలు విశేష కృషిచేసి ఆయా మహాపురుషులనుగురించి అనేక విషయాలను సేకరించారు. విజానికి శ్రీ కోలాచలం శ్రీనివాసరావుగారిని గురించి యుప్పటి తరం వారిలో బహుకొద్ది మందికి తెలుసు. వారిని గూర్చి వారిపాండిత్యవిశేషాలను గురించి అనేక విషయాలు ఇందు సేకరింపబడివున్నవి. ఆచర్యం ఆంధ్రప్రజల ఆదరాభిమానము లందివలసిన గ్రంథం. ప్రకాశకుల ఉద్యమం జనప్రదం కాగలదని ఆశించుచున్నాము.

శ్రీ అరవిందుల యోగసమన్వయము

ఆమవాదకులు : శ్రీ కమలాకర వెంకటాచార్యుగారు. వెల రు. 3-0-0 కృష్ణా పబ్లికేషన్, మచిలీపట్నం.

అరవింద యోగిగూర్చి వివరి భారతీయులందరూ. ఆ మహనీయుడు తొలుతొల్ల ఒక విప్లవవాదిగను, పిదప సోక రాజకీయవేత్తగాను, అనంతర మొక యోగిగను, గొప్ప రచయితగను పిదప సోక సిద్ధాంత్యుగను వెలుగొందినవారు. వీరు శాస్త్రములలో నిరూపితములయిన అనేక విషయముల విమర్శనయన యధార్థములని ఎరిగి ఎరుగజేయు దొరకొనిన మహానీయులు. రామకృష్ణ పరమహంస మొదలగు మహానీయులు శాస్త్ర సిద్ధాంతముల నెఱుంగయే యోగసిద్ధి నందినయోగులు. అరవిందారులు శాస్త్ర సిద్ధాంతముల నాచరణ సాధ్యములుగా చేసినవారు. అరవిందుల రచనలలో నిరూపితములగు విషయములు శాస్త్ర దృష్టములేగాక యాచరణసాధ్యములు గూడ. అంగువలన వీరి రచన లభ్యుత్తము స్థాయికి చేరినవి. అరవింద యోగి "The Synthesis of Yoga" అని ఇంగ్లీషులో రచించిన వానిని కమలాకర వేంకటాచార్యుగారు రనువాదరూపమున తెలుగుభాషయందు వెలువరించారు. దురవగాళుమైన శాస్త్రవిషయముల నెంతయో బాగమూకరితో నులభిచైరిలో పరచువడించిరి. వేదాంతి పరిశ్రమ, వేదాంతి విజ్ఞాన మొక్కించుకగరి అందిరి నిరూఢరహస్యముల నెరుంగగోరు జిజ్ఞాసువుల కిది యత్నింతుోపకారకము.

ఈ గ్రంథమున 6 ప్రకరణములున్నవి. (1) సాధనదశానుష్ఠానము, (2) అత్మనివేదనము, (3) ఈశ్వరాధీన కర్మయోగ సాధనము, (4) యజ్ఞము—త్రిమూర్త్యు—యజ్ఞేశ్వరుడు, (5) యజ్ఞాలోహణము, (6) యజ్ఞాలోహణము 2.

